

پیرغ

(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

Ketabton.com

محمود طرزی

ژباړن

ډاکټر محمد داود جنبش

۱۳۹۴ لمريز کال

بیرغ

(د پیلو لیکنو ټولګه)

لیکوال:

محمود طرزی

ژباړن:

ډاکټر داود جنبش

۱۳۹۴ ل کال

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: بیرغ

لیکوال: محمود طرزی

ژباړن: ډاکتر داود جنبش

خپروندی: د افغانستان ملي تحریک، فرهنگي خانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډیزاین: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م

د تحریک د خپرونو لې: (۱۱۰)

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلابېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كال د كې پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

لومړۍ خبرې

حضرت عزیز الملک العلام ته د مننې په ویلو، او حضرت سید خیرالانام و مناقب آل و اصحاب کرام ته د درود په استولو، او د اسلام نیاو پالي ټولواک ته د دوعاوو په ویلو،*] د موخې د روښانولو له پاره دا ډول پر خبرو پیل کېږي.

دا ښکاره او څرگنده ده چې (ورځپاڼې) [اخبارونه]*] په اوسني مهال کې د هېوادونو او ولسونو ژبې گرځېدلې دي. اوس مهال له وحشي او بدوي ولسونو پرته په ټولنيز جوړښت کې داسې يو دولت او ولس نه شته چې د ورځپاڼې څښتن نه وي.

اخبار د (خبر) جمع ده چې ضد يې (بې خبري) ده. نو اوس ددې فلسفي قضیې په حکم چې (هر څيز د هغه د ضد له مخې پېژندل کېږي) روښانه جوتهېږي چې له خبرتيا څخه د بې خبرۍ څومره توپير دی!

زموږ ستر هوښيار پرمختگپال ټولواک (اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) چې څښتن دې يې دولت پر ځای لري،*] هغسې چې د افغانستان د لوړ خپلواک سلطنت لوړبختي تخت [پلاز]*] ته د بريالۍ ښکمرغه ختنې له لومړۍ ورځې تر دې مهاله يوه شېبه هم د هېواد او دولت د پرمختگ او تمدن وسايلو له چمتو کولو پر څنگ تېر شوی نه دی. او لکه د يوه مينه خپروونکي او مهربانۍ پالونکي پلار په دود يې د خپلو رېښتينو شاهانه وگړو د ظاهري او معنوي پالنې او روزنې له پاره شپه او ورځ هاند کړی دی. نو څرنگه چې يې ډېرې نيمگړتياوې په خپلو لوړو شاهانه پېرزوينو سمې کړي. د وگړو د بې خبرۍ نيمگړتيا يې هم د (سراج الاخبار) د خپرېدو په امر سره پورته او لرې کړه. *] نو دادی چې د هغې په لارښوونکو وړانگو د ملت وگړي د هېواد له کورنيو پېښو، او له بهرنيو شاوخوا خبرونو او ډېرو مسلکي او ادبي او اخلاقي، معلوماتو څخه خبر او آگاه کوي.*]

سره له دې چې د لوړ سلطنت په پلازمېنه کې د ورځپاڼې د چاپ او خپرېدو هيله د نېکمرغه پلاز ختنې له هماغه پيله وه،[*] خو څرنگه چې هر څيز په خپل وخت او مهال پورې تړلی دی،[*] نو له دې امله تر دا اوسه وځنډېده.

هغه گټې او نېکگنې چې ورځپاڼې يې لري،[*] د سترگو د پټېدو نه دي چې که په دې اړه هر څه ووايو نو دا د جوت جوتول او د حاصل شوي حاصلول بلل کېږي. خو بيا هم د هغې له ځينو بڼکاره او جوتو گټو څخه. يوه ځنډه بيانوو چې ټولو ته روښانه شي چې زړونو ته زموږ د راتېر ټولواک له مهربانيو ډکه دا اجازه تر کومې کچې لويه پېرزو او مهرباني ده.

(ورځپاڼه) داسې يوه نړۍ ښوده هېنداره ده چې انسان په کور کې ناست د نړۍ له احواله خبروي. آن د خپل کور حالاتو ته هم چې هماغه (وطن) دی،[*] سړی د ورځپاڼې له ژبې ښه او غوره غوږ نيسي.

ورځپاڼه داسې يوه ايستلې او تېره چاره ده چې وطن ته د بدو هوډونو او بدو فکرونو د څښتنانو ژبې پرې کوي. څومره زغم سوځوونکي حالت دی چې سړی د ځان په اړه له دوست او غليم له لرې او نژدې نه ډېرې دروغ او رېښتيا خبرې اوري،[*] خو د ردولو ژبه او د مخنيوي وس يې ورسره نه وي! نو پر دې بنسټ ورځپاڼه د دفاع يوه کوډگره ژبه ده چې د بد ژبو بې ځايه خبرې ردوي او داسې يو سم محک دی چې د وطن او ملت په اړه د ويل شويو خبرو سم او ناسم رېښتيا او دروغ د رېښتياوو ډگر ته راباسي. (ورځپاڼه) داسې يو ادبي ښوونکی دی چې سړي ته له قيد او زور پرته د ډېرو لوږو پوهو او پوهنو د لاسته ورړو او زده کولو شوق او مينه وراچوي، هو سره له دې چې سړی پوهه او پوهنه په سمبالو کتابونو کې زده کولی شي، خو ورځپاڼه لکه د يوه هوښيار طبيب چې ورو ورو او پرله پسې خپل رنځور ته درمل ورکوي،[*] د بېخبرۍ رنځوران د خپلو معلوماتي خبرونو په گټورې درملنې رغوي.

(ورځپاڼه) له هاره ډک يو گلزار دی چې هر څوک ترې له خپلې خوښې سره سم گل ټولولی شي. او له خوندورو ميوو ډک بڼی دی چې هر څوک ترې له خپلې طبعي سره سم خوندونه اخلي، اولنډه دا چې د ورځپاڼې له لوستلو د وگړو ټولې ډلې گټه کولی شي.

(سراج الاخبار) دا مهال چي اوس نوي جوړ شوي،*] په هرو پنځلسو ورځو كې يو ځل پر ډبرين چاپ خپرېږي، خو زموږ د ستر پرمختگپال ټولواك تر مهربان او پوهنپال سيوري لاندې يې د پرمختگ او بشپړتايه وساييل ورځ تر بلې چمتو كېږي او په راتلونكې كې به په الهي مرسته او پېرزو په اوونۍ كې يو ځل په سربې حروفي چاپ او غورو زينگوگرافي تصويرونو سره د چاپ په گانه بنكلي او د خپرېدو ډگر ته راووځي.

نو په دې ډول د نړۍ او په هغې كې د شتو موجوداتو د خورا ستر هستوونكي پردربار د بنده گۍ تندي سولوو او د خپل دې نياومن خير غوښتونكي نېك عمله ټولواك د لوړ دولت د پرمختگ او پايښت غوښتنه كوو، او ځان ته د الهي توفيق غوښتونكي يو چې ددې سپېڅلي دندې د سرته رسولو وس چې د خپلو هېوادنيو وگړو د خبرولو [؟*] له پاره مو پر غاړه اخيستي،*] ومومو، و من الله التوفيق [.*]

(لارې او پلونه)

او د گلپهار د سراج پله د پرانستې مراسم

که یو هېواد له یوه وجود سره ورته وپولو منظمو لارو ته که ددغه وجود رگونه او شریانونه، او پلو ته یې که مفصلونه یعنې بندونه ووايو نو هېڅ د مبالغې خبره به مو نه وي کړې.

ځکه که په رگو او شریانو کې یوه گډوډي یا بې نظمي رامنځته شي، [**] د وینې جوهر چې د ژوندانه یواځینۍ ماده بلل کېږي، [**] په یوه بشپړ نظم چې اړتیا یې ده د زړه له پلازمینې نه د وجود هرې برخې ته بهېدلی او جاری کېدلی نه شي [او**] وجود له خطر سره مخامخ کېږي. دغه راز که په مفصلونو یعنې د وجود د غړو په بندونو کې ماتوالی او گډوډي راشي د غړي او بل غړي ترمنځ تړاو او پیوستون له منځه ځي په خورا خطرناکو ستونزو اخته کېږي. [**]

د یوه هېواد لارې او پلونه کټ مټ همدا ارزښت او نښگنې لري چې د نظم او سمون نشتوالی یې د هېواد د بېنظمۍ او ناسمۍ سبب ګرځي او د لارو نشتوالی او د پلونو نشتوالی هماغسې چې د هېواد واردات او صادرات چې لکه وینه په بدن کې ده، [**] له ناوړه ځنډ سره مخامخوي، [**] د عسکرو په [جګړه ییزې**] استونې او لېږد کې هم له غمه ډک خطرونه رامنځته کوي چې بېلګې یې د تاریخ پانې رنې رانښيي.

زموږ د هونښیار نیاومن د عقل څښتن حکیم پرمختګپنال ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدين) د بختورې پلاز کېناستني له بريالۍ ورځې راهيسې دا دوه خطرناک عیبونه او دا دوه وژونکي رنځونه زموږ د گران هېواد له وجوده لېرې شوي او پورته شوي دي.

اوس مهال د لوړ افغان دولت پلازمېنه د هغه کلک هاند او زيار له برکته چې زموږ ستر پرمختګپنال ټولواک د لارو د جوړولو په برخه کې کړي او پېرزو کړي، [**] د هېواد له

هر هر لوري سره نښتې او لگېدلې ده، ځينې دغه لارې پاخه او ټينگ سر کونه دي چې گاډۍ او موټر پرې تگ راتگ لري، او ځينې يې هغه لارې دي چې تر پخې رغونې لاندې دي. او ځينې يې هغه پاکې او هوارې لارې دي چې تر اوسه پخې شوې نه دي. هغسې چې د شاهانه هېواد اړوندو سيمو د سمبالو لارو له برکته وده کړې. [*] پر ځينو ارزښتناکو او باوري بلونو يې هم لوی رونق او ارزښت موندلی چې په دې ډله کې يو هم د نيلاب پر سين پل دی چې (د سراج په پله) مشهور شوی. دا دی مرحمت او خير غوښتنه.

ددغه پله د پرانستني د مراسمو تفصيل زموږ ښاغلي سر څارونکي چې له (همایوني اعليحضرت) سره په ملگر تيا ددغو مراسمو وياړمن شوی. [*] ادارې ته راستولی چې کټ مټ د هغوی همدا ليکنه دلته راخلو:

«د نیل آب د پله د پرانستني بيان»

د نیل آب سرچينه د هندوکش د غره له واورو او کنگلونو او چينو څخه [ده] [*] د خاواک له پولې څخه چې د کابل شمالي خوا ده د پنجشېر منځ ته بهېږي، [*] د باگرام شاوخوا له نورو سينونو سره گډېږي د ختيځ لور ته درومي - په مخکنيو کلونو کې پر دې سيمه چې اوس پرې نوی پل جوړ شوی. [*] د پله اصلاً نښه نه وه [او] [*] کوهدامن او کوهستان ته تلونکي راتلونکي خلک په تېره بيا ددغو سيمو اوسېدونکي په خواری او کړاو پر نیل آب پورې وتل او د اوبو د ډېر ډو پر مهال دغو پورې وتونکو ته د سر ډېر زيان اوښته - څرنگه چې اعليحضرت سراج الملة والدين د گلېهار سيمې ته ورغلی او دا يې ليدلې و نو پر دغه ځای يې د ودانۍ خيال او هوډ وکړ. څرنگه چې پر ۱۳۲۹ هجري کال د خدای ورکړي دولت د چارواکي عزتمند مستر (هاليدې) انگرېز په انجنيرۍ دغه پل جوړ شو - د چارښنې په ورځ د شوال المکرم مياشتې پر ۱۷ چې د تلي مياشتې ۱۸ او د انگرېزي اکتوبر مياشتې ۱۱ کېږي، [*] د نیل آب پل پرانستل شو - پر دغه ورځ خورا سپېڅلي ذات لوړ اعليحضرت د حضور له يو شمېر خدمتگارانو او عملي سره دغې سيمې ته تشریف يووړ او د کوهستان او کوهدامن يو شمېر خانان او مخور وگړي چې شمېر يې ډېر وو هم دغه ځای ته ورغلي وو. [*] ددغو کسانو او نورو خدمتگارانو له پاره هر ډول خوراک او څښاک او خواړه چمتو وو -

ددغې ورځې پر يوولسو بجو لوړ اعليحضرت د پله خواته ورغی - دغه پل د لوړ اعليحضرت تر راتگه کولپ [افل*] و او چې لوړ اعليحضرت تشریف وروړ ملکي ايشيک آقاسي [د تشریفاتو رييس*] د کولپ کونجې په درنښت او درناوي مبارک حضور ته وړاندې کړه - لوړ اعليحضرت د کولپ کونجې پر مبارک لاس نيولې دا ټکي يې وفرمايل - هر انسان چې کومه وداني په ذهن کې انځور کړي [.*] نو د خپل تصور د پلي کېدو هڅه کوي [.*] کتونکي لا په شک کې وي چې دا وداني به څه پایله او گټه ولري او هرڅوک په خپل ذهن کې يو تصور لري تر هغو چې دغه ودانۍ بشپړه شي [.*] وروسته چې ليدونکي يې په کتلو گټه او نېکه پایله وويني نو د هر يوه زړه ولگېږي - هسې چې مو لومړی دې ځای ته تشریف راوړی او د وگړو کړاو مو ليدلی و اړينه وبلل شوه او د يوه نوي پله د ودانولو فکر را پيدا شو او د هغه د چمتو کولو او جوړولو په فکر کې وم - ځينې زموږ له تکلله بې خبره وو - نن چې الحمد لله زموږ دا لارښوونه پلې شوې او دا پل جوړ شوی نو ښکاره شوه چې د نیل آب پر پله تېرېدونکو او اوښتونکو ته څومره هوسايي پېښه شوې ده [.*] يو څوک چې ددې پله تر ودانۍ دمخه پر دې سين پورې وتی وي [.*] په خپل حالت کې د هوسايۍ په راتگ پوهېدلی شي - سره له دې چې ددې پله د ودانولو په څېر زموږ په اعليحضرت فکر کې زرگونه خيالونه ټوکېدلي چې دا ودانۍ يې له زرو يوه هم نه شي کېدلی [.*] د عالميانو څښتن ته هيله ده څرنگه چې زموږ خيالونه د وگړو د سوکالی او د افغانستان د هوسايي له پاره دي [.*] ځنډ به په کې نه راځي او ټول به پلي شي او له کریم څښتنه غواړم چې د دولت ټول ولس او خدمتگاران زما له هوډونو سره همغږي او هم ژبې شي او د حضرت سيد المرسلين پر مبين دين ټينگ ودرېږي - مستوفي الممالک چې د مبارک حضور له خوا د شمالي د خلکو خان او مشر دی د کوهدامن او کوهستان له خانانو سره په يوه ژبه د مبارک وجود د سلامتۍ په غوښتلو د شاهانه پېرزوينو شکرانه په خورا ښه بڼه ترسره کړه او لوړ اعليحضرت د پله د دروازي کولپ پرانسته - موجودې باجه خاني او ددغې سيمې نورو دود سازونو په گډې خوښۍ او خوږو غږونو چې تل دې وي زموږ ټولواک د سلامۍ ادا ترسره کړه - خورا لوړ سپېڅلي ذات تر نورو دمخه پر هغه مبارکه پښه کېښوده او د حضور له خدمتگارانو او د

کوهستان له خانانو او ملکانو سره پر دغه پله تېر شول ورپسې نور عادي وگړي پر پله واوبتل د شاهانه پېرزوگانو شکرانه يې پر ځای کړه وروسته شهر ياري اعليحضرت د موټر په سپرلی تشریف وفرمايه او پر پله تېر شو- د افغانستان د خدای ورکړي دولت چارواکي مستر هالیدی ته د هغه د تېرو کارونو له امله چې له څو کلو يې په افغانستان کې چوپړ کړی او دغه راز پر دې خدمت چې په دې پله کې يې بنودلی،* [د پېرزو او مهربانی او خوښی څرگندونه وشوه- او هغه ټکي او وينا چې اعليحضرت د پرانستني پر مهال واوړول د پر اغېزناک او هڅوونکي او د اورېدو وړ وو همدومره].*

(علي احمد)

و من الماء كل شیء حی

او هر شی به اوبو ژوندی دی*

«د کابل اوبه»

په لوړه افغان پلازمېنه کې سره له دې چې ډېرې جاري اوبه شته،[*] آن د (کابل سین) چې تل بهاندې اوبه لري چې لکه د اوبو د ټکي په څېر چې د نامه په جوړښت کې يې نغښتی دی،[*] تل د ښار په منځ کې بهېږي. خو دا اوبه په کروندو او کرنه کې د لگولو او له هغه نه د ډېرو ویاوو د بېلولو له امله چې کله ښار ته راورسېږي هم ډېرې لږېږي او هم د څښاک له پاره ډېرې گټورې او سمې نه وي. یو شمېر چینیې او څاه گانې چې شته هم د وگړو د اړتیاوو له پاره بس نه بلل کېږي. حال دا چې اوبه د انسان له خورا اړینو اړتیاوو څخه دي چې د ځمکو او آسمانو یواځیني هستوونکي د انسانانو د ژوندانه بنسټ پر هغه درولی دی.

طب جوته کړې چې د هغو ښارونو د وگړو مړینه چې د څښاک اوبه يې بې خونده او کار بدلې او له میکروبو [میکروبو*] ډکې وي د هغو ښارونو پرتله چې خوندورې او پاکې او رنې اوبه لري،[*] خورا لوړه وي.

پر دې بنسټ په کابل کې د اوبو د نشتوالي مسالې زموږ د گران زړونو ته راتېر ټولواک څیر پام چې د مهربانیو ډک پرمختگپال شاهانه افکار يې تل د هېواد ودانۍ او د وگړو او مخلوقاتو هوسایۍ ته اوښتي وي،[*] ځانته ورواړاوه او کابل ته يې د (پغمان) د خورا خوږو او رڼو اوبو د راوستلو همایوني هوډ او فرمان د صادرېدو ویاړ وموند.

(پغمان) له کابله د نهو کوهو یعنی شپاړلسو میلو په واټن شمال لوېدیځ پلو د پغمان د غرونو په لمن کې چې د (هندوکوه) د غرونو له لړۍ څخه چې په هندوکش او څار شوی،[*] پر یوه لوړه او خورا سره او د خوندورې هوا درلودونکې سیمه پروت دی چې تودې ورځې يې اعلیحضرت شاهانه ذات په (سهیل) مانۍ کې چې د سراجي پرمختگپال پیر له مانیو څخه ده. تېروي. لنډه دا چې پغمان د لوړې پلازمېنې کابل دولتني پارک دی.

د پغمان اوبه د خورا جگو ځايونو له هغو چينو څخه چې د غرنيو څوكو له واورو راوځي،*] په خورا رنوالي او پاكي او سروالي او خوند رابهېږي.

نو ځكه زموږ زړه سواند او مهربان ټولواک داسې طرحه جوړه كړه چې دغه اوبه په يوه پاخه او ټينگ بند په يوه سيمه كې ايسارې او ټولې او په اوسپنيزو نلونو كې بنار ته راوړسول شي او د بنار پر مشهورو ځايونو او معروفو برخو وويشل شي.

په دې اړه تېر كال چې كله يې پغمان ته په شاهانه تشرېف وياړ وربښلی و،*] له ښاغلي مېلر اسكات لنډي [سكاتلنډي*] سره چې د ټوكر اوبدلو د فابريكې په برخه كې د افغانستان په خدای وركړي دولت كې كار كوي،*] خبرې وكړې او د لگښت او د اوسپنيزو نلونو د راوړلو له پاره يې دغه ښاغلي ته د يو لك او پنځوسو زرو كلدارو روپيو د وركولو هوډ وكړ.

د هغه باوري خبر له مخې چې تر لاسه كړی مو دی،*] دغه اوسپنيز نلونه پلازمېنې كابل ته رسېدلي او پر دغه خورا نېك كار به په دې نژدې راتلونكې كې پيل وشي.

په حقه چې زموږ د خيرسنگوونكي او عدالت خوښوونكي ټولواک (اعليحضرت سراج الملة والدين) دا مهرباني او پېرزو زموږ د بناري وگړو تړې زړونه خړوبوي. نو ځكه (سراج الاخبار) له خپلو ټولو همبناري ورونو سره په گډه د خپل ستر ټولواک د پېرزوگر وجود د روغتيا او سلامتيا د دوام دوعا د ورځو او شپو د څښتن لوړ دربار ته كوي.

د مننې وړاندې کول

سبحان الله! موږ د افغانستان ولس څومره نېکمرغه او بختور یو چې پاک خورا سپېڅلي الهي ذات موږ ته د اسلام د مبین دین ویاړ رابښلی او موږ ټول یې یو ملت او یو مذهب ګرځولي او د داسې یوه هوښیار خیرغوښتونکي او پرمختګپال مینه خپروونکي ټولواک په رعیتۍ او غاړه ایښودنه ویاړلي یو چې پېرزوګر افکار یې شپه او ورځ د هېواد د ودانۍ او د وګړو د هوسایۍ لور ته دي.

که چېرې خپل تېر حالت ته لږ د عبرت په نظر وګورو او خپل اوسنی حال ورسره پرتله کړو نو څومره لوی توپيرونه په کې وینو؟

له نور خبرو تېر: یوازې د همدې نیلاب سین پخوانی حالت راسره انځور کړو:

دا سین هغه اوبه دي چې زموږ د ګران هېواد ستر ښېرازه او د خوندورې هوا څښتن (کوهستان) او (کوهدامن) ولایت یې په خپلې چټکې بهیدنې دوه ځایه کاوه [او*] تګ راتګ ته یې د مجرا د څرنگوالي له امله چې مخ پر څوږ درومي [او*] اوبه یې هم ډېرې او چټکې او د تېرېدو راتېرو وړ نه دي [،*] یو لوی خنډ جوړاوه.

همدغه ځای ته څېرمه چې اوس پرې د (سراج) دا پرتمین او بَرَمَوال پُل جوړ شوی [،*] د لرګیو او ځانګو مانګو یو پُل درېدلی و. سره له دې چې پلي پرې په ډېره وېره او ترهه تېرېدلی شوای [،*] خو بار او څاروي پرې د اوبښتو نه وو او آن دغه پُل هم هرکال سیلابونو ښکاره او د ورځو ورځو له پاره د خدای د بندګانو تګ راتګ بندېده.

تصور وکړئ: یوه بېوزلې له پښو لوېدلې کونډه ده چې د پښو تر اغېز لاندې یې د سین د پورې غاړې له ځمکو سره اړیکې شکولي او غواړي چې دې خوا راواوړي [،*] خپل خوار کنډول او لمبڅی او غوټه او چپن یې پر یوه څره بار کړي او دوه درې بیتیم کوچنیان یې ورسره له لاسه نیولي سترې ستورې د سین غاړې ته رارسېږي. دلته

گوري چې د نيلاډ شنبډونکې بهاندې څپې لار نه ورکوي. خوراکی حيرانه پاتېږي! [*] نه مخ ته د تلو لار نه شاته د ستنېدو پار!!

خوراکی څه وکړي؟ د لرگيو او خزلو پر پله اوښتلی شي!

آه، څومره دهشتناک حالت! د پله خزلې او څانگې د بېوزلې مېرمن د خره د بار درندوالي ته ټينگېدلې نه شي! [*] خر له باره سره سين ته لوېږي، ښځه او کوچنيان بغارې وهي، څه چې يې لرل يا نه لرل له منځه ځي!.....

دلته دی چې زموږ د زړه سواند وگړيال مهربان پلار پېرزوگانو دا ناخوالي ونه زغملې! [*] دا ټينگ او سپنيز پل يې د نيلاډ پر سين جوړ کړ، او په خپلې دې پېرزو يې يو مفصل يعنې د خپل شاهانه هېواد يو غړی چې جلا پاتې شوی و، [*] له نورو غړو سره [*] وټاړه. او د پغمان د جنت وزمه اوبو په راوستلو سره يې د خپلې لوړې پلازمېنې ژوند خړوب کړ. (تل دې وي زموږ ټولواک).

د ورځو شپو د هستوونکي له دربار نه د خپل نېک عمله ټولواک د عمر او بخت اوږدېدل او د برم او پرتم ډېرېدل غواړو چې تر پرمختگپال سيوري لاندې يې د شاهانه هېواد او ملت د ودانې او پرمختگ دا ډول خورا ډېرې نښې رامنځته شي.

آمين [محمود طرزي] [*] لاسليک

((نصیحت))

ای گرانو همبشاریانو

ز مور سترحق حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم (الدین النصیحه) فرمایلی دی. یعنی (دین نصیحت دی). [*] له یواخینی خبنتن سره شریک مه نیسه، پر پرښتو او کتابونو او پیغمبرانو او قیامت ایمان راوړه. [*] لمونځ کوه. [*] روژه نیسه، او نور ټول دیني حکمونه هر یو، [*] یو نصیحت دی چې ددغو نصیحتونو منونکو او لارویانو ژغورنه او سلامتي وگټله، او پر بله تلونکو او سرغړوونکو ته یې تلپاتې کوزگوري او مختوري په برخه شوه. [*]

(نصیحت) کول یوازې د ځینو ځانگړو کسانو له پاره نه وي بلکې هر مسلمان ورور خپل بل مسلمان ورور ته د نصیحت حق لري. [*] نیمگړ تیا یوازې د بېساري او یواخینی خبنتن په پاک ذات کې نه شته نور نو د بشري ټولني هر غړی په خورا نیمگړ تیاوو ککړ دی. هغه ملتونه او ټولني چې پرمخ تللي او د (مدني) وگړو نوم یې گتلی د خپلو ځینو ځینو نیمگړ تیاوو له لیدلو او د ځینو ځینو له پرېښودلو پرته یې نور څه نه دي کړي.

داسې هم نه ده چې (نصیحت) کول دې یوازې بې نیمگړ تیاوو خلکو ته ځانگړی وي! ځکه هېڅوک هم له نیمگړ تیاوو خلاص نه دی. خو خپله تشه هر څوک لیدلی نه شي او د بل عیب ژر ویني. [*] که څه هم د نیمگړ تیاوو پټول یو لوی اخلاقي صفت دی خو ځینې داسې څیزونه شته چې که یاد نه شي زیان ترې راوځي.

نو ځکه یې یادوو ایسته نو (ستا زړه چې له خبرو مې پند اخلي که خواشیني). [*]

ای گرانو همبشاریانو! راځئ ټول په گډه له ځورونې ډک دې عادت نه چې د عامو لارو او سړکونو او له گټې گونې ډکو بازارونو په منځ کې درېږو او لکه په خپل کور کې چې یو سره خبرې او مرکې کوو لاس واخلو. د سر په سترگو وینو چې الحمدلله زموږ د پرمختگپال ټولواک تر پېرزوگر سیوري لاندې زموږ د ښې هوا او خوندورې فضا خاوند ښار ورځ تر بلې وده کوي او ودانې پري. [*] سړکونه، [*] بازارونه، [*] پلونه او ودانۍ جوړېږي، گادۍ، [*] موټرونه، [*]

بايسکلونه په کې ځغلي. نو که موږ د لارې په منځ کې د درېدو همدا عادت پسې اوږد کړو څومره خطرونه او څومره زيانونه به پخپله موږ او نورو وروڼو ته پېښ شي؟

لږ انصاف ښه دی! لاره عامه لاره ده ټول ترې برابره گټه اخيستلی شي. که چېرې موږ درې څلور تنه په لار کې ودرېږو او په بندار کېوځو نو آیا د ډېرو نورو وروڼو حق به مونه وي خوړلی؟ په تېره بيا چې زموږ ځينې کليوال وروڼه چې شالونه او ځادرونه، او کله کله پندونه هم ورسره وي هغه هم خپلو پښو ته پر سرک ږدي او گرم بندار جوړوي.

نو که دغه مهال يوه گاډۍ يا بايسکل يا يو موټر راشي[*]، او که په لاره کې کړلېچ هم وي نو تر هغو چې درېږي او که چلوونکی يې ځان هم وساتي يوه مصادمه - يعنې لگېدنه [ټکر*]- رامنځته کېږي چې خدای مه کړه له دې ډول پېښو څومره انسانان له خطر سره مخامخېږي! د سر پر زيان سربېره ډېر مال هم له منځه ځي. يوه گاډۍ له اس او انجامې[*] سره له زرو [تر*] پنځو زرو روپيو بيه لري[*]. يو بايسکل يا موټر بايسکل هم همدغه شان په تېره بيا موټر! چې نژدې زموږ د يوه لوی ځمکوال د ټولې ځمکوالۍ د بيې هومره بيه لري!!!

اوس راځئ لږ ځير شو: د ساري په ډول يوه گاډۍ چې يو چټک ځغلبدونکی اس يې چټکه ځکوي. همدا چې غواړي له پيچومي واوړي د بندار له يوې ډلې (د سرک له مجلس) سره مخامخېږي. تر هغو چې بندار يان غواړي شالونه او ځادرونه او غوټې موټې سره ټولې کړي او څنگ ته شي[*]، او تر هغو چې گاډيوال خپله گاډۍ گوښه کوي[*]، يا ټکر پېښېږي چې د سر زيان ورسره ملگری دی او يا د گاډيوال گاډۍ ماتېږي چې دا هم د مال ضايع کېدل دي.

نو ځکه گرانو همبنار يانو! راځئ ټول په گډه د لارې په منځ کې د درېدو او غږېدو دا له ځورونې ډک عادت پر ږدو والسلاام (محمود طرزي) [لاسليک*]

(بسپنه)

((— یعنی چنده —))

په دې اړه چې انسان (په خټه مدني) [مدني بالطبع*] دی ټولو مخکنيو او اوسنيو پوهانو او حکيمانو د ډېرو کتابونو په ليکلو ښکاره او جوته کړې چې انساني ژوند به شونی نه وي مگر په ټولنه او يووالي او خپلمنځي لاسنيوي سره چې په (خټه مدني والی) همدا دی.

او په دې تړاو ډېر معقول او منقول دليلونه راوړل شوي دی چې په دې ډله کې د انسانانو د ضروري اړتياوو د پوره کولو په اړه د ټولې بشري ټولنې د گډو هڅو او زيار خورا بېلگې او دليلونه راغلي دي. د ساري په ډول له نورو ټولو اړتياوو تېر: د اورلگيت د يوه ډبلي له پاره چې له ډېرې بې ارزښتې مو نظر ته نه راځي، او د پېر له پاره پيسې يې په شمېر کې هم نه راولو[*]. ميليونو وگړو هڅه او هاند کړی چې رامنځته يې کړي.

آيا له کان نه د اومه گوگر ايستل او د هغه پاکول او له لرې واټنو ښارو او فابريکو ته رسول او د هغه د خميرې جوړول او له ځنگله يې د لرگيو پرې کول او له هغو نه د ډرو [تختو*] ايستل او بيا يې دومره نري نري غوڅول د څومره انسانانو په يووالي او گډ زيار او هاند شوني شوي دی؟

که يوازې يې له ځنگله نه د لرگيو پر لېږد لږ غور او فکر وکړو نو د حيرانتيا په بوربور کې به کېوڅو او د هغو لاسونو پوله او شمېر به رانه ورک شي چې په دې کې تناکې شوې دي. که نور هېڅ نه وي په همدا لومړي سر کې يوې اړې او تېشې ته اړ يو چې لرگي پرې غوڅ کړو. آيا پوهېږئ چې له کان نه ددې اړې او تېشې د اوسپنې پر ايستلو او د لويو ښارونو فابريکو ته يې پر رسولو او ويلي کولو، او اوبه ورکولو او فولادولو او غاښونو جوړولو زموږ څومره ميليونو هم نوعو زيار ايستلی دی؟

له نورو چارو يې تېر: له کان نه تر ښاره د اړې او تېشې د اوسپنې د لېږد له پاره لږ تر لږه يوې گاډۍ ته اړتيا پيدا کېږي چې د هغې گاډۍ د جوړولو له پاره د گڼو څيزونو د جوړولو اړتيا پرې پوځي[*]. د ساري په ډول د انجامې[*] او پټۍ او جوت[*] او کړۍ

او ميخ او پېچ او سگک او خرخ او نورو له پاره زرگونه لاسونه او سلگونه پېشي او صنعتونه په کار بوختېږي چې بېرته د هر يوه دغه خيز له پاره هم په کروړونو انساني وگړي گډ هڅه او زيار باسي او همداسې نور درواخله!

دا بسپنه او لاسنيوي له يو بل سره د ټولو انسانانو عامه ځانگړتيا ده چې ددې بسپنې او لاسنيوي محرک او هڅوونکی هماغه اړتياوې او ضرورتونه دي چې انسان ورته د ژوندانه له پاره اړ دی.

پر دې عامې بسپنې سربېره يوه بله ځانگړې بسپنه هم په انساني نړۍ کې دود او رايجه ده چې هغې ته زموږ د گران هېواد په فارسي اصطلاح کې چنده وايي. ددې چندي خوځوونکی او محرک يو تر بله د انسانانو د وجداني مهربانۍ او زړه سوي احساس دی.

د ساري په ډول په يوه هېواد کې قحطي راځي، يا سېلاب راوځي او يا زلزله، يا اور يا کوم بل ډول آفت پېښېږي او د هغه هېواد وگړي په خورا يوه بدمرغه حالت کېوځي. ددغو بدمرغو د نورو همېنيو [هم نوعانو] د وجداني زړه سوي او مهربانۍ حس راپارېږي او ايشېږي او د خپل همېني د خواخوږۍ او لاسنيوي له پاره نغد او جنس او غلې نه سپموي چې تر ټولو غوره انساني ځانگړتيا هم همدا خورا لوړ حس دی چې د انسان غوره والی او بشپړتيا پرې ښکاره او جوتېږي.

يو بل ډول بسپنه يعني چنده هم شته چې يو څه ځانگړې او محدوده ده. د ساري په ډول هر هېواد ډېرو داسې خيزونو ته اړ وي چې تر څو يې وگړي لاسونه سره ورنه کړي، او د يو بل د لاسنيوي هڅه و نه کړي، يوازې شخصي شتمني او وسمني يې د پوره کولو پېتې نه شوای پورته کولی. [۱] د اسلام مابين دين د انسان د لاسنيوي او بسپنې له پاره د سيد خير الانام د شريفې شرعې د حکمونو له مخې د (زکات) خورا غوره عمل لکه يوه سيده روښانه لار ټاکلې چې که د يوه هېواد ټول وگړي يې په گډه له مشروطو قاعدو سره سم ولاړ شي، [۲] د يوه هېواد اړتياوو ډېرې ښې به پرې ورکې او له منځه ولاړې شي.

د ساري په ډول تر ناروغيو او رنځونو بد ناوړه حالت د انسانانو له پاره تصور کېدلی نه شي. په تېره بيا چې ناروغ کس بېوزلی او پردېس هم وي.

تصور کړئ: یوه غمگړې کودله چې له پوزکي پرته بل فرش او په اړینو وسایلو کې له یوې ماتې خټینې کوزې او یوې شونډماتې کاسې او د خامتا له یوه زاړه او شکېدلي خټ پرته بل هېڅ ونه لري. آن هوا او رڼا هم چې ژوندبښونکې گټه یې ټولو ته ورپا رسېږي،*] دا کودله د روزان د نشتوالي له امله له پاکې هوا او تودوخې راوستونکې رڼا نه بې برخې کړې ده! ددې کودلې په یوه گوت کې پر یوه بوین بستر چې له زړو ټوټو او وچو وښو جوړ دی،*] یو بېوزلی او بې کور او اوره سړی د کمزورۍ او غمجنۍ او ناروغۍ په حالت کې په زگېرويو او زگېرويو او نارو او نارو پروت وینو. نه یې یار شته او نه ملگری*]؛ نه یې رنځمل شته او نه رنځور پال!

دلته دی چې ددې ډول بېوزلو وگړو له پاره، د دوی نور شتمن او مالدار او د وجداني زړه سوي او مهربانۍ څښتن همبښاريان له غیرته راخوځېږي او هر څوک له خپل حال سره سم او د خپل مال په انډول پیسې سره راټولوي، او پر دغو راټولو شویو پیسو یو (روغتون) رامنځته کوي،*] هم په خورا ثواب کې ورگډېږي او هم د وگړو دا ډول اړتیا د خپلمنځي لاسنيوي په زور له هېواده پورته کوي او له منځه وړي.

او لنډه دا چې ددې ډول بسپنو او (چندو) پر مټ گنې دا ډول چارې ترسره کېدلی شي چې نه په کې د هېواد د وگړو شتمنۍ ته زیان اوږي او نه د هېواد په مالي وس کې لږوالی راځي.

د ساري په ډول یو هېواد چې د شپېته او یا لکو وگړو درلودونکی وي، که چېرې یې هر کس یوه یوه روپۍ یوه صندوق ته واچوي نو شپيته او یا لکه روپۍ ټولېږي چې پر دومره پیسو د ټولني بېوزلو رنځورانو ته روغتونونه، او د هېواد بې سرپرسته یتیمانو ته (پالنځي) او د وطن بچیانو ته د پوهې او پوهنې د ښودلو له پاره ښوونځي او نور جوړېدلی او ټوکېدلی شي او هغه پیسې چې پر دې لاره لگېږي پر وگړو هم نه درنېږي.*] همدومره محمود طرزي [لاسلیک*]

« د پلي کېدو يوه بېلگه »

ملکي روغتون

زموږ په گران هېواد کې لومړنی بنسټ چې د خيرات او ثواب له پاره له بسپنې يعنې (چندې) رامنځته شوی همدا د پلازمېنې کابل (ملکي روغتون) دی چې ددې بنسټگر هم پخپله زموږ زړونو ته د راتېر ستر زړه سواند پاچا اعليحضرت ذات دی چې لا يې په شهزاده توب کې سلطنت ته د شاهانه چمتووالي په پېر کې ددې لوړ انسانپالي فکر پر لور گام پورته کړی او اقدام کړی و.

په خپله دې گڼه کې يوازې د خبرتيا د هغه ليک متن چې د اعليحضرت شهرياري او د دوی د درانده ورور لوړ نائب السلطنه صاحب په لاسليک خپور او اعلان شوی و،[*] د خپلې ادعا د شاهد په توگه خپروو او که څښتن غوښتل په راتلونکو گڼو کې به د هغه چمتووالي او گټورو پرمختياوو په اړه چې له هغه مهاله تر اوسه په کې راغلي دي،[*] يو په يو معلومات وړاندې کوو.

**د ملکي روغتون د جوړولو او بنسټ ايښودلو په اړه د خبرپاڼې متن
نېټه: د ۱۳۱۶ کال د ذيقعدې د مياشتې (۱۶)**

د پلازمېنې کابل د ټولو مسلمانو وگړو له دينپالو ضميرونو دې پټه او پوښلې پاتې نه شي - څرنگه چې هر انسان کله روغ رمټ وي او کله ناروغ او رنځور وي او يو وجود هم له روغتيا او ناروغتيا خلاصون نه لري،[*] خو هغوی چې خپل خپلوان او کوډله او کور او درمل لري که چېرې پر بستر ناروغه پر بوڅي نو پالنه او درملنه يې په ښه ډول کېږي او درمل او خواړه يې سم ورسېږي، خو هغوی چې پردېس او بېکسه او بېوزلي او بې وسه او ورځنۍ مړۍ او درملو او خوړو او کوډلې او د اوسېدو ځای ته اړ دي،[*] نه ځای لري چې شپه په کې هوسا سبا کړي او نه پالندوی چې د رنځورۍ پر مهال يې غم وخوري،[*] نه کور نه کور شريک،[*] نه يې درمل او نه پرهېزانه ملگري،[*] آه او

ملگری یې ساه ایستونکی درد،[*] په څه نهیلی به یې شپه سبا او ورځ بیگا کېږي.[*] هر څوک چې د مسلمانانو په ډله کې وي بویه چې ددغو بېوزلو پر حال یې د زړه له تله رحم راشي او ددغسې رنځورانو پالنې ته وروانگي چې د (الشفقة علی خلق الله) [د څښتن پر مخلوق زړه سوي[*] کلمې له ویلو گټه ورورسېږي.

«_____ هر انسان د بل انسان دی لکه غړی _____»

«_____ خټه یوه ده، مشترک د وصل پری _____»

ځکه نو د څښتن د بندگانو له مهربانیو ډک تکل ددې غوښتنه وکړه چې خاص د الهی جناب د رضا او د حضرت رسالت پناه د سپېڅلي روح د خوشحالی له پاره یو روغتون جوړ او د طبیب او درمل ورکوونکي او درمل او خوړو او د روغتون د نورو اړتیاوو غم وخورو چې د بېوزلو او پردېسو او بې وسو درملنه په ښه بڼه او ډول ترسره شي.[*] یوولس زره کابلی روپی د صمدي دربار محتاج سردار حبیب الله خان او اته زره پخې کابلی روپی د صمدي دربار محتاج سردار نصرالله خان د روغتون د جوړولو له پاره او دغه راز د کال هریو [په وار سره[*] پنځه زره او څلور زره روپی چې ټولې نهه زره روپی شي د خوړو او درملو او د روغتون د وسایلو، او د طبیب، او درمل ورکوونکي او کارکوونکو د تنخواه له پاره له خپلو شخصي حسابو څخه ورکوو او غوښتنه لرو چې تاسې مسلمان وگړي چې زموږ دیني وروڼه یاست هم له دې ثوابه بې گټې او بې برخې پاتې نه شئ،[*] هر څوک دې د خپل وس هومره او په خپله غوښتنه او رضا د روغتون د ودانۍ د لگښت له پاره چې سړکال یې د درملو او خوړو د لگښت له پاره [او بیا یې[*] کال په کال نغد یا جنس ډېر یا لږ د خپلې وسې هومره او په خپله خوښه او غوښتنه په دې کتاب کې خپل نوم او هغه نغد یا جنس چې د ودانۍ د لگښت او درملو او خوړو او نورو له پاره ورکوي،[*] ولیکي او مټر کړي [چې[*] که خدای غوښتل د څښتن په خاطر او د رسول په خاطر به ولگېږي او ضایع به نه شي.[*] هغوی چې تنخواه لري په کتاب کې دې په خپله خوښه او رضا لاسلیک وکړي چې سړکال د روغتون د ودانۍ له پاره دومره پیسې ورکوو او وروسته بیا هر کال له خپلې تنخواه نه د تشخیص دفتر او یا د نظام دفتر ته د دومره پیسو لیک ورکوو چې د درملو او خوړو او نورو د لگښت له پاره یې ورسوي او هغوی چې تنخواه نه لري په دې کتاب کې

لاسلیک او مَهر کوي چې کال پر کال ترې واخیستل شي او رسید ورکړ شي همدومره. [*] که څوک څه نه ورکوي هم خپله خوښه یې ده هېڅ کړاو ورته نه شته. [*] دا څو کرښې یوازې ستاسې دینې ورونو د خبرتیا له پاره ولیکل شوې که ځان په دې ثواب کې راوستل غواړئ هم مو خپله خوښه ده او که نه یې غواړئ هم مو زړه خپل دی. [*] همدومره

نصیحت

«ای گرانو همبنار یانو»

که ټول عمر د خپل عظیم الشان څښتن د شکر په سجدي ولگوو لا به مو د هغه سبحانه تعالی د شکر یو بخرکی هم پر ځای کړی نه وي. لیدونکي سترگې، اورېدونکي غوږونه، وسمن وجود، روڼ وجدان، ټینگ عقل یې را پېرزو کړی او رالورولی دی. په تېره بیا چې یې موږ د ایمان په نعمت سرلوړي کړي، او د حضرت خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه واله وسلم په مبین دین ممتاز کړي یو چې د مهربان څښتن له خورا سترو نعمتونو څخه دی.

د هغه مبین او ډېر کلک او متین دین ټول سپېڅلي حکمونه چې موږ یې پرې ټینگ درولي یو،* په خپله بڼه کې یو حکمت دی. او ددغو حکمونو په پلي کېدو کې د دنیا او آخرت ثوابونه او خیرونه نغښتي دي. د محمدیه غرې شریعت په هر حکم کې زرگونه حکمتونه او سلگونه گټې پټې دي. او هر امر او نهې یې د بشر وگړو ته د پېرزو او خوندیتوب لارښود.

ای گرانو همبنار یانو! زموږ د حق پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سترو صفتونو کې یو (عظیم خلق) دی چې خورا سپېڅلي الهي ذات په خپل قدیم کلام کې هغوی په (وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ) صفت تر نورو بر کړي دي. حسنه اخلاق یعنی د ښو او منلو خوښو او عادتونو درلودل، او له قبیحو او ناوړه چارو نه ډډه کول موږ محمدی ناجی امت ته له اړینو دیني لوازمو څخه بلل کېږي. د شرم او حیا په آدابو ځان پسرول او له بې ادبۍ او بې حیايۍ نه لرې والی لوی څښتن ته زموږ د منلي حضرت رسول په پله د روانېدو او غاړې ایښودو تر ټولو غوره وسیله ده. د حضرت کبریا د پاک ذات په مخلوقاتو کې تر ټولو دروند او حیاناک د رسولانو لارښود حضرت محمد مصطفی علیه افضل التحایا دی چې په دې شریف حدیث یې چې (أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي) د سپېڅلو ادابو د پاکوالي پورې تر څه ځایه جوتېدلې شي.

«ادب زده کړه له هغه گرانه ادبیه»

«چې زده کړې یې ادب دی له څښتنه»

ای گرانو همبناریانو، او ای د تمیز څښتنو ورونو! ستاسې ددې عاجز موخه له دې دومره سرزېزې او بیانونو چې وړاندې شول یوه یادونه ده چې اوس یې راوړم. مخکې مې ویلي و چې د محمدي مبین دین حکمونه له یوې مخې حکمت، او گرد ډک له گټې او منفعت دي. وگورئ یوه بېلگه درته وړاندې کوم:

د بېساري او یواځیني څښتن عبادت فرض شوی دی. عبادت پر اوداسه یعنی پاکوالي ولاړ دی. که یې په ساده او رانه ډول ووايم نو داسې به ووايم چې لمونځ فرض دی او د لمانځه ادا کول په استنجا او اوداسه کولو پورې اړه لري. هغه ارزښتناک حکمت چې په استنجا کې شته په هېڅ ډول ترې سترگې نه شي پټېدای. ځکه که د میتيازو د راوتلو ځای په وچه خاوره لومړی ښه وچ شي او وروسته په اوبو پر ډول شي نو ښه او غوره اودس یعنی پاکوالي به شوی وي. نو ځکه اړینه او ضروري ده چې لومړی پر لوته استنجا وشي، او وروسته په اوبو پر ډول شي او اودس وشي.

خو زرځله افسوس مور ښاریان په دې نېک کار کې هم په یو ډېر ناوړه او زړه بدوونکي کار روږدي شوي یو چې له یوې مخې د انساني ادابو مخالف او زموږ د اُمت د لارښود د آدابو له پلي کېدو سرغړونه ده.

ای همبناریانو، ای ورونو! انصاف وکړئ! نو تر دې به ډېر ناوړه او زړه بدوونکي څه وي چې په لارو او سرکونو او کوڅو کې له داسې یوه چا سره مخامخ شئ چې پرانستی پر توگانې یې په ښی لاس نیولی او کینې لاس یې دننه په پرتاگه کې له هغه غړي سره چې قلم یې د نامه له اخیستلو شرمېږي په لوبو بوخت وي؟... سمه ده چې د استنجا وچول اړین دي، خو نه په دې ډول! بلکې هماغلته چې خپل حاجت پوره کوي ځان ښه وچ کړي او څو ځله خپله کینه پښه پر ښی او ښی پښه پر کینه کېکاري، او خپل پر توگانې وټړي او بیا روان شي.

په خورا خواشینی چې ډېری ښاریان وینو چې په لار او کوڅو او د وگړو د تېرېدو په ځایونو کې په همدغه حال او بڼه چې بیان شول پر لاره ځي، او هېڅ باک او پروا هم نه کوي، او آن له یو بل سره بندار او خبرې هم کوي. او تر ټولو عجیبه خو یې لا دا چې

که له چا سره د ستړي مشی اړتیا پېښه شي: د «معدور یم» په ویلو عذر هم وړاندې کوي چې په خپلې دې خبرې اقرار کوي او دا ثابتوي چې زه په داسې ناوړه یوه کار بوخت یم چې د سلام سنت پر ځای کولی نه شم.

افسوس افسوس! د انسانیت له ادا بو څومره لرې ده چې پر عامه لاره چې زاړه، ځوانان، واړه، او په تېره بیا مخیتې مسلمانې مېرمنې تېرې راتېرې سړی پر داسې یوه ناوړه چلند چې په ویلو یې انسان ته شرم درېږي، [*] بوخت وي!

ای گرانو همنباریانو! زما دا خبرې خپل پاک وجدان او رانه زړه ته حواله کړئ. خپل عقل قاضي کړئ! [او*] په انصاف او بې غرضۍ حکم وکړئ چې دا ښه کار دی که بد؟ که بد دی نو راځئ ټول په گډه له دې شرموونکي عادت نه لاس واخلو. [*] والسلام

محمود طرزي [لاسلیک*]

پالنځی (دارالیتاما*)

سبحان الله! داسې څیزونه او رو چې غوږونه مو په یوه خواږه سلطاني ترنم نري نري خوځوي او زړونه مو له خوبنۍ مستۍ او خوشحالی سره غاږه باسي.

پالنځی [دارالیتاما*] یعنی (یتیم تون) دا څه ډول عجیب او ناویات تکی دی؟ د چا په خیال او خاطر کې به تېره شوې وای چې په افغانستان کې روغتونونه، پالنځي، بسوونځي، ماشينونه، تېلېفونونه، برېښنايان [برقی ها؟*]، رامنځته شي؟ پخې لارې، اوسپنيز پلونه جوړ شي؟ گاډۍ، باي سيکلونه، موټرونه پرې روان شي؟ افغانستان يادوم، نه بل ځای! که لس کاله دمخه چا داسې خبرې کړې وای چې په افغانستان کې داسې کارونه راروان دي [*] په عقل پورې به یې ورځندل. خو څرنگه چې د حضرت خالق لم یزلي ازلي اراده په کار کې وي له کایناتي ځواکونو څخه یو ځواک یې هم مخه نیولی نه شي.

هو! زموږ بېساري حضرت څښتن غوښتل چې زموږ د سپېڅلي هېواد (افغانستان) خاوره په رڼا وځلېږي، نو ځکه یې د ۱۳۱۹ هجري کال د جمادى الثاني میاشتې پر پنځلسمه یو ستوری [سراج*] راوڅېژاوه، دین، ملت، وطن یې ورسره رڼا کړ!

هو! د اعلیحضرت (سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) له نېکمرغۍ ډک پېر چې څښتن دې یې دولت اوږد لري د هېواد د پرمختگ پېر، د تمدن پېر، د عدالت پېر، د خواخوږۍ پېر، د پوهې پېر، د کمال پېر، د ودانۍ پېر، او د خوبنۍ او خوشحالی پېر دی.

د خیرات او میرات له هغو نښو چې په دې سراجي پېر کې راڅرگندې شوې یوه هم د هېواد له بچیانو نه د بې پلاری، او بېکسی او بې اسرۍ لرې کول او له منځه وړل دي. زموږ ستر هوښیار ټولواک له پوهنې یو ډېر خبر او د کمالونو څښتن ټولواک دی. له ډېرې پوهې او هنرونو خبر دی. آن په ډېرې ښکلو هنرونو کې د بشپړو معلوماتو خاوند

دی. له هغې ډلې یې د فوتوگرافي، يعنې عکاسۍ هنر د بشپړتابه خورا لوړې لوړې پورې ته رسولی دی. آن که ووايم چې دا لوړ فن چې د اوسني پېر تر ټولو ارزښتناک ښکلی هنر بلل کېږي،* په افغانستان کې تر نورو دمخه زموږ ستر اعليحضرت ټولواک ذات په خپل نفيس شاهانه نفس رامنځته کړی او بيا ژوندی کړی دی،* نو هېڅ مبالغه به مو نه وي کړې. هغه انځورونه چې له سپېڅلي پاچايي (ستودور) [ستوديو؟]* نه راوځي په حقه چې د اوسني مهال په خورا ښکلو عکاسيو کې شمېرل کېږي.

له همدې امله و چې څو مياشتې دمخه د مبارک ارگ په بڼ کې يو نندارتون جوړ شوی و چې زرگونه نوي او ښايسته چوکاټ شوي او بې چوکاټه عکسونه،* زرگونه ډوله نوي او ښايسته عجيب او غريب عکسونه نندارې ته وړاندې شوي وو. د ښار ټول مخور او خانان دغه ډېر ښکلي او ښايسته نندارتون ته وربلل شوي وو. اعليحضرت شاهانه ذات په هغه نندارتون کې د عکاسۍ هنر، او ددې نندارتون له جوړولو څخه د خيررسوونکي شاهانه مقصد په تړاو يوه ډېره اوچته اغېزناکه وينا واوروله او بيا يې* نندارتون پرانست.

د پاچايي وينا پايله دا وه هغه پيسې چې ددې عسکونو له پلورلو تر لاسه شي د ټولني د بېوزلو او خوارانو د يتيمو کوچنيانو په پالنه او روزنه لگول کېږي او يو سمبال (داراليتاما) يعنې پالنځي پرې جوړېږي چې ددغو کوچنيانو ټولې مادې او معنوي اړتياوې راوڼارې. نو په دې راتولو شويو کسانو کې چې هر يو په خپله خوښه ددغو عکسونو د پېرلو لېوالتيا وښيي هم به د ښکلو او نويو عکسونو خاوند شي او هم به د انساني کارونو په ثوابونو کې راشي.

دې خير سنجوونکي پاچايي وينا د راتولو شويو پر زړونو ژور اغېز وکړ او هر چا له خپل حال او د شتمنۍ له اندازې سره سم په دې نېک او خير کار کې برخه واخيسته. له دې پلوه راتولې شوې پيسې چې لا هم راروانې دي،* په يوه ځانگړي صندوق کې راتولېږي او د (پالنځي) له نېکيو پر ډکه چاره لگول کېږي.

په رېښتيا چې دا ارزښتناک اعليحضرت شاهانه خيريه بنسټ له هغو خير رسوونکو د ښايستو پلرنيو بنسټونو څخه دی چې د دوی د شاهانه هېواد او ولس له پاره د

نېکمرغی او مدنیت یو غوره فال گڼل کېږي. په متمدنو هېوادو کې دا ډول انسانپالې چارې چې د ولس د بېوزلو بچیانو له پاره ترسره کېږي پوله او شمېر نه لري. خو او په خواشینۍ سره چې زموږ د وطن وگړي سره له دې چې په طبیعي ډول یې خیراتونښه خوښېږي، خو پر غورو او گټورو چارو یې د هغو د لگولو لارې لانه دي زده کړې. نو ځکه زموږ خیرسنجونکي او زړه سواند پاچا په دې تړاو د (یتیمانو د پالنځي) په جوړلو سره د مرحمت یو ور، او د مدنیت یو واټ پرانست. له احدیت دربار نه د دوی د شاهانه عمر او بخت د اوږدېدو غوښتونکي یو چې له دې ډول ډېرو ډېرو نېکو شاهانه چارو څخه یې وطن او ملت ته ناپایه گټې ورسېږي. [**] امین همدومره

نصیحت

ای گرانو همبیاریانو

د سپېڅلي څښتن ډول ډول نعمتونه مور له غفلتونو ډکو بندگانو ته د شمېر له کچې پورته دي. زموږ تر ټولو سپېڅلي پالونکي پاک بې ساري ذات په خپل قدیم واجب التعظیم کلام کې فرمایلي چې «وَأِنْ تَعَدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصَوْهَا ۗ» [په ورځپاڼه کې: فَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصَوْهَا ۗ راغلی دی*] یعنی که وغواړئ چې د څښتن نعمتونه وشمېرئ هېڅکله به یې ونه شئ شمېرلای. په حقه چې زموږ د یواځیني علیم څښتن دا کلام د غفلت له خوبه زموږ د وینبولو له پاره د شوق او غیرت یوه متروکه بلل کېږي چې د هغه سبحانه تعالی بې شمېره ستر نعمتونه یو یو د خپل عبرت نظر ته راولو! [**] په طاعت او عبادت، او د انساني کمالونو په لاسته راوړو کې هڅه او غیرت وکړو، او د (انسان) د لوړ نامه وړ وگرځو.

(انسان) څومره یو نوبتې جوهر دی چې نه په شکل او صورت، او نه په بڼه او خوځښت، او نه د ژوندانه په ډول، او نه د فضیلت په گټلو کې نورو مخلوقاتو ته هېڅ ورته والی نه لري. هو سره له دې چې په خوړلو، او څښلو، او بېد بدللو، او ځغستلو او غوسه او شهوت او توالد او تناسل یعنی توکم او نسل جوړولو کې له نورو څلوربولو څارویو سره نژدې والی او گډوالی لرو خو خوراک مو او څښاک مو او ویدېدل مو او نسل او توکم مو د ډېرو سمبال قاعدو او قوانینو دننه ترسره کېږي چې له نورو څارویو سره هېڅ ورته والی نه لري.

له نورو تېر یوازې په یوه (توالد او تناسل) یعنی بچي راوړلو او نسل جوړولو کې ځیر کېږو:

نور څاروي په دې برخه کې د هغه طبیعي حس له مخې چې الهي ذات یې په فطرت کې راوستي چلند کوي، [**] د خپلو بچو د ډېرولو، او د خپل جنس د توکم د اوږدولو کومه اندېښنه، او کوم هنر او بڼه نه لري، [**] حال دا چې انساني توالد او تناسل د

ډېرو رباني حکمونو، او انساني قاعدو او دندو له مخې سمبال او په يوه منظم چارډود او اصولو ترسره کېږي.

څاروي تر هغه وروسته چې بچي يې د شيدو له عمره واوښتل،[*] هېڅ ډول پېژندگلوې او حقونه يې ترمنځ نه پاتېږي هر يو په خپله مخه ځي. حال داچې انسان دا ډول نه دی: بلکې انسان چې کوم توکم جوړوي په هغه کې ډېر څه سنجوي، او د خپل هېواد د راتلونکي هيلې وروپورې تړي.

ای گرانو همبشاريانو! غواړم لږ څه پر خپلو بچو يعنې د خپل ژوندانه پر مېوو يو څه خبرې وکړم او وغږېږم:

اولاد، د (هېوادني) چمنبن تنکي او زرغون نيالگي دي چې که ښه وروزل شي، او ښه پالنه يې وشي، وطن ته ډېرې خوږې ميوې کوي. او که د روزنې او خوږولو دنده کې يې پام او غور ونه شي،[*] له وچ لرگي پرته ترې بله گټه نه ترلاسه کېږي چې پر داسې مهال يې يوازې وبال پر مور [نه راځي]* چې د مضرت له پايلو يې دولت، ولس او هېواد ته زيان اوږي. بچيانو ته مو د پوهې رسول، د هنر او صنعت زده کړه،[*] د اخلاقو روزنه، د ادب ښودنه د هغوی د کاليو، او خوږو تر چمتو کولو موږ ته ډېر اړين او ارزښتناک گڼل کېږي. ځکه چې که پوهه او هنر زده کړي، او اخلاق او اداب يې بشپړ شي،[*] سربېره پر دې چې خپلې او د خپلې کورنۍ او د مور او پلار اړينې اړتياوې پوره کولی شي،[*] د پوهې هنر له ثمره يې دولت، ملت، وطن هم گټه پورته کولی شي. او که موږ د مال او زرو او دينارو ټولول د خپلو بچيانو د استقبال يعنې راتلونکې له پاره د نعمت او راحت بنسټ وټولولو نو تېروتي يو. ځکه چې د نعمت او وسمنۍ اصلي تومنه کمال دی نه مال! مال د پوهې او ادب په نشتوالي، او د هنر او صنعت په فقدان کې په لږه موده کې له منځه ځي. حال داچې پوهه او هنر هغسې يوه پانگه ده چې هېڅ خلاصېدل نه لري.

ای گرانو همبشاريانو! بويه چې د خپلو بچو د ښوونې او روزنې دنده تر هر څه دمخه وټولو: زموږ زړونو ته د رانژدې نياومن خیر رسوونکي ټولوک اعليحضرت (سراج الملة والدين) تر رحمتونو ډک پوهنپال سيوري لاندې الحمدلله زموږ د ښارو په هره محله

کې د کوچنيانو لومړني ښوونځي پرانستل شوي، نو بويه چې تر وسه وسه خپلو بچيانو ته لومړنی ليک لوست وښيو.

ای گرانو همښاريانو! که څه هم زموږ گران هېواد د پوهې او هنر سرچينو يعنې لومړنيو او نورو ښوونځيو ته تر حده ډېره اړتيا لري، او زموږ سپېڅلی متبوع دولت يې په ډېرولو کې خپلې هڅې کوي خو دا هم بويه هېره نه کړو چې په دې برخه کې يوازې د دولت هڅې بس نه دي. بلکې موږ د ولس وگړي هم که په دې برخه کې هڅه او زيار وکړو، او د خپل خورا مهربان او زړه سواند غمخور پلار د هوډونو او تکلونو پر لاره ولاړ شو![*] د يووالي لاسونه سره ورکړو او د همت ملاوې وتړو او يوازې هماغه پيسې چې شريفې شرعې مو د مال د زکات له پاره پر موږ غوڅې ايښې، او د زکات ورکړه يې د صلاه [لمانځه*] د ادائينې هومره راباندې فرض کړې يو ځای راټولې کړو او په رانه زړه او نړه هوډ يې په غوره لار د وطن د بچيانو پر ښوونه او روزنه ولگوو![*] د نوي ډول گڼ ښوونځي به پرې جوړ او ودان کړي شو![*] خو زر څله افسوس چې موږ لا تر اوسه د پوهې او پوهنې قدر او د هنر او صنعت ارزښت نه پېژنو!

ای گرانو همښاريانو! کله چې پر لاره ځئ په کومه کوڅه يا ميدان کې د کوچنيانو له کومې ډلې سره چې غوزان [جوزبازي*] کوي مخامخ شوي ياست که نه؟[*] « البته چې مخامخ شوي ياست! »[*] ځکه داسې کومه پيڅکه او گوټ نه شته چې د غوزانو له پاره دې د هلكانو يوه ډله نه وي راټوله شوې. اوس راځئ لږ غوږ کېږدو، او لږ تم شو او وگورو چې څه کوي او څه وايي!....

نه نه! غوره به دا وي چې تېر شو او وانه ورو! سبحان الله! څومره له ردالته ډک ټکي، څومره ناموس ويجاړوونکې کنځاوې، څومره کرکجنې خبرې چې سپرې يې له اور ېدو په رېږد ېدا راځي!

بېوزلې مور! په زرو کړاوو کالي ورپر بوي، د کاليو څيري ځايونه او سوري ورگنډي، پلار د تندي په زرگونو ځوکو دا کالي چمتو کوي![*] زر افسوسه چې هلک د ناپوهۍ او بې هنرۍ له امله د غوزانو په يوه لوبه چې که رېښتيا شي د جوارگرۍ يوه بڼه ده![*] دغه کالي په خاورو او خټو لري، او له نورو هم ښو سره په کنځلمارې لاس اچونې کې کالي څيري څيري کوي!

د همایوني وینا متن

[د مطلب د نورو گڼو خلاف د دوو پر ځای په یوه ستن استون] کې راغلی دی*]

د (افغانستان) تر واک لاندې شاهانه هیواد د ټولو اوسېدونکو د هرې ډلې او پاتکي د ټولو مخورو او اشراقو، او رېښتین صفته وگړو له دینپالو ضمیرونو څخه دې پټه نه وي. هر انسان چې په دې فاني نړۍ کې اوسېدنه او ژوند لري په خپلو ټولو چارو او اعمالو کې دوه موخې په پام کې نیسي: یوه مادي یعنی جسماني، دویمه معنوي یعنی روحاني[*]. انسان په دواړو حالاتو کې د خپلې هرې چارې له پاره په گڼو کارونو بوخت، او د گڼو چارو سرته رسولو ته گومارلی دی چې د هغه بروالي او لوړوالي د غوښتنې له مخې چې د حضرت (احسن الخالقین) جل و علا تر ټولو سپېڅلي ذات پر انسان پېرزو کړي ددغو دندو په بشپړولو او ددغو چارو په کولو سره هم د خپلو جسماني اړتیاوو او غوښتنو پر لرې کولو بریالی کېږي، او هم له خپلو آخروي روحاني ثوابونو برخمنېږي.

لکه هغسې چې د معبود رب طاعت او عبادت انسان د لوړو روحاني درجو په ترلاسه کولو سرلوری کوي[*]، دغسې له خپلو هم ښو سره د انسانانو لاسنیوی هغوی د خپلو گډو ستونزو پر لرې کولو اوچتوي.

دلته یو دوی بېلگې راوړو: که یو ښار فرض کړو چې درې لکه وگړي لري، او پاکې او رنې اوبه چې د څښاک، او کارونې له پاره اړینې دي په کې نه وي خو شپږ کروه وړاندې ترې ډېرې رنې او خوږې اوبه وي چې روغتیا ته یې سمې او گټورې وي[*]، البته چې ددغه ښار وگړي اړوځي چې خپل منگي راواخلي شپږ کروه لاره ووهي، او خپل منگي له دغو اوبو ډک کړي او راوړي. پر دې مهال دوه زیانونه پېښېږي چې یو په کې د بدن کړاو او خواري دي او بل د (وخت) بې ځایه ضایع کېدل[*] حال دا چې د وخت په ضایع کېدو سره د انسانانو د ډېرو اړینو اړتیاوو پوره کېدل هم ځنډېږي، ځکه بنیادم د ژوندانه له پاره یوازې د اوبو څښاک ته نه چې گڼو نورو څیزونو ته هم اړ

دی، نو که انسان د ورځې څلور پنځه ساعته یوازې د خپلو اوبو په چمتو کولو لگوي نو د نورو اړینو اړتیاوو د پوره کولو له پاره به څه وخت ومومي؟
نو پر دې بنسټ که ددغه ښار وگړي خپله (طبیعی مدني) دنده ترسره کړي او په گډه سره لاسونه ورکړي [او*] هر وگړی دوه دوه روپۍ سره واچوي شپږ لکه روپۍ ټولېږي چې ښار ته ددغو اوبو په رسولو، او د څړوبیو، او ویالو په بهولو کې په ډېره آسانی بریالي او موفق کېږي. حال دا چې په دا ډول مالي مرسته به له دې چې ددغه ښار وگړو ته کوم تکلیف او کړاو واوړي له یوه لوی احتیاجه هم ځان ژغوري. د ساري په ډول ددغه ښار ډېری وگړي د کال اووه اته روپۍ په میوې خوړلو لگوي چې که یوازې دا میوه خوړل لږ را ټیټ کړي [او*] د کال د پنځو روپو مېوه خوړل بس وبولي او راټولې شوې پیسې د خپلو گډو اړتیاوو په لېږې کولو ولگوي، [و*] گنې گتورې او غوره چارې به ترسره شي.

بله بېلگه دا چې انسانان د وچې او اوبو د خالق په ازلي اراده له یوې مور او یوه پلاره پیدا شوي، او په بېلو بڼو او تېرونو ویشل شوي دي چې په ټوله کې یو وجود گڼل کېږي. په تېره بیا چې د ورته والي او مذهبي یووالي تړاو هم په کې وي. نو پرداسې مهال ددغه جنس او مذهب له وگړو څخه هر وگړی د یوه وجود په غړو کې یو غړی بلل کېږي چې د یوه غړي په خواشینۍ او غم نور ټول غړي خواشیني او ناکراره کېږي. د ساري په ډول که د بنیادم له پنځگونو حواسو څخه په یوه حس کې ځوړ او غم پیدا شي نور څلور غړي ټول غمجن او اغېزمنېږي. سترگې که ځوړ وي [نو*] غوړو ته خوړې نغمې لکه د اغزیو څوکې برېښې چې د غوړ پردو کې ننوځي، پوزه د گلونو د خوړو ورمو په راتلو کېږي، په ځکلو کې خوړ خوند تر یخ ایسي، پر ځوړ شوي غړي د پښې او ورېښمو لگېدل [ته وا*] د غم سوهان چلوي. یوازې په پنځگونو حواسو کې نه چې د بدن په ټولو برخو کې همدا چاره روانه وي.

ای دینپالیه رېښتینی ولسه، او دښکو عقیدو افغان ملت! له دې دومره سر یزې څخه زموږ شاهانه موخه داده چې تاسې ته د یوه ډېر نېک او له خیر او کټي ډک عمل یادونه وکړم او یوه ډېر سم او انسانپال کار ته مو وهڅوم چې له معنوي او مادي پلوه په کې تاسې ته د دنیا او آخرت خیر وي. پخپله د څښتن د پېرزو او مهربانۍ شکر

کوم چې تر اوسه مې تل د خپل رېښتوني او دينپال ملت له روحاني او جسماني نېنگو او نېکيو پرته بل فکر نه دی کړی او نه به يې وکړم.

ای ملته! خبر شئ چې دا مهال لوړ عثمانی دولت چې زموږ هم جنسه او هم مذهبه دی له يوه ناخپي ناحق او ناروا يرغل سره مخامخ شوی دی چې فلاکت او دهشت غم او خپگان يې موږ هم خواشینی او غمجن کړي يو. ددغو ديني ورونو لاسنيوی او مرسته له ديني او انساني پلوه پر موږ واجب او اړین دي. د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسته راباندې لازمه شوې ده. څرنگه چې تاسې تر اوسه هغه خوند چې ددې ډول مرستو او خواخوږيو له گټو تر لاسه کېږي نه دی ځکلی، [*] نو ځکه دا لومړی ځل دی چې تاسې ته مخامخ پخپله ددې ډول نېک او گټور کار د کولو سپارښتنه او لارښوونه کوم او د (بسپني) يعنې چندې دفتر يې په خپل همايوني لاس پرانيزم. او لومړی ورته له خپل شخصي شاهانه صندوق [عين المال*] نه (شل زره) کابلی روپۍ اچوم او ثبتوم. او ستاسې رېښتوني شاهانه ولس له ديني غيرت او ملي ځوانۍ نه مې تمه داده چې هېڅوک دې هم د خپل حال او احوال او د مال او منال د وس هومره د خیر په دې کار کې ناغېږي نه کوي.

په دې برخه کې پر تاسې امر او جبر نه شته. ځکه چې دا داسې يو کار دی چې پر وجدان او انسانیت اړه مومي. د وجدان هر خاوند او د ايمان هر څښتن هر څومره چې د خپلې کورنۍ او بچيو له نفقې پورته اضافي مال څخه دې برخې ته ورکوي [*] خپل نوم په دې دفتر کې ثبتوي دوه کارونه به يې کړي وي: يو دا چې د څښتن تعالی په لاره کې به يې په خپل مال باندې هڅه او زیار کړی وي چې د الهي امر پر ځای کول او له هغه نه د روحاني خوندونو اخیستل دي. دويم دا چې د خپلو همېنو همدینو لاسنيوی به يې کړی وي چې د انساني عادت ترسره کول او له دې لارې د ملي غيرت او درنښت پر ځای کول دي.

ای رېښتونی ولسه! ددې کتابچې نوم: (د لوېديځ طرابلس د شهیدانو له یتیمانو او یتیمانو سره د بسپني کتابچه) ده. د غيرت جېبونه مو پرانيزئ، زړونه مو د ورور گلويزي مهربانی په اوبو خړوب کړئ، د خپلو همدینو مغدورو [له خیانت سره مخامخ شويو*]

شهیدانو له یتیمو بچو او سقیمو [رنځورو*] کونډو سره چې د خپل هېواد او ملي درنښت د ساتلو لار کې یې سروڼه ښندلي د وس تر کچې یوه مرسته وکړی. د ټپیانو د ټپونو له پاره یې یوه پټی چمتو کړی. په ډېر او لږ پسې یې مه گرځی، [**] په هر هغه څه چې په لاس درځي هڅه وکړی او نوم مو په دې دفتر کې ثبت کړی. څوک چې لیکل کولی شي خپل نوم او هغه اندازه پیسې چې په وجداني خوښه او ایماني مینه یې ورکوي او خپله دنده او منصب او د اوسېدو ځای دې روښانه او مفسره [رڼه*] په خپل لیک ولیکي، او په خپل لاس دې یې لاسلیک کړي. او چاته چې لیک نه وي زده بل دې یې ورته ولیکي، او که لاسلیک یې کولای شو لاسلیک دې یې کړي، او که نه یې شواي کولی مېر دې یې کړي، او که مېر یې نه درلود خپله گوته دې په رنگ کړي د مېر پر ځای دې یې تر دغې لیکنې لاندې ولگوي. نور نو په هره چاره کې ځان او تاسې او ټولو همدینو او آن گردو انسانانو ته ښېگڼې او ښکې چارې او خیر او صلاح غواړم. [**] همدومره

لومړی کال، پنځمه گڼه، ۶ مخ

مقاله

اوسنی جگړه

د روس او جاپان تر جگړې وروسته زموږ غوږونو بیا د توپ او توپک غږ نه و اورېدلی. بشریت په چوپتیا او هوسایۍ کې ژوند کاوه. ناڅاپه د (لوېدیځ طرابلس) له لوري د جگړې او تگۍ هنگامه راپورته شوه. خو څنگه یوه جگړه! داسې جگړه چې د انسانانو د وحشت د پېر له لرغونو نکلونو پرته د تمدن او پرمختګ په دې پړاو کې یې په اړه چا نه و اورېدلی.

نو دا څه ډول جگړه ده؟ یو سپری دې پاڅي او بل ته دې ووايي چې کور مې وړوکی دی او زما وگړي، او مالونه او شته په کې نه ځایېږي، زه دې کور درنه په زور اخلم چې د وگړو او مالونو له پاره مې ځای پیدا شي. او چې وپوښتي: ولې؟ ووايي ځکه چې تر تا زورور یې!

هو! سره له دې چې (زور) یې پر (حق) لوړ بللی خو په خواشینۍ سره چې دا حکم هم زورور وکړی، حال دا چې د ایټالیا دولت د هغو متیورو زورور په ډله کې هم نه دی چې پخپله یې ځانته تمه پیدا شوې وه. څومره ناسمه دعوه! څومره اوم خیال!

د ایټالیا دا ناوړه کړنه د تمدن نړیوال حقوق خورا سپک کړل. آن لا دا چې د یوې ډېرې ارزښتناکې پوهې (حقوقو) پر لړمون یې چې د نړۍ د ټولو عدلي ادارو بنسټ او چورلیز بلل کېږي، [**] یو خورا ویجاړوونکی گوزار وکړ. د اروپا په څېر په یوه بسیا لویه وچه کې، او د حقوقو په یوه پېژندونکي متمدن ولس لکه یورویپانو [اروپایانو*] کې دداسې یوه حق نه پېژندونکي او خپلسري ملت لکه ایټالیانو شتوالی په حقه چې یوه کرغېر نه رته [داغ*] بلل کېږي.

ایټالیا په خپل دې ناوړه او وحشي حرکت سره د درې سوه میلیونو مسلمانانو وگړو کرکه او لعنت چې د ځمکې پر گړې مېشت دي، [**] وگاټه. لا که یې مسالې ته دیني او

مذهبي رنگ نه وای ورکړی[*]، هر څه چې و[*]، و به. خو د خپلو جنگي بېړيو پر بازوگانو د ښاغلي پاپ د تسپو [تسپيحو*] راځړولو، او مسلمانانو ته د وحشي او نامتمدنه خطاب کولو، او پر اسلامي کلاوو د صليبي بېرغونو پر څرېدو د قيسانو او پاپاسانو [د ختيځ مسيحي رهابانو*] له خوا يو بل ته د مبارکيو ويلو او د مسلمانو ښځو او سرېو او کوچنيو د يومخيزې وژنې روا بللو[*]، اوسنۍ جگړې ته يو ديني رنگ ورکړی دی چې د اوسني تمدن په دې شلمه پېړۍ کې يې په دې جاهلانه کړنې سره د مخکنيو پېړيو د صليبي جنگونو خاطرې بيا را په زړه کړې.

له همدې امله و چې پر ټولو مسلمانانو يوه لويه وېره راخپره شوه. زموږ مصري، او يمني، او هندي او ايراني وروڼو چينې او فريادونه او نارې وکړې. البته چې افغاني وروڼو يې هم چوپ پاتېدل روا ونه بلل. د هغې ډېرې اغېزناکې او اوچتې وينا له امله چې د سراج الاخبار (د ۵) گڼې لومړي مخونه پرې وپسولل شول[*]، گرد زړور او ستر افغان ملت په يوه ژبه او يوه زړه د خپل سپېڅلي او درانده پاچا، او د دينپالي افغان ملت د ټولو وسله والو ځواکونو د اعلى سرقوماندان پر پله له روانېدو سره سم ټولو خپل ځانونه يو لوی پوځ او بری وباله او په خورا ولولو او ايشېدو په عملي ډول د خپلو عثماني وروڼو مرستې ته چمتو شول. او که چېرې د ملي روح، ولسي هستی، د هېواد د زړه يعنې زموږ د سپېڅلي متبوع (اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) له فيوضاتو ډک کلام چې ويې فرمايل: «د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسته راباندې لازمه شوې ده.» عمومي ولولې سرې کړې نه وای او د لارې د نشتوالي څرنگوالی يې په ډاگه کړی نه وای. د دوی يو کروړ ريښتونی شاهانه ملت د خپل سپېڅلي ستر زړونو ته راتېر قوماندان په يوه قومانده د خپل ديني پت د ساتنې له پاره هرډول سربښدنې ته چمتو او سترگې پر لاره وو. افغانان ټول پېژني چې يو وطنپال، ټولوواک پلوی او پر دين ډېر ټينگ ولس دی. پاچا خپله ساه او ځانونه جسم بولي. پر اولوالامری ټينگ پاتېدل د پتمن افغان ولس هومره بل هېڅوک نه لري. له همدې امله وه چې د لوېديځ طرابلس د شهيدانو ټييمانو او ټيپانو ته د بسپنې په اړه همایوني وينا د ولس پر زړه ژور اغېز وکړ او د مالونو په ښندلو د خپلو ديني وروڼو لاسنيوي ته

راوراندي شول. او د همايوني وينا تر پايه يوازې په هماغه غونډه کې اتيا زره کابلي روپۍ راټولې شوې او لاهم راټولېږي.

د مسلمانانو ددې ټولو هيجانو، او ايشېدني، او ولولو پرې پر ايتالويانو راځي. د تمدن په دې روښانه پېر کې د هغوی خرافات پالنې د ختيځ او لوېديځ ټلواله ور پرډوله. ټولو سترو مدنيت پالو دولتو په تېره بيا د بریتانیا ستر دولت ته چې مور ټول يې په حق پېژندنه او نياومنی او د نورو پر حقونو په نه تيري مشهور بولو،*] په کار وه چې د ايتاليا خپلسری ماشوم چې د مدنيت د حقوقي قوانينو دښوونځي پر خلاف روان دی،*] له لاسه ونيسي او د تاديې يوه کرنگېدلې څپېره پر مخ وروهي، او د حق ماتونې له تېر يو يې راستون کړي.

له ترکی ورځپاڼو څخه

د هغه لیک ژباړه او متن دی چې د (سید امیر علي) په لاسلیک

په تایمس ورځپاڼه کې خپور شوی دی

صاحبانوا!

که د عمومي سولې او صلاح له پلوه وي، او که د هغو جنایتکارو کړنو له امله چې ایټالیا په ختیځو هېوادو کې ځانته غوره کړي دي [۱] په دې دواړو دلیلونو بویه چې برتانيا په هېڅ ډول پر دې جگړې خوشحاله او منندویه نه شي. ځکه برتانيا ته هېڅ ډول مادي او معنوي گټه او فايده نه لري. لا دا چې روښانه ده چې د گڼو ضرورونو سبب گرځي. په دې مساله کې دوه مهم ټکي شته چې په رېښتیا سره د څېړنې او یادونې وړ دي:

لومړی: ددې جگړې له امله ټول مسلمانان ایشېدلي او پاڅېدلي او قهر بدلي او غوسه شوي دي [۲] په ډاگه او ښکاره ایټالیا ته د جنایتکار او لاس وهونکي په سترگه گوري چې په دې برخه کې ټول مسلمانان ښکاره حق هم لري. ځکه سره له دې چې د ایټالیا حکومت د نړیوالو حقونو ټولې قاعدې، او ټول وضع شوي مدني قوانین تر پښو لاندې کړي [۳] خورا تعجب دی چې اروپایي دولتونو د حق او حقیقت په التزامي کولو کې بې قیدي او بې غوري غوره کړې ده.

ټولو مسلمانانو چې په بمبئي، لاهور، کلکته، لکنهو، او د هندوستان په ټوله لویه وچه، او مصر او نورو اسلامي هېوادو کې اوسېږي [۴] د ایټالیانو پر دې بېځایه کړنو په ډاگه خپله کرکه او ترهه څرگنده کړې ده چې دا هم زما د مدعا د اثبات له پاره چې برتانيا ته په کې د گټې د نشتوالي په اړه ده [۵] بس دي. په همدغو ځایو کې چې یادونه یې

وشوه لويې غونډې او ټولنې جوړې شوې او*] په ډبرو اورنيو نطقونو او ويناوو يې د خپلو زړونو احساسات بيان کړي او په يوه اغېزناکه او له ټگيو پاکه ژبه يې د برتانيا له دولت غوښتنه او هيله کړې چې ايتاليا له خپل دې ناحقه او بې لارې کړنې راوگرځوي.

دويم: دا ده چې ايتاليا د خپل دې ناحقه او ناوړه کړنې له امله دا جگړه يوې بلې بنې او شکل ته اړولې او ورسره يې*] اسلامي احساسات راخوځولي او ولوله ييز کړي دي چې له هغې سره يې دا جگړه (د اسلاميت او نصرانيت) جگړې په بڼه راځلولې ده، حال دا چې د وېرې او اندېښنې اصلي ځای هم همدا ټکی دی.

په تېره بيا د ايتاليا د جنگي بېړيو پر بازوگانو د راځړولو له پاره د پاپ له خوا د خپلو تسپو [تسبيحو*] استول په رېښتيا چې د هېښېدنې او ترهېدنې سبب بلل کېږي. هغه پادريان چې د پاپ استازيتوب کوي د طرابلس کلا پر دېوالونو يې د صليبي بيرغونو د ټومبل کېدو مبارکي پاپ ته ويلې ده. په دې هم بسنه نه ده شوې [،*] څه موده وړاندې په لندن کې د ايتاليا په سفارت کې يو جشن جوړ شوی او*] ډېرې ايشېدلې خبرې يې په کې کړې دي چې په دې ډله کې د (اروپا) له لويې وچې د ټرکانو شړل او د يهودانو په څېر د ځمکې گړي نورو برخه ته خپاره واره کول په کې ياد شوي او څېړل شوي دي چې دا خبرې له چټياتو او لېونتوب پرته بل څه نه دي.

له هغو کسانو چې د برتانيا گټې سپېڅلې بولي، او د هغوی دفاع او ساتنه د ځان له پاره يوه پاکه دنده بولي ددې ټکي په پوښتلو اړ کېږم چې: «آيا ددې حالت پای او پایله د برتانيا له پاره ښه او نېک بولئ او که نه؟»!

په داسې حال چې د برتانيا دولت ځان د يوه خپلواکۍ پلوي دولت او ولس په توگه ټولو ختيځو هېوادو ته پېژندلی دی، او ځان يې هر مهال په حق او حقانيت مشهور کړی دی نو څنگه کېدای شي چې پر دې ناحق او رذيل حالت غلی پاتې شي؟ او که پوښتنه وشي چې «که چوپتيا يې غوره کړه نو څه به وشي؟» په ځواب کې يې وایم چې د برتانيا چوپتيا ناشوني ده ځکه د برتانيا دولت د نړۍ د (۴۰۰) ميليونو وگړو

يا لو بدلو او نورو خبر ورنه کړي، او په رندو سترگو پېر او پلور، او لېږد رالېږد وکړي. [*] له زيان پرته به بل څه په لاس ورنه شي.

او لنډه داچې ډاگ د يوه هېواد د هوساينې، او شتمنۍ، او نېکمرغۍ په وسيلو کې راځي. د ډاگ په گټو کې به يو وړوکی شاعرانه ټکی هم ورگډ کړم وبه وایم: که ډاگ نه وای نو د يوه بېلتون وهلي. [*] غملړلی له يار بېل شوي مين د بېلتانه ليک به د صبا کوم باد او د کومې کوترې وزره تر غمشریک ياره رساوه؟.....

که څه هم ټلگراف په چټکتيا او ژر رسونې کې تر ډاگ په ځلونو گټور دی، خو ټلگرافي مخابره د ډاگ تر مخابرې تنگه ده چې ډېر څه په کې نه ځايېږي. څرنگه چې دلته مو د بحث موضوع ټلگراف نه او ډاگ دی. [*] نو ځکه به تر دې وروسته بيا پر ټلگراف خبرې وکړو، او تر هغه وروسته به پر لېږدوونکو وسايلو يعنې چټک تلونکو شيانو لکه اورگاډي، او موټر او گاډۍ چې د ډاگ د ليک رسونې د آسانولو يواځينۍ وسيله ده. [*] خبرې وکړو. اوس يو څه د خپل گران هېواد د ډاگ پر مخينې او اړوندو مسالو تېرېږو او وايو چې زموږ په هېواد کې زموږ زړونوته د رانژدې نېک خويه شهر يار اعليحضرت تر نېکمرغې تخت کېناستني دمخه د ډاگ چارو ځانگړی نظم نه درلود. آن يو سم ټکټ يې هم نه درلود. که څه هم پوستي ټکټ لومړی ځل د خدای بښلي امير (شېر علي خان) د حکومت پر مهال رامنځته شوی، او د زړور خدای بښلي ټولواک (ضياءُ الملة والدين امير عبدالرحمن خان) په پرتمين سلطنت کې په يوه بله بڼه اصلاح شوی او خپور شوی دی. [*] خو کومه بڼکلا او نظم چې پوستي ټکټونو ته زموږ د پرمختگپال ترقي غوښتونکي هونبنيار اعليحضرت ټولواک په دې پېر کې په برخه شوی. [*] زموږ د لوړ متبوع دولت په يوه مخکني ټکټ کې هم نه دی ليدل شوی. [*] هغه رنگارنگ او له هنره ډک ټکټونه چې په همايوني نېکمرغه پېر کې رامنځته شوي. [*] نه په انځورونو او نه په ليک او نه د جوړښت په بڼه او نه په ظاهري بڼکلا کې د متمدنې نړۍ له نورو ټکټونو هېڅ لږوالی نه لري.

سملاسي د افغانستان د لوړ سلطنت په ډاگ خونو کې اووه ډوله ټکتونه کارېږي: يو مروج ټکتونه دي چې په کوچنۍ کچه په دريو بنو جوړ شوي[:].، يو يې د يو مثقالې ټکتونو له پاره چې يوه عباسۍ بيه لري او بڼه يې لاجوردي ده. دويم يې د عادي دوه مثقاله ليکونو له پاره دي چې بيه يې دوه عباسۍ او رنگ يې زرغون دی. درېيم د درې مثقاله عادي ليکونو له پاره دي چې يوه روپۍ بيه او قهوه يې رنگ لري.

د ټکتونو دويم ډول د پارسل يعنې امانتونو له پاره دی چې تر هغوی لږ څه په لويه کچه په دريو رنگونو جوړ شوي دي[:]. يو د هغو پارسلونو له پاره چې يو خورډ وزن لري[*]، بيه يې يو قران [نيمکه] او رنگ يې زيره يې دی. دويم يې د هغو امانتو له پاره دي چې له يوه خورډ پورته تر نيم پاوه وزن ولري. د هغو بيه يوه روپۍ او رنگ يې طلايي وزمه دی. درېيم د هغو امانتو له پاره دي چې يو پاو وزن لري. بيه يې دوه روپۍ او رنگ يې سور دی. سربېره پر دوی يو بل ډول ټکت هم رامنځته شوی چې يوازې د دولتي اړوندو چارو ليکونو ته ځانگړی شوی دی.

د ډاگ يو قانون هم د همايوني اعليحضرت په لوړه اراده چاپ او خپور شوی چې د ډاگ او ډاگ خونو چارې يې تر يوه ډېر سمبال نظم لاندې راوستې دي. نو ځکه ويل کېږي چې د افغانستان په خدای ورکړي دولت کې هماغسې چې زموږ زړونو ته د رانژدې اعليحضرت ټولواک په نېکمرغه پېر کې د پرمختگ او تمدن خورا ډېرې نښې را ښکاره شوې[*]، د افغانستان د لوړ دولت د ډاگ چارو سمبالبنست هم ددې (سراجيه پېر) د پرمختگونو له خورا گټورو نښگڼو څخه گڼل کېږي چې پخوا نه و.

په دې برخه کې کوم خدمتونه چې عزتمند (حسن حلمي افندي) طرابزونې د ټکتونو په طرحه او د ډاگ د قانون او نورو اړتياوو په چمتو کولو کې د همايوني فرمان له مخې ترسره کړي[*]، په حقه چې د ستاينې او پېرزو وړ دي.

زموږ پرمختگپال او عدالت خپروونکي اعليحضرت پاچا دا مهال د روپيو د سکې او د خپل لوړ شاهانه دولت د نورو مروجو وسيلو د سمولو هوډ هم کړی او فرمان يې ورکړی او دغه افندي يې د وسايلو پر چمتو کولو گومارلی دی.

حضرت منان څښتن موږ د افغانستان خلکو ته دداسې يوه پوه او پرمختگپال پاچا تر سيوري لاندې د راحت او نېکمرغۍ هوسايي را په برخه کړې چې د پرمختگونو شاهانه عصر ته يې د افغانستان د تېرو پېرونو رخه [حسد] راځي[*]. د دوی د شاهانه تخت کېناستني له بريالۍ ورځې راهيسې کال په کال، مياشت په مياشت [او*] ورځ په ورځ د يوه نوي پرمختگ نېنه او د نوي مدنيت بېلگه د دوی تر لاس لاندې شاهانه مملکتو کې راځلېږي چې (سراج الاخبار) به انشاالله تل خپل لومړني مخونه د هغوی د يادونې او ذکر په گانه پسولي او درنښت او وياړ به تر لاسه کوي.

تېلېفون او موټر

يو دوه لنډ ټکي! چې يو يې له څلورو او بل يې له پنځو {پښتو کې له اوو} او بل يې له څلورو تورو جوړ دی، خو د مدني نړۍ په دغو دوو نويو ټکو کې څومره گټې نغښتې دي! د مدني اختراعاتو په دغو دوو اغېزناکو آثارو کې د واټن لېرې والی يې د واټ د وهلو په زور له عالمه لېرې کړی او د انسان غږ يې دومره لوړ کړی چې له لېرې واټنو او لارو څخه د يوه غږ بل ته اوروي.

له هغو گټو چې ټلگراف يې رسوي، سترگې نشي پټېدای. د ټلگراف سيمانو لکه د غني جال د ځمکې مخ نيولی دی. آن د چاپېرو سمندرونو تل يې هم د يوه اوسپنيز جال په بڼه اړولی که چېرې هغه توري چې د نړۍ ټلگرافونه يې هره ورځ له ختيځ نه لوېديځ او له شمال نه جنوب ته استوي - راستوي، و شمېرو نود حساب علم به يې د شمېر وس ونه مومي او ددغه شمېر لپاره به نوم او عدد ونشي موندلای. خو په ټلگراف او تېلېفون کې توپير دادی چې ټلگراف دمخبرې او تېلېفون د مکالمې وسيله ده. که مکالمه (خبرې) له مخبرې (ليکتورو له استولو) څخه ارزښتمند نه وای، نو به بويلچې "المکتوب نصف الملاقات (ليک نيم ليدن دی) يا دا چې "المخبره نصف المشاهده" (ليکتوري استول نيم ليدل دي).

برېښنا د دوو تنو د افادې د حرکاتو څرنگوالی او ټکي او خبر د ليد شېبو په چټکتيا د ليک او کتابت په بڼه رسوي چې د برېښنا دا صنعت پ ټلگراف کې رابږ بښي. او په عجيبې چټکۍ سره له لېرې واټنو څخه د يوه تن له خولې نه راوتلې خبرې په همدغه بڼه او ټکي په ټکي دبل د غوږ پر دو ته په مقناطيسي تېلېفون کې راڅرگندېږي. ځکه نو په تېلېفون کې د برېښنايي صنعت مهارت ډېر کار بدللی دی، ځکه چې تېلېفون له د ليک له منځگړ يتوب پرته او د يونکي د خبرو د بڼې له اړولو پرته په هماغه بڼه او ټکي په ټکي د اور ډونکي د غوږ پر دو ته رسوي او په خپلې دې چټکۍ سره يې له ټلگراف نه ميدان گټلی دی.

راغلو رېل (اورگاډي) او موټر ته: په اورگاډي او موټر کې هم چې ددې مدني پېر له نويو اختراعاتو څخه دي، يوه ځانگړې او يوه عامه ځانگړنه رابښي.

د اوسپنې پتليو د نړۍ د مخ ډېرې وچې د اوسپنې په يوه جال کې راغښتي دي. اورگاډي چې کومې گټې مدني نړۍ ته رسولي، د يادولو اړتيا نه لري. د اورگاډي ډبې (واگونونه) ډېر وگړي او مالونه په ښه چټکتيا سره له يوه ځايه بل ته لېږدوي چې په دې ډول سره يې له عامو گټو څخه سترگې نشي پټېدای.

خو راځئ اوس داسې وپولو چې په يوه ښېرازه او زرغونه دره کې چې بهاندې اوبه لري او يا په يوه هواره او زرغونه بېدیا کې يو پوخ سرک غزېدلی او پر دغه سرک شپږ يا اووه موټرې چې د يوه خصوصي اورگاډي د ډبو هومره کېږي، په بېسارې چټکتيا روانې دي. په هر موټر کې پنځه شپږ تنه ناست او د زړه خواله کوي او هم د برېښنا په چټکتيا واټنونه رالندوي او د شاوخوا ښکلو منظرو له ليدلو خوند اخلي.

که څه هم د اورگاډي د لومړۍ درجې ډبې کې د "فيتن" يا "ليندوی" مورونو پر تله د هوسايي آسانتياوې بشپړې او ډېرې دي، خو زرځله افسوس دی چې د دغې هوساخونې واک د هغو څلورو پنځو تنو په لاس کې نه دی چې ددغې خونې څښتنان بلل کېږي. په داسې حال کې چې د ليدنې او گرځېدنې واک پخپله د سپرليو په لاسو کې دی. نو که چېرې د اورگاډي پر عمومي ارزښتونو سترگې نشي پټېدای، موټر هم ځينې داسې ځانگړي کمالونه لري چې د هېرولو نه دي.

ددې مدني پېر دا دوه اثره يعنې تېلېفون او موټر هم د اعليحضرت امير حبيب الله خان سراج المله والدين د واکمنۍ پر مهال د افغانستان په لوړ دولت کې د پرمختگ د نورو نښو په څېر د گټې او خير رسونې ډگر ته راوتلي دي.

لومړی ځل مبارک ارگ او د پلازمېنې حکومتي ادارې د تېلېفون پر مزو وښلول شوې چې چارې يې چټکې او آسانې کړې. تر دې تجربې وروسته د ټولواک پرمختگ غوښتونکي نظر دغې گټورې وسيلې ته ورواوښت او په درې څلورو کلو کې يې د جلال آباد لوی ولايت، د لغمان {لغمان} "سراج کلا"، د کوهستان ولايت جبل السراج او د پغمان {پغمان} ښايسته کلی له مبارک ارگ سره د تېلېفون په مزو وښلول شول. او هيله ده چې زموږ د لوی او ترقي غوښتونکي ټولواک له برکته، دده د شاهانه هېواد نور ولايتونه هم په دغو حياتي مزو وښلېږي او د هېوادو ټولې سيمې د يوه مينه ناک محفل بڼه غوره کړي، {داسې} چې د شاهانه هېواد د لېرو سيمو وگړي د يوه مينه ناک محفل په څېر يوه له بل سره د زړه خواله وکړي

د چټکو موټرو راتگ هم د سراجي پېر له پرمختگونو څخه دي چې زمور سپېڅلي هېواد ته د پرمختگ د خپرېدو په دې پېر کې را رسېدلي چې تفصيل به يې که خدای کول د سراج الاخبار په راتلونکو گڼو کې د نظر د خاوندانو پام ته وړاندې شي.

زمور ستر او گران ټولواک په خپل شاهانه هېواد کې د ټېلېفون د مزو په غزولو سره د پرمختگ او تمدن يو لوی واټ پرانستې چې لويې گټې او بېشمېره بېگنې يې د مدني نړۍ له قدر پېژندونکو څخه پټې نشي پاتېدای. پر هغو گټو سربېره چې ټېلېفون يې سوداگرۍ او سياست ته رسوي، په هېواد کې يې داسې يو روحاني نژدېوالی هم راوستی چې د جسم لېرې والی يې له منځه وړی دی. ددغې وسيلې په مرسته د جلال آباد ښار چې له کابل څخه نژدې پنځوس کروه واټن لري، يو له بل سره غږېږي او خبرې کوي. چټکې موټرې هم د پېښور او کابل ترمنځ د دولسو ورځو واټن چې نژدې سل کروه کېږي، په اتو يا لسو ساعتو کې وهي. او سره له دې چې د مدنيت دا دوه وسيلې لا هم د ځينو لپاره ځانگړې دي او ټول يې نشي کارولي، خو د ښار په زړه کې د ټېلېفوني مرکزونو په جوړېدو سره چې د اورېدو له مخې يې کارونه د پيل په درشل کې دي او د 'موټري شرکت' د گادو په رارسېدو سره چې دغه شرکت د ټولواک په لاسنيوي جوړ شوی او تفصيل يې وروسته راتلونکی دی، که خدای کول دا دوه گټورې وسيلې به په شاهانه هېواد کې د خبرو او مخابراتي او تگ راتگ او سوداگرۍ په برخه کې عامو وگړو ته ستر چوپړ وکړي.

پر موږ ده چې د خپل سپېڅلي او گران ټولواک د اوږده عمر او روغتيا دوعا د ايکي يوه څښتن دربار ته وکړو او غوښتنه وکړو چې پاچا په خپل پاچايي همت او غيرت سره د خپل شاهانه هېواد او ملت د پرمختگ او رېښتوني مدني ترقي لپاره پېرزوينې وکړي.

د درونټې پل

هغوی ته چې د افغانستان پر جغرافیایي موقعیت تر څه ځایه پوهېږي، پته نده چې زموږ د گران افغانستان سپېڅلې خاوره د منځنۍ آسیا یوه لویه ټوټه جوړوي او د خپل آزاد سلطنت، یو والي او مذهبي گډوالي، پر تم او ودې له پلوه په مرکزي آسیا کې یوه لوړه مادي او معنوي درجه لري او د حکمني موقعیت له پلوه هم ډېر پورته او لوړ پروت دی.

ددې سپېڅلې خاورې څرنگوالی لکه د یوه لوړ بام دی چې د مرکزي آسیا په لوېدیځه خوا کې پرته ده. دا بام له شمال ختیځې خوا څخه د هندوکوه یا په بل نامه د "هندوکش" او له لوېدیځ پلوه د "بابا غره" له لږ یو او د غور له غرونو سره چې لوېدیځ پر لور غزېدلې پراته دي، تړلی دی. په ختیځه خوا کې ورو ورو ټیټ شوی، له "سلیمان غره" سره چې له شمال څخه د جنوب پر لور غزېدلی دی، تړاو مومي.

له دې لوړ او ستر بام څخه دوه کرې سطحې جوړې شوې چې د افغانستان ټولې اوبه له همدې کرې سطحو څخه بهېږي. له دې کرې (ماپلو) سطحو څخه یوه د جنوب او جنوب لوېدیځ پر لور را کوزه شوې چې ټولې هغه اوبه چې د هېواد له ختیځ او شمال څخه را بهېږي، دې کرې سطحې ته راکوزېږي او د "زړې" یا "سیستان" ډنډ {جهیل} ته توېږي. په هغو سترو سیندونو کې چې دا جنوب لوېدیځه حوزه یې جوړه کړې او د "زړې" ډنډ ته توېږي، د "هلمند سیند" راځي.

بله کره سیمه د کابل حوزه ده چې ختیځ پلو د "هندوکش" او "سپین غره" تر راغلي ده. هغه ډول ډول او چټک بهېدونکي رودونه چې د "هندوکش" د غرونو له لږې څخه د ډاروونکو او بوړنوونکو درو له منځه را بهېږي د "پنجشېر"، "غوربند" او نورې اوبه له ځانه سره رانغاړي او د "دوآب" په نامه سیمه کې، د کابل له اصلي رود سره گډېږي او

يو لوی سيند ترې جوړېږي چې د "ننگنهار" {ننگرهار} په نامه د "مشرقي" له لوی ولايت څخه تېرېږي او پېښور ته نژدې له اټک سره گډېږي او د سند په حوزه کې سمندر ته لوېږي.

د ابل دې لوری سيند د "ننگنهار" ستر ولايت په منځ دوه کړی، چې د "جلال آباد" لوی حکومت {لويه ولسوالي} يې پر يوه خوا د "لمقان" {لغمان} د سيمې لوی حکومت يې پر بله خوا پرېښی دی. ددغو دوو ولايتو ترمنځ له سين څخه د خلکو او څارويو تېرېدل په جالو او بېړيو کې شونې کېږي. که څه هم کله کله په ځينو ځايو کې سين پر خپل سر د تېرېدو لار ورکوي، خو دغه گودرونه له خطر او وېرې څخه تش نه دي. د جالو او بېړيو د تېرېدو سيمه هم معمولاً په درونته کې وي چې له جلال آباد ښار څخه نژدې يو نيم ساعت واټن لري.

د درونته دا سيمه د خلقت له عجايبو څخه يو ځای دی چې د طبيعت فهاد په خپلې پياوړې ترڅڅې {تېشې} سره له تړو ډکې دوه غرنۍ توتې په يوه شيرين {خواره} او زړه راښکونکي ډول دوه ځايه کړي او د کابل د لوی سين اوبو ته يې د هغو له منځه د تېرېدو لار ورکړې ده.

له همدې کبله وه چې زموږ سپېڅلي واکمن (سراج الملة والدين) او زموږ پوه او دينپالي ټولواک د درونته په همدې سيمه کې يو پرمين بې ستنو اوسپنيز پل جوړ کړی چې ساری به يې د هېڅ نړيوال گرځندوی سترگو په منځنۍ آسيا کې نه وي ليدلی.

داسې دوه غرونه په نظر درولئ چې د دوو ډبرينو ديوالو په بڼه د طبيعت معمار له دوو خواوو هسک درولي وي. ددغو دوو حيرانوونکو ديوالونو په منځ کې يو لوی او ژور رود په خورا کراری سره ته وا چې ډنډ دی، بهېږي. دغه تنگی چې که "آبنا" هم وبلل شي پر ځای ده، نژدې نيم ميل اوږد شوی چې که يو څوک ددې دوو حيرانوونکو طبيعي ديوالونو په منځ کې ددې تنگی په خوله کې بېړۍ ورگډه کړي، نو ځان به ورته په يوه بله دنيا کې وېرېښي د خلقت د رنگارنگو چارو دې کوډگريو ته به يې گوته پر غاښ شي او د حيرانتيا په دې نړۍ کې به يې بې اختياره د "هوو" يوه چيغه له خولې راووخې چې ددغه "هوو" انگازه به ددغې زړه وړونکې درې په تړو کې زرگونه نورې

چيغې راوزېروي او سړي ته ددغه حالت په ليدو او ددغو انگازو په اورېدو د خوښۍ او سرمستۍ يو حالت پيدا کېږي.

په زړه مې دې چې د ۱۳۲۴ کال په لومړيو کې له بختور سلطنتي پوځ سره يو ځای په همدغه سيمه کې چې اوس پرې د "درونتې" ستر پل درول شوی، له جلال آباد نه د "المقان" پر خوا اوښتو. خو څه اوښتل! يو لوی پاچايي پوځ و چې پلي او سپاره عسکر، توپخانه او ورسره مله پلي او سپاره پوځيان پکې راتلل او شمېر يې نژدې پنځه - شپږ زرو سړيو، او شپږ - اووه زره دواب (؟) او څارويو ته رسېده. د اوښتو لپاره له جالې پرته بل هېڅ نه و. جاله له شنازو (ډکو شويو مشکونو) څخه جوړه وي او پنځه ويشت - دېرش شنازونه يې په لرگيو او تختو سره يو له بل سره نښلولي او پر مخ يې د تختو يوه سطحه (ماسدير؟) جوړه کړي وي چې سړی له اوبو پورې باسي.

اوس نو تصور وکړئ داسې يو څپاند سيند او دومره گڼ او لوی پوځ او د اوښتو دومره عجيب او غريب وسايل!

دغه ډول راته په زړه دې چې زموږ سپېڅلي اعليحضرت ټولواک پر يوه لويه ډبره چې اوس پرې د درونټې د پرتمين پله بنسټ ايښودل شوی، ناست و او د خپل سلطنتي پوځ د اوښتو ننداره يې کوله. د پوځ تر اوښتو وروسته چې د سر له زيان پرته تر سره شول، زموږ زړور او سپېڅلي اعليحضرت ټولواک دغه ځای ته بيا د مهربانۍ يو نظر ورستون کړ او د خپل لوړ نوراني حضور حاضرينو ته يې وويل:

"د څښتن په غوښتنه به مې په کلک هوډ، د تېرېدو په دې گران گودر کې د خپل رېښتوني ولس د اوښتو - راوښتو د لارې خنډونه له لږ مهال وروسيته لېرې شي."

هغه مهال ددغه نېکمرغه پاچا د تخت ناستې څلورم بختور کال و. پروسرکال چې کله په موټر کې له ټولواک سره پر پله د گډې تېرېدنې نېکمرغي را په برخه شوه، نو هغه ځای ته مې ور وکتل او درې کاله دمخه له هغه څخه وپروونکې او خطرناکه تېرېدنه مې هماغه شېبه را په زړه شوه او بې اختياره مې ددې خبرې پر رېښتینولۍ اعتراف وکړ چې "د ټولواکانو خبرې د خبرو ټولواکانې دي" (کلام الملوک ملوک الکلام). او د خپل سپېڅلي ټولواک له حکمته ډکې هغه خبرې را په زړه شوې، دده د سپېڅلو شاهانه ټکو ستروالی او پرتم مې په يوه بې ریا دوعا کې ياد کړ.

د درونټې پل د درونټې په نامه درې په بهرنۍ خوله کې په څلورو پولادي منارونو باندې په اتو رسيو کې پر هوا ځوړند ساتل شوی دی. دوه ډبرې پياوړې ستنې (پايې) چې له سمتو او ډبرو او لويو اوسپنيزو ميخونو څخه جوړې دي، يوه د سيند پر دې او بله پر بله غاړه درول شوې دي او پر دغو ډبرو پياوړو ستنو دوه ډبر لور ښکلي مشبک {په تزييني ليکو ښکلي شوي} پولادي منارونه د سيند پر دې خوا او کټ مت همداسې دوه نور پر هابلې خوا جوړ شوي چې دا ټول پل له دې ټول اوسپنيز ستروالي سره همدې دوو ستنو او او څلورو منارونو په اتو پولادي رسيو کې نغښتی او پر هوا پورته کړی دی. ددې پله اوږدوالی چې د Suspension Bridge (د ځوړند پله) له ډول څخه دی، ۳۰۶ فوټه {۹۳ متره} او د پله پر مخ د سرک پسرور ۱۰ فوټه {درې متره} دی. ددې گتور پله انجنير ښاغلی هالیدی انگرېز و چې په حقه يې د مسلک له مخې د صنعت ټول مهارتونه پکې کارولي دي.

پر کابل سيند ددې پله د تړنې په اړه د ټولواک پېرزوينه سربرېره پر دې چې زرگونه سياسي، سوداگريزې او پوځي گټې لري، د رېښتيني ولس د وگړو لپاره يې د تېرېدو-راتېرېدو زرگونه آسانتياوې هم چمتو کړي چې زرونو ته د نژدې او مهربان ټولواک په حق کې د کاياناتو د هستوونکي خالق درگاه ته زرگونه زړه گرځنده وگړي بې ریا دعاوې کوي. سراج الاخبار هم د زړه له کومي او د روح له رېښتینولۍ، له لوی څښتن څخه د خپل دې ترقي غوښتونکي سپېڅلي پاچا د اوږده ژوندانه او روغې ستې غوښتنه کوي چې ډېر کلونه خپلې پانې د دوی د شاهانه مدنيت غزونې او ودانپالنې په يادولو سره ښايسته کړي.

لومړی کال، اتمه گڼه، شپږم، اووم او اتم مخونه
له «ایډیوکېټ» ورځپاڼې سره چې ژباړه یې له «بیت العلوم» دفتر څخه را رسېدلې د سراج الاخبار

قلمي مصاحبه

د هند چاپ «ایډیوکېټ» ورځپاڼې چې په انگرېزي راوځي او خپرېږي، د سراج الاخبار په اړه یوه اوږده مقاله لیکلې، چې موږ یې پر ځینو فقرو یو څه تفصیل او شرحه وړاندې کوو:

«ټکل دی چې د کابل نوې ورځپاڼه به د هند د مطبوعاتو په څېر آزادي تر لاسه نشي کړای - یعنې هغه آزادي چې د اعلیحضرت امیر صاحب قدرت گډ وډ کړی شي.»

ددغې ورځپاڼې دا فقره ددې خبرې ښکارندویه ده چې د ورځپاڼې خبریال د افغانستان د ستر اعلیحضرت ټولواک د قدرت پر څرنگوالي او زموږ افغانانو د دینپالنې پر رېښتینولۍ او اخلاقو سم نه پوهېږي او خبر نه دی. نو ځکه مو وړ وبلله چې ددې حالت او حقیقت په اړه یو لنډ معلومات وړاندې کړو: د اعلیحضرت امیر صاحب قدرت داسې شی نه دی چې د کوم خبریال د قلم څوکه یا د کومې خپرونې پاڼې یې مخه ونیسي یا یې گډه وډه کړي. ځکه چې پخپله ټولواک ذات اعلیحضرت سراج الملة والدين امیر حبیب الله خان د اسلام یو پاچا دی او د افغانستان خاوره له اوږدو زمانو راهیسې یو اسلامي هېواد دی. د افغانستان د ولس ډېرئ مسلمانان دي. تر هغو چې د اسلامیت دا ستر درنښت په دې دریوږ ټکو کې پاتې وي - چې انشاءالله تر پایه به پاتې وي - د افغانستان د اعلیحضرت ټولواک ذات واک او قدرت ته هېڅ څیز او هېڅ ځواک زیان نه شي اړولی. ځکه چې د اسلام بنسټ د څښتن، د هغه د استازي او ټوالک پر اطاعت ولاړ دی. د هېڅ مسلمان قلم او د هېڅ مومن زړه او ژبه د خپل دین او مذهب بنسټ ته د زیان اړولو پر لور نه کږېږي او نه راضي کېږي، مگر دا چې د ایمان څښتن نه وي.

له دې فقرې وروسته ليکي: «شونې ده چې دا ورځپاڼه تر يو څه مهال وروسته آزادي تر لاسه کړي (لکه په ايران کې چې له مشروطه حکومت نه وروسته وشول). خو د آزادۍ د مخنيوي له پاره د کابل قوانين د هند تر قوانينو کلک او اغېزناک دي».

د ايډيوکېټ ددې فقرې په ځواب کې وايو: د څښتن زرځله ستاينه چې سراج الاخبار يوه آزاده ورځپاڼه ده چې د يوه ډېر آزاد ټولواک تر معارفپال سيوري لاندې يوه خورا آزاد ملت ته په يوه خورا آزاد هېواد کې د پوهې او پوهنې ځلاوې خپروي. که آزادي د الهي حقونو او نواميسو خوندي کول، د محمدی صلی الله عليه وسلم د غرا شريعت، دولتي او ملي خپلواکۍ ټينگوال او د پرديو حکومتو له مريبتوب نه ځان ساتل وي - چې له آزادۍ نه د مسلمانانو اصلي اخیستنه همدا ده - نو لله الحمد افغانستان يې په خورا بشپړه بڼه درلودونکی دی. خو که د آزادۍ موخه د انسانانو په «لائل والي» [؟] کې وي او د هېواد څپ څپانده کولو او خوځولو او د ولسي افکارو گډوډولو ته آزادي ووايو، نو له دغسې يوې آزادۍ نه د رېښتوني ساتندوی او مرتسندوی څښتن لور ته پناه وړو. په ايران کې يې بنسټه گډوډي او مشروطه حکومت د افغانستان له پاره نه يوازې يوه بېلگه نه ده چې د عبرت درس دی. نژدې څلور کاله کېږي چې له ويجاړۍ او څپ څپاندي پرته ددغې آزادۍ بله گټه چا ونه لیده. خوندي لارې يې ناامنه شوې؛ هوسايي او سوکالي يې گډه وډه شوه؛ په هېواد کې يې د پرمختگ او تمدن يوه نښه هم رامنځته نه شوه؛ او په پای کې يې نتيجه داشوه چې پردي حکومتونه پرې يرغل وروړي. په داسې حال کې چې د ايران وگړي د افغانانو پر تله زغم لرونکي، بې خوځښته او پاسته دي او د لوستو کسانو شمېر هم په کې تر څه ځايه ډېر دی. لاسمَحَ اللهُ اَعُوذُ بِاللّٰهِ! که دا ډول واهي او بې بنسټه افکار افغانستان ته رامت شول، د کایناتو له مخ نه د افغانستان له ورکولو پرته به بله نتيجه ونه لري. ځکه د افغانانو غاړه نه ايښودنه، تند خوی او اورپکي مزاج به د هغوی له ناپوهۍ او بې خبرۍ سره لاس يو کړي او تر هغو چې خبرېږي، ځان او وطن به يې په سين لاهو کړی وي. هغه قلم چې ددې ډول فتني او فساد په برخه کې خوځېږي، او ليکنې کوي، د خپل ملت او هېواد غليم به وي، چې الحمدلله هغه قلم چې سراج الاخبار راباسي، د وطن مين، د ملت خواخوږی، ټولواک ته صادق او داسې يو قلم دی چې يواځينی مسلک يې ملت ته د

خیل ټولواک د گرانښت او زړه سوي ښکاره کول، د ولس په زړه کې د وطن او پاچا د مینې ځایول او د وطنوالو وینبول او تر شونې کچې د هغوی په خبرولو کې هڅه او هاند دی.

د ایډیوکېټ خپرونه، وړاندې وایي: «پر هند د کمپنی د واکمنۍ پر مهال چې مطبوعاتو پر حکومت نیوه کې کولې او د کمپنی حکومت نیوه کې ځان ته زیان رسوونکې بللې، نو اعتراض کوونکي تل زندانو ته استول کېدل. په داسې حال کې چې په افغانستان کې سزاوې تر دې هم سختې دي.»

په دې فقره کې، سره له دې چې زموږ ملگرې [خپرونه] ځان په ښکاره زموږ سپېڅلي متبوع حکومت ته خیر غوښتونکې او لارښوونکې برېښوي، خو ورسره ورسره اشاره دې ته ده چې حکومت پر سراج الاخبار بدگومانه کړي او له منځه یې یوسي او په دې وینا کې یې د ښکاره او پټ نیت (د اسم او مسمی) ترمنځ توپیر برېښي.

هر څه چې دي، له دې به تېر شو او دا به واورو چې وایي: «که څه هم دا نوې خپرونه د لومړنیو زده کړو له پلوه گټوره پر یوزي او د افغان ولس د فکري ودې له پاره چې نیم وحشیان (!) دي، په زړه پورې بلل کېدلی شي، خو موږ دا خپرونه د افغانستان لومړنۍ خپرونه نه شو بللی.»

اوس نو که افغان ولس نیم وحشي بولئ نو ایتالویانو ته څه وایاست؟ البته چې هغوی خو متمدن بلل کېږي! ځکه چې د اروپا په سترو ځواکونو کې راځي او په اروپا کې به له بشپړ تمدن پرته بل څه وي؟

افغان ولس هېڅکله هم، نه په کورنیو شخړو او نه له پردیو سره په جگړو کې انسانان ژوندي په اور نه دي سوځولي؛ د ښځو تیونه، لاسونه او پښې یې پرې کړي او په دې ډول یې هغوی وژلي نه دي؛ نا بالغه کوچنیان یې نه دي وژلي؛ ناحقه یې پر پردو ملکونو تېری نه دی کړی؛ که بل تېری کړی یوازې یې د ځانونو دفاع ته وردانگلي دي؛ عجیب وحشت! غریب مدنیت!!

تر هغو چې د طرابلس پر مسلمانانو د ایتالویانو له خوا راغلی وحشت د یادونو له پانو پاک شوی نه وي، شرم دی چې څوک د مدنیت او انسانیت نومونه اخلي. [داسې چې ده] ټول بشریت یا بشپړ وحشي بلل کېږي او یا نیم وحشي والسلام!

«ایډیو کېټ» چې سراج الاخبار د افغانستان لومړنی ورځپاڼه نه بولي، دلیل یې دا راوړي چې گواکې پنځلس کاله د مخه د خدای بښلي او جنت ته تللي پاچا اعليحضرت ضياءالملة والدين [امير عبدالرحمان خان] پر مهال لومړنی خپرونه راوتلې وه او بیا دا هم وایي چې د هغې خپرونې عمر یوازې څو ورځې و او د بندېدو دلیل یې همداسې تې [گونگ] بیانوي او د خپلو جملو په پای کې د پنځلس کاله مخکنی خپرونې د بندېدو پر دلیل داسې لیکي: «وایي چې افغان ملایانو د ورځپاڼې راوتل د پیرنگیانو دود باله او کرکه یې ترې کوله او داسې یې گڼله چې د ورځپاڼې خپرېدل به پر افغانانو د هغوی اغېز له منځه یوسي».

لومړی به دا ووايو چې پنځلس کاله دمخه د کومې خپرونې په اړه مو معلومات ترلاسه نشوای کړی. له هغو کسانو څخه مو چې په پلازمېنه کابل کې د مطبعې د جوړېدو له لومړۍ ورځې همدلته و، وپوښتل، هېچا په دې اړه معلومات نه درلودل او ددې ډول خپرونې شتوالی یې رداوه. که په پام کې هم وه چې راووځي، پر هغه مهال د خپرېدو ډگر ته نه ده راوتلې. او [له بلې خوا] زموږ د گران هېواد درانه عالمان هېڅکله هم د خپل متبوع دولت د سیاسي افکارو خنډ شوي نه دي او نه کېږي.

د افغانستان درنو عالمانو هېڅکله هم د ورځپاڼو راوتل د پیرنگیانو کار نه دی بللی. هغه خپرونې چې له پیرنگي هېوادو څخه راځي هغوی ته پیرنگي او هغه چې له مصر او سوريې نه په عربي ژبه خپرېږي، هغوی ته عربي او د ترکیې او فارس خپرونو ته ترکي او فارسي وایي او سراج الاخبار ته چې نوم یې د برکت له مخې زموږ د سپېڅلي پاچا له نامي نامه (سراج الملة والدين) څخه د اخیستنې ویاړ گټلی دی، ډېرې ښه پام لري او په ښه سترگه ورته گوري، داسې چې له سترو استادانو څخه ځینو په لیکلې بڼه او ځینو په خولي ستاینې هم ورته ویلي دي.

وحشت او مدنیت

د «وکیل» ورځپاڼې د وحشت او مدنیت پر ټولې (توازن) یو په زړه پورې بحث کړی او د اسلامي نړۍ د پخوانیو زمانو د وحشت مقابله یې د اوسني مهال د متمدنو هېوادو له تمدن سره په ښه ډول روښانه کړې او وایي چې د اروپایانو په ادبیاتو، تاریخونو او روایتونو کې د مسلمانانو د وحشت په اړه له مبالغې ډکې افسانې راغلي چې د خپلو متمدنو اروپایي ملگرو د ډاډ له پاره دا منو چې مور مسلمانان په تېرو زمانو کم ظالمان، تېري کوونکي او حشيان وو او د هغوی د تمدن او تهذیب لارویان، خو غواړم د مسلمانانو وحشت او د اروپایانو مدنیت په لړ تفصیل سره پر تله کړم.

په ۱۳ کال کې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه چې هغه مهال د خلافت پر گدی ناست و، په شام کې د رومي واکمنو له ناوړه ظالمانه کړنو څخه په تنگ شو او یو کوچنی پوځ یې اسلام ته د بلنې په موخه شام ته واستاوه. کله چې پوځ وخوځېد، پخپله دا حضرت د لښکر له مشر سره چې پر آس سپور و، یو میل پلۍ ولاړ او وړ نصیحتونه یې ورته وکړل. کله چې لښکر مشر حالت دا ډول ولید، نو لاس تړلی یې داسې عرض وکړ چې ای امیرالمومنین رضی الله عنه: نور دا حالت زغملی نه شم چې ته به پلۍ روان یې او زه به پر آس سپور یم. امیرالمومنین رضی الله عنه و فرمایل چې مه ته کښته کېږه او نه زه سپر ېرم او په رېښتیا چې زه داسې بولم چې د څښتن له پاره پلۍ خوځېرم. او وروسته یې دا لاندې نصیحتونه واورول:

۱- هېڅکله به له چا سره غداري نه کوی،

۲- د غلیم له پوځ نه چې څوک وژل کېږي، د بدن د غړو د پرې کولو په څېر د هغوی له مړو سره به ناوړه چلند نه کوی،

۳- زاره کسان به سره له دې که پخپله یا یې خپلوان په جگړه کې درسره مخامخ وي، نه وژنئ،

۴- پر ښځو به برید نه کوئ،

۵- د شیدو بچیانو او کوچنیانو ته به لاس نه وروړئ،

۶- څاروي به نه ځوروی او د وزو او پسونو پښې به نه پرې کوئ،

۷- اوبښان به نه ځوروی او که چیرې مو غوښې ته محاله اړتیا پیدا شوه، نو بویه چې په روا ډول ترې یو حلال کړئ،*

۸- هېڅکله هم د کجورو (خرما) ځنگل ونه سوځوی او نه زرغونه ونه پرې کړئ او نه اور ورواچوی،

۹- آباد ځایونه ویجاړ نه کړئ،

۱۰- له غلا او د چا پر مال له تېرې ځان وساتئ او په یوه خبره کې هم ډار او نامردي له ځانه څرگنده نه کړئ.

*د ورځپاڼې په اصلي متن کې ددې نصیحتونو پرله پسې شمېره له اوومې وروسته مخامخ نهمې ته اوښتې او اتمه غورځېدلې ده. په دې ډول هلته ټوله شمېره یوولسو ته رسېدلې ده.]

دادي هغه قاعدې چې د اسلام ستر خلیفه جگړې ته تر روانېدو دمخه خپل پوځ ته د لارښوونې په ډول اورولې وې او مسلمانانو هم ټولې په هغه جگړه کې ټینګې په پام کې نیولې وې. د خدای د هغه بندګانو حال گورئ چې که چا به غشي درلود د ایښودو چانتې به یې نه وه؛ که چا به نیزه درلوده، توره به یې نه وه؛ که توره به وه ډال به نه و؛ د ونو څانګې به یې رانیولې او غشي به یې ترې جوړول او نه یې زرغري اغوستلې او نه جوشن - ساده او څیرې کالي به یې وو، زېرمه به یې کجورې وې او هر چا به خپله برخه پورته کوله او جگړې ته به روانېده. هر کلي او ښار ته چې به رسېدل، نو دا ټکی به یې ویل چې: «راځئ ای خلکو چې له یوه څښتن پرته د بل چا عبادت و نه کړو او شریک ورسره ونه ونیسو». که به مشرکانو دې الهي بلنې ته په نیزه ځواب ووايه، نو زړورو مسلمانانو به هم تورې له ټپکو وایستلې او پرې ور وپه ځغستل او تر جگړې وروسته به سملاسي دا نتیجه برسېره شوه چې د «الله اکبر» د غږ له ستروالي او درندوالي به د کفر او الحاد نښې نسکورې شوې او له څه وخت وروسته به ټول مشرکان د باطلو معبودانو له ننګې واوښتل او د لوی څښتن د خوندیتابه تر سیوري

لاندې به چې د ځمکو او آسمانونو خاوند دی، راغلل او د اسلامي جنډې له هسکېدو سره سم به د ښار وگړو خپلواکي تر لاسه کړه او اسلامي بریمنو به خپل بروالي او واکمنۍ ته په پام سره، د نیول شوي ښار وگړو ته هېڅ نه ویل او آن دا چې د هغوی په ساتنه کې به یې خواري کوله او جزیه به یې ترې اخیستله. که به د بل دین کسانو غوښتل چې د اسلامي عبادتخانیو تر څنګ خپل معبودونه جوړ کړي، نو اسلامي بریمنو به په خوښۍ لاره ورکړه. سربېره پر دې مسلمانانو به د بېوزلو لاسنیوی کاوه او د کونډو او یتیمیانو په پالنه کې به یې هڅې کولې او د سپینزېرو او کمزورو د مرستې له پاره به یې د خیرات خوڼې جوړولې، بچیانو ته به یې زده کړې ورکولې او کلیساگانو او بتخانو ته به یې ځمکې وربښلې.

تېرې زمانې به پرېږدو، همدې اوسنۍ جگړې ته به چې د عثمانیانو او ایټالیانو ترمنځ پېښه شوې، نظر واچوو: د لوېدیځ طرابلس په دې جگړو کې دا ایټالیا اووه زره اسیران د مسلمانانو په لښکرکوټ کې بندیان دي. ددغور اسیرانو د هوساینې او ښېگڼې له پاره، د عثمانی لښکر مشر نشأت بېګ په لارښوونه په توقیف ځای کې روغتونونه ودان شوي او ایټالوي ټپیان په منظم ډول درملل کېږي. سربېره پر دې د کلیساوو پر ځای څلور کېږدۍ درول شوي او له تونس نه ورته پادریان راغوښتل شوي او ټول ایټالوي اسیران پر یکشنبې پر بښودل کېږي چې خپل مذهبي دودونه او فرضونه پر ځای کړي. په داسې حال کې چې اروپایي دولتونه له دې سره سره هم پر مسلمانانو د وحشت تور لگوي. اوس راځئ چې د لوېدیځ پر تمدن یو څیر نظر واچوو: ښاغلی فرانسېس میکلاګ چې د امریکا یو نومیالی قلموال دی، په نیویارک ورکیدې [؟] ورځپاڼه کې لیکي چې د ایټالیا پوځ د وسله والو لاروهونکو یوه غدی ده. د مسلمانانو نژدې څلورسوه ښځې او او کوچنیان او څلور زره مسلمان زلمیان یې په لوی لاس په نښه کړي او وپشتلي دي او ام دغه وپروونکي صحنې پخپله لیدلي او عکسونه مې یې اخیستي دي. د ایټالیا وینې توپونکي عسکر د عربو پر کورونو له یوه لوري نه بل ته ورختلي او هر عرب نر، ښځه یا د غېږې کوچنی یې چې لیدلی، دزې یې پرې کړې دي. د ایټالوی افیرانو حالت تر عسکرو لا بد و - د ایټالوي پوځ اخلاق له منځه تللي او د طرابلس د جگړو حالت د ارمېنیا تر خونړیو

نښتو ډېر خراب دی. جنرال کانیاو حکم کړی و چې مور له تر کلنو سره په جگړه یو او څرنګه چې عربان د عسکرو په رسمي کالیو کې د پوځ په څېر له مور سره نه جنگېږي، نو په کار ده هغه ټول عرب چې رسمي کالي ونه لري خو وسلوال وي، ووژل شي، آن که د سپینه جنډه هم پورته کړي. څو عرب مې ولیدل چې د یوه کور په انګړ کې ایسار پاتې وو او بشپړ دولس ساعته یې له خپل سیال سره نښته وکړه. کله چې یې مهمات خلاص شول، ایټالویانو ونیول او یو ځای یې حلال کړل. د شرارت تر ټولو یوه ناوړه بڼه یې چې ما لیدلې دا وه چې د عربو د ټولوژني پرمهال چې یو بېګناه هلک او یوه نجلۍ او دوې سپین سرې مېرمنې د ایټالوي روغتون وره ته څېرمه د مړو تر ډېرې لاندې د ځنګدن پر حالت وو او کمزورې غږ به ترې راپورته شو. کله چې مې دا غمجن حال ولید نو بېصبره شوم او یوه پوځي ډاکټر ته مې چې دغه روغتون ته نژدې ولاړ و او په ښکاره داسې برېښېده چې د ټولوژني د ډاروونکو صحنو عکسونه اخلي، له دغوبېوزلو سره د مرستې له پاره زاری وکړې، خو ډاکټرانو هېڅ غوږ پرې ونه ګراوه. بل ځل مې د سره صلیب له یوه کارکوونکي نه د مرستې غوښتنه وکړه چې له دغو غمځپلو سره مرسته وکړي، خو هغه په سخت زړه ځواب راکړ او ویې ویل: هېڅ پروا نه کوي، چې مري ودې مري. یوازې دا نه و، هغو ایټالوي پوځیانو چې ددغو غمځپلو د څارنې له پاره ګومارل شوي وو، څوک پرېښودل چې هغوی ته یو څاڅکی اوبه ورکړي. دغه مهال دغو مظلومانو د بېوزلۍ په یوه یوه بېوزلونکي حالت کې ساه ورکړه. سربېره پردې، ایټالوي پوځیانو د بېشرمۍ او بې ایمانۍ کړنې هم ترسره کړې دي او ددې ټولو تېریو پړه د جنرال کانیاو پرغاړه ده. دغه جنرال په یوه کلا کې بند دی چې څلور خواوې یې په «بم پروف» سره خوندي دي (یعنې له داسې مسالو او موادو جوړې دي چې هېڅ بم پرې اغېز نه کوي). جنرال کانیاو له خپلې کلا نه بیخي بهر نه راوځي او په مخامخ جگړو کې ګډون نه کوي، نو ځکه د جنرال په نشتوالي کې د ایټالوي پوځ حالت خورا بد دی او ما په خپلو سترګو لیدلي چې ایټالوي پوځیان د ټولو کلیو په شاوخوا کې وو او چې عرب به یې لیده، ویشته به یې. ډېر ځله یې خپل ملګري چې له لیرې ورته عرب برېښېدل، په تېروتنه ویشتلې دي. دا وګړي د ډېرو وینو له څښلو مست او نشه و او خبرې او کړو وړو یې د مستۍ نښې برېښېدې. ما ولیدل چې د

ایټالوي پوځ نژدې پنځوس عسکر لگسا وو د لس - دولسو جنگي بندیانو پښو ته یې
ځنځیرونه اچول او تر خپلې څارنې لاندې یې بېول. دغه ټول عسکر له خپلو افسرانو
سره په نشه کې ډوب وو او چې یو خونې ته ورسېدل ودرېدل، مظلوم عرب یې پر
لیکه ودرول او ډزې یې پرې وکړې.
اروپایي دولتونه خپلو دې ډول کړنو ته تهذیب او تمدن وایي او مسلمانان وحشیان
بولي. نو د وحشت او مدنیت ددې معیار له مخې ویلی شو چې توپیر له کومه دی تر
کومه. همدومره

د جلال آباد نهر سراج

د اعليحضرت سراج الملة والدين ددې نېکمرغه پېر چې څښتن دې يې واکمني اوږده لري، د سترو او گټورو آثارو يوه بېلگه د اوبو هغه لويې ويالې دي چې د هېواد په هر گوټ لکه په بدن کې ساه داسې بهېږي. په دوی کې يوه هم د جلال آباد همدا نهر سراج دی.

له چا نه پټه نه ده چې اوبه د ژوند يواځينی بنسټ گڼل کېږي. لوی څښتن جل و علی په خپل ستر لرغوني کتاب کې د ټولو څيزونو د ژوندانه له اوبو څخه بللې ده. اوبه زموږ د مهربان څښتن يو لوی جوهر او يو ستر نعمت دی چې تر مرگ وروسته يې ځمکه پر همدې جوهر له سره ژوندی کړې ده. د ځمکې پر مخ بوتې د همدې پر مټ زرغونېږي؛ د ونو ميوې د همدې له برکته خوند مومي؛ الوتونکي، څرېدونکي او خوځېدونکي ټول له همدې نه ژوند تر لاسه کوي؛ انسان، څاروي او آن جامد څيزونه له هغه ژوند او ښېرازي تر لاسه کوي.

که هغه ستر نهرونه نه وای چې د ځمکې پر مخ غرونه، تړې، بېدياوې او دښتې د مطلق حکيم ذات جل و علی د بالغ قدرت له مخې څيروي او بهېږي، له نړۍ نه کر کيله ورکېده او انسان له هوساينې او ژوندانه نه بې برخې کېده. او بيا که چېرې د انساني مټو او انساني کمالونو يووالی نه وای ن چا به له دې لوی نهرونو څخه ويالې او کانالونه را ايستل. ورسره به د انسانانو له خوا کر کيله چې په غلو دانو او ځمکنيو محصولاتو ژوند کوي، له پراخېدو وتلې وای. له دې امله به نو د انسانانو د ژوندانه کړۍ ډېره تنگه شوې او ددغو سيندونو او نهرونو تر څنگه به د دوی په راټولېدو پورې محدوده شوې وای چې د ډېرو بدمرغيو سبب گرځېده.

داسې سيندونه هم شته چې زرگونه ميله د ځمکې مخ څېري او تر سمندرونو رسېږي. خو له دې سره سره هم تر هغو انسان به خپل کمال سره له دغو سنيونو څخه ويالې نه دي ايستلې، تر هغو ترې بشپړه گټه نه ده اخيستل شوې.

د کابل نهر چې د ننګهار [ننګههار] خلک يې په پښتو ژبه «سين» بولي، سره له دې چې پر ځې ځمکې ورسره اوبېږي، خو تر اوسه داسې يوه وياله چې زرگونه جريبه شپه ځمکه ورسره اوبه شي، په پېړيو پېړيو له دغه سينده نه ده را ايستل شوې. د سپېڅلي نهر سراج په ايستل کېدو سره جلال آباد د يوې پرمختللي راتلونکې او هوسا ژوندانه وړ وگرځېد.

کله چې الهي سپېڅلی ذات وغواړي چې يو هېواد او ولس ښيرازه کړي، نو واگې يې د خپل سپېڅلي رباني ذات په غوښتنه يوه خيرغوښتونکي نياومن واکمن ته سپاري. همداسې وه چې افغانستان يې د امير حبيب الله خان په څېر د يوه عدالتپال، دين خوښوونکي او ترقي غوښتونکي اعليحضرت ټولواک په شتوالي سپېڅلی او وياړلی کړ.

زموږ دې ستر او سپېڅلي ټولواک د خپلې همایوني تخت کېناستني له هماغه پيله ورځ تر بلې او کال تر بله د رغونې او مدنيت نوې نوې بېلگې په خپل پاچايي هېواد کې رامنځته کړې دي. په دې ډله کې، پروسرکال يې په جلال آباد کې د خپلې بختورې همایوني اوسېدنې پر مهال، د نهر سراج د کار پيل په پوره پرمه او ښاديو سره کړی و. پر هاغې بريالۍ ورځ، ټول لويان، مخور ديني عالمان، درانده سپين روبي او د ختيځو شتمني زېږوونکو ولايتونو له گوت گوت نه د قبيلو مشران، ملکان او مخور او د رېښتینو شاهي اتباعو يوه لويه ډله پر همدغه ځای چې اوس [پري] د نهر سراج لومړنی پيلېدونکی سربند جوړ شوی، را ټول شوي وو. د همایوني [ټولواک] کېږدی او د اوسېدو او دربار څيمې همدلته درول شوې وې. مېوې، خواړه او خواړه پر ټولو وويشل شول. پوځي موزیک غږېدهد ځانگړي گارډ سرتېري پر ليکه د ردناوي له پاره ولاړ وو. ټول پوځي او عسکري افسران په خپلو نيمه پوځي کاليو کې حاضر وو. تر هغه وروسته چې اعليحضرت شاهانه ذات ددغې ويالې د گټو او نېکو پايلو په اړه يوه اغېزناکه وينا واوروله، بيا يې له سپينو زرو جوړ يو يوم [بېل] چې ځانگړی

دهمدي ورځې له پاره جوړ شوی و، په خپل مبارک لاس کې واخيست او د نهر سراج په کيندلو يې پيل وکړ.

د جلال آباد د نهر سراج پيل ټکی د درونټې له پله نه نژدې دوه سوه گامه کښته پروت دی. ويالې ته د اوبو د ورماتېدو خوله د نوې معمارۍ له اصولو سره سم په پاخه او ټينگ ډول جوړه شوې ده. دا وياله نژدې څوارلس ميله اوږده ده چې په دې حساب ورسره نژدې پنځوس جريبه شاړه، بې اوبو او بې کرکيلې ځمکه چې له ژوندانه بې برخې بلل کېده، اوبېرې او ژوند مومي. تر مجرا لاندې د ويالې پسرور پنځلس فوټه او د سطحې پسرور يې پنځه ويشت فوټه دی. د اوبو ژوروالی يې پنځو فوټو ته رسېږي چې له دې نه يې د اوبو د ډېروالي کچه تر څه ځايه جوتېدلی شي.

د کيندنو پر مهال د ځينو لرغونو آثارو لکه پخوانيو سکو او ځينو نورو نښو برسېره کېدو، او د درونټې پله د جوړېدو په ترڅ کې د يوې پخوانۍ ويالې ډ پيل په ټکي کې د پخو جوړښتونو موندنې اعليحضرت شهر ياري ذات د هغې پوهې او سليم عقل له مخې چې لوی څښتن دغه شاهانه ذات ته وربښلی، دې اټکل ته رارست چې بنسايي پخوا به هم دلته کومه وياله جوړه شوې وه. لارښوونه يې وکړه چې ددغو لرغونو سکو [راز] چې پر سانسکرېټ ليک وې، وسپړل شي. له دغو سکو جوتنه شوه چې له نن څخه يو زر او څو سوه کاله لرغونتوب لري.

خو د جلال آباد نهر سراج نه د پيل په ټکي او نه د خپل گټور توب له پلوه له پخوانۍ ويالې سره چې ځينې نښې يې شتوالی ښيي، ورته والی لري. دا وياله به له کرنيزو گټو پرته چې تمه يې کېږي، د جلال آباد د هوا په اړولو او د گرمۍ په کمولو کې لوی لاس وکړي. ځکه چې ددې ويالې پيلېدونکې برخه د ښار د شاوخوا پر وچو او شگلنو سيمو اوږيچي دا وچې او بې اوبو ځمکې له يو څه واټن وروسته کرنيطو ځمکو، بڼونو او بڼگيو ته ځلا او لنډوالی وربښي او ځکه به ورسره د ښار هوا ښه شي.

ددې ويالې په کيندلو کې زموږ د گران او زړونو ته نژدې ستر ټولواک د نياومنی او رعيت پالنې مهربانۍ د هغه رېښتونو شاهانه اتباعو ته ډېرې آسانتياوې او گټې برسېره کړې دي. ځکه که وگړي پخپله مخامخ په دې چاره کې ونډه واخلي، نو شاړه ځمکه به پرې وويشل شي او د کورونو د آبادولو او د ځمکو د ښېرازه کولو له پاره به د

نغدو پیسو پورونه هم ورکړل شي او چې کله یې ځمکه په حاصل راغله نو به به ورو ورو دا پورونه او د ځمکو مالیه پرې کوي. له دې سره سره، د ویاړې د خولې پوخ سر بند اتو یا په هر ځای کې چې پله یا مجرا یا تونل ته اړتیا وي چې د ولس وس پرې نه رسېږي، دا ټول دولت [پخپله] تر سره کوي. نو اوس چې ورته سرې د... په نظر وگوري، نو د یوې بدني هڅې په بدل کې چې د بشر د سپېڅلې بڼې له طبیعي اړتیاوو څخه دي، پاچایي رعیت ته مالي، ځاني او روحاني گټې رسول کېږي.

نو په دې توگه پر موږ ټول ولس واجب ده چې د الهي سپېڅلي ذات ددې ستر نعمت مندويي وکړو چې موږ یې دداسې یوه ودانپالي او د ویجاړیو د یوه غلیم او نیاومن او مهربان پاچا تر لاس لاندې کړی یو او دغه راز زړه ته د رانژدې او گران او سپېڅلي ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو دعا پر خپلو ژبو جاري کړو چې د شاهانه مهربان لاس د پالنې او روزنې تر سیوري لاندې یې زموږ هېواد او پخپله موږ په ټینگو او متینو گامونو سره د پرمختگ او تمدن پر واک مخې خواته د تلو په حال کې یو.

نوي سر کونه

زموږ د ستر ټولواک د پرمختيايي پېر د خیر رسوونکو آثارو يوه نښه سر کونه يعنې کلک پاخه سر کونه دي چې د ژوندانه د رگونو په دود د دوی په شاهانه هېواد کې غز بدلي دي.

که څوک ووايي چې ويجاړې لارې تر روغو ښې دي، دا به داسې وي لکه چې وويل شي: د پلي تگ هوسايي په گاډي او موټر کې تر تگ ډېره ده. هغه وختونه چې د لارو تړل او بندول په کار و، تېر شول، ځکه چې يوازې د ځمکې پر کرې نه چې په هوا کې هم د تگ راتگ نېغ سر کونه پرانستل شوي چې د هغوی تړل شوني دي خو يوازې د زورورو هوايي جهازونو [الوتکو] په مرسته!....

د نړۍ په ټولو دينو کې به يوه هم د اسلام د سپېڅلي دين هومره خپلو لارويانو ته د خيرات او صالحه باقياتو د مبرات لارښوونه نه وي کړي. «رفع اذای سبيل» يعنې له لارې نه د ضرر او آزار لرې کول او «اماطة الاذاعن الطريق» په ټينگار سره شوې لارښوونې دي چې د اسلامي نړۍ عقیده پرې ولاړه ده. که چېرې د اسلام هر اعتقادي، اخلاقي يا ادبي اثر ته نظر وشي، پرانستې، هوارې، پاکې او خوندي لارې په کې د عدالت له ارزښتنکو او اړتياوو څخه بلل شوي دي. د پلونو پر نشتوالي او په لارو کې د څښتن د مخلوق د کرېدو له امله په شريفه شرعه کې واکمن مسوول او د پوښتنې وړ بلل شوي دي. ځينو لويو مفسرينو «باقیات الصالحات» د آبادۍ پر نښو، لکه پلونو، لارو، ويالو، سلسبيل ها (؟) او جوماتونو، خيراتخايونو، ښوونځيو او نورو تفسير کړې چې تر دې به نو بله غوره ښېگڼه څه وي؟ د دواړو نړيو د ښاغلي سردار عليه اکمل التحايا په سپېڅلو احاديثو کې «صدقه جاريه» راغلې چې مانا يې تلپاتې او روان خيرات دی چې دغه جاريه صدقه له دغه ډول آثارو پرته چې گټه يې ټوليزه او ښېگڼه يې د انام (؟) د هوسايۍ او سوکالۍ سبب گرځي، بل څه کېدلی شي؟ پر همدې

بنسټ ده چې مسلمان ټولواکان پرله پسې د دا ډول جاري صدقو په برخه کې هڅې او هاند کوي چې نښې يې موږ ته ښکاري.

لږ انصاف په کار دی: د تگ راتگ يوه عامه لاره فرض کړئ چې له يوه ښار نه بل ته او يا له يوه کلي بل ته غز بدلې وي او جوړوونکي يې هم د پليو گامونه او د آسونو د پښو خاپونه وي او د پښو دا خاپونه هم کاره واړه په غرونو او بيدايوو کې د مزو [تارونو؟] په دود غز بدلې وي او تېرې، کاني، شگې، گلان، اغزې، ماران او ضرورونه له دغو ليکو سره نښتي تړلي وي او د انساني لاس د هنر يوم او تسکوره او د ماهر مهندس نقاله په کې بيخي کار بدلې نه وي!

اوس نو دغه کړې وړې او اوبښتې راوښتې لارې چې شاعرانو له خپل زړه چاودي فریاد سره تشبیه کړي، له هغه پاڅه او په ډبرو پوښلي، پرانستي، هوار او پراخ سړک سره [پرتله کړئ] چې غرونه يې خیرلي او له خوړونو او سیندونه نه د خوړندو اوسپنيزو پلونو په مرسته تېر شوی او د جوړوونکي د هندسې نقالي د هندسي اصولو پر بنسټ په غرونو او درو کې ځغلولی، نو که شاعران يې د محبوبو د زلفو له تاو او پېچ سره تشبیه کړي، حق لري. که [دا دوه ډوله سړکونه] خوا پر خو کېږدو او په يوه ځغلنده نظر ورته وگورو نو د وجدان، عقل او نقل له مخې به کوم يو د عدالت پر منطق سم ومومو؟

تر دې ځايه مو له معنوي اړخه پر لارو يو څه خبرې وکړې، اوس به يې له مادي او جسمي پلوه گټو ته کتنه وکړو:

نن که په موږ څوک يوه اروپايي [پېرنگي] هېواد ته ولاړ شي، نو خارق العاده لارو ته به يې گوته په غاښ پاتې شي. ددغو ملکونو ټول سیندونه به د بېړۍ د چلونې وړ ومومي. يعنې هغسې چې په گاډيو او موټرو کې پر سړکونو تگ راتگ کېږي، په سیندونو کې هم په وړو انجنې جالو، دواپورها [؟]، بخاري بېړيو، کبښتو او نورو کې له يوه ښار نه بل ته او له يوه کلي نه بل ته تگ راتگ کېدلې شي. د پليو له پاره زرگونه لارې چارچاپېر لکه د يوې پخې ډبرې په څېر په ښارونو او کليو کې تېر شوي دي. د تگ راتگ زرگونه زره وسيلې لکه گاډۍ، ميني بسونه، برېښنايي ترامواي او ډلو ډول موټرونه پر دغو سړکونو تېرېږي را تېرېږي.

لويې وچې او سيمې له خپلو غرونو، بېدياوو او ځنگلونو سره د لارو په مرسته - خو څه ډول لارې! - په اوسپنيزو لارو له يوه بل سره تړلې ليدل کېږي. لوی ښارونه يې وينئ چې يوازې پر ځمکنيو لارو بسنه نه کوي، د خپلو ښارونو تر ځمکې لاندې د تونلو له لارې او د ښارو پر ځمکه د ډېرو لوړو اوسپنيزو پلونو په مرسته يې د خورا عجيبو او چټکو ځغلبدونکو و سيلو د تگ راتگ لارې کارولې دي. او دا هم لا ورته نه بس نه دي برېښېدلي او اوس اوس يې د هوا له ستر، پراخ او ناپايه ډگر نه هم کار اخيستی دی او «اوروپلانونه» [آلوتکې] يعنې التونکي ماشينونه او بالونونه يې جوړ کړي دي چې سر له همدا اوسه د هوا له لارې د گرځندويي شرکتونه په جوړېدو دي. اوس به دا وگورو چې دې دومره لارو دغو هېوادو ته څه گټې ورکړې دي. لومړی يې ترې د «وخت» گټه اخيستی چې «سره زر» دي، يعنې که يو سفر چې مياشت يې غوښته اوس په يوه ورځ کې کېږي. د يوې ورځې کار په يوه ساعت، د يوه ساعت کار ی په يوه دقيقه کې کېږي او په دې ډول شتمني او هوسايي تر لاسه کوي. دويم دا چې له دغو هېوادو څخه د قحطۍ او گراني بلا له يوې مخې ورکه شوې ده. همدا چې په يوه باود کې قحطي او گراني راشي، نو د سترگو په رپ کې غلې او خواړه له هرې خوا ورمات شي. او که دا حال د خپل سپېڅلي هېواد د ترکستان له ښېرازو بېدياوو او د ځينو غرنيو سيمو له کمو غلو دانو سره پرتله کړو، نو د لارو ارزښت او گټه به راته تر څه ځايه روښانه شي.

درېيم دا چې ددغو ملکو سوداگرۍ او صنعت ته يې سترې گټې رسولې، اومه او ارزان مواد له ډېرو ليرې سيمو او اوږدو واټنو څخه په چټکۍ او آساني سره رارسوي او دېلابېل صنعت په خپلو فابريکو کې يې په ډول ډول ښو راباسي او بېرته يې په چټکۍ سره دغو ليرې سيمو ته رسوي او په دې ډول د نورو ملکونو نغد سره زر خپلو جيبونو ته راټولوي او په دې ډول نور بېوزلي او اړمن او ځانونه لاس نيوونکي او شتمن گرځوي. څلورم ټکی چې ډېر مهم هم دی، پوځي گټه ده: په اوسنيو جگړو کې له بري سره تر ټولو ډېره مرسته دا څو څيزونه کوي چې دلته يې راوړو: په هماغه لومړنۍ شونې شېبه کې تر غليم ډېر ځواکونه په چټک ډول تر خپلې پولې ورسوي؛ او تر غليم دمخه ارزښتناکې سيمې تر گوتو کړي؛ او د غليم پر کوچنيو ټولگيو په لوی

خواک سره گوزار وکړي او لار ترې ورکه کړي؛ په دې ډول نو چې څومره لوی پوځي خواک په چټکۍ سره واستول شي، هومره بری هم چټک تر لاسه کېږي. له روسیې سره په جگړه کې د ترکیې د ماتې یواځینې دلیل او له جاپان سره په جگړه کې د روسیې د بریادۍ لوی لامل له دې پرته بل څه نه و چې ترکیې سمې لارې نه درلودې چې خپل خواکونه په چټکۍ تر پولو ورسوي؛ دغه د منچوریا د اوسینې پټلۍ ددې له پاره بس نه وه چې د روسیې ستر پوځونه پر وړ مهال د جگړې تر ډگره ولېږدوي. که یو هېواد زرگونه توپونه هم ولري، خو چې ښه سمبال پاخه سپرکونه چې دغه توپونه پرې ولاړ شي، ونه لري نو له دغو توپونو هېڅ گټه نه شته.

نو پر همدې بنسټ و چې زموږ ستر، سپېڅلي، هوښیار او پوه ټولواک پر تخت له بختورې ناستې له ورځې څخه یې ددې ټکو پر څپرلو پام کاوه او د سمو او پخو سپرکونو په مرسته یې د خپل سلطنتي هېواد د خپلمنځي نښلېدو په برخه کې شاهانه هڅې او هلې ځلې پیل کړې وې.

په لومړي سر کې یې په یوه زړه پورې بڼه د خپلې پلازمېنې او د هغې د شاوخوا سیمو د سپرکونو په سمولو او جوړولو تکل وکړ او په لنډ وخت کې زموږ د گران ښار د شاوخوا مانۍ او هوساڅایونه په پخوا زړه رابښکونکو او کلکو موټري سپرکونو پخپله له پلازمېنې سره ونښلېدل.

د اسلامي پلازمېنې کابل سپرکونه داسې سپرکونه نه دي چې په هر هر ځای کې یې څوک بېلگې وموندلی شي. له هغې خدای ورکړې ښکلا سره چې د طبیعت هنرمند خورا ډېره او وړیا پر دې سپېڅلې خاوره پېرزو کړې، د مهندس بوخته نقاله هم غاړه غړۍ شوې او داسې ښکلي سپرکونه ترې جوړ شوي چې پر دواړو غاړو یې د ولې او چنار ونې او ویالې په یوه ځانگړې ښکلا تر اوږدو واټنو په زړه رابښکونکي ډول همداسې غزېدلې دي. په تېره بیا که ځینې سپرکونه یې چمتو ښایسته باغچې وبولو، نو هم به سمه خبره وي. د ساري په توگه هغه سپرک چې د سپېڅلي ارگ له وره [دروازې] نه تر لوی جامع جومات (عیدگاه) پورې تللی او بیا له هغه ځایه د لاهورۍ دروازې تر څلور لارې اوږد شوی، داسې یو ښکلی واټ دی چې زړه رابښکونکی انځور یې زړه په خوښیو او ښاديو کېباسي.

هغه پاخه او منظم سپړکونه چې «چاردهي» سيمه کې د «چهلستون» تر مانې او «ځنگل باغ» او «مهتاب باغه» او نورو ځايو کې جوړ شوي، داسې سپړکونه دي چې ساعتونه په کې سپړي د باغونو او ډول ډول مېوه والو ونود ځنگلونو او څړوبيو (آبشارونو) او شوخو گلبنونو له منځه تېرېږي.

د يغمان د «سهيل» او «ستاره» بې عيبه ماڼيو او «بيک توت» او نورو سيمو پاخه موټري سپړکونه هم دا ډول ښايسته، زړه راښکونکي او خوشحالوونکي سپړکونه دي چې سپړي په گادي کې د څو ساعتو او په موټر کې د نژدې يوه ساعت په مزله په اوږي کې له تودې هوا نه د لوړو غونډيو خوندورې خورا سپړي هوا ته رسوي.

اوس به راشو هغو سپړکونو ته چې زموږ د سني سلطنت پلازمېنه د شاهانه هېواد له ولايتونو سره نښلوي:

په دوی کې تر ټولو مهم هماغه د جلال آباد سپړک دی چې د کابل له لاهورۍ دروازې نه پيلېږي او پر بگراميو، بُتخاک، خاک جبار، باريک آب، جگدک، سرخ پل، نمله او باولۍ جلال آباد ته رسېږي. دا ځايونه چې نومونه يې ياد شول، هر يو يې يو منزل بلل کېږي چې کاروانونه په کې اړوي. په ټوليز ډول د منزلونو تر منځ واټن شپږ «کروه» دی چې له يوه پاچايي «منزل» سره سمون خوري او په هر «منزل» کې د همایوني ټولواک د تمېدو له پاره منظمې ودانۍ جوړې شوې دي چې له ټولواک سره د ملگرو کسانو د استوگنې ټولې اړتياوې په ښه ډول پوره کولی شي. د اعليحضرت د تمېدو را «منزلونه» په رېښتيا هم ښايسته ودانۍ شمېرل کېږي چې په هسې يوه هندسي ترتيب چې پخپله همایوني اعليحضرت يې سپارښتنه کړې، جوړې شوې دي. اصلي ودانۍ د ډوډۍ خوړلو له يوه سالون او د ناستې له يوه سالون او د خوب له گڼو خونو او تشنابونو څخه جوړه وي. د ودانۍ يوه څنگ ته په خورا منظم ډول د چوپړيانو د اوسېدو خونې دي چې له اعليحضرت سره د راغلو ځانگړو کسانو له پاره په پام کې نيول شوې دي. ددې شاهي «منزلونو» يوه بله ښکلا داده چې ډېرې ودانۍ په هماغه يوه ډول او بڼې جوړې شوې دي چې سپړي يې په ډېرو کې تېروځي.

دا ودانۍ چې يادونه يې وشوه د همایوني اعليحضرت د تمېدنې له پاره ځانگړې دي. سربېره پر دې په هر «منزل» کې رباطونه جوړ شوي چې د کلابه لري او کاروانونه يې

له يوه وره ورننه وځي. ددې رباط چارچاپېر کونې دي چې د مساپرو او لارويو او د هوسايي له پاره دي او جومات، اوبه، چاپخانه او غله او خواړه په کې د مساپرو د اړتياوو د پوره کولو له پاره شته چې مساپران يې د ورځې په بيه پېرلي شي. خو د اوسېدو خونې مساپرو ته وړيا ورکول کېږي.

دا سړک چې د هوسايي او آسانتياوو يوه برخه يې بيان شوه، يو کلک او پوخ موټري سړک دی چې په خورا سمو هندسي اصولو جوړ شوی دی او ډېرې شپلې او درې او غرونه او ژورې او لوړې غوڅوي او له ځينو خوړونو څخه پر کلکو پلونو اوږي او د جلال آباد ښار له پلازمېن کابل سره نښلوي. په جلال آباد کې بيا دا سړک دوه ځايه کېږي: يوه برخه يې د درونټې پر ستر اوسپنيز پله اوږي او د لمقان الغمان ايلت قلعةالسراج [سراج کلا] له جلال آباد سره تړي او بله څانگه يې تر «ډکې» پورې غزېږي چې له پېښور سره راشه درشه خوندي کوي چې که د خدای رضا وه په راتلونکو گڼو کې به دا او نور سړکونه درته بيان کړو.

په حقه چې د خپل شاهانه هېواد نښلوونکو لارو ته زموږ د ستر، سپېڅلي، او زړونو ته رانژدې ټولوک پاملرنه، يوه لويه پرمختگ پالنه بلل کېږي چې ددوی د شاهانه هېواد د مدنيت، کرنې سوداگرۍ، صنعت او امنيت د پرمختيا يواځيني لار بلل کېږي. په تېره بيا که د منظمو او پخو سړکونو گټه او چوپړد خپل سپېڅلي هېواد د شرف او ناموس د ساتنې له مخې په ځير سره وگورو، نو ځان به راته پر دې مکلف وېر بښي چې له واړه تر زاړه د خپل ستر هېواد پال او نياو پلنوونکي، زړه ته رانژدې ټولوک ددې خير رسوونکي موخې له پاره چې يوه شېبه هم د خپل شاهانه هېواد او ولس د پرمختگ او هوسايي له فکر نه وزگار نه دی، په سر، مال، تن او ځان سره د ټولو هغو سربښدنو هڅه وکړو چې اړتيا يې وي او د هغه د عمر د اوږدوالي او د دولت د لا پرمتم له پاره د بې نيازه څښتن دربار ته د دوعا لاسونه پورته کړو او ويې غواړو. همدومره.

لومړۍ کال، لسمه گڼه ۴-۶ مخونه

د فکرونو سمول

(په افغانستان کې د مخالفو ډلو د شتوالي په اړه د «پایونیر» ورځپاڼې د [تبصرې] ردول)

پایونیر ورځپاڼې زموږ د گران هېواد افغانستان د کورني حالت په اړه یوه څه لیکلي چې د عجیبولي له امله یې اړ شو چې ددغې تبصرې ځینې برخې وڅپړو او وارزوو او له حقیقت نه یې لرې والی خپلو ټولو درنو لوستونکو ته وښیو او په دې ډول تر څه ځایه د عامه افکارو په سمولو کې ونډه واخلو:

ددغې ورځپاڼې ژباړه داسې راځي:

«اوس مهال په افغانستان کې د افغانانو یوه داسې ډله په قدرتي ډول پیدا شوې چې د کابل د امیر صاحب له خوا د خپلو وگړو د ښېگڼې او هوساینې له پاره د پیل شویو تکونو مخالفت کوي.»

دا پاس لیکلي ټوټه له شورماشوره او له اوږدو خبرو پرته له همدې پیله ردوو. ځکه چې په افغانستان کې د ډلو او ډلباز یو او د فتنو او فساد اچولو هېڅ نښه او خبره نه شته. او هغه هوډونه چې زموږ په زړونو کې گران ستر ټولواک د خپلو صادقو وگړو د

ښېگڼې له پاره پلي کوي، ټول ملت ورته په مننه او ناپايه خوښنه گوري او هېڅوک يې هم پر خلاف نه خوځېږي. خبريال تر دې وروسته

ليکي:

«دغه ډله چې له محافظه کارو سردارانو او پوځي افسرانو جوړه ده، د موټر او ټېلېفون او د لوېديځ تمدن د نورو نښو په راتگ اندېښمن شوي او يوازې د وسلو او پوځي تجهيزاتو جوړول چې خدای بښلي امير عبدالرحمان خان خوښول، ښه بولي.»

خومره عجيبه! که چېرې د ښاغلي خبريال د قلم څوکې د «رُونْتَن گَن» (؟) د وړانگې ځانگړتيا هم درلودای، بيا يې له دې زرگونو ميله واټن څخه زموږ د هېواد د سردارانو او پوځي افسرانو د زړونو دننه راز نه شواى موندی! نو آيا ښاغلی خبريال د زړونو د دننني رازدا سپر نه د کوم لامل او دليل له مخې توجه کولی شي؟ نو آيا دا څه ډول خبريالي ده چې له دومره ډېرو سردارانو او افسرانو سره شپه او ورځ په يوه خونه کې اوسېدلې او پر يوه دسترخوان ناست دی او بيا د زړونو رازونه ترې را ايستلي دي؟ هو، هېڅ شک نه شته چې له دغو وگړو سره د کتنې اندېښنه يوه داسې مساله ده چې په ما فی الضمير پورې اړه مومي. ځکه کوم څه چې موږ افغان ولس يې په غوږونو او رو او په سترگو وینو دادی چې ټول سرداران او پوځي افسران او درانده مخور او د خپل متبوع او سپېڅلی هېواد او دولت اشراف، په هغه غونډه کې چې پروسېکال د «افغان موټر شرکت» په اړه د اعليحضرت ټولواک په مشرۍ جوړه شوې وه، ټولو په يوه زړه او يوه خوله او د وجدان په ښه شوق او ذوق په دغه گټور شرکت کې گډون وکړ او خوښې او خوشحالي يې څرگنده کړه او خپل ټولواک ته يې مبارکۍ او مننې وړاندې کړې. خو د پايونير ورځپاڼې د خبريال دا خبره ردولی نه شو چې د افغانستان ولس له وسلې او جنګي تجهيزاتو سره مينه لري، ځکه چې له شاه نه تر گدا پورې هر افغان

پر وسلې او پوځي تجهیزاتو لکه مین داسې دي. ځکه چې خپل هېواد پرې گران دی او د هېواد ساتنه له وسلې پرته شونې نه ده.

بیا لیکي: «او دغه ډله سربېره پر دې دا وېره لري چې هسې په افغانستان کې د اوسپنې پټلۍ وغزېږي او د انگرېزي انجنیرانو لا نور بوختېدل د هېواد د خپلواکۍ له منځه تلل له ځانه سره راوړي.»

څومره اوم [خام] خیال! د افغانستان د اوسپنې د پټلیو اوسپنه لا په کانو کې، انگرېزي انجنیران لا په انگلستان کې! نو دا څه ډول وېره ده چې په دې بېوزلو افغانانو پورې تړل کېږي؟ هو، په افغانستان کې د اوسپنې د پټلۍ تېرېدل شونې دي، خو سم باید ډاډه شو چې دا اوسپنېزه پټلۍ د افغانستان له خپلو کانو څخه ده او د اورگاډۍ انجنیران پر دې نه چې د افغانستان له خپلو بچو څخه دي. د افغانستان ټول ولس پر خپل ټولواک دیني اعتقاد او ایماني باور لري او سم د شاهانه ذات په افکارو پوهېږي چې دا شاهانه ذات یو خورا پرمختګ پلوی، هېواد پالی، متدین، او زړور ستر پاچا دی. نو ځکه له دې پلوه یې زړونه ډاډه دي چې د خپل هېواد له بچیانو څخه د کاني انجنیرانو او د اورگاډي د انجنیرانو تر چمتو کولو پورې چې که خدای کول دغه وخت هم لري نه دی، هېڅکله به هم د اورگاډي په جوړولو کې نور هېوادونه را ښکېل نه شي.

تر دې وروسته خبريال لیکي: «متعصب دیني عالمان او ملایان هم له دې [مخالفو] فکرونو سره ملګري شوي او عادي وګړي د نوي والي او تمدن پر خلاف هڅوي.»

د سراج الاخبار افغانیه خبريال د پایونیر د خبريال دا خبره په ډاګه ردوي. د افغانستان درانده علما هومره چې د پایونېر خبريال گومان کړی، له نړۍ نه یې خبره نه دي. پوهېږي چې د اوسنۍ زمانې اړتیاوې او وښتنې پر څه ښي تړلې دي. نو ځکه

هېڅکله هم د خپل ټولو اک فعالو هڅو ته د رد يا نه مننې په سترگه نه گوري. د افغانستان عالمان د تمدن هڅونه کوي، نه دا چې مخالفت يې وکړي.

دغه خبريال د افغانستان د مخالفو ډلو د بېلولو په تړاو ليکي: «...» او ويل شوي چې ايشيک آقاسي [د دربار رييس] عبدالقدوس خان چې په تېر يې خورا ډېر واک درلود، او د پوځ پخوانی مشر اير محمد خان او مستوفي محمد حسين خان او نور مخور کسان د لومړۍ ډلې پلويان دي.»

دا هم په هغو بې نوم و بې نښانه او خارق العاده خيالي کشفونو کې راځي چې يوازې د پايونير د خبريال په «انټريکه» ليکونکي (؟) قلم پورې اړه مومي. لومړی به دا ووايو چې دا ياد شوي شخصيتونه په هغو کسانو کې راځي چې د اوررې ډلو له مخې يې د افغان سني سلطنت د چوپړ او ټينگښت او له هغه سره د نه مخالفت لورې هم د خدای بښلي خاقان [امير عبدالرحمان خان] د پاچايۍ په کلونو او هم واک ته د همایوني ټولو اک د رسېدو پر مهال کړې وه او دوی د ښاري او هونښيار کسان دي او هېڅ گومان نه کېږي چې خپل سپېڅلي دين ته به له سلطنتي مقام سره په مخالفت او د لورې په ماتولو سره زيان واړوي. له بلې خوا دا هماغه کسان دي چې د همدې ستر پاچا په سيوري کې دومره لوړو څو کيو ته رسېدلي دي، داسې چې ايشيک آقاسي عبدالقدوس خان ته د «اعتمادالدوله» او نايب سالار امير محمد خان ته د «سپه سالار» [د پوځ مشر يا لوی درستيز] او ميرزا محمد حسين خان ته د «مستوفي الممالک» منصبونه [ورکړ شوي دي] نو ځکه به يې له خپل پاچا او پالونکي سره مخالفت هېڅکله هم پر وجدان سم رانه شي.

تر دې وروسته د دويمې ډلې نکل راخلي او ليکي: «[د هغوی] خلاف دا بله ډله ده چې د امير صاحب په پلولي زيار باسي او اور بدل شوي چې د کابل والي لوی ناب او د کابل

امنسيه قوماندان [کوټوال] او ايشيک آقاسي علي احمد خان او ايشيک آقاسي

محمد سليمان خان ددې دويمې ډلې په مهمو غړو کې راځي.»

او ښاغلی پايونېره!

هغه څوک چې يو څه پوه وي په دې ښار

نو خبر دی چې راځي له کومې لار

که څه هم د مراکش له مسالې دوه ردې کاله تېر شوي او دا خبره چې يوه مو د مولا حفيظ او بل مو د مولا عبدالعزیز ملاتړ کاوه يو څه له خلکو هېره شوې ده، خو نن راته «ایران» پروت دی. ټوله نړۍ خبره شوه او وپوهېده چې يوه درکې د پاچا خوا ونيوله او بل مو د شوراييانو د پلوی په جامه کې راغی او شوراييان يې يې ولمسول او هغه دواړه لوري مو په ټگۍ ونه پوهېدل. او ومو کړل هغه څه چې کولی مو شول. سم پوهېږم او په خورا آزادۍ مو خبره ردوم او وایم چې خپل نازولی خاطر مو جمع لری. په افغانستان کې يو د بل مخالفې ډلې نه شته. پاچا د ملت خواخوږی دی؛ او ملت د پاچا ملاتړی؛ او دواړه د وطن ساتنې ته هوښيا دي او دا ستاسې په خيالونو کټ راتوکېدلې ډلې دي او بس.

او بيا د دويمې ډلې په ستاينه او پالنه کې خپله ژبه اوږدوی او داسنډره وايي: «دغه ډله له ځينو نورو پوځي افسرانو سره د مرحوم امير صاحب [عبدالرحمان خان] پر مهال په هندوستان کې فراري وه او اوسني امير چې پرتم دې يې تل وي، د افغانستان پلاز ته تر پورته کېدو وروسته، د رحم او زړه سوي له لارې ټول فراريان پرېښودل چې خپل هېواد ته ستانه شي. دا ډله د افغن ښارونو د سردارانو پر تله ډېر تعليم کړي او متمدن دي او غواړي چې د افغانستان هرې سيمې ته پاخه سپړکونه وغزول شي او موټرې پرې روانې شي او د تلگراف مزي هم تېر شي.»

دا هم هسې يوه ستاينه ده لکه وژنه. ځکه په هغو کسانو کې چې د پايونبر خبريال ياد کړي يو هم ښاغلی لوی ناب صاحب دی چې د افغان دولت له پخوانيو درنو شخصيتونو څخه دی چې د خدای بښلي امير شېر عليخان له مهاله هم د دولت په مخورو څېرو کې راته او کله چې هندوستان ته ولاړ نو مبارک عمر يې د ښوونځي له تگ او د علم له تحصيل نه تېر شوی و. ښاغلی امين العسس صاحب يعنې کوتوال [امينيه قوماندان] هم د هندوستان يوه ښوونځي ته هم د زده کړوله پاره نه دی تللی. نو اوس چې دا خبره رڼه شوه نو په کارده بوه شو چې بوهه دوه ډوله ده: يوه «موهبي» اورکړ شوې او بله «تحصيلی» [تر لاسه شوې]. مور د افغانستان ولس پر دې ټينگ باور لرو چې «موهبي» پوهه حق ده. زموږ سپېڅلی او زړونو ته را نژدې ټولواک د موهبي پوهې يو ښکاره ازلي عالم دی. د پرمختگ دا ټولې نښې چې ليدل کېږي، دده د شاهانه ذات د خپلو ټينگو هڅو له برکته دي چې زموږ به گران هېواد کې رامنځته شوي دي. او ټول سرداران او پوځي افسران، علما او مخور، او ان دا چې ټول افغان ملت دا پاچايي اقدامات د دولت و ملت و وطن له پاره گټور بولي او د خپل ټولواک پر پله پل ږدي او تر اوسه دا کومه مخالفه ډله چې د شاهانه هوډ او نظر پر خلاف دې تللي وي، نه ليدل شوې او نه چا اور بدلې. دغه جلا وطني يوازې د شاهانه زړه شوی له مخې راغونښتل شوي او نه د هېواد د پرمختگ له پاره.

اوس به د خپل هممهالي ملگري له دغو تگنو او توکمرو [انتریکه رېزو] خبرو تېر شو او په وروستي پاراگراف کې به يې پر رېښتياوو اعتراف ته راشو چې وايي:

«په حقيقت کې د افغانستان اوسنی حالت ډېر په زړه پورې دی. او دا د امير صاحب ښکمرغي ده چې په گاونډيو هېوادو کې يې شخړې، فتنې او شر له منځه تللي دي او

د د ترکیبې په څېر د یووالي او پرمختګ هېڅ داسې کومه جرګه ګی نه شته چې د امیر صاحب زورواکي حکومت ته ګواښ پېښ کړي.»

آفرین پر تا ای خبر یاله! ستاسې دا خبره رد نه، چې تاییدوو. یوازې دومره وایو چې دا د افغانستان نېکمرغي ده چې د نړۍ لوی څښتن د اعلیحضرت امیر حبیب الله خان په څېر یو دینپالی او نېکنوال پوه ټولواک پرور پېرزو کړی دی.

د پایونبر ورځپاڼی وروستی پاراګراف وایي:

«[...] او که امیر صاحب ملایان په خپله ولکه کې خوندي کړل نو «هیز میجستي» یعنی اعلیحضرت به د پرمختګ او سمون له پاره خپلو هیلو ته به رسېدو بریالی شي.»

ددې فقرې په ځواب کې یوازې دومره ویلی شو چې «هیز میجستي» یعنی اعلیحضرت د پایوتبر د خبر یال دې لارښوونې او سپارښتنې ته اړتیا نه لري. همدومره.

د تمدن یوه نښه

ځینې څیزونه شته چې په ښکاره کوچني او بې ارزښته برېښي، خو چې رېښتیا شي د تمدن یوه نړۍ، د صنعتونو او حکمتونو یو عالم په کې نغښتی وي. د ساري په توگه د «ساعت یو برج!» په هغو څیزونو کې چې د نړۍ د لویو ښارونو ښکلا او ځلا یې ډېره کړې، ځینې یې هغه څوکې او منارونه وي چې کله به کې یو لوی ساعت هم ځای پر ځای کېږي چې هم د ښار پر تم او ځلا دوه ځله ډېروي او هم یې شاوخوا کورونه او کوڅې د خواږه زنگ په خوندور او څپه ییز غږ له وخت او د خپل کار او عمل له مهاله خبرېږي. زموږ گران او مشهور ښار د ساعت په هغه برج سره چې د «دل کشا» د بې عیبه لوړې ماڼۍ مخامخ جوړ شوی، یوه ښکلې او ارزښتناکه ځلا او زړه راښکونکې سینگار تر لاسه کړی دی. د اعلیضرت د مدنیت پالنې فیض د مدنیت ددې ویاړمنې او پر تمینې نوې منظرې په لیدو زموږ سترگې روښانه کړي او غوږونه مو هم د هغه له موسیقۍ ډک پاسټه غږ په انگازو په شکر او ثنا راغلي دي.

موږ د لمانځه او عبادت له وختونو خبروي، د کارونو او عملونو وخت راته راښيي، د جوړښت پر تمینه بڼه یې زموږ د ښار ښکلا ډېروي، خوږ غږ یې زموږ زړونه په خوښۍ کېښي، د گریال (۹) له درانده غږه مو خلاصوي، بې ساعته وگړي چې ډېری دي، د ساعت له اړتیا ژغوري؛ دا ټولې گټې د ساعت یو برج چمتو کوي. نه، نه، دا زموږ زړونو ته د نژدې سپېڅلي ټولواک د مدنیت پالنې گټه ده چې رارسېږي.

د هغو معلوماتو له مخې چې له مستر [ښاغلي] میلر څخه مو چې دا ساعت یې راغوښتی او لگولی دی، تر لاسه کړي دي، د ساعت دا برج د ځمکې له مخ نه د پوښښ تر کچې، سل فوټه او د ساعت د عقرب د تڼۍ تر منځنۍ لیکې پورې اتیا فوټه لوړ دی؛ د برج دنننی پسر [عرض] دولس فوټه په دولسو کې دی. په دې برج کې لگیدلی ساعت، له خورا لوړو ساعتونو څخه دی. د لندن د جویس شرکت جوړ کړی دی. شاوخوا د نهه زره او ۵۰۰ کلدارو روپو په بیه پېرل شوی، د ساعت مخ له یوې رڼې مینا (۹) څخه جوړ دی چې شاته یې د شپې له خوا یو څراغ لگېږي او د ساعت او دقیقو شمېرې روښانوي. ددغه ساعت د زنگ وزن نژدې دوه خوراهه دی چې له دې څخه د هغه د ښکلې غږ هیبت جوړېدلی شي. له لوړوالي سره سره یې غږ پر غوږونو بد نه لگېږي او بلکه د پیانو له غږ سره ورته والی لری. د ښار د ډېرۍ سیمو وگړي د شپې او ورځې خپل وختونه د هغه له مخې جوړولی شي. او د وگړو د ورو او زرو د دوعاگانو خواږه غږونه له شهنازي ترانو سره مخالف رېښتیني آوازونه د هغه له غوږ پالونکو غږونو سره غږ کېږي، د ورځو او شپو د ایډي یواځینې څښتن دربار ته پورته کېږي [رفع بارگاه... میگردد؟] همدومره

د نړیوال سیاست لنډیز

کله چې د نړیوالو پېښو پانوی ته نظر واچوو، نو نړۍ راته له الو گولو ډک یو کرکېچ کې وېرېږي، چې له هرې خوا د سیاست د څپاند سیند وپروونکي سیلابونه په کې په غرمبا را بهېدلي او د ځمکې په زړه کې د پراسونو او غازونو او ویلي شویو او اوبه شویو موادو په دود یې د نړۍ پر هره خوا لړزې او زلزلې راوستې دي. او هغه لویه سیمه چې دا له شورماشوره ډکه زلزله په کې په ویجاړیو کېوتې ده، د عثماني ترکیې او ایران اسلامي دولتونه دي او که لږ وړ هاخوا سترگې وغړوو، نو د چین پراخې سیمې هم د کرکېچ په یوه بیساري گرداب کې نښتې مومو. او چې کله بیا د نژدې لوېدیځ لور ته ځیر شو نو هغه ځای هم د زلزلو له اغېزه وزگار نه وینو.

عثماني دولت په دوو ډاروونکو او پېچلو کرکېچونو کې ښکېل دی چې یو یې بهرنۍ فتنې او بل یې د بېلابېلو کورنیو ډلو اختلافونه دي. په رېښتیا سره چې دا دویم کرکېچ تر لومړني دا ډېر وپروونکی دی او د اسلامي یووالي ټول پلویان یې اندېښمن کړي دي. په اوسني وخت کې هغه ټاکلې ډلې چې یو بل یې سره له ستوني او گروانه نیولی، د «یووالي او پرمختګ» او «حریت او ایتلاف» ډلې دي او پر دې سربېره یوه بله ډله هم شته چې «خپلواکه ډله» یې بولي. د ډلو ترمنځ دا توپيرونه د یوه مشروطه عثماني حکومت د ټینګېدو او پر یوه وړ محور د دولتي ادارې د راڅرخېدو په مخ کې یوه لویه ستونزه ده.

بهرنۍ غاښې چې د مشروطیت تر اعلان را وروسته یو په بل پسې پر دغه دولت راغلې، د هغو ځواک ماتوونکو غایلو په ډله کې نه دي چې هر متور او زړور یې مخې ته د درېدو وس ولري. د ارتجاع مساله، د بوسنیا هرسک [هېرڅو گووینیا] جلا کېدنه، د بلغاریا د خپلواکۍ اعلان، د گربد (۴) پېچلې لانه، د ارنادو (۴) بغاوت او د یمن پاڅون بس نه وو چې د اروپا یوه لوی دولت چې د درې گوني اتحاد له امله درې

دولته بلل کېږي، ناڅاپه او ناحقه یو بې رحمه يرغل وکړ او د هېواد یوه برخه یې یعنې د بدن یوه ټوټه غوښه یې ترې یوړه.

تر عثماني وروسته ایران په یوه لوی اړودوړ او کړکېچ کې وینو چې د روس او انگلیس سیاسي ډاینامیتو په یوې لړزونکې تېې د مرگ تر پولې رسولی دی. که عثماني ملت د مشروطیت دعوه کړې او د اساسي قانون پلي کېدو غوښتنه یې کړې چې له اوږدو کلونو اجرا وروسته په کې په ځینو دلیلونو ځنډ راغلی و، نو د ایران ملت خو مخکې تر دې چې یو اساسي قانون ومومي او د خپلو ښوونځیو او پوهانو او هونسیارانو شمېر د عثماني دولت تر کچې ورسوي او ځان پر مشروطیت یو څه وپوهوي، د مغنم پېژندنې جر د سیاسي میکروبوونو پر چلونو او تگیو تېروت اېه انتریکه و نیرنگ های میکروبهای سیاسی جر مغنم شناسی فریب خورده... او پاڅونونه یې پیل کړل او چیغې او نارې یې سرکړې. او بیا نو ددغو میکروبوونو اغېز ددغه کیانی لرغوني دولت پر بنایسته بدن ډول ډول ناروغۍ ورخپړې کړې او د مرگ پر پوله یې ودراره.

د نژدې لوېدیځ حالت چې یو خپلواک اسلامي هويت و، د جرمني او فرانسوي مېس میریزمي (۹) له خوا په داسې یوه کوډگره بڼه حل شو چې پخپله هغه پنځلس شپاړلس میلیونه وگړي ونه پوهېدل چې څه و او څه وشول. او تر هغو چې پوهېږي چې څه کېږي، د یوه مچ په څېر به د غڼو په نښلونکو جالونو کې له سره تر پښو بند شوي وي. سبحان الله! خبرې د خپلواکۍ کوي خو هره شېبه د ملتونو په اسیرولو پسې دي!...

د چین حالت هم که د لرلید په سترگو وگورو، نو دغه لویه برستن د ځینو گټو له پاره چې که د یوې سپرې هومره هم وي، د ځینو خپلچارو په اوربلوونکو لمبو کې مومو، لکه د روس له خوا د منغولیا (منگولیا) د لاندې کولو تکلونه!...

دا ده د نړۍ د سیاسي حالاتو د لنډیز یوه برخه چې په لنډ ډول مو خپلو گرانو لوستونکو ته وړاندې کړه. همدومره.

(پورتنی لیکنه چې د بهرنیو پېښو تر سرلیک لاندې راغلې، د نړۍ پر حالاتو د یوې تحلیلي مقالې بڼه لري چې دغه راز یې د مقالو برخې ته هم یوه نسخه لېږدوو)

لومړی کال دولسمه گڼه

د پوهې او پوهنې ستایل او د افغانستان له برمه ډک ټولواک مندويي

پوهه او پوهنه د مهال او مکان د هستوونکي له هغو ځلاندو وړانگو څخه دي چې کله یې رڼوونکې ځلا پر یوه هېواد او ولس او یا قام او ټولني د گټې رسولو له پاره وړیا خپره شي، نو د ناپوهو او بې لارو زړونو تیاره تل کې تور تور تم او د شقاوت او بې لاری جهالت ته ورته دهشت له هغه هېواد او ملت او قام او ټولني نه د تل له پاره کډه وکړي، د مدنیت او نېکمرغۍ، ښېگڼو او هوسایۍ او پېرزوینو وړانگې د هغې ټولني او ولس ټولې خواوې راوغاړي.

پوهه او او پوهنه د حضرت سبحان دومره بېعیديله (؟) ښکلې پېرزو ده چې که یې ښېرازوونکې او ژوندښوونکې ورڼه د یوه هېواد پر تړې او له اغزو ډکه کرونده ولگېږي او د حکمت او معرفت گټور څاڅکې یې دانه دانه پرې راتوی کړي، ددغه هېواد د ټولو هیلو کروندې د ښېرازۍ په ازارو (؟) او د هوسایۍ په نازکو اثمارو (؟) زرغونې اړوي. پوهه او پوهنه د منان څښتن داسې یو قیمتي نعمت دی چې که د ټولو مخلوقاتو مطلق روزي رسوونکی د انسانانو پر شریفې ښې له دغې خوندورې ژوندښوونکې مادې څخه د خوړو او انفاق (؟) پېرزو وکړي، انسان تلپاتې ژوندانه او د نېکمرغۍ او خوندیتوب اصلي مقصد ته رسوي.

له عجم (؟) څارویو نه انسان پر څه بېلېږي؟ پر عقل او منطق! د عقل او منطق هندارې صیقل څه دی؟ پوهه او پوهنه |علم او معرفت!| د پوهې او پوهنې سرچینه څه ده او له کومه راوځي؟ له ښوونځیو او مدرسو! له بدویت او وحشت نه انسان څه شی

ژغوري؟ مدنيت! د مدنيت ښېگڼه په څه جوتېږي؟ د حکمت او پوهنې [معرفت] په ډېرېدو! د حکمت او معرفت د ډېرولو چاره د چا ده؟ د هونښيار روزونکي او د هېواد او ولس د ټينگ ساتونکي!

د ايکي يواځيني او بېساري څښتن زرگونه زره شکر او ستاينه ده چې د افغانستان هېواد او ولس يې د اعليحضرت سراج الملة والدين په څېر د برم او پرتم خاوند او په کمال او پوهې شمال شهر ياري ټولواک په سپېڅلي وجود وياړلی او سرلورې کړې چې دده د همایوني فيضونو تر سيوري لاندې هماغسې چې د پرمختگ او سرلورې ډېرې نښې را څرگندې شوې، د پوهې او پوهنې د وړانگو د خپرولو له پاره هم هېواد او ولس ته يو خورا لوی واټ پرانستل شوی دی.

د دوی د همایوني بختورې تخت کیناستنې راهيسې چې په هېواد کې د ښکمرغۍ او هوسايۍ پيل دی، په نويو اصولو د ښوونځيو او مدرسو د پرانستنې په اړه شاهي حکمونو او فرمانونو د راوتلو وياړ موندلی، لومړنی ښوونځی چې په مسلکي بڼه د افغانستان د سني سلطنت په پلازمېنه يعني زموږ په گران ښار کابل کې جوړ شو، د «حبيبيې سپېڅلې ښوونځۍ» دی چې د دوی په وياړلي ټولواک نامه يې د نومېدو وياړ گټلی دی.

دا ښوونځی سره له دې چې په لومړي سر کې د بېلگې په ډول کوچنی جوړ شو، خو ورو ورو د پوهنې د خپل ستر پالونکي د مهرباني پاملرنې تر سيوري لاندې پراخ او عام شو او د «بيت العلوم مبارکه حبيبيه» وياړلی نوم يې وگاټه او د ښار په [نورو] سيمو کې يې د لومړنيو صبيانيه (؟) ښوونځيو ډېرې خانگې وغزولې چې هېواد او ولس ته د لومړنيو صبيانيه ښوونځيو د ډېرېدو گټې هغه څه نه دي چې سترگې پرې پټې شي، ځکه چې لومړني ښوونځي د يوه هېواد د ښکمرغۍ مانې ته د [ختونکې] زینې لومړنۍ پاټکۍ دی.

تر دې وروسته يو ډېر لوړ عسکري ښوونځی د «مکتب فنون حربيه سراجيه» [د حربي علومو سراجي ښوونځي] په نامه د لوړو پوړيو او سلطنتي کورنۍ د بچيانو له پاره زموږ د سپېڅلي او معارف پېژندلي اعليحضرت ټولواک تر مخامخ پالنې لاندې جوړ شو. په «حضورې چمن» کې د هېواد لويانو او مخورو ته د همایوني اعليحضرت تر

پیاوړې او اغېزناکې وینا وروسته د هېواد ټولو لویانو او مخورو د خپل ستر او زړه ته نژدې ټولواک له سپېڅلتیا ډک پیغام هیلو ته د رسېدو له پاره یو ستر فوز او نجاح (؟) وباله او د پاچایي لارښوونې د پلي کېدو په لړ کې یې دغه لوړ ښوونځي ته د خپلو بچیانو په اچولو کې له یو بل نه د مخکې کېدو سیالي پیل کړه. ستر شاهزادگان هم ددغه ښوونځي د زده کوونکو په ډله کې راغلل. آن پخپله شهر یاري اعلیحضرت هم د ښوونځي د پرانستني پر ورځ، خپل ښېگڼوال وجود د ښوونځي د زده کوونکو په دریشی پسرولی او ددغه لوړ ښوونځي په درنښت او پرتم کې یې نور ډېروالی راوستی و.

«د حربي علومو سراجي ښوونځي» د پرانستني پر مهال د اورځپانې ا ددې خوار محرر ا مسوول مدیر ا له نیمگړې طبعي یو ټوټه نظم راوتلی او څرنگه چې په دغه نظم کې د ښوونځي د جوړېدو نېټه د هغه د سپېڅلي پالونکي له ستاینې سره راغلي، کټ مټ دلته راوړل کېږي:

قطعه

پوهنه چې پالي زموږ پاچا سراج الملة والدین
د «ملت ژوندی کوونکی» یې نامه شوه په تاریخ کې د افغان
د انسان ژوندون تړلی په کمال دی، په علم او په عرفان
چې یې علم او پوهه نه وي، بوله یې کاني د سارا د بیابان
د «ملت ژوندی کوونکی» یې بولم پر دې چې یې له مینې
د هنر او پوهې وړ پرانست هر وگړي ته د افغان
د «حربي ښوونځي» بنسټ یې کېښود په کابل کې
ورته ټول کړی له هرې خوا او ډلې شاگردان
پر هجرت تېر وو زر و درې سوه هم اووه ویشته کاله
چې جوړ شو دا ښوونځی په لاس د پاچا چې غواړي عرفان

۱۳۲۷

زموږ سپېڅلي او له رېښتیاوو خبر پرتمین پاچا د پوهې مبارک مسلک ته یو زورور پام لري او پوهې او پوهانو ته خورا په درنده سترگه گوري او درناوی یې کوي. په خپله

په پلازمېنه کابل او په پاچايي ولايتونو کې يې گڼ او ښه ودان او سمبال ښوونځي شته. زموږ د گران وطن درانده علما تر ډېره د دولت په لوړو ادارو کې له تنخواه سره په بېلابېلو منصبونو او ماموريتونو لگېدلي دي. په سفر او حضر کې د ټولواک د همايوني نوراني حضور غوندې هېڅکله هم د يوه يا دوو تنو علماوو له شتوالي تشې نه وي. د مجيد کلام د حافظانو په هڅونه او پالنه کې هم چې زموږ ستر دينپالي ټولواک کومې هڅې کړي، په رېښتيا چې د شکر او وياړ وړتيا لري. د حافظانو له پاره يوه ځانگړې اداره جوړه شوې او د وحيد هستوونکي د مجيد کلام د حفظولو په برخه کې لا نورې هڅې کېږي. د ستر قرآن حافظانو ته تر ازمويښت وروسته يوه ټاکلې اندازه تنخواه ورکول کېږي او له دې لارې ورځ تر بلې يې په شاهانه هېوادو کې د پاک قرآن د حافظانو شمېر ډېرېږي.

په هغو ارزښتناکو علمي تاسيساتو کې چې په وياړلي سراجي پېر کې رامنځته شوي، [يوه هم] په خپله سني سلطنتي پلازمېنه کې د ورځپاڼو د چاپ او خپرېدو اجازه ده.

سراج الاخبار افغانيه

يو داسې لوړ خبير رسوونکی ښوونځی دی چې د هيوادنيو ورونو زرگونه يې د پوهې او خبرېدو په ښوونځي کې د گټورو معلوماتو لوست وايي او پر بېلابېلو مقالو ځان خبروي. زوړ او ځوان، ملا او عامي، کبير او صغير، ښځې او نارينه[—] هر ډول وگړي د پوهنې په دې ښوونځي کې د بېلابېلو نړيو په ننداره بريالي کېږي. ددې خبير رسوونکي ښوونځي پراختيا د ټول افغانستان د پراختيا هومره ده، نه، نه ددې گټور ښوونځي د قلم رغ د نړۍ گوت گوت ته رسېږي. بېشکه چې زموږ د ستر زړونو ته نژدې خورا مهربان او رحيم پاچا دا پوهنپالنه چې خپلو رېښتينو او وفادارو وگړو ته يې د ورځپاڼې د خپرېدو اجازه ورکړې ده، په هغو احسانمنو او پرمختگپالو پېرزوينو کې راځي چې په ولس او هېواد کې يې د شکر د ايستلو وس نه شته.

زموږ سپڅلي ټولواک د پوهنې د خپرولو او د نړي له حالت نه د خپلو صادقو وگړو د خبرولو له پاره ورځپاڼه خورا مهمه وسيله بولي چې د خپرولو اجازه يې پر دې خوار او له خاورو سره برابر بنده (محمود طرزي) پېرزو کره چې تر همايوني عدل ښوونکي

ظليل (۹) سيوري لاندې يې په خپلې دې دولسمې گڼې سره يوه شپږ مياشتنۍ دوره بشپړه کړه او له يو څه

پر مختللي نوي والي

سره د مطبوعاتو په ډگر کې د گرانو لوستونکو او درنو گډونوالو پام ته وړاندې شوه. د سراج الاخبار افغانيه په پرمختللي نوي والي کې دا څو شيان راځي:

لومړۍ - سر له همدې گڼې يې د خپلې ورځپاڼې مخونه څلور ډبر کړي او خپلې دولس پاڼې يې اوس شپاړلسو [ته رسېدلې] اعلانوي او په ډول يې د خپلو مطالبو په رنگارنگۍ او خوند کې ډېروالي راوستی او له دې وروسته به يې يوه گڼه هم له هغو پرله پسې مقالو څخه چې پاتې يې بيا راځي، تشه نه وي.

دويم - له دې گڼې سره د «پوهې او اسلاميت» په نامه يوه ډېره گټوره رساله هم گرانو لوستونکو او درنو گډونوالو ته د ډالۍ په توگه وړاندې کېږي. دا گټور اثر د دوو دليلونو له مخې ليکل شوی دی: يو خو دا چې د هغو مخالفينو نظر په کې رد شوی چې د اسلام سپېڅلی دين د پوهې او هنر غليم انځوروي. بل دا چې ټولو ته روښانه شي چې د اسلام سپېڅلی دين د هغې پوهې او هنرونو چې په اوسمهال کې يې غليمان پر مور برلاسي کړي، مخه نه نيسي، بلکې د دين او وطن د چوپړ په خالص نيت ددغو علومو او فنونو لوستل او زده کول واجب او اړين گڼل کېږي. او دا هم په دې دليل چې که له دې وروسته له حکمي او طبيعي علومو او فنونو څخه کوم څه د سراج الاخبار په پاڼو کې راشي چې دا اثر يې د سپينولو او استدلال وسيله وي.

د پرمختگ دا نوی والی چې سراج الاخبار افغانيه يوازې د خپلو گرانو لوستونکو د پام اړونې او خوښونې له پاره د شپږو مياشتو په ترڅ کې را پيل کړی، هيله لرو چې گران هېوادوال به يې د بيې د لوړېدو له فکره اړولي وي او سراج الاخبار افغانيه له خپلو گرانو گډونوالو سره دا ژمنه هم کوي چې که خدای کول په الهي فضل او کرم او د اعليحضرت ټولواک په پېرزوينو به په هرو شپږو مياشتو کې د پرمختگ دا ډول يو نوی والی راوړي او د گرانو لوستونکو د پام اړونې او گټې اخيستنې له پاره لا نور چوپړ کوي.

دا هر څه زموږ د ستر او سپېڅلي، له رېښتياوو خبر، پوهنپال، دينملگري او نياو خپروونکي ټولواک له پام او پېرزو پرته بل څه نه دي چې دې سپېڅلې ورځپاڼې ته د مهربانۍ يو ځانگړی شاهانه نظر لري. نو ځکه د خپل سپېڅلي، زړونو ته نژدې او پرمختلونکي ټولواک د برم او پرتم د لا ډېر ېدا او د روغتيا او بخت د بقا له پاره په بې ریا دوعا سره دا مقاله بشپړوو او د نړۍ ساتونکي ټولواک له پاره صمداني (؟) بریا او د خپل عبیدانه ځان په حق کې بې د پاملرنې زاری او هیله کوو چې په دې عاجز قلم سره د خپل هېواد د گټې او خبرولو په له پاره یو څه چوپړ وکړی شو. ومن الله التوفيق

لومړی کال، دولسه گڼه، شپږم، اووم، اتم مخونه

بهرنی پېښې

د نړیوالو سیاسي پېښو لنډیز

کله چې د نړۍ سیاسي أفق ته وکتل شي، د آسیا لویه وچه په تیارو او تورتم لړو [غبار] کې پوښلې برېښي چې د تیارو د توپاني ورپېچو ټوټو د هغې هر لوری پوښلی، د یوې توپاني بورېوړکۍ نښې یې برسېره کړي، هغه بلا زېږوونکي سیلاب چې له څو پېړیو راهیسې د شمال له لیرې پر تو سیمو نه د هند د پراخې ورشو د ډکولو [نیولو] له پاره راخوځېدلی او د تاتار او قفقاز سیمو او ماوراءالنهر او ترکمان او نورو پراخو بیدیاوو ژورې کندې یې ډکې کړي او په پای کې یې د نړۍ د بام-د پامیر د غرونو لورې څوکې د خپل ډاروونکي بهیر په وړاندې بېلوونکي خنډ وموند. څرنگه چې د سیلاب طبیعي عادت دی چې که له خنډ سره مخامخ شي نو شاته گرځي او شاوخوا نورې سیمې او کندې ډکوي. له همدې امله یې چې کله د پامیر او چترال د تېرېدو گودرونه د بهیدا په لار کې د خپل سیال په مهارت د جوړو شویو خنډو په وړاندې تړلي وموندل، نو عجیب وپرسېد او د سایبریا له لارې د منچوریا پر حوزه توی شو او غوښتل یې چې له آرام سمندر سره گډ او له دې لارې خپلې موخې ته ورسېږي. بیا یې هڅاند او ماهر سیال د جاپان ټینګ اوسپنیز زغره وال خنډ د پرمختګ د موخې او نښې مخې ته وړ ودراره. په دې سره له هغه ځایه هم نهیلې شو او ناڅاپه یې د اسلامي نړۍ پر ښېرازه، آباءه او له هار او گلزار نه پر ډکه حوزه (ایران) یرغل وروړ. خو څه یرغل! له غداری او بېرحمۍ ډک ویني توپونکی یرغل.....

خو فکر ونه شي چې ددې سیلاب اوبه به رڼې، ځلېدونکې او خوږې وي. نه، نه، دا سیلاب له هغو ناولو، بوینو او ساه نیوونکو اوبو جوړ دی چې د دین او ناموس له ویجاړوونکو او د خپلواکۍ له پاره د هېوادونو او ملتونو د حق له ځپونکو سوړو څخه راوځي.

ایران دا مهال په بربادی کېوتی، روس په تبریز او رشت او استرآباد او مازندران او مشهد کې تر لسو پنځلسو زرو عسکر راټول کړي دي. په تبریز کې روسي حکومت درول شوی دی. نو دې ته څه نوم ورکړو؟ د برتانيا دولت که څه هم د روس دې تړون ماتونې ته په سره سینه او صبر سره گوري، خو دې سړې سينې او زغم ته څه مانا ورکول کېدلی شي؟ آیا دې دولت د ایران د خپلواکۍ او شتوالي په اړه د ایتلاف یو تړون نه و کړی؟ هغه ایتلاف څه شو؟ ښکاره ده چې دا ډول تړونونه او ایتلافونه د توپکو د برچې د قلم پر څوکه او د توپونو د لوگي په رنگ د جگړې د ډگر پر کاغذونو باید ولیکل شي!

د چین اړودور او انقلابونه او جمهوریت ته د شهنشاهي نظام اوښتو سملاسي همدا پایله را ایستلې چې د یاد شوي بلامآب (۴) سیلاب له پاره د منگولیا او چيني ترکستان له لارې، د همالایا په ډاروونکو ډرو کې شلله های عظیمه مهمه (۴) جوړ شي چې د خپلې خوښې بستر ته یې وغورځوي. خو له دې خبر نه دي چې تر هغو دوی خوځېږي، د هغه زیارکښ او ماهر سیال (دالای لاما) یې ورته په تبت کې چمتو کړی او بیا یې د هغه د هیلو غشی په خټو کې ونښلاوه.

راغلو ایټالیا ته: د روم په تاریخ کې مو لوستي و چې په تېرو زمانو کې په روم کې یوډول تیاترې نندارې ترسره کېدې چې «د وینو تیاترونه» یې بلل او هغه داسې وو چې یو وری زمری یا لېوه یا پړانگ به یې په یوه انگر کې چې ځانگړی د تیاتر له پاره جوړ شوی و، خوشی کړ. وروسته به یې یو مظلوم، مغدور (۴) محکوم د زندان له خونې راوست او ورته و به یې ویل چې دې مفترس (۴) ځناور ته په زړورتیا ورغاړې وځه، که بریالی شوی له وژلو خلاصېږي. بېوزلي محکوم به چې د ځان خلاصون په دې کې لیده، تر وروستی بشري کچې هڅه کوله او نندارچیانو به یې په پوره خوند او شوق د بدن د ټوټې ټوټې کېدو او د وینو د بهېدو ننداره کوله. ددغه ډول تیاترونو کنډوالې لاتر اوسه د روم ښار له ارزښتناکو لرغونو آثاروڅخه دي چې هره ورځ ایټالویان د نندارې له پاره ورځي. له همدې ځایه ده چې په دې شلمه پېړۍ کې د ایټالویانو مدنیت یو ځل بیا ددغو تیاترونو د ډیرکتوری [ډایرکتوری] دنده د وحشت په خپلو ماهرو لاسو او له وړتیا ډکو ورغویو کې اخیستې، په سره سمندرگي او سپین

سمندرگي کې يې خپل ډارونکي عقور شوي (۹) سينگراوان اسگماهيان ا د يمن او حجاز له لوري د عاجزانه مدافعي له پاره پر سمندري څنډو گومارلي دي. د وينو ددې تياتر نندراچيان په خورا بې پروايۍ سره به ننداره بوخت دي. تر ټولو عجيبه دا چې دا ډارونکي سينگراوان له ډبرې عقورۍ (۹) کله کله پر نندارچيانو هم بريدونه کوي - لکه هغسې چې يې د فرانسې او انگرېز پر بېړيو بريدونه وکړل - نندارچيان بيا هم د هغه پوره خوند له امله چې له دې نندارې يې اخلي، د وينې توپېدنې ددې ډرام د پايله رسولو ملاوې نه تړي.

دا و د نړۍ د سياسي پېښو لنډيز چې د خپل نيمگړي فکر له مخې مو يې لنډه بڼه په پورته ډول انځور او خپلو گرانو لوستونکو ته وړاندې کړه.

د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا]

د افغانستان د خدای ورکړې له برمه ډک دولت په اړوندو تودو، ښېراز، له اوبو ډکو او زرغونوسیمو کې یوه هم د لمقان حکمراني ده. د لمقان ځمکنی جوړښت یوه زرغون او ښېرازه مستطیل ته ورته دی چې له یوې مخې له ختیځ نه د لوېدیځ پر لور غزېدلې دی. ددې ښېرازې وادی شاوخوا لوړو او ټیټو غرونو او غونډیو چاپېر کې چې په تولید ډول خورا یو ښایسته زرغون انځور جوړوي. ددې وادی محصولات تر ډېره په شولو (وریجو) پورې محدود دي، سره له دې چې نورې غلې لکه غنم، جوار او اوربشې هم په کې کرل کېږي. خو د لمقان غوره محصول وریجې دي.

د لمقان ښېرازه او پسته (نرمة) وادي دوه ځلانده او راڼه سیندونه اوبو چې یو یې د «آلنگار» [الینگار] او بل د «الیشنگ» سیندونه دي. د الینگار اوبه د لمقان له شمال ختیځ لوري ددغې سیمې له لیرې پر تو غرنیو سرچینو نه راوځي او د لوېدیځ پر لور بهیري چې د «قرغه یی» کلي شاوخوا له الیشنگ سیند سره چې ددغې سیمې له شمال لوېدیځو درو څخه راوځي، گډېږي او یوه لوی سیند ته چې «د کابل نهر» یې بولي، ورتویږي.

ددې وادی په پراخه برخه کې، د الیشنگ او الینگار د دوو سیندو ترمنځ، پر یوه پاکه او هواره ځمکه، د دواړو درو په خوله کې «قلعة السراج لمقان» [د لغمان سراج کلا] جوړه شوې ده. دا خورا یوه ارزښتناکه ودانۍ ده چې زموږ ستر سپېڅلي ټولواک ذات علیحضرت سراج الملة والدین یې د ډېر گټور توب له امله د جوړولو فرمان ورکړی دی.

لومړی د سیمې د موقعیت له پلوه چې د لمقان ایالت یې لري، ددې ډول یوې پیاوړې عسکري کلا شتوالی اړین و. ددې کلا له لارې بېلابېلې عجیبې درې چې تر نورستانه

چې پخوا «کافرستان» بلل کېده، آن تر چتراله همداسې غزېدلې تللې دي، تر امنیتي اسپراندې راځي او دغه راز د جلال آباد لوی ولایت چې یو حاکم یې په سر کې دی، له شمالي پلوه پیاوړی کېږي.

دویم، پر کابل سیند چې د جلال آباد او لمقان ولایتونه یې سره ویشلي، د درونټې د لوی پله تر تړل کېدو وروسته، په طبیعي ډول دغه دوه ولایتونه سره وتړل شول او اړیکې یې پیدا کړل. او څرنگه چې اعلیحضرت شاهانه ذات هر کال ژمی په جلال آباد کې تېروي، او دا چې په جلال آباد کې د شاهانه استوګنې پر مهال د لمقان ولایت او د هغه عجیبې زړه رابنکونکې درې هم په طبیعي ډول د اعلیحضرت د سیل او گرځېدو په کړۍ کې راځي، نو ځکه د حکم چلونې یو مرکز او یو شاهانه مَطْرَحَ (؟) په دې سیمه کې خورا اړین او ارزښتناک بلل کېده. نو پر همدې بنسټ اعلیحضرت شاهانه ذات دوه کاله وړاندې ددې ډبرې بدیع [نوي؟] ودانۍ «قلعة السراج لمقان» د جوړېدو لارښوونه وکړه چې اوس بشپړه شوې ده.

ددې لوړې [عالي] ودانۍ د جوړونې نقشه هم د همایوني پېر د نورو ودانیو په څېر پخپله اعلیحضرت شاهانه ذات تر خپل همایوني څار لاندې ایستلې او یوه پیاوړې او زړه رابنکونکې ودانۍ یې چې د رزم او بزم [جگړې او هوساینې] ټولې ښېګڼې په کې دي، رامنځته کړې ده.

اوس دا پر تمینه ودانۍ هومره چې تېر کال د اعلیحضرت د شاهانه ملګرتیا پر مهال مې لیدلې او په حافظه کې پاتې شوې، خپلو گرانو لوستونکو ته ورپېژنم او انځوروم: [این قلعه مرکب از دو سور یک بر دیگر محاط شده میباشد؟] دا کلا له دوو یو پر بل چاپېرو سورو (؟) څخه جوړه ده چې یوې بهرنۍ او بل یې دنننی سور دی. د توپ له یوه ستر وره [دروازې] نه چې د کلا پر شمالي لوري پرانستل کېږي، کلا ته ورننه وځو. د کلا ددې دیوال او د دنننۍ کلا د دېوالو په منځ کې یو روڼ، هوار او ښکلی ډگر هرې خواته پلن دی چې پوځي ښوونې او روزنې ته ښه جوړ دی. د کلا دیوال ښه پلن او پیاوړی دی چې پر یوه خورا ژور بنسټ له ډبرې او چوڼې راجگ شوی او وروسته پکې خښتې [کارېدلې دي]. پر دغه ډگر بیا له یوې بلې دروازې دنننۍ کلا ته ننه وځو. دا دنننۍ کلا د قلعة السراج په اړگ کې ولاړه ده او ددې دنننۍ کلا دېوال هم د بهرنۍ

کلا د د بوال په څېر دی. کله چې سړی پر وره ننه وځي، لومړی څيز چې يې پام ور اړوي، هغه بنکلی لوره [عالي] او بې عيبه مانی ده چې د کلا وره ته مخامخ، يعنې د کلا د جنوبي برخې په وروستی څنډه کې ولاړه ده. په مهارت جوړه شوې دا سينگار ودانۍ يولوړ دوه پوړيز تعمير دی چې د نويو اروپايي ودانيو په بڼه [سبک] جوړه شوې چې خورا گڼ اپارتمانونه [دايرې] لري، چې په هره دايره کې يې د کار خونه، د ناستې خونه، د خوب کوټه، توال [تشناب] او د ځان مينځلو ځايونه شته. ددې ودانۍ پراخ بنايسته دالانونه او ورسره موازي زړه راښکونکي اوږده دهليزونه په رېښتيا چې ډېر د خوښېدو وړ دي. لومړی له يوې کفشکن ډوله راوتلې برنډې نه چې له دريو خواوو درې څلور پاټکي زينې لري، يوه اوږده دالان ته ننه وځو چې ددې دهليز له نښۍ او کينې خوا نه ورته د هغو آپارتمانو دروازې راخلاصېږي چې وړاندې يې يادونه وشوه. د دهليز له دواړو خواوو نه دوه خورا اوچتې زينې چې ختل پرې آسان کېدلی شي، د ودانۍ پاسني پوړ ته پورته شوې دي. پاسني پوړ هم د کوزني په څېر پر همدومره آپارتمانو او دالانو او دهليزو ويشل شوی دی چې په ټوله کې دې زړه راښکونکي بنايسته ودانۍ په حق سره چې ډېر ظرافت او خوږوالی موندلی دی.

په تېره بيا چې کله يو متفکر کس له برنډو نه ووځي پر شاوخوا سيمو يو څير نظر وځغلوې، د طبيعت داسې شاعرانه لوحې (؟) به وويني چې له حاله ووځي. له ختيځ لوري د الينگار زرغونه او لطيفه وادي له ټولو بنايسته منظرو او له شولو او نورو کروندو سره، له دوو خواوو د لوړو او ټيټو غونډيو په منځ کې تر واورينو او ځنگلي غرونو پورې چې له ډېر واټنه برېښي، غزېدلې پرته دي. له جنوبي پلوه تر قرغه يي کلي پورې، يو بنکلی هوار ډگر تر سترگو کېږي چې د جلال آباد د موټرو پوخ سړک لکه د يوې نېغې ليکې چې پر زرغون کاغذ کېښل شوې وي، پر دغه ډگر غزېدلې او پر يوه ډېر لوی پاخه او منظم پله د الينگار سيند پر سر اوري او د قرغه يي د غرنيو تړو څنگ څنگ ته د همدغه سيند په خوا خوا کې درومي او هلته ښه وړاندې له سترگو پتېږي. له لوبديځې خوا څخه يوه بنايسته غونډۍ چې «بي بي غونډۍ» يې بولي او په لمنو کې يې پراته بڼونه او کروندې تر سترگو کېږي او له شمال لوري د اليشنگ اوږده او ښېرازه او له اوبو ډکه دره نظرونه ځانته ورماتوي.

اوس ددې کلا نورو فرعي برخو ته ورستنېږو:

د کلا په لوېديځه خوا کې له دوو جلا آپارتمانو څخه پرته چې د گرانو شهزادگانو له پاره جوړ شوي، د مزدورانو د استوگنې له پاره گڼې نورې خونې هم شته او په منځ کې يې لږ څه د کلا شمالي لور ته يو بنايسته جومات جوړ دی او د کلا شمالي خوا هم د مزدورانو د استوگنې خونو نيولې ده. ددغو مزدورخونو له پاره يو بنايسته او لوی حمام هم جوړ شوی دی. د کلا جنوبي خوا له برمه ډک همایوني حرمسرا(ی) [د پاچا او کورنۍ د اوسېدو کور] چې په خورا بنايست او سينگار جوړ شوی، نيولې ده. دا حرمسرا(ی) هم گڼ اپارتمانونه، مزدورخونې، دالانونه او حمامونه لري چې په يوه پراخ او هواناک انگرې کې راټول شوي دي.

دا و د «قلعة السراج لمقان» د حال لنډيز [که بدرجات باقيات نقش ضمير تصوير توانستيم؟] له الهی درگاه نه غواړو چې ددې سپېڅلي او همایون بخت پاچا د بختورو قدمونو په برکت دا او دې ته ورته لوړې [عالي] ودانۍ بېشماره کلونه په پوره پرتم او برم او سلامتۍ [همداسې] آبادې او بشپړازه وساتي چې د نړۍ د لویو ښارونو او ښارگوټو حسد پرې راشي. آمین

ځانگړې مقاله

اسلامي یووالي

په نړۍ کې هغه کلمه چې د «حاصل تحصیل» په بشپړه مانا رانغاړي، همدا د «اسلامي یووالي» ټکي دي. یعنې د اسلام پیوستون اصلاً او اساساً پر دریو څیزونو تړلی دی، چې هغه د «لااله الاالله محمد رسول الله» پاکه او جامعه کلمه او حبل المتین «مبین قرآن» او د «سپېڅلې او سترې کعبې» جامعیت دی. د مسلمانانو هر وگړی چې که په ختیځ کې وی یا لوېدیځ کې، د دین او مذهب پر دې معنوي لارو داسې ټینګ او یو موټی دي چې بېلتون او جدا والی یې په هېڅ زور او ځواک سره نه شونی کېږي، مگر دا چې پر دغو دریو وسیلو اړه ونه لري او چې پر دغو دریو وسیلو اړه ونه لري اسلام نه بلل کېږي چې په دغه حالت کې د «اسلامي یووالي» بلنه هم د هغه له پاره نه ده. حال دا چې له دې دریو بنسټیزو اصولو پرته چې بیان شول، نور ډېر اصولونه چې بیا دا هر یو خپلې نورې څانگې لري، اسلامي نړۍ سره یو کوی او نه بېلېدونکې یې گرځوي او دا تړاوونه هېڅ زور شکولی نه شي.

نو که چېرې د «اسلامي یووالي» بحث موخه همدا معنوی څیزونه وی چې بیان شول، دا له دیارلسو پېړیو له مسلمانانو سره شته او هغوی ته روښانه دي او ډاگیزه کېدو او تر لاسه کېدو ته یې اړتیا نه شته. خو که د «اسلامي یووالي» موخه د هغې مادي او فعلي اړخونه وي، نو دا هم دوې بڼې لري چې یوه یې قولي او بله یې فعلي ده. قولي هغه دي چې پېښلیکونو یې په ډول ډول معقولو او منقولو دلایلو سره بیان کړی او کوي او د اسلامي نړۍ مطبوعاتو یې په اړه گڼ کتابونه او رسالې په بېلابېلو ژبو خپاره کړي او لا خپروي. که څه هم ددې بحثونو او نظریو پر گټو سترگې نه شي پټېدای، خو په خورا خواشینۍ لیدل کېږي چې موږ یې [په خولې] وایو او نور یې عملاً پلي کوي. همدا چې له یو بل سره د غږېدو تکل وکړو، سیالان مو په خپلمنځي یووالي هغه دوه ځلي، درې ځلي او څلور ځلي عملاً تر سره کوي؛ همدا چې له یو بل سره پر همدردۍ

او لاسنيوي د غږېدو تکل وکړو، په سيالانو کې مو هم سيالي او نفاق عملاً په يووالي او اتفاق اوږي او پر موږ د ډول ډول بلاوو د راوستلو ډاروونکي کړنې پيلوي.

نو نا چاره برېښي دا چې لکه هماغسې چې په ډېرو څيزونو کې وروسته پاتې يو، نو د عملي او فعلي يووالي په برخه کې هم خورا ډېر وروسته پاتې يو. لکه هماغسې چې موږ لا تر اوسه د شوسې [موتري لارو- د.ج.] څښتنان شوي نه يو، خو هغوی پر هوا الوزي، [نو] د يووالي د رېښتوني مانا په پوهېدو کې هم همداسې پر ځمکه پاتې يو.

آيا دا څه ډول نوم سباتي (؟) و چې له پېړيو پر موږ لاسبرې ده او موږ يې نه يو پرېښي چې خپلې سترگې د ځان لور ته پرانيزو؟ آيا دا څه غفلت او لنډپاري وه چې له آسيا تر اروپا مو سترگې غړولې او نه مو ليدل چې هلته زموږ د ورکولو او پو پناه کولو له پاره کوم چلونه او کومې کوډې کار پرې؟ آيا دا څه لويي او استغنا وه چې د اروپا له لوري مو د عقلونو د تنوونکو وړانگو تر ليدلو او يا اورېدلو وروسته د هغو د لاسته راوړو له پاره په ځان کې يو ټيټوالی او تواضع ونه لیده. او لا تر اوسه يې نه وينو؟ يو مهال و چې له اروپا نه به د پوهې او فن سلگونه زده کوونکي د اندلس، مصر، استانبول او بغداد مدرسو او پوهنتونو ته راتلل او د هغو ځايوپه مدرسو او پوهنتونو کې به يې حکمي او فني علوم زده کول او بېرته به خپلو هېوادو ته ستنېدل او په عملي کولو به يې بوختېدل. هو، هېڅ شک نه شته چې حکمي او فني او ادبي او نور علوم له همدې اسلامي پوهنتونو څخه اروپا ته رسېدلي دي. خو زر ځله افسوس دی چې هغوی دغه علوم او فنون چې له موږه زده کړي، ورځ په ورځ او شېبه په شېبه يې د عملي او نظري پياوړتيا زيار ايستلی او زموږ د بېخ ايستلو له پاره يې ويجاړوونکې وسلې تر لاسه کړې دي. او د دوی پر عکس يې موږ هم ورځ په ورځ او شېبه په شېبه، نه يوازې په عملي کېدو پسې نه گرځو چې نظري بڼه يې هم رانه لگيا ده هېر پرې.

يوازې حکمي او فلسفي علوم او فنون نه بلکې خپل اخلاقي او حياتي او ټولنيز علوم مو د غفلتونو او نفس پالنې له امله بايللي او اوس راته د غلیمانو په لاسو کې زموږ د قتل وسيلې گرځېدلي چې په ډله کې يې يوه همدا د وروگلوۍ او يووالي مساله راځي. سبحان الله! په داسې حال کې چې موږ يو د بل مرستې، له يو بل سره مينې، له يو بل سره يووالي، له يو بل سره نښې راشې درشې او چلند ته د خدای او رسول او لارښوونکو په وينا د دين له خوا گومارل شوي او مکلف شوي يو، نور وينو چې لگيا دي زموږ دا مکلفيتونه پلي کوي. د پيرنگ ټول ملتونه د يوې مينه ناکې ډلې په څېر

مومو چې د بال [نڅا- د.ج.] په يوه پرتمين او ځلانده مجلس کې د ختيځو هېوادونو د خونديرو خوږو د تېرولو پر دسترخوان ناست دي او چې هر څوک يې يوه ټوټه له ستوني تېره کړي، نور يې په روغتيا د خوښۍ يوه پياله پر سر واړوي او له ټولو ملي توپيرونو، ماهوي جلاوالي او مذهبي بېلتون سره سره، همدا چې د ختيځ يوه مساله رامنځ ته شي، هماغه گړۍ دغه ټول سياسي، ماهوي او مذهبي توپيرونه يوې خواته کړي او ټول سره په دې تړاو يو وجود او يو فکر شي او دغه مساله د خپلو گټو پر بنسټ په خپل منځ کې سره غوڅه کړي.

په داسې حال کې چې اوس يې چاره هڅو کې ته تېره کړې او خبره يې د مسلمانانو د دين او ايمان د سپېڅلو عبادتخاينو وپېژولو ته رسولې ده. اوس نو دلته يوه پوښتنه راپورته کېږي چې که وحشي غدار او ناکار ايتالويان پر معظمه مکه او منوره مدينه د بمونود غورځولو دا گواښ پلي کړي

نو مسلمانان به څه وکړي؟

هر څوک يو فکر لري او يو اټکل او قياس وړاندې کوي. که وی او که نه وي خو بيا يې هم له بيانولو ځان نه شي ساتلی. نو ځکه دا بېوزلی محرر [د ورځپاڼې مدير- د.ج.] د خپل نيمگړي فکر د بيان په وړاندې کولو کې کوم خنډ نه ويني.

لومړی خو دا ووايم چې د ايتالويانو دا گواښ او وېرول يوه بېځايه او تشه خبره ده چې له ځواک نه يې عمل ته اوښتل په سلو کې نوي بيخي ناشوني دي. ځکه چې الوتکې او بالونونه يې د پرمختگ دې پورې ته نه دي رسېدلي چې له روم يا طرابلس او يا مصوع [په اريټريا کې د سره سمندرگي پر څنډه پروت ښار- د.ج.] نه راوالوزي او تر دې سپېڅلو ځايونو پورې را ورسېږي او بمونه وغورځوي. داسې به وگڼو چې دا خيالولی او له شيطاني ډک کمال يې هم موندلی، يقين ته نژدې گومان دادی چې نور اروپايي دولتونه به دا عقل بايللی لېونی سپی د خورا خطرناکو پايلو دې کار ته پرېنږدي ځکه چې د هغوی په اوږدمهال سياسي فکر کې د ختيځو هېوادونو د غوړې او پستې مړۍ ورو ورو تېرول راځي، نه يو ځلي! ځکه ښه پوهېږي چې هضمولی يې نه شي او په نس خوړی به يې اخته او مړه کړي. په تېره بيا چې ځينې مړۍ يې چړو ته ورته اغزي [لشکې- د.ج.] هم لري چې تېرول يې د بنيادم ستونې او ځيگر څېروي!... فرض کړو چې دولتونه هم لکه هغسې چې يې ددغه ناکار غدار پر ډېرو وحشيانه حق ماتونو سترگې پټې کړي، دلته هم همداسې وکړي، هله به نو د نړۍ د مخ ټولو مسلمانانو ته لکه د روښانه ورځې جوتنه شي چې له ختيځ سره د لوېديځ جگړه اعلان شوې ده.

خکه چې چوپتيا يې لکه رضا بللې ده. نو خکه داسې انگېرته ده چې مسلمانان به خپله لاره واړوی او یوې ويجاړوونکې افراطي «انارشيسټۍ» ته به مخه کړي او لکه چې تر دا اوسه يې د هغوی د مهارتونو او مدني هنرونو د تقلید هڅه کړې، له دې وروسته به د ژمن ماتونې، حق ځپنې، وين تويونې، اورلگونې او ټولوژنې په تقلید او ترویج په تېره بيا په معبد وړانونې لاس پورې کړي چې په يوه دين او يوه قانون کې هم روايت او جواز نه لري او د انارشيسټۍ تگلاره به د هغې له ټولو مفاهيمو او محتوياتو سره پلې کړي او دغه راز اټکل او قیاس دی چې که (خدای مه کړه) ايټالويان دا وحشي او بېباک جرات او زړورتوب په عملي ډول له ځانه ونيسي، چې انشاءالله هېڅکله به هم داسې ونه شي - نو دلته به پخپله په هغوی کې په بمونو د معبدونو ویشتل ونښلي. گومان دی چې د عثماني هېوادو مسلمانان به په سوريه، اناتول او روم ایلی [هغه اروپايي ځمکې چې عثماني ترکانو په جگړو کې لاندې کړې وې - د.ج. ا یوه کلیسا، یا معبد او مناستر [عیسوي معبد - د.ج. ا هم پر بنډی او ټول به پر هوا کړي.

نو بیا به د معبد جنګۍ په دې کړکېچ کې بريالی څوک وي؟ هېڅ شک نه شته چې عثمانيان! خکه څومره چې د هغوی ښېرازي، آبادې او بشپړې کلیساوې، مناسترې او معبدونه په عثماني هېوادو کې شته، دومره د هغوی په هېوادو کې د مسلمانانو جوماتونه نه شته. دا دي عاجزانه قیاسونه او اټکلونه چې وړاندې شول، پاتې نو له الهي دربار نه د «آلم ترکيف... الايه» د کریم آیت د معجزې د راڅرګندېدو غوښتنه کوو.

له طبيعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني

يووالي اړتيا

گران لوستسونکي چې کله دا سرليکه وگوري له ځانه سره به وايي چې دا څه د لېونو خبرې او چټيات دي؟ يووالی چېرته! انسان چېرته! په داسې حال کې چې په انسانانو کې دوه تنه نه په بڼه او عادتونو او نه په طبيعت او ځانگړنو کې يو ډول نه موندل کېږي. او د بڼې او طبيعت د همدې جلاوالي پر بنسټ يې فکرونه او تصورونه او خيالونه هم له يو بله جلا او بېل مومو نو بيا څه ډول شوني ده چې دا ميليونونه ميليونه انساني وگړي چې په زرگونو ډلو او ملتونو ويشل شوي او بېل شوي دي، او [که] يو ملت هم نه په رنگ او طبيعت او نه په عنصر او جنسيت، او نه په فکر او عادت او نه په دين او مذهب کې ها بل ته هېڅ ورته والی او نژدېوالی ونه لري نو ټول اتفاق او يووالي ته رابلل په حقه چې بېخي ناشونې خبره برېښي.

رېښتيا هم چې په لومړي نظر همداسې برېښي چې دا يوه محاله او ناشونې غوښتنه ده. انسان د پيداېښت له مهاله له گڼو کورنيو او بهرنيو غليمانو سره گډ پيدا شوی راروان دی چې کورني غليمان يې حرص، تمه، شهوت، غضب، بغاوت، کينه، لويي، رخه او دا ډول نور بد او ناپاک اخلاق دي چې تل له بنيادم سره ملگري او پرله پسې يې په غليمۍ او بېخ ايستني بوخت دي. بهرني غليمان يې ډاروونکی طبيعي ځواک دی چې هره شېبه او هره گړۍ يې ژوند زېښي او گواښي لکه لوږه، برېښوالی، بې کوري، سمندري توپانونه، اورلگېدنې، زلزلې او نور. بهرني غليمان پر بنيادم داسې

برلاسي او غاوره شوي چې لاسونه او بښي او سترگې يې ورتړلي او فكري ځواک يې ورمحدود او کوچنی کړی چې له خپلو بهرنيو غليمانو سره د خپلمنځي يووالي مهلت نه ورکوي!

انسان ته «ذاتي مدني» ويل شوی له «ذاتي مدني» ته يې «په گډه او يووالي د اوسېدو» مانا ورکړې ده. او په دې اړه له پخوانيو زمانو څخه تر ننه پورې په ميليونو کرښي ليکل شوې او په خروارونو رنگونه لگېدلې دي. او دليلونه او برهانونه راوړل شوي دي. او د انسان د گډې اوسېدنې مساله يې ثابته کړې چې موږ يې دلته د بيا راوړلو او يادولو اړتيا نه وینو. خو دومره وايو چې انسان لا دغې بشپړتيايي (؟) پورې ته نه دی رسېدلی چې په گډه د اوسېدو او د خپل اتفاق، يووالي او پوهاوي وړ گرځېدلی وي.

کورنيو غليمانو بنياد پر داسې کړو وړو او ناپايو لارو سم کړی چې [د «ذاتي متمدن» له رېښتونې موخې زرگونه فرسخه لېرې وتی دی. داسې بر بښي چې ددې ذاتي مدني احکام يعنې په گډه او يووالي اوسېدل د پيداينست په لومړيو کې چې بنياد له خپلو ټولو لومړنيو اړتياوو بې برخې و جاري او پر ځای ووا،] ورو ورو منسوخ شوي او په اوس مهال کې په ټوليز ډول له منځه تللي دي.

څه پېچلې معما! ښاغلی مدير بيا څه وايي؟ آیا د مدني نړۍ دا ځلاندي ويناوې نه ويني [اوري] چې بشریت له ذاتي مدني والي بې برخې بولي؟ که نه يې ويني د يوې جوړې پر ځای دې دوه جوړه سترگي [عينکي] ولگوه!...

آه څه ووايم! اصلي بلا په همدې کې ده چې د نظر له کمزورۍ سره سره ښه ليدل کولی شم. خو څه ډول ليدل کوم؟ سراب، د اوبو د سر څگ، بې بنسټه تر حباب!!! زر څله افسوس! ميليون څله افسوس چې پر طبيعي ځواکونو تر څه ځايه د بشر له دې جوتو بر يو سره سره، او د عقلمونو له هغو حيرانوونکو اختراعگانو او کشفونو سره سره چې ددغو بر يو په پايله کې يې رامنځته کړي دي، دا ټول يې کورني غليمان په زور او جبر له لاسه اخلي او پر دوی يې د ويجاړوونکو وسلو په بڼه کاروي!

آه ای خواره بشرېته! خومره کمزوری او رتل شوی مخلوق يې چې يو کورنی غليم دې چې نوم يې ښاغلی «پهلوان تمه خان دی» تر ټولو غوره او گټور اختراعات چې د ذاتي مدنيوالي له پاره جوړ شوي له لاسه اخلي اوستا د قتل او ورکولو له پاره يې کاروي!

آيا تر بر بېنسا روښانه، تر بېرې لامبوزنه، تر اورگاډي چټکه، تر هوايي الوتکو لوړه الوتونکي خارقه به په بشري نړۍ کې بله کومه تصور شي. خو افسوس او حسرت چې د ځان دغه غلیم يعنې د «تمې» په نامه اتل چې له دې دريو تورو «ت، م، ه» [په اصل کې طمع = ط، م، ع] نه جوړ دی اود درې واړو تورو منځونه يې داسې تش دي چې پر هېڅ ډکېدلی نه شي دا نوې او گټورې [اختراعاتگانې] د خپلو تشو نسونو د ډکولو له پاره د تېرو وختونو د ضحاک د خرافاتي مارانو په دود ستاسې د ککړيو د خپلمنځي خوړلو له پاره کاروي!

کله چې د طبيعي ځواکونو د لاندې کولو له پاره غير تناکو بشري هلو ځلو ته نظر وشي د بشر ذاتي مدني والی له ټولو ماناوو سره سترگو ته نېغ ودرېږي. آيا هغه لويه بشري کتله ولې ذاتي مدني ونه بولو چې اوسپنه، سکاره او زرگونه ډوله نور کانونه د طبيعت په زړه کې له ډکو خزانو او گنجونو راباسي او د براس [بخارا] په نامه د طبيعت يو عجيبه توکی په خپلو منگولو او ولکه کې راولي او نړۍ پرې رېږدوي، بهېدونکي خوځېدونکي، نوم ورکې او ناپېژانده، له سترگو پټه خو په هر څه کې ځلانده بر بېنسا پرته له دې چې لايې هم د هغې رېښتونې ځانگړتيا پېژندلې وي د ځان د خبرولو له پاره د سترگو په يوه رپ کې له لوبديځه تر ختيځه کاروي. خپل کورونه، ودانۍ، منارونه د هغې په مرسته د تندر په نامه له ډاروونکې آسماني بلا نه خوندي کوي؛ او لا نور څومره څيزونه!...

هو هو! هېڅ شک نه شته چې دا ټول له ذاتي مدني راوتلي. که گډه اوسېدنه او يووالی نه وای دا ټول نوي توکي او دا عجيبه اختراعات کله رامنځته کېدلی شول! مدير نور څه ويل لري؟

هېڅ ويل نه لري. زر آفرينه پر دې ذاتي مدني (!؟) د سمندرونو لويې څپې يې د زغرې والو جنگي بېرېو د ماشينو تر څرخونو لاندې چې هره يوه يې لکه د يوې اورشيندې اوسپنيزې کلا په دود ده کوچنۍ کړې په هومره چټکتيا او زور يې د خپل ځان يعنې بشريت د سوځولو، او ورکولو او پوپناه کولو له پاره چې جوړوونکي يې دی د «بغض او کينې» په نامه د دوو سختو گوزاريزو کورنيو غلیمانو تر قوماندې لاندې په سمندرونو کې لاهو کړې چې بنيادم دغه ذاتي مدني ته گوته پر غاښ پاتېږي!....

چټک او څغستونکي اورگاډي پراخي بېدياوې، لوړ غرونه، ستر سیندونه د «حسد او حرص» په نامه د دوو اورژبو بنامارانو تر قوماندې لاندې په دومره چټکتیا او زور د سوداگرۍ د ورکولو او یا د انساني ملکونو د لاندې کولو په موخه له غوڅولو، څېړولو او تېرېدلو سره [مخامخ دي] چې انسان د (ذاتي مدني) ددې نوې چټکې څغستونکې وسيلې په وړاندې د حيرت د بېديا په يوه پوونده اړوي!...

په داسې حال کې چې بنيادم د يوې ثانيې هومره پر هوا درېدلی نه شي ښاغلي ذاتي مدني د خپلې الوتنې له پاره داسې بشپړې الوتکې جوړې کړې چې اوږده واټنونه د هوا په زړه کې وهي. خو خبر ياست چې د ذاتي بشري مدني دا خورا عجيبه اختراع شوی توکی يې د «غضب او جنایت» په نامه دوو کورنيو غلیمانو په زور او جبر له لاسه اخیستی او پر ده يې دومره سخت کارولي چې د بمونو د چاودلو ډاروونکي غرونو يې انسان اړ کړی چې د آخرزمان ذاتي مدني په جادوگريو باور وکړي!...

تر ټولو غوره دا چې د (اديسن) په نامه د برېښنايي عجايبو جوړوونکي حکيم د ذاتي مدني (!) په دې ټولو اختراعاتو چې تر دې دمه يې کړې دي بسنه ونه کړه د ورځپاڼو د ليکنو له مخې له څو کلو د يوازيتوب په خپله ذاتي مدني هوجره کې ناست د يوې څارق العاده برېښنايي وسيلې په اختراع کولو لگيا دی چې د جگړو پر مهال د زرگونو توپونو او توپکو کار د سترگو په رپ کې پر دغه وسيله ترسره شي!
واه واه ذاتي مدني! څار څار ذاتي مدني!... قه، قه، قه، قه، قه!!!!

مه خاندی، ځکه: «د زرکې يوه خندا د باز دوه سوه شوکارې دي» بشریت د ځان په ورکولو او پوښانه کولو کې ستاسې د خنداوو پروا نه لري. د هغه ډېر غاور او غښتلي کورني غلیمان دده ټولې جلا جلا پوهې او هنرونه او ټولې نوې اختراعاتې او صنعتونه چې د نړۍ هستوونکي دده د خپل نوعي د سمون له پاره پيدا کړې او لگولې د ډاروونکو وسلو په توگه پخپله پر ده کاروي. د کيميا او حکمت پوهنه وده مومي. نتیجه يې دا راوځي چې ډول ډول ډايناميتونه، رنگارنگ بمونه، رقم رقم باروتونه، بېلابېلې اجزاوې او مسالې او نور څيزونه د بشریت د پوښانه کولو له پاره رامنځته کړي! ميخانيکي او انجنيري علوم پر مخ ځي وروستی ثمره يې دا راخېژي چې اوربلوونکي توپونه، کلا ويجاړوونکي توپونه، لرواټني چټک ډزي توپکونه او نور ډولونه

او د بشریت د وژنې او اعدام نور څیزونه رامنځته کړي. یوازې علوم نه چې دغه کورنی غلیم مو د ادبي لیکوالۍ ځواک هم ستاسې د خپلې ښکلې ساه ایستلو ته اړم کوي. د یو دوه بشری ضد ډلو د ورځپاڼو مقالې ولولئ وگورئ چې دغه سپېڅلی او شریف قلم څه ډول د انساني سټې په ایستلو اخته شوی دی!

آه بېوزلی بشریته! دا څه وژونکی فلاکت دی چې پر تا راغلی! د کون او مکان ستر هستوونکي د ځمکې کره تر سمون وروسته له ټولې شتمنۍ او طبیعي وسایلو سره پر بنیادم ولوروله. خو گټه یې څه شوه چې دومره کورگډي غلیمان یې هم ورته د وجود پر ملک زرغون کړل، خو بیا یې هم له هغې مهربانۍ نه چې پر ده یې درلوده ددغو غلیمانو ترڅنګ ورسره ډېر کورني دوستان او لارښوونکي او خواخوږي هم ملگري کړل. (ستر وجدان) یې پرې واکمن وټاکه. د حرص او تمې په وړاندې یې ښه اداره ټینگار او قناعت، د کینې او غضب په وړاندې یې د دوستۍ او یووالي او ښېگڼې او پوستوالي حس وټاکه. د بغض په وړاندې یې مینه، د رځې [حسد] په وړاندې یې سربښندنه او لنډه دا چې د هر غلیم په وړاندې یې ورته دوه درې دوستان وټاکل.

افسوس، افسوس! بېوزلي بشریت دا ټول ملگري او لارښوونکي په خپل لاس د خپل ځان او وجدان دغلیمانو تر قهر او ولکې لاندې کړل له خپل «رېښتوني ذاتي مدني» صفت نه فرسخونه فرسخونه لېرې شو!

د بشریت غلیمانو د لوېدیځ یوه ستره ټولنیزه ډله له یوې هیبتناکې ډاروونکې ختیځې ډلې سره داسې اچولې چې د بشریت دوستان او لارښوونکي ورته لاس تړلي گوري او هېڅ یې له لاسه پوره نه دي.

لوېدیځ پر اوس مهال له ټولو صنعتونو، اختراعگانو او علومو او فنونو سره د حرص او تمې د اورژبي ښامار تر قوماندې لاندې پر ختیځ پرله پسې نس پالونکي بریدونه کوي. ورسره جوخت یې د رځې [حسد] کینه پال اتل تر خپل منځه سیالی او غلیمۍ او کینې او لویۍ راپاروي. یو چې یوه جنگي بېرۍ جوړه کړي هغه بل یې له دې حرصه چې هسې نه کومه اضافي غوړه مړۍ رانه وتښتوي هماغه شېبه د یو درجن اوبتلونو د جوړلو سپارښتنه کوي!...

آه ببوزلیه ختیځه! تا د خپلو دوستانو او لارښوونکو خبرې ته په غوږ نیولو د کورنیو غلیمانو ماتولو ته پام واړاوه خو خبر نه وې چې دغه کورني غلیمان دې درنه تبتبدلي ستا د خپلې لوبديځې بڼې له کورنیو غلیمانو سره یې ملگرتیا جوړه کړې او پر تا یې کلک یرغل راوړی دی!

ای بشري ډلو! آیا د ځمکې دا کره او د اوسېدو دا بنایسته ځای بېساري هستوونکي ذات ددې له پاره پر تاسې لورولې چې خاوره یې په خپلو وینو ولړی؟ آیا که ټول په یوه اتفاق له خپلو کورنیو غلیمانو سره د مبارزې ملاوې وتړئ او د بشر لویې لوبديځې، او ختیځې، او شمالي، او جنوبي کتلې ټول لاسونه سره ورکړئ او د خپلو کورنیو غلیمانو په ماتولو سره د خپلو مېنو په جوړلو بوخت شئ او لاسونه سره یو کړئ او له خپلو بهرنیو غلیمانو سره لاس گرېوان شئ کوم بري، کومې سوبې، کومې نېکمرغی، کومې کامرانی به وي چې په لاس در نه شي؟

له دې چې ډېر په ځان کېوتې یاست د خپلې مېنې یعنې د ځمکنۍ کړې پر حال لاس بري شوي نه یاست. د خپلې مېنې جنوبي او شمالي خواوې مو لا هېڅ لیدلې نه دي، او هېڅ خبر نه یاست چې څه دي او کومې خزاني او گنجونه په کې نغښتې دي! ځکه بهرني غلیمان مو چې د طبیعت ډاروونکی ځواک ناوړه هوا او لوی کنګلونه دي [،] د لارې خنډ دي. که ځانونه په رېښتیا د نړۍ د ودانۍ اتلان او د عالم د سمون له پاره گومارلې کسان بولئ د عالم ناکشف شوې ځمکې ومومئ او ودانې یې کړئ؟ پر داسې مهال چې پخپله په لوبديځ کې میلیونونه مربع کیلومتره ځمکه شاړه وي، د ختیځ ښېرازو ځمکو ته ولې سترگې نیسې؟ که موخه د ځمکې آبادي وي د نړۍ شاړې او له وگړو تشې ځمکې لږې نه دي. لومړی هغه ښېرازي او له وگړو ډکې کړئ! کورني ملگري او لارښوونکي مو له علم او فن او اختراعاتو نه همدا هیله لري. خو زرځله افسوس چې کورني غلیمان مو د خپلو هم جنسو د مېشتو او ښېرازو ځمکو د نیونې تیتوالي ته گوماري.

ای بشري ټولنې! یو ځل وگورئ چې څومره بهرنۍ ډاروونکې بلاوې مو ژوند گواښي او زور پرې راوړي: وباگانې، طاعونونه، زلزلې، تندرونه، سمندري توپانونه، اورلگېدنې او نور څه شیان! هېڅ شک نه شته که بشریت د خپلو کورنیو ملگرو په خوله ولاړ شي او

لاسونه سره ورکړي او له خپلمنځي جگړو او نښتو لاس واخلي او له دې بهرنيو غلیمانو سره د متقابلو گټو د خالصانه هوډ له مخې په نښته کېوځي زرگونه ډوله بري او کامیایي به وگټي. که یوازې هغه اوسپنه چې پر زغر ه والو بېړیو او توپونو او توپکو او نورو ډول ډول وسلو یې لگوي د اوسپنې پټلۍ غزولو ته بېله کړي نو د کنگل سمندرونو پر سر به واوړي تر قطبي نا پېژندلو ځمکو به ورسېږي!...

ماشاءالله مدیر صاحب! لا مو هم قلم ستړی شوی نه دی؟ که مهرباني وکړئ او تر هغو کنگلونو ولاړ نه شئ نو ښه به وي! هسې نه چې رنگ مو د قلم پر څوکه کنگل شي چې بیا به لیکل نه شئ کولای! تاسې خپل شریف خاطر ټول وساتئ. که دا ډول زرگونه سندري ووايست کورني غلیمان پر بشري عالم داسې پاخه واکمن شوي نه دي چې دا ډول بې گټې خبرې دې پرې اغېز وکړي شي.

ای ختیځه! د لوېدیځ له تېري کوونکو بریدونو عبرت واخلي! د ځان د خونديتوب په فکر کې شئ. که مو ولیدل چې د کورنیو ملگرو له لاسه څه نه راځي تاسې هم له کورنیو غلیمانو سره روغه وکړئ هماغه بهیر ته غاړه کېږدئ. د خپل ملکیت د شتوالي د خونديتوب له پاره قهر، غضب، کینه، عداوت، خپل مخکښ وټاکئ [او] گوزار کوئ چې د بشریت نښه هم پاتې نه شي، پاتې نه شي، پاتې نه شي!...

صنایع

او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه]

ستر حضرت هستوونکي انساني شريف نوع [نوع] لوخ او برين، او له هر ډول وسايلو او آلاتو پرته هست او رامنځته کړې. [د ځمکې گره يې له ټولو شتمنيو او طبيعي وسايلو سره پر هغه پېرزو کړې او لورولې ده. روغ عقل، نېغ حواس، وسمند [توانا] وجود، [پوهې لټوونکي [معرفت پرا يا پيړا؟] دوه لاسونه يې د هغه سرلاري او لارښودونکي ټاکلي او پر وچې او لنډې، غره او ځنگله يې لاس بری او واکمن کړې دي.]

انسان له پيداېښت سره سم ډېرو څيزونو ته اړ او بې چاره هست شوی دی، او روغ عقل له يوه بل سره د يووالي او اتحاد لور ته ځکولی، او ځينې يې د کانونو په ايستلو او نور د توکرانو په اوبدلو، ځينې يې د ډول ډول تخمونو په کرلو او رېبلو او نور د بېلابېلو صنعتونو او حرفو په چلولو بوخت شوي، د خپل ژوندانه ټولې اړتياوې يې چمتو کړې دي. او د وخت په اوښتو مدنيت ته رسېدلي او د اختراعاتو د رنگارنگۍ له امله، د بشر اړتياوو هم رنگارنگ بڼه غوره کړې [،] صنايع او حرفې اوس مهال دومره پراخې شوې چې عقلونه د حيراني گرداب ته ورپورې وهي.

د بشر صنعتونو سيندونه لکه بېدیاوې د خپل مزله تر پښو لاندې راوستي، هوا يې لکه د سمندرونو د خپلې لامبو ډگر گرځولی، له طبيعت سره يې منگولې خښې کړې [،] د شتمنۍ زرگونه ډول جواهر يې د حريص ټټر له خزانو ترې راايستلي، د بخار ځواک په څېر يو لوی نابغه يې د ځان چوپړ ته گومارلی، پر دې هم لاقانع شوی نه دی چټک تلونکي برېښنا يې رويبارۍ ته نيولې ده.

په هر هېواد کې چې صنعت وده کړې شتمني او وزليټوب، ښکلا او سينگار يې هم په همدې اندول ډېرشوی دی. د اروپا ټول هېوادونه اوس مهال د ځمکې گړې د يوې لويې صنعتي سيمې [ماشین خانې] په څېر بلل کېږي چې ددغې لويې وچې نژدې

څلورېنست کروړه وگړي ددغې سترې ماشين خانې کارگران او صنعتگران گڼل کېږي. ټوله نړۍ په اوسني وخت کې ددغې سترې ماشين خانې صنعتونو ته اړتيا څرگندوي. تر اروپا وروسته د امریکا لويه وچه د نړۍ لويه صنعتي سيمه بلل کېږي. که آسيا ته وکتل شي نو د جاپان هېواد به يو بشپړ صنعت تون ومومو. خو که منځنۍ آسيا يعنې ايران او خېوه او بخارا او افغانستان په ځير سره وگورو نو په دې ټولو کې به د پلازمېنې کابل سپېڅلې ماشين خانه لويه ومومو.

زموږ زړونو ته نژدې ستر نېک خويه اعليحضرت شهر يار ذات د سلطنت د شهزاده توب د مهال له شاهانه چمتووالي نه تر دې مهاله خپل کيميا وزمه همایوني پام د صنايعو پرمختگ ته اړولی. [۱] په اوسني مهال کې ترې بشپړ گټور او نفيس صنعتونه تر لاسه کېږي. پر همدې بنسټ سراج الاخبار افغانيه چې دا هم ددغې ماشين خانې د صنايعو له محصولاتو څخه ده، [۲] د هغو صنايعو په اړه خپلو گرانو لوستونکو ته چې د خپل هوښيار او ستر ترقي غوښتونکي اعليحضرت ټولواک ذات په پاملرنې سره په مبارکه ماشين خانه کې لگېدلي، [۳] غږېدل او بيانول اړين وبلل.

پوځي وسلې

تر ټولو ارزښتناک صنعتي محصولات چې له سپېڅلې ماشين خانې نه راوځي درندې وسلې لکه توپونه او سپکې وسلې لکه توپکې او څيرونکې وسلې لکه کريچونه او ورې نيزې دي. په خپل ذات کې ددې مبارکې ماشين خانې د جوړېدو اصلي موخه د جنګي وسلو چمتو کول دي. اعليحضرت خدای بښلي جنت مېشتي خاقان ذات (ضياء الملة والدين) [امير عبدالرحمان خان] د خپل سلطنت په لومړيو کې دغه ماشين خانه يوازې د جنګي وسلو د چمتو کولو له پاره جوړه کړې وه. د خدای بښلي خاقان السوی ټولواک - د.ج. [۴] پر نېکمرغه همایوني مهال ماشين خانې تل زموږ د همدې ستر سپېڅلي ټولواک تر ادارې لاندې چې هغه مهال د افغانستان د لوړ سلطنت مشر شهزاده و، [۵] فعاليت کاوه اوله هغه مهاله تر اوسه يوه گړۍ هم له کاره نه ده درېدلې او ورځ تر بلې يې وده کړې ده.

د پلازمېنې کابل ماشين خانې د جنګي وسلو له ډلې دا څيزونه توليد کړي او توليدوي يې:

اورنی [ناریه] وسله

- ۱- مخکښ شادکي [دنباله پُر] سارايي توپونه
- ۲- د کچرو شادکي غرني توپونه
- ۳- د استحکام او کلا لوی توپونه
- ۴- چټک دزي غرابين توپونه [يعنې مشينگنې - سراج الاخبار] دوه درې ډوله
- ۵- د هينري مارتين [ډوله] توپک، [،] د پليو او سپرو ډولونه
- ۶- ۳۰۳ بور ډوله توپک، [،] د پليو او سپرو ډولونه.
- ۷- خنګ ډکي [بغل پُر] ډوله توپک.
- ۸- دولس دزي توپک.
- ۹- پنځه دزي ججوروال [جاغوردار] توپک، د رسالي ډولونه.
- ۱۰- دوه ميله ښکاري توپک.

خپرونکي [جارحه] وسله

- ۱- افسري کريچونه [تورې] د ژر تېکو [اغلاف] ډول، د سرو زرو گلت او سپينو زرو [؟] تېکو ډول، او د اوسپنيزو تېکو ډول.
 - ۲- د رسالې - يعنې سپرو عسکرو کريچونه.
 - ۳- د توپکو له پاره برچي
 - ۴- ډول ډول ډبرې غوره حربې [ورې نيزې] پناه لرونکې او بې پناه [؟] د پليو او سپرو، او توپچي له پاره، او د عسکرو له پاره خنجرونه او چرې خورا غوره چاقوگان
- وسله تون [جبه خانه]

د وسله تون په برخه کې چې کوم څه د اعلیحضرت په ښکمرغه شاهانه پېر کې په پوره بري د کابل په ماشين خانه کې په فعال ډول ترسره شوي يو د «فيوز» آزمايل دي چې د شاهانه هڅونو او له مکافاتو ډکې پاملرنې سره يې د هېواد خپلو کاريگرو بچو په بشپړو تجربو سره جوړ او توليد کړل. بل يې بې لوگي (کاريډ) [ډوله] باروت دي چې دا هم د شاهانه مهربانيو له برکته د درانده انجنير (محمد رضا بېگ خان) په لارښوونه د هغو له لسو اړينو جوړوونکو توکو څخه اووه ارزښتناک او بنسټيز توکي په سمو داشونو کې چې د کابل په ماشين خانه کې ورته جوړ شوي، [،] د افغانستان له

خپلو کورنیو محصولاتو څخه چمتو شوي او دوه درې نور توکي يې څرنگه چې مېډول [۹] او وړيا دي او تل موندل کېږي،] د جوړېدو خنډ يې نه شي گرځېدلی. د توپ او توپک تور باروت هم د دولت په باروت جوړوونکې فابريکه کې توليدېږي؛ د توپونو رنګارنګ گولۍ؛ د ژړو يو ډزي خولونه چې له هر خول سره سلگونه ډزي کېدلی شي؛ د پناپر [۹] توپکو نري او پنډ ډوله خولونه؛ د ۳۰۳ بور ډوله توپک کارتوس؛ د څنګ ډکي توپک کارتوس؛ د بنکاري چره ييز توپک کارتوس او نور.

د شرينل ډوله پولادي او چودني او نورو توپونو گولۍ،] د هر ډول يادو شويو توپکو گولۍ.

پتاکۍ جوړونه چې د يادو شويو توپونو او توپکو د گوليو باروت جوړوي او پتاکۍ ترې ډکوي.

د ژړو اوولس ثانيه يي فيوزونه او نور د رنګارنګ توپونو د گوليو له پاره. د توپونو او هغو خول ډکو [دهن پُر] توپونو د گوليو لرگين فيوزونه چې په مخکنيو کلو کې دولت توليد کړي وو.

باروت جوړونه چې کارديد ډوله او عادي باروت په کې جوړېږي.

ډول ډول صنعتونه

هر ډول پوځي کالي د افسرانو او سرتېرو له پاره؛ بيرغونه، مبارک علمونه [عقاب يا سپېڅلې جنډې - د.ج.ا. اود سپرو او پليو او توپچيانو له پاره پوځي جنډې؛ تنۍ جوړونه چې هر ډول محراب او منبر لرونکې تنۍ د پوځي دريشيو له پاره جوړوي.

د افسرانو او نورو پوځيانو له پاره ډول ډول کېږدۍ او پاچايي کېږدۍ [بارگاه] د سيوري له پاره کېږدۍ [شاميانه] او چترۍ او لمر نيوونکې چترۍ [سايه بان] او تجيرونه [پرده يي کېږدۍ] او نور.

رنګارنګ بوتونه د لويو او کوچنيو پښو له پاره او د پوځي بوتونو له پاره ځانگړی ماشين شته.

بيرمتي [۹] موزې او لاسکښې او څادر او نور

د موزيک د ډلې [اباجه خانې] وسايل لکه جنگي ترم او پشتن او ډول [دهل] او تنبور

او جانج [۹] او نور

د پوځي جمناسټيک وسایل او د تمرين او قاعدو او نښې ويشتنې او نورو وسایل

هر ډول افسري او پوځي خولۍ

د اندازه کولو لړليدون [دوربينونه]

چې ډبرې دا چارې پر هغو ماشينو ترسره کېږي چې براس [بخار] يې چلوي.

په هېواد کې جاري صنعتونه دوه ډوله دي.

لومړۍ هغه صنايع چې په ماشين او براس چلېږي [دا براس] د انجنونو له لويو نغريو

[آتش خانه ها] نه تر لاسه کېږي چې ماشينونه تاووي او هغه صنعتونه چې په کار دي

تر لاسه کېږي.

د تپارۍ [آهنگرۍ] صنعت چې په براس چلېږي اود دودان [؟] د څټکي [چکش] وزن

به چې په براس تاوېږي [،] نژدې پنځه خرواره وي. هغه وسایل چې حدادان [؟] يې

په اور اړوي د جرثقيلو په مرسته را ايستل کېږي او وسایل ترې جوړېږي. له دې سره

سره په فابريکه کې په لاس هم د حدادۍ صنعت جاري دی.

د ترکانۍ صنعت چې د براس په مرسته د تاوېدونکو لويو اړو په کارولو لرگي اړه کوي

او په ماشيني رندو يې پاکوي او بيا ترې شيان جوړوي. د ماشين تر څنگ لاسي

ترکاني هم روانه ده.

د زين جوړونې صنعت [سراجي].

د حلبې جوړونې صنعت.

د ژړو صنعت.

د زرگرۍ صنعت.

د مسگرۍ صنعت.

د گاډيو او موټرو او نورو د رنگولو صنعت.

د انځورگرۍ صنعت.

د علاقه بندۍ [؟] صنعت.

د [فلزي] پيسو د چاپولو [ضربولو] او ويلې کولو صنعت.

د سيم جوړلو صنعت له سپينو او سرو زرو.

د سيم گنډنې صنعت.

د گلپت [؟] کولو صنعت په سرو او سپینو زرو او مسو او نېکلو کلیت [کول].
د صندوق جوړونې صنعت چې اوسپنیز صندوقونه او بکسونه جوړوي.
د بیت [؟] اوبدنې او چغ [؟] جوړونې صنعت.
د گل جوړونې صنعت چې مصنوعي گلان جوړوي.
د ډبرین چاپ او سرپي [فلزي] تورو صنعت.
د زینگوگرافي [عکس چاپونې] صنعت.
د حکاکي صنعت د افغانستان د کانونو پر لعلو او یاقوتو او لاجوردو.
پر سکو د انځور ایستني صنعت.
د میز او څوکیو او گاډۍ جوړولو د ترکانی صنعت.
د جوراب اوبدنې او لاسکښ اوبدنې صنعت.
د ټغر اوبدنې صنعت.
د عالی اوبدنې صنعت.
د کاشي جوړونې صنعت.
د غاښ جوړونې صنعت.
د ودانیو او ماشینو او توپو نو او توپکو د نقشه ایستني صنعت.
د افغانستان پر کاني ډبرو د حجاری صنعت چې میزونه او لوبښي او د ودانیو زینې او آن د تسپو [تسبیح] داني [په کې راځي].
د چودن ویلونې صنعت چې د براس په اور په لویو بټیو کې چودن ویلي کوي او په جرثقیلونو یې په قالبو کې توپوي او د ماشینو او نورو چودني وسایل ترې جوړوي.
د څرمگری صنعت چې د براس او ماشین په کارولو د غواوو او وزو او پسونو او مېښو پوستکي پخوي.
د رنگ جوړونې [سپېده سازی] صنعت د ودانیو د رنگمالی له پاره د هیندار جوړونې صنعت.
د سپر ټ [الکول] ایستني صنعت د رنگمالی او څراغونو له پاره او د پتاکيو باروت او مسالي د ماشین په مرسته ترې د سپر ټ زوښه [عرق] باسي.
د سوهان [سوان] چینی صنعت چې د دولت اړین سوهانونه تېره کوي.

د گلابتون جوړونې صنعت.

د وړۍ او بدنې فابریکه چې ټول وسایل یې رارسېدلي او ماشینونه یې تړل شوي او لا یې کار نه دی پیل کړي.

په دې ډول تر دې ځایه د ماشین خانې او د هغو صنعتي [محصولاتو] په اړه چې په کې تولیدېږي پر همدومره معلوماتو بسنه کوو د خپل ستر او زړونو ته رانژدې ترقي غوښتونکی اعلیحضرت ټولواک تر سیوري لاندې د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ترقي او بخت او ورځ تر بلې زیاتېدونکي پرتم او برم له پاره د ورځو او شپو خالق ته له ریا پرته په عاجزۍ دوعا کوو.

د پلازمېنې کابل د ماشین خانو لوی افسر او مسوول ښاغلی برگد [برید جنرال] محمد سرور خان دی چې د لوړ اعلیحضرت د شهزاده توب له مهاله تر اوسه د هماغو اعلیحضرت له خوښې سره سم په صداقت او وینتابه په ورسپارل شوې دنده کې خواري او هڅه کوي. او د افغانستان د لوړ دولت د ټولو ماشین خانو سر دفتر [؟] میر محمد هاشم خان دی چې له درنو سیدانو څخه او یو نېک سپری دی.

له الهي درگاه نه د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ټولو چارواکو له پاره ښه وس او رېښتینولي او میرانه غواړو.

بهرنۍ پېښې

د سياسي حالاتو لنډيز

کله چې د اروپا سياسي افق ته نظر واچوو، له رازونو ډکو داسې عجيبو [پېښو] سره مخامخېږو چې انسان ته هېښتيا او ورسره ورسره ډار وراچوي. اروپا د خپلې راشه درشه بنسټ پر زور او قوت او يرغلونو درولی دی. نو پر دې اساس يوازې هغه چاته د چاپلوسۍ درناوی کوي چې زور او ځواک او پرتم لري. [ا. نو هر څوک چې له دوی سره د دوستۍ او درناوي راشه درشه وغواړي، او يا يې له شر او ضرر نه خونديتوب غواړي]، نو ورته بويه چې تر ټولو دمخه پياوړې او ډېرې بشپړې او سمبال لښکرې چمتو کړي. که سمندر لري زرغره والې جنګي بېړۍ په کې لاهو کړي. په خپلو اوبتلونو سره سمندرونه وڅيړي، د هوا نس د خپلو الوتکو ډگر وگرځوي، چې سلام ته يې څوک عليک ووايي، او سر يې په امان کې پاتې شي. که څوک له دې گڼې ډلې سره د تړون هوډ لري، او يا ترې د تړون او هوکړې، او يووالي او ملګرتابه د پلي کېدنې هيله لري، [ا. ورته بويه چې خپلې تورې له کلکو او تېرو پولادو ورغوي، خپل توپونه تر هسې کچې چمتو کړي چې د دوستانو غم وخورلی شي، خپلې توپکې داسې سمبال کړي چې د هرکلي دنده له لېرې واټنه ترسره کړي شي، او لنډه داچې له ځانه داسې يو ډايناميټ جوړ کړي چې که چا پرې وار وکړ وچوي او نور هم له ځانه سره وچوي.

که د روس پر دولت د جاپان ويجاړوونکی سوک نه وای راغلی، [ا. د ملګرتابه تړونونه او د وفاوالۍ ټلوالې يې نه کولې. ايران غريب چې دا څيزونه نه درلودل]، نه يې چا کياني تاج او تخت ته پام وکړ، او نه يې چا د پخوانيو تړونو او دوستيو پروا وساتله. روسانو خپل عسکر مشهد ته ننه ايستل، د زيارتونو سپېڅلې سيمي يې په توپونو ورويشتلې او وژنې او جنايتونه يې وکړل. [ا. چا ونه ويل چې ولې؟ ځکه دغه پوښتنه بايد پخپله ايران کړې وای. او ددې پوښتنې زړه يې هله کولی شوای چې زور او ځواک او پرتم په کې وای. زر ځله افسوس دی چې زموږ دغه گران گاونډي د هغوی په تړونو او ژمن ليکونو تېروت او ډېر گران وخت يې بې ځايه او بې گټې له لاسه و ايست. که څه هم ډېر يې وژل، خو زر ځله افسوس چې خپل تېر او راتلونکي حال ته يې نظر

ونه کړ. عثماني [ترکيه]، ايران او افغان پر يوه نښتې ليکه سره پراته دي چې يوې وچې (د اوبو په منځ کې ټاپو) ته ورته والی مومي. ځکه ددې ټاپو شاوخوا د اروپا يي مدنيت (!) د سيلاب اوبو لاندې کړې، [داسې چې که د آسيا د لويې وچې نقشې ته پام وشي]، تر يوې لنډې کتنې وروسته زموږ ددې تشبیه رېښتينوالی جوتېږي. ددې ټاپو سر - يا يې وجود - عثماني دولت دی چې د څو زورورو دولتو په اوسپنيزو منگولو کې نښتی دی او که له خپلو دوستانو (!) سره يو سوال ځواب، [يا ځنگه او ولې کولی شي د پوهې زور او د پوهنې مټ يې دی. ځکه دايوه پېړۍ کې چې د ذکاوت او عقل ډېر څښتنان يې نژدې د اروپا تر کچې رسولي دي، او اوس مهال د اتو نهو لکو شاوخوا ښه سمبال او روزل شوي جنگيالي د توپونو او توپکو درلودونکي عسکر چمتو کولی شي، له څو سمندري زره غره والو او يو دوو هوايي الوتکو سره.

راغلو ايران ته چې د ټاپو په منځ کې پروت دی: دا دولت چې تل خپلواک او ودان و، [له يوې پېړۍ را دېخوا له هغه پريمان نزاکت او روزنې او ادب پرته چې په خپل ځان پالونکي ژوندانه کې يې تر لاسه کړې]، بل يې يو کار هم سم کړی نه دی. موږ دا خبرې د نيوکو په موخه نه کوو، [چې له زره سوي او افسوسه يې يادوو. ځکه که ايران دا يوه پېړۍ د تمدن او پرمختگ لټون کړی وای]، د پرمختگ اغېز به يې پر افغانستان هم راغلی وای. خو زر ځله افسوس چې له ځينو اغېزو پرته چې هغه هم د ښو او ناوړو شېبو په بخت پورې تړلي پاتې دي او د لټنې او تنبلۍ له پاره ترې يوه وسيله جوړه شوې، [بل اغېز يې چا نه دی ليدلی. که پوهې او پوهنې په ايران کې چې زموږ همژبې او گاونډی دی پرمختگ کړی وای]، [توليز اغېز به مو يې پر ځان هم ليدلی وای].

د افغانستان متبوع دولت چې د جوړېدو له مهاله يې لا تر وسه يوه پېړۍ نه تېرېږي او ډېر وخت يې په کورنيو جگړو او نښتو کې تېر کړی، [بيا يې هم په خپلې فطري مېړانې او پياوړې ديانت او زورورې هېواد پالنې چې په کې شته]، دوه ځله ځان د يوه زورور دولت [او د] پياوړو پرديو عسکرو له منگولو ژغورلی [او د] ملگرتابه او دوستۍ يو تړون يې [اورسره] کړی دی. او سره له دې چې داسې يوه کړکۍ او يا دروازه چې بهر ته پرانستل شي او له دغې کړکۍ او دروازې نه بهر په غږېدلو سترگو وويني، [چې موخه ترې سمندري بندرونه دي، او يا له بهر نه ورته څوک نظر راواچوي]، [نه لري بيا هم ددې ستر سپېڅلي ټولواک د تخت کېناستنې له بريالۍ ورځې راهيسې افغانستان د پرمختگ او تمدن پر واټ چټک پرمخ درومي. او پرله

پسې د خپل هېواد د کورني سمون زيار باسي. اوس مهال هاغه (سهارنی مړی) نه ده چې هر څوک يې آسانه تر ستوني تېره کړي. ځکه د پردي دين د عسکرو په وړاندې ټول ولس د افغانستان عسکر دي. ځوان زور، ښځه نر هر څوک چې وسله پورته کولی شي، [ا] عسکر دی. بې وسلې يا له وسلې ناخبره سړی په افغانستان کې يوه لويه نيمگړتيا بلل کېږي. له لس ميليونه وگړو نه چې لري يې [ا] لږ تر لږه يو ميليون جنگي [ا] زور [ا] غيرتي [ا] هېواد پال سړي چمتو کولی شي. يو ميليون هېواد پال مسلمان سړي د غليم له دوو ميليونو عسکرو سره چې ناحقه او يوازې يې د خاورې د لاندې کولو او د دين او ايمان د ويجاړولو او د بچيو او کورنيو د مړيانولو په حرص او تمه پر هېواد تېری وکړي [ا] جنگېدلی شي، او بشپړ باور يې هم دا وي چې د څښتن په غوښتنه [باذن الله] بريالي به هم شي.

نو ځکه زموږ ځينو ملگرو چې له ملگرتيا او زړه سوي - نه له بغض او کينې - افغانستان د روس د سباني مړی گڼلې، دا يې سمه اخيستننه نه ده. افغانستان ته ننوتل آسان دي، خو پښې په کې ټينگول او يا روغ بېرته وتل ترې خورا گرانه چاره ده [ا] هماغسې چې تاريخي بېلگې يې راښيي [ا] خو هغه څه چې د غلملرلي حسرت او افسوس سبب گرځي دا دي چې دا درې اسلامي دولتونه چې موږ په خپل منځ کې نښتي ټاپو ته ورته بللي [ا] د هغو سوريو له امله چې [که] د روس ويجاړونکی سيلاب يې په مشهد او کرمانشاه کې جوړ کړي [ا] د نښلېدو مزي يې شکېږي چې په رېښتيا سره له غمه ډک خوږ [درد] بلل کېږي. ويجاړوونکي سيلاب د سوري جوړولو له پاره يو څه پسته [نر مه] ځمکه غوره کړې، ځکه په پياوړو او زورور ډبرينو تړو کې يې دومره غوڅه نه شوای کولی. خو که وويل شي: «تر هغو چې سره نښتي وو څه يې وکړل چې تر لېرې کېدو وروسته به يې وکړي؟» دا هم سمه پوښتنه ده چې له حسرت او پښېمانۍ پرته بل ځواب نه لري.

لومړی کال اوولسمه گڼه

موعظه

د خپل شاهي نېک نیت په اړه پاچايي لندیز
او د رعیت پر کړنو د پاچا د شخصي
اعمالو د اغیز بیان

څرنګه چې په حکمت او فلسفه کې ثابت نه ده چې د ټولو اختیاري انساني چارو سټه او سرچینه د انسان له هود او قصد او تکل پرته بل څه نه دي او دا ادعا هم د بیان اړتیا نه لري چې د بشر ځینې وګړی د خلقت او هستېدو له پیله نېک بنسټه او نېک پایه پیدا شوي. او ځینې نور بد بنسټه او بد پایه - چې د نېک بنسټه او نېک فطرت له باطنه په اختیاري چارو کې د خیر هود او غوره قصد او د سمون تکل راوځي او د بد بنسټه او فساد اخیلي له باطنه د شر هود او د بدو قصد او رتل شوې او رد شوې چارې راوځي - نو ځکه زموږ په محمدي شریعت علیه الصلوات والتسلیمات کې د مکلف وګړي نیت او هود د مسلمانانو د کړو د ثواب بنسټ ټاکل شوی دی. هغسې چې په پاک حدیث کې چې د پرله پسوالي له پولې او بنسټی او آن دا چې د سپېڅلي حدیث دوه سوه پنځوسو، [بلکې درې سوو،] بلکې اوو سوو فنپوهانو راوړی چې هغه حضرت صلی الله علیه وسلم فرمایلي «انْمَالًا عَمَالًا بِالنِّيَّاتِ وَ انْمَالًا مَرْمُومًا مَن كَانَتْ هَجْرَتُهُ اِلَى اللّٰهِ وَ رَسُوْلِهِ وَ مَن كَانَتْ هَجْرَتُهُ اِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا اَوْ اَمْرًا هِي تَبْتَغِيهَا فَهَجْرَتُهُ اِلَى مَا هَا جَرَ اَيْلَيْهِ» - یعنی پرته له دې بل څه نه دي چې د حق تعالی پر درگاه د کړنو ثواب او منبټ ددغو کړنو له نیتونو پرته نه دی - نو څوک چې له وطن نه وتل یې د خدای او د هغه د رسول پر لور او نیت یې د خدای او د هغه د رسول خوښي او د

هغوی د امر منل وي،] نو هجرت يې د خدای او د رسول پر لور دی - يعنې منل شوی دی - او ثواب يې په برخه دی او هغوی چې هجرت يې د دنیا د گتې پر لور دی او یا يې هجرت د یوې بڼې پر لور دی چې نکاح يې کړي،] نه د خدای او د رسول د خوښۍ له پاره،] نو هجرت يې د هغه څيز له پاره دی چې ورپسې له کوره وتلی دی،] بې له شکه په حنفي مدني مذهب کې یوه قاعده ټاکل شوې چې لاثواب الـ بالنیة يعنې په یوه چاره کې هم ثواب نه شته مگر دا چې له نیت سره تړلی وي. او دغه راز د مبارکو حدیثونو په روایت کې دا هم راغلي چې نية المؤمن خیر من عمله يعنې د ایمان د څښتن نیت د هغه تر کړنې او عمل غوره دی او دا حدیث که څه هم د حدیثپوهانو په خبره يې رېښتیا والی نه دی ښودل شوی،] خو ناسم هم نه دی بلل شوی - او پخوانیو علماوو د هغه د منځپانگې د سموالي په تړاو لومړی ویلي چې له عمل پرته نیت کول هم پخپله د عبادت په څېر دی - او اجر او ثواب ورته ټاکل شوی - د فزیکي کړنې خلاف چې عبادت والی او د ثواب وروالی يې په نیت پورې تړل شوی - او په پاک حدیث کې راغلي چې د نېکۍ له هوډ او نیت سره سم يې په عملپاڼه کې بشپړ حسنه لیکل کېږي او بیا هم په پاک حدیث کې راغلي چې هرڅوک ویدېږي هوډ يې دا وي چې وینې شو د تهجدو لمونځ به کوي،] هغه ته د تهجدو ثواب په عملپاڼه کې لیکل کېږي،] که څه هم چې د خوب له درندوالی تر سهاره وینې نه شي او تهجد ترې ولاړ شي.

بیـت

دوه مهاله د سجدې ثواب درسي که پر نیمه شپه ونشو نو سهار له خوبه پاڅه دویم دا چې د نیت ځای په زړه کې دی او زړه د الهي پېژندنې ځای دی نو بېشکه هغه څه چې د پېژندنې په ځای کې وزېږي او له دغه کانه راووځي،] تر هغه څه چې د بدن له نورو غړو تر لاسه کېږي،] غوره او پاک دي - درېیم دا چې نیت تر کړنې غوره دی او دلیل يې دادی چې نیت پاتې کېږي او پایښت لري او عمل بې پایښته وي او له منځه ځي - او جنت ته د جنتیانو او دوزخ ته د دوزخیانو ننه وتل او پاتې کېدل د نیت له مخې وي - چې دايمي دی او که د عمل له مخې وای نو هومره به يې دوام درلود چې څومره يې د عمل او ژوندانه دوام و - څلورم دا چې په عمل کې ریا گدېږي او له دې

امله زیانمنبدلی او خوسا کېدلی شي.]، ددې پر خلاف نېک نیت ته چې پټ دی ریا نه شي ور ننه وتلی او په روايتونو کې راغلي پرېنښتې چې د بندگانو اعمال آسمان ته وړي نو حق تعالی یې ځينو ته فرمایي اَلْقَ تَلْكَ الصَّحِيفَةَ اَلْقَ تَلْكَ الصَّحِيفَةَ يعنې دا ليک وغورځوه او هغه ليک وغورځوه.]، هغه پرېنښته ورته وايي ای څښتنه ستا بنده نېکه خبره کړې او د خیر کار یې کړی او موږ اورېدلی او د هغه د ښېگڼو په کتاب کې مو ليکلی دی نو څنگه یې وغورځوو؟] خطاب ورته وشي چې - لَمْ يَرِدْ بِهِ وَجْهِي يعنې هغه بنده پر دغه کار زما رضا نه ده غوښتې - او ځينو نورو پرېنښتو ته له کبريایي درگاه نه آواز وشي چې اَكْتُبْ لِفُلَانٍ كَذَا و كَذَا يعنې د پلاني بنده په عملپاڼه کې دا نېک عمل وليکه - پرېنښته ورته وايي چې ای څښتنه دې بنده دغه کار نه دی کړی نو څنگه یې د هغه په پاڼه کې وليکم - خطاب ورته وشي چې هغه د خیر نیت کړی او د هغه تکل یې کړی - پَنخَمْ دا چې د خیر کړنې پوله او پای نه لري او د ټولو پوره کول یې مسلمان ته گران او ستونزمن دي - او څرنگه چې د مسلمان نیت پر دې ټولو اړه مومي گرد ثواب ورته رسېږي.] لنډه دا چې په غرا شريعت کې د نېک تکل ارزښت او درنښت ناپاڼه دی په تېره بیا د ټولواکانو او پاچاهانو خوندي تکل چې د ځمکې پر مخ د اوسېدونکو له خوا غوره شوي - او د نړۍ ساتونکي او خوندي کوونکي دي - د بنيادمانو شپانه او د عالم ساتونکي دي - د هغوی په نېک نیت کې د جهان خیر نغښتی دی - او هوډ او تکل یې د هېواد او وگړو له سوکالی سره تړلی - د آسماني روز يو برکت د هغوی د مهربانو نظریو زېږنده ده - او د گټو او ځمکنیو حاصلاتو خوځښت او وده د نړۍ ددې غوره کسانو د نېکو خیالونو ثمره - د بزگر له زوی سره د نوشیروان مشهوره کیسه او د دوو انار دانو کېکارل ددې بیان شاهدي وايي - او خپلو ځایناستو ته د عادلو او عاقلو ټولواکانو وصیت هم له نړیوالو سره د همدې ښه نیت په تړاو دی - شیخ مصلح الدین شیرازي په بوستان کتاب کې راوړي:]

اوریدلي مې چې شېروه ته ټولواک ووی هغه دم چې یې سترگې له لیدو شوې پټې
هڅه کړه چې هر څه نیت کړې پام سمون ته د رعیت کړې

او څرنگه چې زموږ اسلام پناه او دینپالي مسلمان ټولواک امیر بن الامیر بن الامیر
علیحضرت سراج الملة والدين امیر حبیب الله خان - خلدالله ملکه و
سلطانه و افاض علی العلمین بره و احسانه د نېک هوډ له شرعي او عقلي ښېگڼو او

کمالونو خبر دی. [۱] نو پر چارشنبه د ۱۳۲۹ قدسي هجري کال د ذی القعدة الحرام په سلخ [۲] کې شوکمار لاروهونکي د وینې خاطر او کلک هوډ له برکته د ملکي زړورو عسکرو په گومارلو د پلازمېنې له غرنیو لمنو څخه راکوز او ونیول، [۳] د شرعي حد د پلي کېدو له پاره چې د اکبر امام حق دی، [۴] په اوسپنیزو ځنځیرونو او جغونو کې عادل حضور ته راوستل شول - تر شرعي ثبتونو او عقلي دلیلونو وروسته یې مشر له خپلو څلورو ملگرو سره له رېښتیاوو ددې ډک آیت د مضمون له مخې چې [۵] انما جزا الذین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا و یصلبوا او تقطع ایدیهم و ارجلهم من خلاف او ینفو من الارض] [۶] یعنې له دې پرته به بل څه نه وی هغوی چې د خدای او د هغه د استازي له دوستانو سره جگړه کوي او پر ځمکه د فساد او تباهی هڅه کوي، [۷] سزا به یې له دې پرته بل څه نه وي چې که یې څوک وژلي وي او مال یې نه وي وړی نو وژل کېږي - یا که یې قتل کړی او مال وړی وي - [۸] نو وژل کېږي او پر دار ځړول کېږي - یا که یې مال وړی او څوک نه وي وژلی نو لاس او پښې یې په سرچپه ډول پرې کېږي - یعنې ښی لاس او کینه پښه او که یې قتل او لوټمار نه وي کړی خو لارویان یې ترهولي او ډارولي وي - ایستل کېږي او له سیمې شړل کېږي - او حضرت امام اعظم رحمه الله علیه شړل او ایستل تر بندي کولو غوره بللي [۹] (فرود آورده؟) - چې نور یې په ښار کې چاته ضرر ونه رسېږي همدمه [۱۰] لنډه دا چې پر دار یې ددغو کسانو د ځړولو او پانسي کولو حکم وکړ - او ددغو غلو نیونکي سرتېري یې د غوره ډالیو او نغدو مرستو په ورکړه وپالل - تر دې وروسته ټولواک په خپلو سلطنتي خبرو کې چې په ځینو کې یې ددې ټکو دې بېوزلی لیکونکي هم د ناستې ویاړ درلود، [۱۱] له حکمتونو ډکې پاچايي وینا لري دې لوړې موعظې ته را ورسېده چې [۱۲] «تاسې د افغانستان وگړی زما له توپونو مه وېرېږئ - او زما له توپکه مه وېرېږئ - او زما له تورې ترهه مه کوئ - خو له نیته مې ووېرېږئ چې زما نیت ستاسې د ټولو په خیر دی او نه یې پر خلاف.» [۱۳] - تر دې وروسته یې د سلطنت مقامې وینا لري دې ځای ته را ورسېده چې ویې فرمایل - په افغانستان کې به یو وایي چې زه عاقل یم او بل به وایي چې په حساب پوهېږم او هنر لرم - بل به وایي چې زه پوهه لرم - ددې خیالونو په دفعه کولو کې د غیب عالم او لوړ عالم امر ته تسلیمیدل غوره

او وتلي دي چې په دې ډول په فکرونو کې پر غیبي حکم او لاریبي امر د اعتراض فاسد خطر را نه وتوکېږي:

زما د هغه فضول پر رندی او مینې عیب دی چې اعتراض یې پر اسرارو د عالم غیب دی
دا یمن وادی شیون به هله مراد ته رسي که یو خو کاله ناست خدمت ته د شعیب دی

اوس نو دا بېوزلی او نیمگړی د اسلام پالي روڼ ضمیره او دین تخمیره دې پاچا یو دلیل چې پخپله مې لیدلی او په غوږونو اورېدلی او په خپل کمزوري خاطر کې مې پرې غور کړی، [خپلو گرانو لوستونکو ته وړاندې کوم - دویم هغه دلایل چې ددې اسلام پناه ټولواک د نېک نیتۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي]، په قلم سپړم او پر ژبه اوروم.

خو هغه دلیل مې چې پخپله لیدلی او اورېدلی په مخکنیو کلونو پورې [اړه مومي - د.ج.] چې لا د جنت مېشتي ټولواک خدای بښلي حضرت ضیاُ الملة والدين [امير عبدالرحمان خان - د.ج.] د تخت کیناستني لومړنی پېر و او په دوبي کې به یې د مرحوم بابر شاه په بڼې کې د اوسېدو پر تم خپراوه او له برمه ډک دربار پر ورځو به سرداران او خانان په هماغه بڼې کې پاچایي سلام ته ورتلل او د اوسني اعليحضرت ټولواک د اوسېدو ځانگړی ځای په هغه بڼې کې و چې اوس د چېلستون په نامه یادېږي - او د چېلستون مانی پر جوړېدو لاهغه مهال لاس نه و پورې شوی - او زه فقیر خبر نه يم چې حضرت اسلام پناه ټولواک به هغه مهال د تکلیف منگ [بلوغ - د.ج.] ته رسېدلی و او که نه - په هر حال دا بېوزلی او کمزوری لیکوال یوه ورځ په همدغه بڼې کې د اوس مهال د دینپالي حضرت پاچا سلام ته ورغلم - کله چې د سلام ویاړ را په برخه شوا، [ځای راته خورا ښایسته له وړمو ډک او خوشحالونکی وېر بښېد]، عرض مې وکړ چې دا بڼې او دا ځای څومره خوبونکی او پر تمین دی - په ځواب کې یې وفرمایل چې هو زما ځانگړی استوگنځی ښه دی - خو د خدمتگارانو او مزدورانو او عملې کېږدۍ پر لمر دي - وروسته یې د بوستان کتاب دا درې بیته د تمثیل په بڼه وفرمایل:

اور بدل مې چې د مرگ پر پوله هان
چې ملنگ شه پام کوه پر هر وگړي
و هر مز ته داسې ووی نوشیروان
نه د خپل نس په رسی باندي تړلي
که دې پام یوازې پر خپله هوسایه وي
پر هېواد به یو کس هم هوسا نه وي

دې فقير چې كله له حكتمه دا ډك بيتونه د سلطان وزمه له خولې واورېدل، له خلوص نه په ډك زړه كې راته يو نېك فال او هيله مندي پيدا شوه چې كله د افغانستان د هېواد د چارو واگې ددې بختور او بريالي شاهزوى وړو لاسو ته ورشي، له بنيادي د څښتن د مخلوق او د وگړو او عسكرو هوسايي ددې كورنۍ د تېرو مهالونو د ټولواكانو پر تله ډېره شي.

او له شمېر او قياس پورته بېشمېره زرگونه څله شكر د ملكونو د مالك چې كومه هيله مندي مې هغه مهال له اخلاصه په خپل ډك زړه كې موندلې وه، له خورا ښه بڼه وځلېده - او هغه نېك فال مې چې له رېښتينولۍ په خپل ډك فكر كې پېژندلې و، له خورا بشپړه او ښكلې بڼه جهان ښكلوونكي ته راڅرگند شو - او [كله چې] د اوسمهال اسلام پناه حضرت ټولواك د سلطنت او پرتم پلاز ته پورته شو، له نېكه بڼه او مباركه پايله د عادي وگړو او مخلوقاتو په پرمختگ او سوکالۍ كې هڅاند او خوځاند دى - اما هغه دليلونه چې ددې عادل پاچا د نېك تكلى په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي دي (۱) دا چې له خپلې سپېڅلې پلاز كېناستني سره جوخت يې د تېرو كلونو د پاتو ماليو پيسې چې د خداى بښلي خاقان امير عبدالرحمان خان - د.ج. له مهاله د درې ميليان [ميليونو] كابلينو روپيو (۳۰,۰۰۰,۰۰۰) په اندازه چې له يو ميليان (۱,۰۰۰,۰۰۰) انگرېزي سروزرو سره برابرې او لږوډېرې پر وگړو پاتې وې، له دا دومره ډېرې پيسې يې ټولو وگړو او انساني مخلوق ته شاهانه وېښلې او د افغانستان ټول وگړي او مخلوق يې له دې درانده كړ او له وس پورته دې ستونزې له گاللو هوسا كړل (۲) د پوځيانو پر مياشتنۍ تنخواه يې هره مياشت هر افسر او عسكر ته د تنخواه پنځمه يا څلورمه برخه ورزياته كړه چې د تېرو كلونو پر تله دې دولت ته (چې اى ربه تل يې ددې مهربان بختور ځوان پاچا تر سيوري لاندې ډېر كړې) عسكري مينه او هيله مندي ډېره شوې [څو يې - د.ج.] په تنخوا كې يوه مرسته وي (۳) د افغانستان هغه وگړي [مخور او نامخور]، نوميالي او بې نومه [چې په پرديو هېوادو كې فراريان وو]، ټول يې له يوې مخې راستنېدو ته پرېښودل او تر رارسېدو او د سلطنتي پلاز تر ښكلولو وروسته يې پر هر يوه د تنخواوو او پيسو پېرزو وگړه - آن دا چې د لارې د لگښت د يوې برخې وركړه يې هم ورپېرزو كړه (۴) له عالمانو او

شیخانو سره یې دومره د مهربانی او خوشحالی لاره غوره کړه چې ددې دوو سپېڅلو ډلو هره ډله دا دینپالی دولت خپل بولي - او ځان په دولت کې شریک گڼي (۵) د بناري وگړو د هوساینې او زړه خپلونې له پاره یې [،] څرنگه چې په مخکنیو افغان سلطنتونو کې د بناري وگړو د شپني خوځښت او تگ راتگ قاعده او رسم دا و چې په شپه کې تر ټاکلي مهال وروسته د عسکري ساز په غږېدو یا د توپ په ډز او یا د ډول په وهلو پسې پولیسو او شپې مشرانو هېڅوک د بنار او بازار کوڅو ته وتلو ته نه پرېښودل او له دې پلوه د شپني تگ راتگ پر مهال د بنار اوسېدونکي له سخت کړاو سره مخامخ وو - ناڅاپي ناروغ ډاکټر او درملنې ته نه شواى رسول کېدای - او د اوږدو ناستو مېلمنو نه شواى کولى خوب په خپلو کورونو کې وکړي - اوسني بختور اعليحضرت پاچا په بنار کې د شپې تگ راتگ ته داسې قاعده وټاکله چې له هر چاسره په لاس کې بله ډيوه وي [،] پولیس او شپې مشر دې تر سهاره د هغه مخه نه نیسي چې بې له شکه په دې ځلاندي قاعدې سره د ناروغانو او بناري مېلمنو او د شپې نورو ټولونکو راتلونکو هوسايي تر پخوا زمانو لا ډېره شوه.

(۶) څرنگه چې له الهي تقدیر نه [د حبيب الله خان - د.ج.] د پاچايی پر لومړي کال ددې شرعي سلطنت د وینبولو او تنبیه کولو له پاره د هیضي وبا گډه شوه - او دغه راز څرنگه چې د افغانستان خواږه او ځواک ددې هېواد له کرنیزو حاصلاتو او کرنې څخه راوځي - او حضرت مطلق روزي رسوونکی او حق هستوونکی پرله پسې او تل ددوی په کروندو کې دومره حاصلات زرغونوي چې د هېواد ژوندیو وگړو ته بس شي او له بهر نه د غلې راوړلو ته اړ نه شي - او په دې ډول ددې ترقي غوښتونکي نېک کاري او ښه نيتي اوسني اعليحضرت ټولواک په څېر په پخوانیو پاچایانو کې [چا] دا وخت ونه موند چې یا کرنپوهنې ته وده ورکړي او یا د پخواني افغاني قانون له مخې د کر کيلي چارې پراخې کړي چې ددې وطن د ځواکمنی حاصلات د هېواد د گړو له اړتیا ډېر او بهرنیو هېوادو ته صادر شي - او دا نېک کار هم د اوس مهال اعليحضرت ټولواک د وخت له لږوالي سره سره [،] سنجولی لویې ویالې یې د هېواد په څنډو او سیمو کې ایستلې چې د تفصیل راوړل یې سراج الاخبار ته پرېښودل کېږي - لنډه دا چې پر هغه نېکمرغه کال قحطي نه وه خو د غلې دانې لږوالی و - او طبیبانو او

ډاکټرانو ددغې عامې ناروغۍ په برخه کې د هوا د بدلولو غوڅه لارښوونه وکړه، د اوسمهال همایون بختي اعليحضرت ټولواک د طبيبانو غوڅه لارښوونه باطله کړه او ټول هماغه کال يې په ارگ کې تېر کړ - او دا ددې نېک هوډ له امله چې هسې نه محتکرين او غلّه پلورونکي غلې دانې وساتي او بېوزلي او مسکينان د ماښام له پاره څه ونه مومي.

(۷) څرنگه چې د غلو دانو بيه په دې کلونو کې د پخوانيو کلونو پر تله ختلې او ژمی په پلازمېنه کې د واورې له امله د ژمی په ځينو شپو ورځو کې ښار ته د غلو دانو د راوړونکو قافلو د لارو د بندېدو يا يې د لارو د گرانېدو وېره شته - او احتکاروونکي له خپل عادتو اوښتونکي نه دي - که يو شمېر يې پر دار هم وځړول شي - نو ځکه اعليحضرت سراج الملة والدين لارښوونه وکړه چې له حکومتي غلو دانو نه دې هره ورځ د اويا اوښانو د بار غنم اوږه کېږي او د اوږو پلورونکو بازارو ته ايستل کېږي او تر هغې بيې دې يې ارزانه چې غلّه پلورونکي يې د ښار پر وگړو پلوري، [ا] وپلوري چې کونډې او يتيمان چې د يوې روپۍ نيمې روپۍ خاوندان دي، [ا] د محتکرانو له شره د ماښام له خوږو بې برخې پاتې نه شي.

بيت

بنسټ د حق پياوړی دی په دای چې بېوزلی لاس قوی دی پر خپل ځای
(۸) دې دینپالي ټولواک د مخلوقاتو د شفاعت کوونکي حضرت صلی الله علیه وسلم د دین له لارښوونو سره سم د وگړو د پاکمنۍ د ساتنې او د ناموس د خوندي کېدنې په برخه کې دومره ځیرتیا او پام کارولی چې پلار يې له زوی سره تر دې پورته نه شي کولای - داسې چې په مخکنیو افغان سلطنتو کې د پلازمېنې کابل د ښځو برقعې پسولل شوې چین لرونکې او له سپین سان نه گنډل شوې وې چې په کوڅه او بازار کې يې د تېرېدو پر مهال د سپین سترگو ځوانانو او بېباکو زلموتو ناولې سترگې ور اوښتې - اوسني همایون بختي او دینپالي ټولواک په شاهانه هوښیاری او ملوکانه ځیرکۍ دې ټکي ته پام شو [او] په نیلي رنگ د ښځینه برقعو د اړولو غوڅ حکم يې وکړ [چې] د مسلمانو ښځو بېحاصله باطل شوی سینگار د دې دینپالونکي ټولواک تر حکم لاندې په خونديتوب سره تېرېږي - او په کندهاد ښار کې د جنت مېشتي ستر

امير دوست محمد خان د ورور پر تمول سردار كهندل خان د حكومت پر مهال د متقي او دين پالونكي قاضي ملا غلام كندهاري په فتوا چې ددې ټكو د فقير ليكونكي مورنۍ نيکه دی، [۱] په نيلى رنگ د بنځينه برقعو د اړولو لارښوونه د هغه سلطان وزمه سردار له حضوره شوې [۲] او دغه حكم تر اوس مهاله جاري او پلى دى.

دادى هغه اته گوني دليلونه چې د افغانستان د دولت ټول وگړي ترې خبر دي - او كه وغواړو چې ددې پاچا د ټولو ځانگړو ښېگڼو په تفصيل پسې ووځو، [۳] د سراج الاخبار له حكتمه ډكو پانو د اوږدېدو سبب گرځي.

بييت

که سعدي کاندې دا جمله انشا نو به بل کتاب ترې شي املا

که سرې شته دى پر کور، نو دا يو ټكى يې ټکور. اوس ددې دينپالي ټولواک د شخصي کړنو د اغېز رېښتوني کيسه د گرانو لوستونکو له پاره ليکل کېږي او وړاندې کېږي - چې د سم روايت له مخې اورېدل شوي چې په کندهار ښار کې يوه بېوزلې کونډه ښځه شته په قوم کاکړه [۴] چې د عبادتونو او روژې او لمونځونو پر وخت دومره ټينگه او کلکه ده چې د خپل تېر څلوېښت کلن عمر لمونځونه يې قضايي کړي دي - سره له دې چې د بلوغ له پيله يې هېڅکله هم فرضي لمونځ نه دى پرېښى - غالب گومان دادى چې د ښځو د ځانگړي عذر په اړه يې چې د روژې او لمونځه مخه نيسي د وخت له ملایانو پوښتلي، [۵] خپل کړي لمونځونه يې د ښځو له پاره د لمونځه د جواز پر مهال نه دي بللي او کول يې ورته بې موقع برېښېدلي، [۶] د څلوېښتو کلو ټول لمونځونه يې له سره رانيولي او ادا کړي دي - په هر حال څښتن تعالى دې هغې ته ورته د افغانستان په ښځو او نارينه وو کې ډېر کړي - له هغه مهاله چې د احمدشاهي اشرف البلاد د بنسټ څښتنه ايښودل شوې، [۷] دا ډول کيسه چا نه ده اورېدلې او دا پر لمونځه او روژې او نورو عبادتونو ددې اسلام پناه او دينپالي ټولواک د ټينگوالي له اغېز پرته بل څه نه دي چې ددې رېښتوني مقولې له مضمون سره سم چې (الْاناسُ عَلَى دَيْنٍ مِّلُوْهُمْ) په وگړو کې يې ورو ورو اغېز کړى او کوي يې او په وگړو کې هر يو د خپلې باطني وړتيا له مخې همدغه اغېز منلى او مني يې.

څښتن تعالی دې د چا له منت پرته زموږ دې اسلام پناه او دینپالې ټولواک ته د وگړو او خلق الله د روزنې او پالنې زیاتېدونکې وس ورپه برخه کړي چې په افغانستان هېواد کې د دیني او دنیوي کمالونو خاوندان پېر او بېشمېره شي - او د دولت نېکمرغه ځوان حضرت ټولواک تل د دین او دولت پر غلیمانو برلاسی او د دوستانو د روزنې له پاره د نورو د گټو راوړونکې اوسي. دې دوعا ته دې زما او د ټولې دونیا له خوا رب العباد ته آمین وي. د لیکلو نېټه سه شنبه، [د ۱۳۳۰ کال د ربیع الاول ۲۹
[د فقیر مخلص ښوونکي عبدالروف لاسلیک]

سیاسي لنډیز

دا خبره له هېچا پته نه ده چې د (ستر پینتر) د وصیت لیک یو بند چې خپلو ځایناستو ته یې پرېښی دادی چې «د روس دولت دې تل هڅه کوي چې د نړۍ زېرمه او خزانه چې هماغه د (هندوستان) وچه ده»[۱]. تر لاسه کړي او له دې لارې پر ټوله نړۍ واکمن شي»[۱].

د همدې وصیت له مخې د پیتر ځایناستو یوه شېبه هم له دغه پرمختګه لاس نه دی اخیستی، خو څرنگه چې ددغې خزاني څښتن د خپل سیال له دې تکل څخه خبر و، له پنځوس شپېتو کلو راهیسې یې د ایران او افغانستان خورا پیاوړې کلاوې پرله پسې پخې کړي، او د هغوی د خپلواکۍ او واکمنۍ او شتوالي په پیاوړتیا او ټینګښت کې یې د زړه هڅه کړې ده. خو دا مهال برېښي چې د روس سیاست او پولیتیک لګیا دی د بریتانیا پر سیاست غښتلی او برلاسی کېږي. ځکه د لښکر له استولو پرته او بې له دې چې له سیال سره لاس ګرېوان شي، د خپل عملي حکمت په سیاست سره یې بې له دې چې افغانستان ته لاس هم وروړي - له شمال نه د جنوب پر لور د خپلو سیلابي اوبو د خوشې کولو له پاره دوه لویې ویالې پرانستې دي. چې یوه له قفقاز نه تر فارس خلیجه خپله اوسپنیزه لاره غزوي. او بل د مشهد له لارې پر سیستان او بلوچستان د خپلې اوسپنیزې پټلۍ پر اوسپنیزو ویالو د هندوستان له سروزر او غلو ډکو زېرمو پر خوا ځکېږي. تر ټولو بده یې لا دا چې له اورونو ډک یوه بل سیند یعنی (جرمن) هم چې له ډېرې مودې د شتمنیو دغې زېرمې ته تر شونډو لاندې موسکې موسکې کېده، د خپل اورژبې بنامار د بغداد او بصرې له لارې راخوځولی دی. نو آیا د سیلاب او بنامار ملګرتیا به ددغې بېسارې خزاني د لاندې کولو له پاره بس نه وي؟ دا لا څرګنده نه ده خو څه چې جوت دی هغه د برتانيا پر سیاست د روس د تګلارو برلاسی ده. د نړۍ یو شمېر سیاستپوهان وايي هغه مرسته او لاس نیوی چې د

برتانيا دولت د ۱۹۰۴ ميلادي كال په جگړه كې له جاپان سره كړې و او پر آرام سمندر يې د سيلاب د اوښتو مخه ډب كړې وه، [په كار وه چې د هغه كار بيلگې يې په ايران او افغانستان كې هم ترسره كړې وای. ځكه په آرام سمندر كې يې لار پرانستنه له دې امله چې له سترو سمندري ځواكونو څخه گڼل كېږي، په خپلو اوسپنې څيروونكو اورژبو نهنگانو ډب كولاى شوه. په داسې حال كې چې پر وچه د نړۍ د هېوادونو زور ټولو ته ښكاره دى چې څه دى؟ نو اړينه وه چې د ايران دولت په خپلواكۍ او پياوړتيا كې يې خورا ډېر زيار كړى وای.

په هر حال، تېر په هېر راتلونكې ته څير شو. [دا خو ټولو ته ښكاره او جوتنه ده چې افغانستان به تر هغو چې ساه په كې غږېږي چا ته پر خپله خاوره د تېرېدو هېڅ اجازه ورنه كړي او كه د چا په ذهن او گومان كې دغسې يو خيال ورځي چې د افغانستان د خپلواك دولت زور او پياوړتيا او وينېدل او پاڅېدل تر روس ډېر هندوستان ته زيان اړوي - دا بيا هم يو خيال او وهم ته ورته والى لري. افغانستان ته خپله بشپړه خپلواكي او خپل پوره زور او ځواك د سيلاب په وړاندې د درېدو وړتيا او پياوړتيا وركولى شي او هېڅ پردى دولت يې په خپل مټ او عسکر او اورگاډي د خپلې دفاع سپر نه شي گرځولى. [دا هم پخه ده چې كه د شمالي اير او ختيځ زمري، او [يا] زموږ په خپل تعبير [كه] له بلاگانو ډك شمالي سيلاب او اورژبي ختيځ نهنگ پولې سره شريكې شي او گاونډيان شي او د افغانستان په څېر يو خپلواك دولت چې پر له پسې يې په ښه نيت د خپلواكۍ په ټينگښت او پرمختگ كې د زيار ايستني اړتيا شته - د جلا كوونكي ونډه ونه لري، [گومان دى چې د سمندرونو رانغښتونكي اورژبي نهنگ به ددې كورگډي سيلاب له مخې ژوندى ونه وځي. سيلاب]، نهنگ د ايران د وينتابه [او] د پرمختگ د وړتيا له زيانونو ډارولى او خپل سيال يې تېر ايستى دى. او پر هغه ځاى يې ورسره خپله پوله نښلولې ده. څوك پوهېږي چې يو مهال به د جرمن له اورني سمندر سره لاس نه يو كوي او يوازې په ايران كې به په گاونډيتوب نه پاتې كېږي بلكې د خپل پلار وصيت به هم نه پر ځاى كوي؟

والله اعلم بالصواب الله پوهېږي چې سم څه دي - د.ج.

لومړی کال، اوولسمه گڼه، ۸ مخ

د حبل المتین گرانې ورځپاڼې چې یوه ارزښتناکه او لویه سیاسي او ادبي ورځپاڼه ده،^[۱] په خوږه فارسي ژبه د (حق) په نامه د استانبول چاپ ورځپاڼې څخه د تخت تر نامه لاندې یوه مقاله په خپله گرانه ورځپاڼه کې راخیستې،^[۲] څرنگه چې دغه مقاله د عبرت یو لوست و کټ مټ یې راخلو:

له استانبول چاپ حق مجلې څخه د لوی ادیب سلیمان بېک د مقالې ژباړه له ایران نه عثمانی هېوادو ته

غږ نه دی د شپېلۍ لمبه ده دا د اور

له دې اوره یې پرته غواړم سکور

ایران یو لښکر مشران لري. که ددې مشرانو نومونو او لقبونو او درجو ته پام وشي،^[۳] نو ځان به په ربښتیا د یوه بشپړ پیاوړي دولت په وړاندې وویښو. که د پلازمېنې (تهران) یوه بڼ ته نننه وځو نو هلته به له صمصام السلطنو، احتشام الدولو، منبع الممالکو، شیرالدولو، امیر بهادر جنکو، ارفع الممالکو، اتابک اعظمو، خزان الولو، نظام الملکو، علاء الملکو، سپه سالارو، افخمو، او بې شمېره عسکري آمرانو او له حساب وتلو د پیلمانانو [د پیلمانانو] پرته بل څه ونه وینو، داسې نه بولم چې د انگرېر باچا په ننني حکم کې چې د بشریت درېیمه برخه یې تر واکمنۍ لاندې ده،^[۴] دا دومره شمېر وزیران چې د دومره لقبونو وړ وي، راشي، ایران د کاغذ پر مخ تر ټولو دولتونو ځان پورته ښيي. په کوم دولت کې یوازې د ایران له پاره نه بلکه د ټولو هېوادو له پاره یوځي مشران شته [؟]؛ کوم ملت صمصام او په سم تعبیر سره صمصامه لري.^[۵] عجمستان [منظور ایران؟] - د.ج. دا ټول تر خپل انحصار لاندې راوستي دي.

خو له دې ټولو سره سره د روسیې عسکر او د کازاخانو [روسي ملېشو - د.ج.] ډلې له خند پرته مازندران او گیلان او آذربایجان ته نننه وځي. نه پوهېږم دا ټول سپه سالاران او افخمان او صمصام السلطنه گان او امیر بهادر جنگان ولې دا روسي جنرالان او لښکرې په یوه اشاره له منځه نه وړي او نه یې ورکوي؟ احتشام الدوله گان دا حالت څه ډول د دولت له پرتم سره تالیفولی [گډولی] شي؟ روسي چارواکي ته وا د خپل خارقوف [خارکوف] یا نوووغورد [نوفگورد] ولایتونو والیان دي چې په تبرېز او

قزوين کې پوځي حکومتونه اعلانوي او پر اشرارو عدالت پلی کوي او اعداموي يې. آیا نظام الممالکان به دې بې نظامیو ته څه ووايي؟

لنډه خبره دا چې د دارا او کيخسرو او جمشید او نوشیروان سلطنت او د ساسانیانو او کیان پاچایي د روسیې د ستروالي او پرتم په وړاندې نه یوازې خپلواکي او کورواکي بلکې پیژندگلوي او شتوالی له لاسه ورکوي، که ښاغلی چارقوف (موسیو چارقوف) عاصم بېگ ته هرڅومره ډاډ ورکړي، [۱] او (موسیو سازانوف) بل سرادور [۲] ته د زړه په خوښه هرڅه ووايي: له دې نه داسې برېښي چې تر اوسه د ایران بېوزلې شهنشاهي د خپل تاریخ په دې وروستي پړاو کې د کلمو او تشریفاتو او یونیفورمو او د شیر خورشید [زمري او لمر - د.ج.] د نښانو ستروالي ته له خورا ډېر پام پرته دې ته په هېڅ ډول پام نه دی کړی چې لښکر نه شته، سرتېري نه شته، قانون نه شته، محکمي نه شته، اداره نه شته،... ته وا ایران په خپل ذات کې له تېرونو جوړه یوه ټولنه ده او اعلیحضرت پاچا هم ددغو تېرونو د مشرانو مشر دی. په ایران هېواد کې هر وزیر او هر والي د خپل نفس په هوا کې دی او هر مجتهد په خپل فکر کې [۱]. ددې پرځای چې کورني توپېرونه او اخلاقي کړکېچونه او د ویجاړ ایران ناپوهي ورو ورو له منځه یوسي او په اوسني حالت کې ددې ټکو له ستروالي پرته په ایران کې نور څه نه دي پاته او داچې روس دولت غواړي د ختیځو خوږو نهیلي د بزرجمهرانو او فردوسیانو او سعدیانو له سپېڅلي هېوادو وباسي -

لومړی کال، اوولسمه گڼه، ۹-۱۰ مخونه

د پېښور افغان ورځپاڼه

یکشنبې د ۱۹۱۲ کال د مې ۵ چې د ۱۳۳۰ کال د جمادى الاول ۷ کبږي

د پنجاب د ایدو کټ ورځپاڼې نا سم بیان -

پنجاب ایدو کټ:- څرنگه چې د وگړو ژوند له خطر سره مخامخ دی نو سرحدی صوبه

دې له پنجاب صوبې سره گډه کړی شي -

افغان:- بېخي ناسم - د صوبه سرحد وگړي په پوره آرامۍ ژوند تېروي او بېخي نه

غواړي چې سرحدی صوبه دې له پنجاب سره گډه کړای شي - خبرې او سزا په کومه

صوبه کې نه شته؟

پنجاب ایدو کټ:- افغان ورځپاڼې لمسونه کړې چې د سرحدی صوبې مسلمانان دې

د یو ځای کېدو د پرېکړې خلاف غوندې جوړې کړي او په یوه غږ دې مخالفت ورسره

وکړي - دا لمسون د ډیره اسماعیل خان ولسوالۍ د پخواني ناظم سید لعل پادشاه له

خوا شوی دی -

افغان:- له پنجاب سره د سرحدی صوبې د یو ځای کېدو مساله د صوبه سرحد د ۲۲

لکو مسلمانانو د مرگ او ژوند مساله ده - نو ځکه بویه چې غوندې جوړې شي او په

یوه غږ یې مخالفت وشي او د لمسونکي لیک په تړاو [۱]، دروغ رېښتیا به یې لالا

ایدو کټ ته هغه مهال جوت شي چې ځواب یې له دغه سید لعل شاه نه وپوښتي -

ایدو کټ څه ثبوت لري چې دا لیک د سید لعل شاه په قلم کښل شوی دی.

پنجاب ایدو کټ:- سرحدی مسلمانان سرحد خطرناک گڼي او په لوړ غږ وایي چې

خپل ملکیتونه به وپلوري او پنجاب صوبې ته به د استوگنې له پاره ولېږدي چې په

دوی کې یو د مردان خان هموتی او بل معاذ خان نمبردار [۲] دی [۱].

افغان:- بېخي دروغ دي - د سرحد مسلمانان دا سرحدی سیمه د ځان له پاره تر الهی

رحمت لږه نه بولي او یو یې هم دا نه غواړي چې سرحد پرېږدي په پنجاب کې

استوگنه غوره کړي - او که فرض کړو چې دوه درې تنه صوبه سرحد پرېږدي او په

پنجاب کې اوسېدل غوره وبولي،] شونې نه ده چې د دوه درې نفرو خوښه د دوه ويشتو لکو وگړو خوښه وبلل شي - آيا پنجابي ورځپاڼو د لالا لاجپت راى او اجيت سپنگ پر ايستلو ليكلي و چې ټول پنجاب په خطر کې دى او يا د پنجاب وگړي له پنجاب نه زړه توري شوي دي]؟.

پنجاب ايدوکېټ:- د هر پيور تحصيلدار [د ماليې مامور، ولسوال؟- د.ج.] محمد حيات خان هندوان سخت په تنگ کړي او هره ورځ نوي شرارتونه کوي - خو شکر دى چې شرارت خوښونکى بل ځاى ته تبديل شو -

افغان:- دا ټولې پلمې او تورونه دي - چې رېښتيا شي د پنجاب د ايدوکېټ ورځپاڼې مدير د هغې سزا ياد (چې په دېره اسماعيل خان کې ددغه خان صاحب له خوا ورکړ شوې وه) د غچ له پاره ناکراره کړى دى او ددغې سزا ياد دا مدير اړ کړى چې ددغه تحصيلدار نوم بد کړي - بل دليل يې د هري پور د هندوانو خپل شرارت دى چې د مسلمان تحصيلدار تر لاس لاندې کېدل يې ښه نه ايسي - او رېښتيا خبره داده چې نه يوازې د هري پور هندوان چې د ټول هندوستان هندوان د يوه خپلواک دولت هيله لري او بس -

بیرغ

تر ټولو هغه ارزښتناک څیز چې د عسکری درانده مسلک ته تل خپله سپېڅلې دنده وریادوي، او د هغوی ملي ویاړ او پت لوړوي، [هماغه بیرغ دی چې له اعلیحضرت پاچایي اشرف لوري څخه عسکري غونډونو او کنډکونو ته بښل شوی او پېرزو شوی دی.

بیرغ داسې یو سپېڅلی او دروند امانت دی چې ترې را تاوو کسانو ته شتوالی بښي. [بیرغ د دین او دولت په اجزاوو کې یو جز دی.]

بیرغ د یوه ملت ښکارندویه نښه ده. بیرغ د وطن ستر ویاړ دی. [نو ځکه بیرغ د عسکري شتوالي او هستۍ یوه سپېڅلې او زړه ته نژدې نښه ده. هر عسکري ټولگی چې د خپل لوی بیرغ پت ونه شي ساتلی، او د جگړې پر ډگر یې د غلیم تښتولو ته [پرېږدي،] هغه عسکري ټولگی داسې دی چې گواکې پوښه شوی او له منځه تللی وي. نو ځکه د جگړې پر مهال تر هغو چې یو مټ [پوځي ټولگی - د.ج.] پاتې وي،] خپله جنډه پرېږدو چې ولوېږي، او یا لا سمح الله [خدای مه کړه - د.ج.] د غلیم لاس ته ورشي. هغه تاریخي بېلگې چې سرښندنکو عسکرو د ناکاره غلیم له منگولو د خپل بیرغ د ژغورلو له پاره کړي،] [د جگړې د تاریخ د پاڼو تر ټولو غوره سینگار بلل کېږي.

بیرغ د عسکر د قهر او هیت [هیبت] د نېکمرغۍ جنډه ده چې لیدل یې عسکر را ایشوي او خوځوي او د وطن ساتنې او د ملي پت ټینګونې ته یې پرله پسې پر مخ هڅوي. کله چې یو مورچل یا یوه کلا ونیول شي،] [نو لومړی پرې خپله جنډه هسکوي چې د محاربه د کتاب تر ټولو غوره پاڼه د همدغې جنډې رپا جوړوي. د دولتونو بېلوونکې نښه د هغوی بیرغ دی.] [د دولتونو بېرې په خپلو په جنډو پېژندل کېږي. سفارتونه، کونسلګری، حکومتي ادارې په خپلو بیرغونو بېلېږي.

کله چې د اسلام تاریخ د کتابونو پاڼو ته وکتل شي، [د بیرغ لومړۍ کاربندنه د کایناتو د حضرت ویاړ علیه افضل الصلوا و التسليمات په ویاړلو غزاگانو کې تر سترگو کېږي. د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم په بختورو ځواکونو کې دوه درې څلور ډوله بیرغونه وو چې د (عَلَم) او (لوا) او (رایت) په نومونو یادېدل. آن د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم یو بیرغ (عقاب) [ابز- د.ج. ا. بلل شوی و.

تر هغه وروسته په ټولو اسلامي دولتو کې بیرغ د پوځ یوه ارزښتناکه برخه بلل شوې همداسې را روان دی. د نړۍ نورو دولتونو هم تل په خپلو پوځونو کې بیرغونه کارولي، خپل بیرغونه یې درانده او سپېڅلي گڼلي دي.

زموږ په سپېڅلي متبوع دولت (افغانستان) کې سره له دې چې تر ۱۳۰۶ هجري کال د مخه په عسکري ټولگيو کې جنډې وې، آن د افغان حکومت په لومړیو کې هر سردار خپله جنډه او ډول [اطبل] درلودل چې په هماغه سردار پورې یې اړه مونده، خو بیرغ په افغانستان کې نه یو نظم درلود، او نه کوم ځانگړی رنگ، او نه داسې یوه بېلوونکې نښه چې په دغې نښې سره وپېژندل شي او جلا شي، او نه یو داسې نوم چې سړی په هغه نامه وپوهېږي. هر رنگ چې به د کوم سردار خوښ شو او هر ډول چې به یې زړه غوښتل هغسې یې خپل بیرغ جوړاوه. آن د عسکري ځواکونو په ټولگيو کې د بیرغونو له پاره کومه سمبال قاعده نه وه. په هر کنډک او هر مټ او هر غونډ کې په بېلابېلو رنگونو او نښانونو ډول ډول بیرغونه لیدل کېدل. ځانگړي نومونه یې هم نه درلودل. د ساري په توگه که به یوه سپینه جنډه چې په سره رنگ چلیپا [به یې درلوده- د.ج. ا. او یا ژر بیرغ چې په زرغون رنگ به یې کوم انځور درلود،] [چا وپوښتل چې دا څه جنډه ده؟ ځواب به ورکړ شو چې دا د (منځني کنډک) [امنزی کنډک] او یا د (ښي مټ) [اشی مټ] بیرغ دی. حکومتي ادارې او موسسې هم د بیرغ له پرمینو نښو یې برخې وې.

زموږ زړونو ته رانژدې ستر اعليحضرت ټولواک ذات دا خورا ارزښتناکه مساله تر خپل پرمختگپالي همایوني نظر لاندې راوسته، [د تر دې پنځه کاله د مخه یې په خپل نفیس شاهانه نفس د بیرغونو د سمبالښت [چاره] سمبال او یوه کوتلې او وړ لار یې ورته وټاکله.

اوس مهال زموږ په سپېڅلي متبوع دولت کې لاندې بيرغونه زموږ د مهربان خويه پرمختگ لور په اعليحضرت ټولواک تر سيوري لاندې په پوره وياړ او پرتم رپاند دي: لومړۍ - (ځانگړی پاچايي بيرغ) دی چې ددغه نېکمرغه توغ رنگ سور او د محراب و منبر نښان يې سپين رنگه دی او يوازې په سره رنگ له دولتي بيرغه بېلېږي، [ا. اعليحضرت شاهانه ذات چې هر ځای تشریف ولري،] پر هماغه ځای هسک وي. دويم - (دولتي بيرغ دی) چې د جندي رنگ يې تور او دولتي نښان چې له محراب و منبره جوړ دی، [ا. سپين پري انځور شوی دی. دا د دولت رسمي بيرغ دی. پر ټولو حکومتي دفترونو او دولتي ادارو له سهاره تر ماښامه رپاند وي او ماښام راکښته کېږي.

درېيم - سپېڅلی لوی عسکري بيرغ دی چې د (عَلَم) په نامه پېژندل کېږي. هر غونډ ته د اعليحضرت ټولواک له وياړلي لوري يو علم ښل شوی دی. تر ټولو ستر پوځي بيرغ همدا سپېڅلی (علم) دی، [ا. د بر يو نښه (علم) پخپله د ور ښمښم سپنسي له ټوکر څخه وي چې دننه په افغانستان کې جوړېږي. ليکنې او نښانونه يې پر سپينو ور ښممو د پاولي گنډني په دود جوړ شوي دي. د مبارک علم د جندي يوه خوا د (محراب و منبر) يو دولتي نښان او يوه د غونډ خپله نښه لري. پر پاسنی خوا يې د (لااله الاالله محمد رسول الله) پاکه کلمه او پر کوزنی خوا يې (د افغانستان خدای ورکړی لوړ دولت) ټکي، او په منځ کې يې د (الله اکبر) پر تمينه کلمه، او د نښان پر سر يې چې د غونډ بېلوونکې نښه ده د (وَيَوْمَئِذٍ يَقَرِّحُ الْمُؤْمِنُونَ بَنَصْرَ اللَّهِ) مبارک آيت او د محراب و منبر تر دولتي نښان لاندې د (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ان تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ) مبارک آيت او د شريف علم پر څلورو گوټونو دا بيت چې: به صدق ابوبکر وعدل عمر به آزرع عثمان و علم علی اد ابوبکر پر صدق او د عمر پر عدل د عثمان په حيا او د علی پر علم - د.ج.ا. خپور ليکل شوی دی.

د درانده علم د جندي پر دا بله خوا بيا يو دولتي نښان او د غونډ يو نښان شته، [ا. پر پاسنی خوا يې (بسم الله الرحمن الرحيم) او پر کوزنی خوا يې د (اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) نوميالی نوم، او پر منځ کې بيا د (الله اکبر) وياړلي کلمه او د دولتي نښان پر سر د (انْهَمَّ لَهُمُ الْمَنُورُونَ وَاِنْ جَدَدْنَا لَهُمُ الْعَالِبُونَ) مبارک

آیت او د غونډ د نښان پر سر د (نَصْرَمِنْ اللَّهِ وَفَتْحُ قَرِيبٌ وَبَشْرَ الْمُؤْمِنِينَ) مبارک آیت او تر دولتي نښان لاندې د (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ) مبارک آیت او د غونډ تر نښان لاندې د (صَفًّا كَانَهُمْ بَنِيَّانُ مَرِصُوصٌ) مبارک آیت او پر څلورو گوتونو يې د څلورو نژدې پښتو (جبرائيل، ميکائيل، اسرافيل، عزرائيل) مبارک نومونه کښل شوي دي. دا ټولې ليکنې او نښانونه د پاوولي گنډنې په دود پر سپينو وړ پښمو کښل شوي دي.

د عَلم د څوکي سپورمې له اوسپنې جوړه ده. د سپورمې په منځ کې د محراب و منبر دولتي نښان له سرو سره پر گډو شويو ژړو د شبکه کارۍ په دود انځور شوی دی او د سپورمې پر دواړو خواوو د (وَمَنْ يَتَوَلَّى اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ) مبارک آیت حک لیکل شوی دی. دا ټولې ليکنې په عربي نسخ ډول خورا بنياسته کښل شوي دي. د مبارک عَلم لاستی له بانس لرگي [جوړ] او اوږدوالی يې له اوسپنيزې برچې د سپورمې تر سره يوولس فوټه کېږي.

څلورم: - د (عقاب) سپېڅلی بيرغ دی چې تر عَلم وروسته تر ټولو ستر عسکري بيرغ بلل کېږي. او هغسې چې عَلم د يوه (غونډ) له پاره ټاکل شوی [،]، [عقاب] د يوه (مټ) له پاره غوره شوی دی [،]، [د عقاب جنډه هم له تور وړ پښمين سپنسي څخه ده]، [د محراب و منبر دولتي نښان يې له سپين کتان څخه دی. پر يوه خوا يې (طیبه کلمه) او د (د افغانستان خدای ورکړې لوړ دولت) ټکي او پر بله لوري يې لوړ (بسم الله الرحمن الرحيم) او کوز د (عليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) نومالی نوم او پر څلورو څنډو يې د (الله اکبر) پر تمينه کلمه کښل شوې ده]، [،]

دې دوو مبارکو بيرغو ته د توپونو سلامي هم نيول کېږي [،]، [د ساري په ډول که عَلم او عقاب له خپلو اړوندو عسکري ځواکونو سره له يوه ښاره بل ته ورسېږي]، [د اردلي غونډ يعنې ځانگړو عسکرو عَلم ته د توپ په (۱۱) ډزو، او ددغه غونډ عقاب ته د توپ په (۹) ډزو سلام کېږي.

پنځم - (رايت) د عسکري مبارک بيرغ نوم دی [،]، [لکه هغسې چې د هر غونډ له پاره عَلم او د هر مټ له پاره عقاب ټاکل شوی]، [هر غونډ او هر مټ ته (رايت) هم ټاکل شوی دی. د هر غونډ او هر مټ عَلم او عقاب او رايته په رنگونو او نښانو له يو بله

بېلېږي. پر دې سربېره د (کنډکونو) او (ټوليو) له پاره د (بیرغ) او (علامې) په نامه هم کوچنی جنډې شته چې که خدای کول جزییات او تفصیلات به یې د افغانستان د خدای ورکړي لوړ دولت د پوځي ځواکونو په برخه کې وړاندې کړو. او اوس د خپل سپېڅلي ستر هوښیار او پر دین پوه ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) په بې ریا دوعا دا وینا پای ته رسوو. او د خپل سپېڅلي متبوع دولت بریمن بیرغونه تل تر تله په پرتم او بري سره رپاند غواړو.

بهرنی پېښې

سیاسي لنډیز

د نړۍ د پېښو پر پاڼو دا شپې ورځې د اروپا د سترو دولتونو د مهمو خوځښتونو او ډاروونکو تشبثونو عجیبه نکلونه او حکایتونه تر سترگو کېږي. او چې ددغو نکلونو منځ په څیر نظر وکتل شي، [همدا یوه نتیجه ترې رابرسېره کېږي چې ټول لوېدیځ دولتونه د ختیځو هېوادو د غورو او خوړو مړیو د تېرولو له پاره به هڅو او پلانونو بوخت شوی دي. که څه هم په ښکاره د مثلث او مربع او مثنا [؟] تړونونه او پيوستون وینو، [خو که رېښتیاوو ته پام وشي،] ټول د منځنیو پېر یوډهماغو صلیبیانو تر جنډې لاندې یو موتی او پېيلي وینو چې ټولو یې که لوی دي که واړه په یوه خوله د ختیځو اسلامي هېوادو پر وېش سلا یوه کړې ده. خو له دې یووالي سره سره، [ددې مړۍ خوند او خوړوالي ددې سبب شوی چې په خوړلو کې یې له یو بل سره رخه او سیالي وکړي او په یوه دسترخوان راټول نه شي.

ایټالیانو چې له لوړې په جوع الکل ناروغۍ [چې خوري او نه مړېږي - د.ج.] اخته شوي وو. ددې خوندورې مړۍ په وړاندې صبر او حوصله بایللې، [د نس پالنې په عجیبو ځاپورو یې پر دې مړۍ وردانگلي دي. خو مړۍ یې داسې دوه لاسي او وارخطا خولې ته کړې چې اوس یې په ستوني کې نښتې او ساه یې وربنده کړې] او [لاس او پښې غورځوي]. [د طرابلس زړور غلیمان یې داسې پر ستوني ناست دي چې په بسمل وزمه لاس پښو غورځولو او رېږدېدلو یې د سره سمندرگي، او سورې، او د سپین سمندرگي څنډې او آن د استانبول تر درشله په خپلو حیواني وینو لرل دي.

که څه هم د مړۍ تښتونې نورو ملگرو يې د (ببطرفی) په نامه قاعدې له مخې چې په خپله يې د مړۍ د آسانې تېرونې له پاره ټاکلې، [۱] په يوه گوټ اوبو او يا له تخرگه په رانيولو مرسته کړې او تر شونډو لاندې او د وروځو په پيڅکه او د سترگو له کنجه يې ورته (دارو دې شه، دارو دې شه) ويلي، خو د پردې له شا را ونه وتل.

مراکو او فونغو [کانگو - د.ج.] هم د مړۍ تېرونې دوو شريکانو په يوه عجيبه چل له يو بل سره تبادله او په آسانۍ له ستوني تېر کړل. چې په دې خوږو مړيو کې به يې څه خوند ليدلی وي چې د (سدان) د جگړې ټوله خواري او سپکاوې ترې هېر شول، او په ځان پورې د (الساس او لورن) د نښلولو کړاوونه او غمونه يې چورلت هېر کړي [او] د مړۍ په تېرولو کې ترې خواږه انډيولان او د ډوډۍ ياران جوړ شول؟

حال دا چې شمالي اېر سره له دې چې د مړۍ له نورو شريکانو سره يې د رخې له ډېروالي، [۱] د ايراني مړۍ په تېرولو کې وروسته زمري ته د يووالي لاس ورکړی و، کله چې يې نور وړی وليدل چې تښتونې کوي او دی تر شا پاته دی، [۱] نو صبر او زغم يې پر وبايله، او وړاندې او وروسته تړونو او پيمانو ته يې هم ونه کتل، [۱] هماغه شېبه يې پر مړۍ ور ودانگل، او د خپل ملگري او سيال سترگې يې په (خطاءالبصر) پېښې اخته کړې [او] سيال يې چې څو لاس يا پښې وهلو ته ځان جوړاوه، [۱] دوه درې څلور ډېرې غوړې او تودې او خوږې مړۍ يې له ستونې تېرې کړې وې. زمري حيران پاتې شو، [۱] له تسليمۍ پرته يې بله لار ونه لیده، [۱] هرومرو به د ايران په جنوب کې د خپلې وسې په اندازه د يوې غوړې مړې د تېرولو هڅه کوي.

د مشهد د غوړې مړۍ تېرېدل به د زمري له پاره له خطرناکو پايلو پرته بله گټه ونه لري. د توپ په گولۍ د اسلام د سپېڅلي زيارت ويشتل کېدل چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم د کورنۍ د يوه غړي سپېڅلی قبر دی. هسې يو غملرلی حالت نه دی چې د نړۍ پر مخ دې ټول مسلمانان ترې اغېزمن نه شي. تر ټولو بده يې لا دا چې له خپل ټول مصنوعي ستروالي سره سره يې د جنايتونو ټيټوالي او د غلا او شوکمارۍ کرغېړنو کړنو ته هم لاس اچولی دی. د حضرت امام د ښکلو آثارو خزانه يې په داسې شوکمارۍ چې د پاریس (گروډ) يان [؟] ورته حيرانېرې، [۱] غلا کړې، او د هغه متوليان

او خزانه وال يې له خړولو او زندۍ کولو ډارولي او د رضایت لیکونه يې ترې اخیستي دي. [خومره توره، خومره برم!...

ډېره موده کېږي چې په مور افغان ولس کې دایوه خبره همداسې خپره راروانه ده چې «د برتانيا دولت له دين او مذهب او معبدونو سره کار نه لري، پر خلاف يې روس دين او ناموس ته له هېڅ ډول سپکاوي ډډه نه کوي». او په رېښتيا چې د مشهد په دې پېښه کې دا ټکی جوت شو. په هندوستان او نورو ځايو کې د برتانيا دولت برياليتوبونه پخپله د همدې سياسي تگلارو [برکت] دی، [خو څه چې د پام وړ بلل کېږي دادي چې دا پېښه د برتانيا کونسل په خپلو سترگو په مشهد کې ليدلې ده.] آيا د روس پر دې جنايتکارو کړنو به کوم اعتراض وکړي او که نه؟

لومړی کال، اتلسمه گڼه، ۶ مخ

د خواشینۍ یوه یادونه

یو شمېر هغه ورځپاڼې چې په انگرېزي ژبه په هندوستان کې خپرېږي، [زموږ د سپېڅلي متبوع دولت په اړه خپاره کړي ډېرې خبرونه د خپلو ځینو سرحدي خبریالانو له خوا لیکي چې دا خبریالان خپل خبرونه له ځینو هغو مکارانو او اجیرانو څخه چې له افغانستان نه پېښور ته رسېږي د یوې خولې چیلیم او یو دوه پیالو چایو په بدل کې تر لاسه کوي او د ورځپاڼو پر چلونکو یې - چې ددوی پر بې بنسټه خبرونو مین دي، [پلوري].]

که څه هم موږ د دغو زړو کاغذگوټو دې بې بنسټه چټیاتو ته دومره ارزښت نه ورکوو. خو د خواشینۍ ځای دادی چې زموږ عام وگړي له دې امله چې ددې ډول کاغذگوټو پر اصلي موخو سم نه پوهېږي [-] د انگرېزي ژبې له کبله [-] ټولې دغه خبرې پخپله د انگرېز ځلانده دولت له لوري انگرېزي او له دې امله د عمومي نهیلي او ناسمې انگرېزي سبب کېږي. نو ځکه خپلو ټولو کورنیو او بهرنیو دیني ورونو ته ور یادوو چې د افغانستان د لوړ خدای وړ کړي خپلواک دولت په اړه ددغو کاغذگوټو چټیاتو ته هېڅ ارزښت او اعتبار ورنه کړي، او د سرحدي بدخولو دغه خبرې یوازې په همدغو کاغذگوټو پورې تړلې وبولي او پر بلې خوا یې ونه شمېري.

ځانگړې مقاله

«د یوې فابریکې [ماشین خانې] له لیدو څه عبرت اخیستل کېږي؟»
په کایناتو کې گورو: یو څیز هم جامد او بې خوځښته نه مومو! [تول څیزونه یا پخپله
یا په بله وسیله خوځېږي. برکت په خوځښت کې دی، خوځښت ژوند دی، درېدل
مرگ!]

ددې ناپایو عالمونو تر ټولو ستر هستوونکي د خپل بېساري سپېڅلي ذات د بشپړ
قدرت او حکمت د نښو د ښودلو له پاره له مطلقې نېستۍ نه د (کایناتو) په نامه یوه
بېساري او بدیعي فابریکه [ماشین خانه] راهست یعنی خلق کړه. د (طبیعت) په نامه
یو زیارکښ له اسرارو ډک ماشین کاروونکی یې د هغې پر څرخېدو او خوځښت
گومارلی دی. آسمانونه ددې فابریکې یوه وسیله او ماشین دی چې دلی دلی
تاوېدونکي او خوځېدونکي څرخونه لري چې د پیداښت له پیله د ورکېدو تر پایه
یوه شېبه هم له تاوېدو او خوځېدو نه پاتېږي او نه به پاته شي. ځلاند لمر یې د
(سیاراتو عالم) ته د یوه نغري او بخار ډېگ په توگه گومارلی چې په خپله رڼا او
رښکونکې تودوخه د سیاراتو عالم په ژوند بښونکې تاوېدا او خوځېدا راولي. هغه
ثابت ستوري چې پر ځای ولاړ برېښي بیا هم بې خوځښته او ثابت نه دي. بلکې هر یو
یې خپله ځانگړې خوځېدا او تاوېدا لري چې موږه ته د واټن د لیرې والي، او د ناپایه
فضا د وسعت او پراخوالي له امله پر ځای ولاړ برېښي. او څنگه یو واټن! داسې واټن
چې ذهن، فکر، علم یې له اندازه کولو د بېوسی اعتراف کوي. او څه وسعت او
پراخوالی! چې وهم، قیاس، گومان، هندسي حساب دا ټول په کې ور کېږي او پوښه
کېږي.

او لنډه دا چې کله آسماني جسمونو [جرامو] ته نظر وکړو، [یو یې هم بې څرخېدا او
خوځېدا نه وینو، او بیا چې کله ځمکې ته وگورو هېڅ شی ولاړ او بې خوځښته نه

مومو! ورېځې غړومبېرې، باران اورېرې، بزگر تخم شيندي، تودوخه، اوبه، خاوره، هوا روزي، ژرنده اوږه کوي، ډوډۍ پخوونکي ډوډۍ پخوي، زيارايستونکي د تندي خولې توپوي، حلاله ډوډۍ خوري. حضرت سعدي رح فرمايي [:

ورېځ سيلۍ، لږه او لمر فلک په کار دي چې مړۍ دې په لاس درشي بې نټې
ستا له پاره ټول تابع رسي پر غاړه انصاف نه دی که ته ځې له دې رسي

ويالې، څړوبي، ژوي، بوتې، او آن کاني او ډبرې ټول په يوه خوځښت، په يوه تاوېدا، په يوه فعاليت، په يوه سنجونه [کې دي] چې حيرت! حيرت!
اوس موږ له ځمکنيو او آسماني خبرو تېرېږو د بشر په لاس يوې جوړې شوې فابريکې ته ننه وځو چې ووينو د هغې د څرخونو او ډول ډول آلو له تاوېدا څه عبرت اخيستلی شو.

لومړی: د (اعمالو د تقسيم) يعنې د کارونو د وېش قاعده چې د سياسي، اقتصادي علومو په کتابو کې يې د کاغذ پر مخ لولو، [په يوه فابريکه يعنې ماشينخونه کې دغه قاعده انځور شوی او مشخصه وينو. لومړی يو لوی نغری [آتش خانه] وينو چې اوبه په براس اړوي او له دغه براس نه په فشار سره لويې کټوې [دېگونه] ډکوي. او دا د کار د وېش لومړی پړاو دی چې که يې پر يوه دولت پلي او قياس کړو، [د ډبرو سکاره يا سونټو کې يې (مال) او (عسکر) وينو. او د کېکارلو او د براس د فشار ځواک يې د (عقلي سياسي تدبيرونو) په بڼه وينو چې که دا درې څيزونه ورک شي، [فابريکه هماغه شېبه درېرې او پرچاوېرې.

د بخار د پگ د کېکارلو او فشار د خورا اغېزناک زور په مرسته براس په فابريکه کې د کارونو د شمېر پر بنسټ پر مختلفو څانگو ويشي. هره څانگه چې کومې چارې ته گومارل شوې وي هغه په خپل وار بيا پر سلگونو څانگو ويشي او خپل واک او صلاحيت په دغو څانگو کې په آزاد ډول چلوي. د ماشين د براس زور، په حکومت کې (تشريعيه) يعنې هغه ځواک ته ورته والی مومي چې د دولتي ادارې احکام د قوانينو او لارښوونو په بڼه وضع کوي او د وېش قاعده يې د څرخونو تاوونکي او د کارځايونو خوځوونکي ځواک، (اجراييه) ځواک يعنې هغه ځواک ته ورته والی مومي چې دا قوانين په وړ چاپېريال کې پلي کړی چې هغه دولتی دايرې او څانگې دي.

يوه ستن، يا د قطعو يوه پاڼه څومره کوچنی او بې ارزښته څيز دی. خو که د فابريکو له خوا د کارونو د وېش قاعده نه وي، [۱] يوه ستن او د قطعو يوه پاڼه به سل تنه په يوه مياشت کې جوړ نه کړی شي. په داسې حال کې چې د فابريکو د کاري وېش له برکته لس کارگران په خپلو کاري وسيلو سره چې دومره پرمختللي هم نه وي، [۲] اتلس ډوله چارې ترسره کوي، [۳] اته څلوېښت زره ستنې جوړوي چې پر هر کس څلور زره او اته سوه ستنې راځي. او دغه راز په هغه فابريکه کې چې د قطعو کاغذ جوړوي، [۴] سره له دې چې پر هر کاغذ او يا ډوله عمليات تر سره کېږي [۵] او دېرش کارگر هره ورځ د قطعو پنځلس زره کاغذونه جوړولی شي چې که دا ټول او يا ډوله چارې د يوه کارگر پر غاړه وي، [۶] د ورځې به يو هم جوړ نه کړی.

نو کوم عبرت چې د يوې فابريکې د کار له وېش نه سړی اخیستلی شي دادی چې بنيادم ته بويه په خپلو ټولو چارو کې د کار د وېش همدا قاعده په پام کې ونيسي. د ساري په ډول د ورځې شپې د وختونو په لگولو کې د وېش قاعدې په پام کې نيول اړی ندي. هر آمر، هر سوداگر، هر کسبې چې د خپلې ورځې او شپې وختونه د وېش پر قاعده وټاکي، نو ډېر به هوسا او نېکمرغه شي. ځکه هر څوک چې پر دې فاني نړۍ اوسي، [۷] د خپل ژوندانه له پاره اړ دی چې د نورو د ژوندانه له پاره کار وکړي او که د نورو د ژوندانه له پاره کار ونه کړي، [۸] پخپله ژوند نه شي کولای. که بزگر د اوبدونکي د لوړې د مخنيوي له پاره غنم ونه کړي، [۹] اوبدونکی ورته کالي چمتو کولی نه شي. نو ځکه د بشري ټولني گرد وگړي هڅو او عمل ته اړ دي. که دا هڅه او عمل هر څوک د کارونو د وېش پر قاعده پر مهالوېش برابر کړي، [۱۰] نو وخت به يې کله هم ضايع نه شي. او چې وخت يې ضايع نه شي، [۱۱] له خپله عمره گټه اخلي، او چې له عمره گټه واخلي، [۱۲] خیر به يې هم خپل ځان او هم خپلو هم جنسو ته رسېدلی وي.

د ماشين له ليدو مور ته بيا دا عبرت هم رارسېږي: چې لکه هماغسې چې ټول څرخونه او آلې پر کار، او هېڅ څيز معطل او وزگار نه وينو، دغه راز ټولې دغه چارې بې نظمه او بې قانونه هم نه وينو. ټولې هغه لويې او وړې خوځنده آلې چې په يوه فابريکه کې ليدل کېږي، [۱۳] ټول خوځښت يې د يوه سمبال قانون او قاعدې له مخې چلېږي چې يو يې هم له دغه نه بدلېدونکي قانون څخه چې ورته ټاکل شوی،

سر غرونه نه کوي. او پر هماغه یوه بڼه، او یوه پرله پسېوالي او یوه نظم خپلو سمبالو خوځښتونو ته دوام ورکوي چې که نظام او قانون نه وي،] د خوځښتونو همغږي او یو رنگي نه جوړېږي، او چې په کارونو کې همغږي او سمبالښت رامنځ ته نه شي او د ماشین هر څرخ او هره آله په خپل سر تاو شي،] د هڅو او زیار پایله یې له سولېدو او له کاره لوېدو پرته بل څه نه شوای کېدی.

او لنډه دا چې د یوې فابریکې کتنه دومره عبرتونه رابښي چې لنډیز یې دا څو کرښې دي: خوځښت او هڅې، هاند او کړنې، قانون او انتظام، د کارونو وپش، د مهال وپش، د هڅو گډوالی - یعنې د زیار یووالی چې ددې کارونو پایله او ثمره په فابریکو کې چې د جماداتو له ډلې ده،] ډول ډول صنعتي [محصولات] کېږي. او که انسانان دا څیزونه په خپلو بشري کړنو کې پلي کړي. پایله او ثمره یې نېکمرغی، شتمنی او ښېگڼې کېږي.

[پای]

د ځمکې د کرې تاریخ

په ۱۷ گڼې پسې

دویم پړاو - (ناعمه) موده ده چې (سیلوري) موده یې هم بولي. ددې مودې په کتلو او ډبر توپو کې د بوتو او ژویو کلک شوي پاتې شوني (متحجرات) ډېر آسان لیدل کېدلی شي. په دې دوره کې (ناعمه) ژوي یعنې (پاسته بې هډوکو ځناور) لکه چینجیان او حلزونان او (مفصلیه ژوي) یعنې (پاسته بند لرونکي ځناور)، او (شعاعیه ژوي) یعنې (ځلېدونکي ځناور) نوي په راڅرگندېدو دي. ددې پېر تر ټولو ډېر ژوي پوست بدني ناعمه ژوي دي.

درېیم پړاو - د (سَمک؟ موده) ده چې د (دوونې؟ موده) یې هم بولي. ددې دورې ډېر شوي [متحجرات] هم ډېر دي او دغه راز د مخکنیو پېرونو له ډبر شویو څخه لا بشپړ بوني او ژوي په کې ورگډېږي. ددې دورې په ډبر شویو کې که څه هم مفصلیه او ناعمه او شعاعیه ژوي ډېر دي، [خو کبان او په تېره بیا سینگر اوو [سگماهي] ډوله کبان په کې ډېر لیدل کېږي. د هغو بوتو او ژویو نښې چې په شمالي امریکا پورې ځانگړې دي،] ددې پېر په ډبرو کې موندل کېږي.

څلورم پړاو - (فحمي موده) یعنې د ډبرو سکرو دوره چې د (کاربون دوره) یې هم بولي. د دې دورې په ډبروزمو کې د (زاحفه) ژویو یعنې هغو ژویو چې په تي لوبېږي،] لومړنۍ نښې رابرسېره کېږي. (ذوالمعیشین ژوي) یعنې هغه ځناور چې هم پر وچه او هم اوبو ژوند کوي،] او کوچنی حشرې لکه ملخ، او کورنۍ گونگتې [امادر کیک] او نور، او (قشریه ژوي) یعنې پوستکي لرونکي ژوي لکه سنگ پشته او خرچنگ او نور ددې دورې په ډبروزمو کې لیدل کېږي. د بوتو له ډلې (سراخسیه) لکه څېړۍ، او چام؟، او ځنغوزیو او نورو په دې پېر کې خورا وده کړې ده. د ډبرو سکاره ددې دورې د بوتو زېږنده ده. دغه مهال د ځمکې د مخ تودوخه د اوس مهال پر تله څوڅو ځله

پورته او ډېره وه. او د هغه مهال د محيط په هوا [اتموسفير] کې د (کاربون) عنصر هم خورا ډېر و. له همدې امله د بوتو د لويونې ځواک هغه مهال ډېره وده کړې وه او هر ډول بوتې او ونې چې اوس ليدل کېږي، [هغه مهال په سلگونه ځله تر اوسنيو بوتو لوی، يراخ او پنډ وو چې دا د ډبرو سکرو د کانونو په ډبرشويو کې برېښي. له کم گلو لويو لويو ونو نه د ځمکې پرمخ لوی ځنگلونه او زرغونې بېلې جوړې شوې، چې د استوا له کرښې تر قطبونو پورې يې د ځمکې ټول مخ پوښلی و. هغه مهال د ځمکې دنننې تودوخه نيمه پخه شوې او د ځمکې پرمخ يې پرله پسې لوی بدلونونه او پېښې رامنځته کولې. د اور له زوره ځمکه پر هر لوري بيا بيا چاودلې، د اورشيندو غرونو جهنم وزمه لهيب؟ د ځمکې د اتموسفير هوا په براس اړوله او لوی توپانونه يې راجوړول او دې توپانونو ټول دغه ځنگلونه خچ پچ کول او د ځمکې په بېلابېلو پوړيو کې يې ډوبول او بيا اوبه جذبېدې او په ژورو برخو او کندو کې راټولېدې او د تېرد عمل - يعنې د ځمکې د مخ سر ډدا له يوې پېړۍ نه بلې او له يوه پړاو نه بل ته ډېر ډه او [اورسره] هغه ځنگلونه تر ځمکې لاندې پورې يو کې په تحجر يعنې ډبر کېدو اوښتي او د ډبرو سکاره ترې جوړ شوي دي.

پنځم پړاو - د (زاحفې؟ موده) ده - يعنې بې پښو ځناور چې پر ټټر څکېږي. او ناعمه ژوي په دې پېر کې بشپړ تابه ته رسېدلي دي يعنې ډېر ستر شوي وي. [زاحفه ژوي چې په دې پېر کې د يادولو وړ دي،] له دې څو څيزونو د هغو له ډبروزمو پرته پخپله د هغوی کومه نښه نه ده پاته. په دې ډله کې د (ايڅينو سورس) په نامه يو سمندري ژوی و چې سر او غاښونه يې سيمسارې [تمساح] يعنې ناگو ته ورته وو او له لسو تر دېرشو گامونو اوږدوالی يې درلود. بل يې د (پلاسيو سورس) په نامه خورا ستر ژوی و چې سر او غاړې يې مار ته ورته والی درلود. د الوتونکو له ډلې د (پته روداقتيل) په نامه خورا ستر وزرلرونکي ژوي موجود وو. په دې پېر کې سينگر اوان خورا ډېر ليدل کېږي. [د لومړی ځل له پاره (ذات التدي) ژوي يعنې تي لرونکي ځناور ددې پېر په ډبروزمو کې تر سترگو کېږي.

شپږم پړاو - : (ذات التدي پېر) يعنې د تي لرونکو [پېر] دی چې په دې موده کې د بوتو او ژويو ډېرې ساده بېلگې له منځه تللي او پوپناه شوې دي. [په دې دوره کې د

(سالمون) او (رينغا) په نامه سمندري کبان تر سينگر اوانو ډېر ليدل کېږي. د ژويو او بوټو لا بشپړې شوې بڼې او ډولونه ليدل کېږي. تي لرونکي ژوي تر نورو ډېر بېرې او برلاسېرې. په دې موده کې د ذات التدي ژويو له ډلې د (پالوتري يوم) په نامه يو ستر او دروند اوږد پوزی ژوی، او د (دينوتري يوم) په نامه يو ژوی چې د سر او خرطوم له پلوه هاتي ته ورته و. خو غاښونه يې کوزې خوا تاو شوي وو. او د (ماموت) په نامه يو هاتي چې حمودي هاتي يې هم بولي. او د (مغاتيبيوم) په نامه يو ژوی چې د لوی کوږ [کرگدن] له جنسه و، [د دې دورې په ډبروزمو کې ليدل کېدل.

اووم پړاو:- (د بشر موده) ده او دا هماغه پېر دی چې موږ په کې يو. خورا ستر ژوي چې د ځمکې پر مخ واکمن ول [،] په دې اووم پېر کې ورو ورو له منځه تللي دي، او ځای يې تر هغو يو څه کوچنيو او ظريفو ژويو نيولی دی. خو د کایناتو د ستر هستوونکي حکمت ددې پېرونو په اوږدو کې د ځمکې گړه اصلاح کړې او له يوه حال نه يې بل ته اړولې تر هغو چې ترې د اوسېدا يو وړ ټاټوبی جوړ شوی. او د کایناتو د کتاب د تلپاتې خرخېدا د کليز [تقويم] پانو يوه خوندوره ښکلا موندلې. د احسن التقويم پر همدې مهال يې د انسان شريفه بڼه را څرگنده کړې او د ځمکې گړه يې له خپلو ټولو شتو سره هغه ته بښلې ده. که څه هم ددې پېر په لومړيو کې هم خورا گڼ بدلونونه او پېښې د ځمکې د گړې پر مخ شوي، او ډاروونکو توپانونو او زلزلو د ځمکې مخ خچ پچ کاوه، [خو د تېرو پړاونو کچې ته نه رسېده چې انشاالله د اوسني پېر پر بدلونو به وروسته په يوه ځانگړي فصل کې خبرې وکړو. اوس بېرته د ځمکې د گړې د تاريخ څېړلو ته ورستنېږو د سپېڅلو آسماني کتابونو له رمزونو ډکو ويناوو په تطبيقاتو او د (ژه نوژۍ [ژه نو لوزۍ] فن) په تفصيلاتو کې يو څه تَوَعَّل؟ او تتيع [څېړنه] کوو.

محاکمات او تطبیقات

که لږ پام وکړو او څير شو نو د شريف تورات د (مخلوقاتو د تکوين سفر) او د (ژه نوژۍ [ژه نو لوزۍ] فن) د پېرونو په وېش کې د ورته والي معقولې او بشپړې لارې موندلی شو. ځکه دلته يواځينی ستونزې چې له سپېڅلو کتابونو سره د علومو [فن]

په تطبيق کې زموږ مخه نيسي،[هماغه د (يوم) يعنې ورځې ټکي دی. دا خو ښکاره ده چې (ورځ) د هغو ټوټو يوه ټوټه ده چې زمانې ترې جوړېږي.

اوس نو که د (يوم) ټکي چې په تورات کې فرمايل شوی،[د (بېر) يا (پراو) په مانا وپولو او د ځمکې د هر پاټکي موده چې د طبقات الارض فن [ځمکپېژندنې - د.ج.ا] مور ته رابندولی،[له يوې ورځې سره چې د مخلوقاتو د تکوين سفر بيان کړی،] تطبيق کړو،[نو توپير به مو تر څه ځايه لېرې کړی وي.

هغه علامه پوه چې (د ستورپېژندنې) ويوکي [لغتونه] يې تنظيم کړي،[د (يوم) په تغيير کې يې روښانه او ثابتته کړې او ويلي دي چې د (يوم) مانا يوازې دې ته ځانگړې نه ده چې له ختيځ نه د لمر تر ختلو او لوېديځ ته تر لمر پر بوتلو او بيا تر لمرخاته پورې وغزېږي،[نه،] چې د (يوم) ټکي يو عام او پراخ تعبير دی چې د مهال او زمانې د يوې برخې نوم دی. لکه د ساري په ډول (يوم القيامه) يعنې د (قيامت ورځ) د ورځې په مانا نه راځي. چې له لمرخاته تر لمر پرېواته او بيا تر بل لمرخاته وي. بلکې يو اوږد او تلپاتې مهال دی چې څلروويشت ساعته ورځ يې په وړاندې د يوې ثلاثې تر درېيمې برخې هم لږه برېښي.

سربېره پر دې ځينې نور داسې تمثيلات؟ هم شته چې ورځ د لمر تر ختلو او لوېدلو بهر باسي،[لکه د ساري په توگه: «د قيامت يوه ورځ د دنيا له زرو ورځو سره برابره ده»،] يا دا چې «ليلة القدر تر زرو مياشتو غوره ده»،[يا دا چې «د څښتن تعالی هره ورځ په يوه شان کې ده». دا ورځې چې فرمايل شوې،] هېڅکله هم هغه مشهورې او جوتې ورځې نه دي چې موږ يې پېژنو. [د لوی څښتن سپېڅلی قدرتونه او حکمتونه په ورځ کې نه بلکې په هره شېبه، او هره گړی، او هره پېړی، او هره زمانه کې په بل شان او بله بڼه رابربښي او څرگندېږي. د زرو تعبير هم دغه عدد چې تر نهه سوه نهه نوي وروسته راځي،] نه دی بلکې د تمثيل؟ په ډول راغلی دی. او بل دا چې څه اړتيا! که چېرې هغه څيز چې (ورځ) بلل کېږي،[له لمر خاته تر پرېواته يا له لمر خاته تر لمر خاته موده وای،] د تورات شريف د مخلوقاتو د تکوين سفر کې بيا څه ډول په يوه ورځ کې د هغې ورځې د پيدا کېدو خبر ورکول کېدلی شو؟ په يوه ورځ کې د ورځې د پيدا کېدو مانا داده چې دغه خلق شوی څيز يعنې ورځ د خپل خلقت د

مودې له پاره د مهال ظرف گرځي چې پر داسې مهال له مظروف نه دمخه د ظرف له پيداكېدو خبرول اړينېدل. په داسې حال كې چې په شريف تورات كې د لمر او سپوږمۍ او ستورو پيداكېدل پر څلورمه ورځ بيان شوي دي چې دلته هم له ظرف نه دمخه د مظروف پيداكېدل اړينېدل. نو ځكه ورځ همدا لمر خاته او پر يواځه نه دي.

اوس نو پايله دا راخېژي چې كوم مهال او زمانه چې شريف تورات ورځ بللې، [دغه مهال او زمانه د (ژه ئوژى، اژه ئو لوژى، فن) يعنې (ځمكپېژندنې) پېر يا پړاو ياد كړى دى. او د شريف تورات هره ورځ د ځمكنيو پاتكو [طبقوا] له يوه پاتكي سره چې په يوه پړاو تعبير شوى، [سمون خوري].

اوس به لږ د ځمكې د شپږگونو طبقو او د تكوين المخلوقات د سفر د شپږو ورځو په اړه چې تر څه ځايه مو يې د تطبيق هڅه وكړه، [عقلي فلسفي محاكمات ارزونې] هم وكړو او [د ځمكې د كړې په اړه به خپلې خبرې ورسره پاى ته ورسوو.

ځمكپېژندنه لومړۍ ورځ د ځمكې لومړى پاتكى [طبقه] - چې د ځمكې د مخ پوستكى په كې راټوكېدل پيلوي يعنې [خالى موده] گني چې البته شريف تورات هم هغه مهال له هرڅه نه د ځمكې تشوالى بڼي او دا چې د رڼا او تيارې پيداكېدل هم پر دغه ورځ فرمايل شوي دي، [او د لمر او سپوږمۍ او نورو آسماني ستورو پيداكېدل پر بله ورځ بلل شوي، هم په بشپړ ډول له علم سره سمون خوري. ځكه د ورځې د شتوالي له پاره د لمر هرومرو والى اړين نه پر بوزي، لكه په ورېځو او لږو كې، [سره له دې چې د ورځې رڼايي شته،] خو لمر نه بر بڼي. او بل كه يو څه په ځير سره وكتل شي نو په عقل سره جو تېري چې همداسې به وي. ځكه د پيدايننت په پيل كې، د ځمكې كره يو جوال؟ اور و چې د اتموسفير هوا يې له براس او پنډو او كېكارلو لږو جوړه وه. نو پر داسې يوه مهال البته چې له داسې يوه اورني براس نه هاخوا لمر نه شواى ليدل كېدلى. خو د ورځې رڼايي او د شپې تياره وه. ددې پړاو له منځه تر دويم پړاو پورې چې د آسمان په پيدا كېدو سره له لاندېنى خوانه د پاسنۍ خوا د اوبو د جلا كولو ورځ ده، هغه بي شمېره زمانې چې تېرې شوې، [هاغه پېر دى چې ځمكپېژندنې د (تشي مودې) په نامه انگرېلي ده.

دويمه ورځ د ځمکپېژندنې هماغه دويم پېر دی چې دغه پوهه يې (سيلوري موده) بولي. په دې پېر کې د ځمکې د مخ د لا پېرې سر پدا او پندېدا له امله، [د چاپېريال پراس په اوبو اوښتې او يو ځلي پر مځکه راتوی شوی دی، او څرنگه چې د ځمکې تودوخه هومره چې اوبه وساتلی شي نه وه،] پر ځمکه راتویې شوې اوبه بېرته په پراس اوښتې او پورته ختلې []. په دې پېر کې بيا بيا د ځمکې پر مخ سر تاسري توپانونه پېښ شوي او سختو زلزلو، ډول ډول لوړې او ژورې رامنځته کړې، او د ځمکې د مخ د سر پدو او پندېدو سبب شوې، او ورو ورو د ځمکې پر مخ د اوبو درېدل هم شوني شوي دي.

درېيمه ورځ هماغه پېر دی چې اوبه او وچې رامنځته شوې، سمندري ژوي پيدا شوي، او بوتې راتوکېدلي، او ځمکه لا پندې شوې، [خو بيا هم له گډوډيو او خچ پچ کېدنې، او توپانونو او د پاتېکو له جوړېدو وزگار شوي نه ده چې دا پېر ځمکپېژندنې د (دووي؟ موده) بللې ده.

څلورمه ورځ هماغه دوره ده چې ځمکپېژندنه يې (د کاربون موده) گڼي. په دې دوره کې له دې امله چې ځمکه بڼه سره شوې او کلکه شوې او سمندرونه، او ډنډونه، او ځنگلونه، پيدا شوي او د ځمکې کړې د اتموسفير هوا چې تر دې مهاله له يوه پنډ پراس او خورا کېکارلو ډول ډول غازونو جوړه وه،] ورو ورو له دغه پېروالي او پندوالي راتولې او لمر او سپوږمۍ او نور آسماني توکي راڅرگند شوي دي چې په دې ډول د شريف تورات د تکوين المخلوقات د سفر څلورمه ورځ له پوهنيز تطبيق سره خورا ښکلې تاويل مومي.

د تکوين المخلوقات د سفر پنځمه ورځ د ژه ټولوژۍ پوهې د (زاحفې له مودې) سره سمون خوري چې دغه مهال ډول ډول ژويو او رنگارنگ بوټو په خورا ستروالي په بېسارې وده او لوېيدا پيل کړی دی.

شپږمه ورځ هماغه پېر دی چې تي لرونکي ژوي رامنځته شوي او خورا ستر ژوي د ورکېدو پر لاره سم شوي او ځای يې تر هغوی کوچنيو او ظريفو ژويو نيولی دی چې په وروستي پړاو کې يې د انسان شريفه بڼه هم راڅرگنده شوې او اووم پړاو ته چې همدا اوومه موده ده ورننوتی دی.

د (ځمکې کړې د تاريخ) په اړه مو همدومره معلومات در ته وړاندې کړای شول. او دا هم ووايو چې د هغو کلونو او پېړيو او زمانو پر پراخوالي او شمېر چې له يوې دورې نه تر بلې تېرې شوې دي، [د کون او مکان جل و علی له جناب هستوونکي څخه پرته بل څوک نه پوهېږي. يوازې د پوهې له مخې دومره روښانېږي چې يوازې د ډبرو پر زمانې د بوټو د زمانې اوښتلو زرگونه زره کاله نيولي دي. نو د بشري معلوماتو پر نيمگړتيا او کمزورتيا اعتراف، او د عظيم الشان خالق پر ستروالي او پخواني والي او يووالي د زړه او ژبې اقرار کوو] او [د شاعر په ژبه وايو چې:

له پيله او له پايه د نړۍ مور خبر نه يو

ددې زاړه کتاب د سر و پای پانې شکېدلې

[پای]

د اعلیحضرت پاچایي

پرمختگپالنې:

که خپل تېر او اوس ته لږ د انصاف په سترگه، او د اوصاف په رېښتیا وگورو، [په خپل شخصي او هېوادني حال کې به دومره ښکاره او جوت توپيرونه ووينو چې له حیرانتیا به ورته حیران، او له شکر نه به شکر ته په ترانو سر شو. ډېرې لرې زمانې ته به نه ځو. یوازې ددې څو کلونو یوه برخه چې په خپلو سترگو موبدلې، [بیانول غواړو. دا بیوزلی محرر پر ۱۳۲۰ هجري کال زموږ د ستر عدالت پالي سپېڅلي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) له ویاړلي لوري څخه د اعلان شوې عمومي بڼې له مخې. تر شل کلنې پردېسې وروسته له شریف شام نه خپل گران سپېڅلي هېواد ته راستون شوم چې دا زموږ زړونو ته د رانژدې ټولواک د ښکمرغه پاچایي دویم کال و. اوس خپل فکر لږ راټولوو او دغه حالت ورو ورو هومره چې په حافظه کې پاتې شوی، [د گرانو لوستونکو له پاره انځوروو، او بیا د سړني بختور کال حال تر یوه ځایه راوړو او بیانوو:

که څه هم هغه مهال له پلازمېنې کابل نه زما تر وتلو دمخه لوړې نوې جوړې شوې ودانۍ نه وې، او وروسته رامنځته شوې دي. [خو] سترگې ور اوښتې، خو شمېر یې لږ، او د جوړونې او معمارۍ بڼې یې له ستروالي او پرتم، او لوړوالي سره سره چې لږل یې، [د منځنیو پېر یو سترو ودانیو ته ورته والی درلود. زموږ سپېڅلي هوښیار اعلیحضرت پاچایي ذات د خپل شاهانه جلوس [پلاز ختنې] له پیله په خورا شدت سره د هېواد د ودانیو جوړونې ته همایونې هڅې کړې چې اوس هم پلازمېنه او هم ولایتونه د نوې بڼې په خورا لوړو زړه پورې ودانیو ښکلې شوي او رغېدلي دي. د سپېڅلي ارگ په ودانیو کې چې کومې ودانیزې سمونې د اعلیحضرت شهر یاري په پرمختگپال پېر کې رامنځته شوې، یوه یې هم [د (شمالي برج) د ودانۍ بدلون دی

چې په خورا لوړه او ښکلې بڼه ودانه او ښکلې شوې ده. او په کې د ناستې خونې او پر تمین دالانونه او ښایسته برنډې د معمارۍ په دومره ظریفه بڼه، او د فرشونو، او د صنعتکارۍ په داسې سینگارونو جوړ او پسولل شوي چې د طبیعت ټول خاوندان او د بصیرت گرد څښتنان ورته گوته پر غاښ نیسي.

له شمالي برج وروسته شاهانه (گلخانه) راځي چې د شمالي برج مخې ته د سپېڅلي ارگ پر ډگر جوړه شوې ده. دا جنت وزمه گلخانه داسې یوه گلخانه ده چې له هره لوري پرې آینه لرونکي چوکاټونه راگرځېدلي دي. او یوه ډېره ښایسته پاچایي ماني له ټولو لوازمو او بیتوتت [؟] سره ترې جوړه شوې ده. دا که څه د ودانۍ د ښکلا له پلوه وي او که د گلونو او گلبوتو له نظره [،] یوه بشپړه پاچایي گلخانه ده.

ددې پاچایي گلخانې مخې ته یو ښایسته او زړه راښکونکی جامع جومات جوړ شوی چې محراب او منبر او د دیوالونو د پاسنۍ برخې مخ یې پر خورا ښایسته سماقي؟ ډبرو چې په طبیعي ډول په انځورونو او طبیعي څپو پسولل شوې او د افغانستان له خپلو کانو څخه دي [،] سینگار شوی او مخ یې د مرمر پر سپینو ډبرو چې زه؟ یې له تورو ډبرو څخه ده [،] پوښل شوی دی. د اړتیا پر مهال په ټول جامع جومات کې خورا ښایسته غالی غورول کېږي، او د شپې له خوا په خورا لویو لامپو روښانېږي.

په همایوني پر تمین حرمسرای کې چې د (علیا حضرتې سراج الخواتین) صاحبې معظمې کور دی [،] هم خورا ډېرې ودانیزې سمونې راغلې دي. د سپېڅلي ارگ په بڼ کې هم ډېرې سمونې شوي او ډېرې ودانۍ جوړې شوې دي چې ددغو سمونو او ودانیو له امله اوس پر دغه بڼ د باغ ارم رخه راځي. د سپېڅلي ارگ بڼ د تېر پرتله له لوېدیځ لوري خورا پراخ شوی. ډېرې په زړه پورې طرحې او چمنونه په کې کښل شوي، سرکونه او واټونه یې ټول پاخه او ډېر ښایسته دي.

د (ستورې) بې عیبه ماني چې د صیف؟ پر موسم د اعلیحضرت ټولواک د اوسېدو ځای وي [،] یوه ډېره لطیفه او د ښایسته ترکیب درلودونکې عالي ودانۍ ده چې د هوسایۍ هر ډول عالي خونې او د استوګنې دالانونه، او دهلبزونه، او کوریدورونه، او برنډې په کې شته.

د سپېڅلي ارگ پر شمالي لوري (شمالي برج) ته مخامخ د ارگ له کلا بهر د (دلکشا) د بې عيبه مانې خورا عالي ودانۍ په پوره وياړ او پرتم جوړه شوې، او مخامخ ورته د ساعت خورا نفيس لوړ او بنايسته منار درول شوی چې انشاءالله د (دلکشا مانې) تفصيلات او جزيات به په يوه ځانگړي فصل کې راوړو. او (د ساعت برج) په اړه مو هم په تېرو گڼو کې يادونه کړې وه. [اوس به لږ له سپېڅلي ارگ نه بهر ووځو او] د خپل مشهور او په زړه پورې گران بناړ پر نورو څنډو به ورپېښه وکړو وبه گورو چې د سراجيه پېر کومې ودانيزې نښې را څرگندې شوې دي:

زموږ گران بناړ پر خورا يوه عجيبه ځای کې دی. پر ژمي په داسې سختو سړو کې رانښکېلېږي چې د قطبونو کنگلونه سړي ته ور يادوي. خو که اووه اته ساعته لاره د ختيځ پر لور ووهل شي او له کابل نه ووځو - د ساري په توگه تر (کوگا منډه) - نو ځان به په يوه بنايسته لطيف او تاوده پسرلي کې ومومو چې هغه کنگل په کې په ويلېدنه اوږي. او د دوبي پر موسم چې هوا بېسارې تودېږي [ا، همدا چې دوه درې ساعته لار ووهل شي]، د ساري په توگه تر پمقانه پورې له داسې جنت وزمې هوا سره مخامخېږئ چې هره زړه رانښکونکې وږمه يې مړاوو زړونو ته نوی ژوند ورکوي.

(پمقان) د يوه لوی غره پر لمن چې پخپله له پمقان سره تړاو لري، او د هندوکش غره له ځانگو څخه بلل کېږي [ا، پروت دی]. له کابل نه د پمقان سيمې لوړوالی نژدې دوه زره قدمه او د سمندر له مخ نه (۹۰۰۰) قدمه لوړ؟ دی چې د غره ذروه؟ يې تل په واورو پټ وي. نو ځکه پمقان د کابل دولتي صيفيه شمېرل کېږي. که څه هم په پمقان کې د اعليحضرت خدای بښلي خاقان [امير عبدالرحمان خان] له بختور پېر نه يوه حکومتي ودانۍ له يوه بڼ سره چې (سيوری بڼ [سايه باغ]) نومېږي [ا، موجود و]، خو څرنگه چې دغه ودانۍ د پمقان په کلي پورې نښتې او پر يوه نسبتاً ټيټ ځای پرته وه. او هم يې د جوړېدو بڼه د نويو ودانيو پر اصولو او قاعدو نه وه [ا، نو ځکه زموږ ستر سپېڅلي اعليحضرت ټولواک ذات نژدې يو يو نيم ميل پورته خواته پر يوه ډېره زړه پورې بڼکلي ځمکه او د بنايسته منظرې درلودونکي پاک ځای له پاسه د (سپهیل) په نامه يوه زړه خوشحالوونکې مانې جوړه، او بيا يې له دغه ځايه همدغومره لوړه د درې په منځ کې د (بيت الصيف) په نامه يوه بنايسته مانې ودانه کړه.

که چیرې د ښایستې (سهیل) مانې د شمالي لوري له برنډې نه شاوخوا سیمو ته نظر واچول شي،[۱] انسان دداسې ښکلو طبیعي منظرو په وړاندې ځان ویني چې له لیدو یې سترگې اړولی نه شي. له یوې خوا د عجیبو او له هیبته ډکو سترو غرونو لړۍ چې پر یو بل پېچلي او د آسمان پر لور هسک شوي دي. له بلې خوا د ډول ډول شاعرانه منظرو لطیفې تابلوگانې! د پمقان درې پاکې خوندورې او رنې اوبه د سهیل د بختورې مانې ختیځ لور ته د نژدې سلو قدمونو په واټن له لطافت نه په ډک شور او زوږ ځړوبي او خوتېدنې جوړ کړې او په منډه مخ په ځوړ بهېږي. له ونو او اوبو ډکو ځړوبو او زرغونو کلیو او کورونو منظري چې د سترگو په وړاندې پر داسې یوه حالت چې ته وا د یوه ډېر لوړ بام له سره ورته گورئ،[۲] داسې نظرونه د ځان پر لور ورکاږي چې قلم تر دې غوره تابلو او تر دې زړه راښکونکې توتنه انځورولی نه شي! په تېره بیا د (چهاردهي) د جنتي حوزې روضه؟ چې له ورايه د یوې زمردي توتې په بڼه برېښي او داسې یوه ښایسته منظره د سترگو په وړاندې دروي چې انسان ورته حیرانېږي. ته وا د خلقت معجزه گر انځورگر د خپل جادوگر قلم پر څوکه د ټول طبیعت د معجزه کار یو، او د انځورگرۍ د ټولو بڼو د خارقه والي په ابداع کې د انځور یوه تابلو کښلې ده. او پر هغې یې له هرې خوا د ښایسته غرونو چوکاټ راگرځولی او د بې عیبه سهیل مانې د برنډې مخې ته یې راځړولې ده.

د (بیت الصیف) مانې چې تر (سهیل) هم پورته ودانه شوې یوه بله ډېره لوړه منظره راڅلوي. د (ستاره) مانې چې د پمقان کلي پر جنوب ختیځه خوا د (بېک توت) په نامه پر یوه لوړ ځای پرته ده،[۳] هم د پاچایي صیفيو؟ له ذوقه ډکو او ښکلو ځایونو څخه بلل کېږي. په چهاردهي حوزه کې هم د (جهلستون) په نامه یوه ویاړلی عالي ودانۍ چې د (هندکي) او (سپوړمۍ بن [مهتاب باغ]) په نامه بشپړه عالي ودانۍ، او (بربن [باغ بلند]) او (بابر بن) او نور هم زموږ د مشهور بېساري جنت وزمه او زړه راښکونکي ښار د شاوخوا سیمو له خورا عالي او خوشحالوونکو پاچایي مایو او بڼونو او ودانیو څخه بلل کېږي چې هره یوه یې یا د موقعیت او ودانۍ، او یا د عبرتناکو تاریخي پېښو له پلوه د خورا ډېرو تفصیلاتو وړ ده.

مور د عظیم الشان پالونکي ذات له دربار نه د خپل ستر سپېڅلي ټولواک پرله پسې روغتیا او عافیت، او د سلطنت او پرتم پایښت د زاری او نیاز په دواړو لاسو غواړو چې تر مهربان او ودانۍ پالونکي پاچایي سیوري لاندې یې په خپل هېواد او صادق پاچایي ملت کې د پرمختیا او ودانۍ او هوسایۍ او ښکمرغۍ لادېرې ډېرې نښې یوه په بلې پسې راڅرگندې شي.

د لوړ والي او د واتن د لېرې والي جدول

د بکتوت د سیمې ستاره		بیت الصیف		سهیل		له کابل نه د پمقان د سلام خانې لوړوالی چې د خدای بښلي خاقان پر مهال ودانه شوې ۱۶۸۰ فوټه	د سمندر له سطحې د کابل خپل لوړوالی ۷۰۰۰ فوټه
له کابله واتن ۱۰ کروهه او ۱۴۴۰ زرعه	له کابله لوړوالی ۱۵۸۰ فوټه	له کابله واتن ۱۰ کروهه او ۲۱۶۰ زرعه	له کابله لوړوالی ۳۰۰۰ فوټه	له کابله واتن ۹ کروهه او له څلورو دوه برخې	له کابله لوړوالی ۲۰۰۰ فوټه		

څلور زره زرعه یو کروه کېږي

[دا مطلب تصویري رېپوت ته لږ ورته والی لري او ځکه یې یوه نسخه هغه ځای ته هم کاپي شوه]

سیاسي لنډیز

که څه هم مور د نړۍ په یوه هجرا [بېطرفه؟] سیمه کې پراته یو، او د مطبوعاتي نړۍ د سیاستونو په شطرنج لوبه کې ښکېل نه یو. خو یو مشهور متل دی چې (نندارچي چال ښه ویني). په تېره بیا که پر لور بام وي!

یو مهال و چې د اروپا سیلانیان او کاشفان د نړۍ د پراخولو له پاره پر هر لوري خپاره شول. که څه هم د انگریز لور دولت تر نورو وروسته پیل کړی، [خو ډېرې غوړې او خوږې مړۍ، او د نړۍ ډېرې شتمنې او پیاوړې خزاني یې لکه (هند)، (اوستریا [ښايي آسترالیا]، (کنادا)، (مصر)، (جنوبي افریقا)]، (جبل طارق)، (قبریس)، (مالطه)]، (عدن) او نورې یې وتښتولې چې نورو یې له دې چې له خولې یې د رخې نارې وپهېږي، [د دې ډول یوې خوندورې مړۍ، او دې ډول یوې شتمنې خزاني څښتنان او وړ نه شول. نو ځکه یې د سیالانو د سیالی، او رخې حس له ډېرې مودې راهیسې په اورشیندنې پیل کړی دی.

لومړني کس چې له خولې یې د هند مړۍ د تښتوني تکل وکړ د فرانسې مشهور امپراتور (ناپولین بوناپارت) و چې د مصر په نیولو یې د فلسطین پر خاوره وروانگل. او که یې د سیال تدبیرونه او شاه چالونه اغېزمن نه وای راختلي او ټولو هېوادو ورسره جگړې نه وای پیل کړي، [د دغسې به د عراق او ایران پر لور خوځېده، او له روس سره به یې په لاس یو کولو د هند لویه وچه له منگولو ترې ایستلې وای.

تر دې وروسته له شتمنۍ او سامانو ډکې دې خزاني له پاره بل پخوانی سیال د روس دولت دی چې له دوو درېیو پېړیو ورو ورو په څو بڼو او چلونو او په یوه طریقه او آهنگ ځان ورنژدې کوي. [د فرانسې گام او اقدام د روس د چلونو پر تله ډېر اوم [خام] او بې بنسټه برېښېده. د بد نصیبه هند پر سر د دوو سیالانو دا سیالي یوه برېښه او ښکاره خبره ده چې د بیان اړتیا یې نه شته.

خو په دې ورځو کې یو بل سیال وینو چې په خورا ډاروونکې او زوروره بڼه او په ټول هیبت او قوت د سمندر له مخه او له تله او له هوا یې د پزې لاندې یعنې د (بریتانیا) پر ټاپو یوه خورا ډاروونکي برید ته تیار او چمتو دی. او کله چې خپل خطرناک گوزارونه د هغه پر حیاتي غړو وکړي، [هغه مهال به په ډېره آسانی سره د فارس خلیج، او د آرام سمندر له ځمکې او هوا پر دغه خزانه ورولو پېږي. دا ډاروونکي سیال د آلمان دولت یعنې جرمن دی. دا هم ټولو ته جوته ده چې د بریتانیا ځلانده دولت د هغې سیاسي تگلارې له مخې چې له ډېره مهاله یې له اسلامي دولتو او ملتو سره د بڼه چلند، او مینې او عدل په برخه کې غوره کړې، [په ختیځ کې تل په خپلو هڅو کې بریالی شوی دی. حال دا چې د جرمن دولت له دې پلوه هم د بریتانیا دولت یو لوی سیال بلل کېږي. په دې اړه پخپله دا بېوزلی محرر یوه موضوع چې پخپله مې لیدلې او په غوږونو اوږدېدلي بیانوم:

پر ۱۳۱۷ کال په سوریه [شام] کې پردېس وم. د جرمن اوسنی پاچا او ملکه ایمپراتور (گیلیوم) او ایمپراتور یچه (اوستا) سوریې ته راغلل. مور دنته د هغو ولولو او د هرکلي د مراسمو او درناوي په اړه چې عثماني دولت دغو گرانو مېلمنو ته په استانبول او بیت المقدس او سپېڅلي شام کې کړي وو، نه غږېږو. یوازې د یوې پر تمینې او ویاړلې مېلمستیا چې د بېلت ښاروالی له خوا د جناب اعلیحضرت ایمپراتور په ویاړ جوړه شوې وه، [یوه برخه راوړو: مېلمستیا د ښاروالی په ودانۍ کې جوړه شوې وه. د سوریې او عربستان ډېرئ عالمانو او ساداتو او شیخانو او لویانو او مشرانو په دې غونډه کې گډون کړی و. د ملت له خوا سربېره پر نورو ډالیو او تحفو چې وړاندې شوې، [یوه چین او خولی او د سر ور بښمینه کړی چې د اوبدنې په خورا لوړه کچه پر ور بښمو او تیلې [زړې] گنډل شوي وو،] ورکړ شول. او لنډه دا چې اصلي مطلب دلته دی چې د خوړو پر مهال په داسې حال کې چې یوه پیاله یې ډکه کړې او یوه بلیغه وینا یې د اسلامي ملت په ستاینه او له دې نجیب ملت سره په خپله مینه کې وکړه، [او وېی ویل: (دا د دوستۍ هغه جام دی چې د درې سوه پنځوس میلیونو مسلمانانو په مینه یې پورته کوم). بله ورځ یې د عربي ملت گرانیه چین پر غاړه او خولی او کړی پر سره کړل او د ستاینې او آفرین د زرگونو هوراکانو په منځ

کې د (سلطان صلاح الدين ايوبي) زيارت ته چې اوڅار [مشهور] مجاهد او د صليبيانو د بريدونو تمبوونکی دی، [و لاړ او پر خپل لاس يې [د گلانو] يوه ښکلې او قيمتي گېډۍ چې ځانگړې يې له ځانه سره راوړې وه]، د هغه پر سپېڅلي قبر کېښوده. اوس چې د جرمن دولت دې چلونو ته گورم، [جرمن راته تر روس خطرناک سيال برېښي. نو دا اړينه کېږي چې د بریتانیا ستر دولت پر داسې حساس مهال تر پخوا لا ډېر د اسلامي دولتونو او ملتونو د زړونو خپلېدو لار غوره کړي. او د اسلامي دولتونو د خپلواکۍ د پياوړتيا هاند وکړي.

په هند کې زموږ ديني وروڼه زموږ په اړه څه

احساسات پالي؟

زموږ گرانې ملگرې (مسلمان) ورځپانې چې په امرتسر کې په اردو خپرېږي، [د خپل ۴ ټوک په ۱۵ گڼه کې د (افغانستان) تر سرليک لاندې يوه لوږه او اوږده مقاله خپره کړې چې هره کرښه يې په هند کې زموږ د ديني وروڼو د وروړگلويزو او خیر غوښتونکو احساساتو د ښودلو يوه لويه هېنداره موږ ته راښيي. څرنگه چې زموږ پانو د هغې ټولې مقالې د راخيستلو ځای نه درلود، [پر ځينو برخو مو يې بسنه وکړه.

افغانستان

څرنگه چې موږ مسلمانان يو کریم څښتن موږ په (انماالمومنون اخوه) [مومنان سره وروڼه دي] مزي سره پېيلي يو- پر همدې سبب که په چين کې مېشت کوم مسلمان په خوږ او کړاو اخته کېږي، [د افريقا مسلمانان له هغه سره په خواخوږۍ ناکراره کېږي او که د اروپا د کوم مسلمان د پرمختگ يا هوساينې خبر راشي،] د گردې نړۍ مسلمانان خوښ او خوشحاليږي- لنډه داچې د گردې نړۍ مسلمانان که سپين پوستکي دي او که تور پوستکي او که د امريکا وي او که د آسيا د يوه تېر وگړي او د يوه جسم غړي گڼل کېږي.

او څرنگه چې په تېر کې سره نژدې وگړي د تېر له سره لېرې وگړو د ډېر حقونه لري او تر نورو گاونډيو خلکو د ډېرې برخې وړ وي، [نو ځکه که موږ د هند مسلمانان د خپل گاونډي افغانستان د مسلمانانو له حالت سره مينه ښيو،] دا يوه طبيعي خبره ده او له همدې امله موږ د هند مسلمانانو په پلازمېنه کابل کې د سراج الاخبار افغانيه د خپرېدو هرکلی په خورا خوشحالی سره کړی دی.

په څه دلیل؟

یوازې په دې دلیل چې ددغې ورځپاڼې له لارې به په افغان ورونو کې د وینستابو روح غزونې وکړي، [ا] سراج الاخبار افغانیه به په هغوی کې پوهه خپره کړي - د افغانستان ډېرې وگړو ته به چې د پوهې او هنر لاره یې نه ده موندلې، [ا] لارښوونه وکړي او د شرعې مخالف دودونه او بدعتونه به چې د ناپوهۍ له لاسه په کې پیدا شوي، [ا] د هغوی له زړو پاک کړي [او] رېښتونی اسلام به خپور کړي - یعنې دا ورځپاڼه به د افغانستان مسلمانانو ته مذهبي چوپړ هم وکړي او دغه راز به د دنیوي پرمختګ ټکي هم هغوی ته برسېره کړي [او] د یوه عزت‌ناک ژوندانه د کولو لارې به روښانه کړي.

الحمدلله

موږ د دغو هیلو د پوره کېدو لارې چارې وینو - سراج الاخبار افغانیه د لوړې کچې مطالب لیکي او سره له دې چې دغه ورځپاڼه یو نوی او نازک گل دی، [ا] خو د ځواک او تدبیر له پلوه یې خپلې چارې په څوار سم ډول ترسره کړي، [ا] په واکمنو کې یو کې یې د ورځپاڼې د لوستلو شوق اچولی هغوی یې ځانته ورمات کړي او هیله ده چې د اغېز کړي. به یې وروسته پراخه شي - خو که چېرې موږ ددې ورځپاڼې په راوتلو کې د وینې مغزي واکمن، [ا] د افغانستان د دولت او هېواد د ټولواک اعلیحضرت سراج الملة والدین د احسان شکر ونه کړو نو له شک پرته به ناشکري شوې وي - چې د هغوی د شاهانه هڅو له برکته د پوهې وړانګې ځلېدلې او همدا رڼا به وروسته افغانستان د نور تون وگرځوی - که خدای کول - د ستایل شوي اعلیحضرت سپېڅلی نوم د افغانستان په علمی تاریخ کې په زړو د لیکلو وړ تیا لري او راتلونکي نسلونه به د ستایل شوی اعلیحضرت سپېڅلی نوم په خورا ادب او درناوي یادوي. او دې هڅو ته به چې شاهانه اعلیحضرت یې د افغانستان د پوهې او پوهنې په وده کې کوي، [ا] په درناوي سره کتل کېږي او ستایل شوی اعلیحضرت به څښتن او د څښتن مخلوق ته نژدې شي، [ا] ځکه چې مبارک ذات یې د خپلو رسمي شاهانه فرایضو پر ادا کولو په ټول وس بوخت دی.

افغانستان څه ډول پرمخ تللی شي؟

موږ په تېرو گڼو کې لیکلي چې د اسلام د ودې رازونه په دې کې نغښتې دي چې دوی ځانونه پاڅه مسلمانان کړي او مجید قرآن په ډېر ځیر سره ولولي او حکمونه یې پلي

کړي - د شريف قرآن دقيق ټکي د منلي رسول صلی الله عليه وسلم په حدیثونو حل کړي - او بد دودونه او ناوړه عادتونه چې د جهالت او له نورو ولسونو سره د گډوالی له امله ورغلي، له یوې مخې پر پردې او دې ته څیر شي چې زموږ نیکونو کومې چارې کړي چې د پرمختگ بلې ته پرې ختلي وو او د ټول عالم ښوونکي بلل کېدل - او کوم لاملونه دي چې موږ یې تباہ او ورک کړي او د خواری کندی ته غورځولي یو - دغه دلیلونه په شريف قرآن او نبوي (ص) حدیثونو کې په تفصیل لیکل شوي خو افسوس چې موږ هغه لور ته نه څیر کېږو او شا مو وړ اړولې او د خپلې تباہی لاملونه مو جوړ کړي دي - خو دا خبره چې د سراج الاخبار مدیر.

جناب محمود طرزي صاحب

په دې راز پوه دی، [سړي ته ډاډ ورکوي او د (پوهې او اسلامیت) لومړنی کتاب چې د دوی پر زور وړ قلم لیکل شوی،] که څه هم یو لنډ مضمون دی خو د افغانستان د پوهې حالت ته په پام سره موږ دغه مضمون یو غنیمت بولو.

لومړی کال، نولسمه گڼه، ۱۰-۱۲ مخونه

خانګرې مقاله

د نړیوالې جګړې اړین والی

که یو ځل د اروپا لویې وچې ته وکتل شي، [داسې یو عالم تر سترګو کېږي چې سړی له تعجبه خندوي او له حیرانتیا ډوبوي. څنگه به عجیبه نه وي؟ داسې یوه لویه وچه وینو چې د تمدن له ستروالي او د ودانۍ له پراخوالي، او د پوهنې او صنعت له ډېروالي، او د چټک تلونکو نقلیه وسیلو پر مټ د خپلو ښارونو له تړوالي او نژدېوالي یوه خورا لوی ښایسته پرمختیا ته ورته برېښي. پاریس، لندن، برلین، پترسبورګ، روما، ویانه، او نورې اروپایي پلازمېنې ددغه ښار جلا جلا ناحیې جوړوي. له یوه ښاره بل ته تګ دومره آسان دی لکه سړی چې له یوې ناحیې بلې ته ځي. او که دا ټوله لویه وچه د پوهې او پوهنې یوه ښوونځي ته ورته وبولو، [لوی ښارونه یې ددغه ښوونځي د گڼو ټولګیو په څېر بللی شو. او که یې چېرته د صنایعو یو مرکز وبولو نو لوی ښارونه یې د بېلابېلو صنعتونو جلا جلا دستګاوې شمېرلی شو چې نورې لویې وچې له ستنې نیولې د لویو پلونو تر اوسپنیزو میلو، او له سپینسین مزي نیولې بیا ددغو پلونو د ځورند ساتلو تر اړینو اوسپنیزو مزو پورې ددغه لوی صنعتي مرکز محتاجې دي. نو له دې پلوه داسې بلل کېږي چې د اروپا لویه وچه واکمنه او نورې لویې وچې یې تر لاس لاندې دي. یا دا چې دغه لویه وچه د اړتیاوو پوره کوونکې او نورې اړې دي.

هو، په لومړي سر کې دغسې برېښي. خو که رېښتیاوو ته څیر نظر وشي سرچېه پایله راوځي، او له دې امله ده چې سړی له تعجبه په خندا او له حیرانۍ په ډوبېدا کېږي. اوس په دې تړاو د خپل نیمګړي فکر له مخې یو څه تفصیل او توضیح خپلو گرانو لوستونکو ته وړاندې کوو:

لومړی، [مساله له دې پلوه راڅپړو او ارزوو چې هو، موږ اروپا د تمدن یو بنسار]، [پوهې او هنر یو بنسوانخی]، [د نړۍ یو صنعتي مرکز بللی شو]، [خو دا لویه وچه هېڅکله هم واکمنه او نورې وچې یې تر لاس لاندې نه بولو. آن دا چې دغه لویه وچه د ذلت او خواری تر کچې نورو وچو ته اړه او محکومه مومو.

حضرت (سعدی) چې اروپایان یې د ختیځ (فیلسوف) [بولي]، [له حکمته دا ډکه قطعه فرما بلې چې:

قطعه

له بنکو که خالي یې وزره خوب به کاندې تر سر لاندې پر ډبره
که ترڅنگ یې ها میننه ملاسته نه وي پر تېر به لاس مندې خپل نابیره
خو لاکن

دا زموږ خپته ده کنده مړښت نه لري دا پلنډه

نو پر دې بنسټ اروپا چې هرڅه لري، خو په افسوس سره چې دا حریصې پلنډې خپتې یې هېڅکله هم هغه تمدن، او هغه پوهه او هنر او هغه صنعتونه ډکولی نه شي. ځکه دا هېڅ دي او خپتې ته اوږه او غوړي او سابه او نور ځمکنې محصولات په کار دي.

د (له بون) په نامه یو اوڅار اروپایي فیلسوف چې په ټولنیزو پوهنو کې یې لوی لاس درلود، [داسې وايي:

«که په یوه هېواد کې د کر وړ ځمکه د وگړو د اړتیا هومره وي د هغه هېواد د وگړو شمېر ډېر بېرې او نور پراخېږي.

«که د یوه هېواد د ځمکو حاصلات د هغه هېواد د وگړو له شمېر سره یو شان او برابر وي، [د هغه هېواد د وگړو شمېر پر خپل پاتې وي نه ډېر بېرې او نه لږ بېرې.

«خو که د یوه هېواد د وگړو شمېر تر حاصلاتو ډېر وي، [حال یې خراب او ویجاړ بېرې. قحطی او لوړه ترې ساه باسي. او تر هغو چې یوه وژونکې وبا او یا ویجاړوونکې جگړه پېښه نه شي. او ډېر شوي وگړي ورکم نه کړي، او ځمکنې محصولات یې له وگړو سره برابر نه شي، [له تیتوالي او خواری به ژغورون ونه مومي»].

اوس مو چې د ختيځ او لويديځ ددې دوو فيلسوفانو منظوم او منشور کلام په ځير وکوت. [۱] يو ځل چې د اروپايي ځمکو احوال ته نظر وکړو [نو] دا لويه وچه به د وگړو د دېروالي او د ځمکنيو محصولاتو د لېروالي له پلوه داسې بې اندوله او بې تناسبه ومومو چې د ودانۍ بنسټ به يې راته وروست او بې تېکاوه، او پر لويگي او باد ولاړ وېر بښي. نو د انډول د موندنې، او له ځمکنيو محصولاتو سره د وگړو د شمېر د برابرې له پاره په دغه لويه وچه کې د يوې لويې خونړۍ جگړې پېښېدل له اړينو طبيعي غوښتنو څخه بلل کېږي. ولې به اړين نه وي؟ آيا دا پرله پسې کلونه چې يې د وژنو او جنگونو، د نښتو او جگړو دا دومره حيرانوونکي اختراعات کړي [۱]، دا به همداسې شپږ او وزگار پر ځای پرېږدي؟

هېڅ به نه آزمایي چې د اروپايي دولتونو دا درياناتونه؟ د جگړه ييزو بېرېو ډلې، زغره وال [اگاډي]، گرووازورونه، تورپېدوگان، او اوبتلونه چې په خورا ډېر لگښت او د زړه په وينو جوړ شوي او چمتو شوي [۱] په لويو سمندرونو کې څه پايلې درلودلی شي؟ الوتکې، بالونونه، له هوا نه پر سمندري او ځمکني ځواک [ويشتل کېدونکي] بمونه څه اغېز ښندلی شي؟ آيا د دولتونو د ستر درستيز نقشي او پلانونه چې هر يو يې وايي (زه يم بل نه شته) د ازموينې ډگر ته رانه شي او د دومره منظمو او بشپړو اروپايي پوځونو د ځای پر ځای کولو ښوونيز او روزنيز اصول جوت نه شي چې کوم يو يې غوره دی؟ او که وويل شي چې دا دومره ځمکنۍ او سمندري او هوايي ځواک يې پر کمزورو ختيځو دولتونو د کارونې له پاره چمتو کړي [۱]، دا خبره کومه گټه نه لري. ځکه د شدت او قوت کچه د مقاومت له کچې راڅرگندېږي. د ساري په ډول که ۳۵ او ۳۸ سانتي متري گولۍ د ختيځو ښارونو د اومو خښتو پر کلا وغورځوي [۱]، ددغه توپ د ځواک څومره والی او د صنعتي فن مهارت ښکاره او جوتولی نه شي. پر هر حال بويه چې د درياناتونو پر تينگو پولادي زغرو وکارېږي چې د ځواک څرنگوالی يې جوت شي.

هو، هو، په اروپا کې يوه عمومي جگړه ډېره اړينه ده. او دغه راز هرورومو کېدونکې ده. هرورومو بايد وشي. او که نه نو بې وزلي اروپاييان د محصولاتو او خوړو له نشتوالي له

منځه ځي. ښکاره ده چې د ژوندانه اوږد بدل پر خوږو تړلي دي. او چې ځمکنی محصولات د وگړو شمیر ته بس نه وي، [ا. نو یو بل به سره وڅوري!]
که اوس لږ د آسیا د لویې وچې په تیره بیا هغو هېوادو پر لور چې د اسلام د مبین ملت وگړي په کې خپاره دي، [ا. یو نظر وکړو د هغوی په ځمکنیو محصولاتو کې یو لوی فیض او برکت وینو چې په ډېرو ځایونو کې محصولات تر وگړو ډېر، او یا سره برابر او انډول دي. له یوې خوا [دا سیمه] پر اوږدو له اتلانتیک نه تر لوی سمندر پورې خپره ده، او له بلې خوا د سایبریا له څنډو د آرام سمندر تر ټاپوگانو پورې په پسرور غزېدلې ده چې مسلمان وگړي یې تر ډېره ددې ځمکې په منځنیو برخو کې خپاره دي. دا سیمه د نړۍ له خورا غورو سیمو څخه بلل کېږي. د نیل، او مراکو ښېرازه او د کرور وادی، [ا. د حجاز او یمن او فلسطین، عربستان، شامونوا، ا. اناتول، ا. عراق، ایران، ا. افغانستان، هند، ترکستان، د چین ځینې برخې، او د آرام سمندر ځینې ټاپوگان په دې سیمه کې راځي. د خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم مرقد، د حضرت مسیح علیه السلام وطن، د موسی علیه السلام او نورو سترو انبیاوو د بعثت ځای په همدې سپېڅلې سیمه کې دی. پاکه او روغه هوا، رڼې او خوندورې اوبه، رانه او پراخ آسمانونه، ځلاند وړانگین لمرونه پر همدې سیمه ځلېږي، لگېږي او چلېږي.

وايي: د هند یو لمر پالی هندو (لندن) ته تللی و. یوه انگرېز پوښتلی و چې: ولې لمر پالی؟ ویل یې:

- که مې ستاسې دا لمر لیدلی وای هېڅکله مې نه پاله، [ا. خو که تاسې زموږ لمر لیدلی وای،] په ښکاره به مو د لمر پال پیل کړي وای.
هو، هو، د لندن ښار یوې لویې فابریکې ته ورته دی چې نژدې پنځوس لکه کارگر لري. نو دداسې یوې فابریکې لوگي کله سړی پرېږدي چې لمر وويني. پر هغه راگر څېدلې هوا د لوگي له براس او د سکرو له ذرو سره اخیښلې او گډه شوې او خپل ټول څیزونه او محتویات یې په یوه زړه بدوونکي تور سر بښناک لنډه بل کې ډوب کړي دي. که د هند، اناتول او مصر د خزانو او شتمنیو فیض او برکت نه وای، [ا. ددغې

ستري فابريکي پنځه ميليونه کارگر به لکه د زنگ د اوسپني په خوړلو او يا لکه د کوي د ورېښمو او توکرانو په زېښلو اړ وای!

په اروپا کې د عمومي جگړې د اړينوالي يو دليل د همدغې يادې شوې گټورې او برکتې سيمې پر سرد هغوی سيالي او رخه ده. هغسې چې اروپا د صنايعو له لارې خپلې اړتياوې پوره کوي، [آسيا هم د هغوی د بې هنره پلندو پلندو خپتو په ډکولو سره چې ژوند يې ورپورې تړلی دی]، [د هغوی لاس نيسي. او چې د حضرت سعدي له حکمتونو ډکه قطعه راسره انځور کړو دا ټول صنعتونه هېڅ شي. او خپته داسې شی نه دی چې په هېڅ ډکه شي. نو پر دې بنسټ د اروپا لويه وجه واکمنه او د اړتياوو پوره کوونکې نه بلکې محکومه او د آسيا لويې وچې ته اړه ده. له دې امله اروپا غواړي چې دا ستره خزانه له يوې مخې په اروپا پورې وتړي. خو وس يې نه رسېږي. سيالي، رخې، د قحطۍ د کلونو ورسترگېوالی يې ناچاره دا پايله راباسي چې يو بل پر سر سر ووهي. که نن راونه وځي، سبا راوځي، او که سبا راونه وځي سل کاله وروسته به راووځي! لنډه دا چې له هره پلوه د اروپايي دولتونو د عمومي جگړې پېښېدل داسې عجيبه پېښه ده چې د حيرانوونکو اختراعاگانو پرمختگونه يې له يوې مخې د پردې له شانه د رېښتيا ډگر ته راباسي. نو ددې عجيبې پېښې کېدل اړين دي. چې د (مريخ) گړې اوسېدونکي هم د ځمکې گړې د اوسېدونکو پر حيرانوونکو اختراعاگانو آفرين ووايي!.....

قطعه

ای انسانه ته په سوله کې شوې پاتې
چې قلم ته دې د ژوند اوبه شې ماتې

د (سولې) نارې څه له چټي کاندې
د (محمود) په څېر خبرې د جگړو کره

د همایوني اعلیحضرت

پرمختگیالني

په خپلو تېرو گڼو کې مو د خپل ستر ټولواک د پرمختگمېل پېر د ځینو ودانیزو پرمختیاوو په اړه څه ناڅه لیکلي و. په دې گڼه د مازیگرنې چکر له پاره د (حضورې چمن) په نامه د خپل گران زړه ته نژدې ښار د یوې ښایسته سیمې یو څه حال بیانوو: (حضورې چمن) زموږ د ښایسته ښار په ختیځه خوا کې پروت، د خورا ښې فضا او ښایسته هوا زړه پرانستونکې چمن دی چې تر همدې څو مخکې کلو پورې د چمن له نامه پرته یې بله هېڅ ښېگڼه نه درلوده. خو زموږ د ستر ترقیپال سپېڅلي مینه خپروونکي مرحام صفت اعلیحضرت ټولواک په ودان پالنې پاملرنې سره په څو کلونو کې د اَرَم د چمن یوه بېلگه، او د نړۍ یو خورا ښایسته تفریحځای گرځېدلی دی. دلته موږ د حضورې چمن پر تېر حال څه نه وایو، [یوازې یې د اوس مهال پر یوه نَنزه یا د مازیگر مهال پر یوه چکر او څه خوراک خبرې کوو:

هر څوک که سوداگر دی، یا کسبگر، که مفلس دی یا شتمن په هر حال په څلرویشته ساعتو کې له خپل کاره تر وزگارېدو وروسته په آزاده هوا کې یوه چکر او هوساینې، ساه اخیستنې او چای څښنې ته پوره اړتیا لري. په متمدنو هېوادو کې د وگړو د چکر او سات تېرۍ مساله په یوه پراخه کچه په پام کې نیول شوې، [ددې ډول انساني اړتیاوو د لیرې کولو له پاره په ډول ډول بڼو او نومونو ځایونه او سیمې جوړې شوې او پرانستل شوې دي، [گلپونه [کلپونه]، قهوه تونونه، لوستځایونه، کافه شانتونونه؟، تیاترونه، سازځایونه، سینماتوگراف خونې [سینماگانې]، بڼگي، سیل ځایونه، د آس څغلونې او نورو سیالیو ډگرونه او نور داسې څیزونه شته چې دا څیزونه د انسان د روحانیتو او معنویاتو د هوسایي له پاره د کرنې، او صنعت هومره چې د انسان د جسمانیاتو او مادیاتو چوپړ کوي، [گټور پر بوځي. دا گومان دې نه کېږي کوم څیزونه

چې دلته یاد شول اگنې] د حکومت له خوا جوړېږي،] نه بلکې حکومت ددې څیزونو له پاره یو قانون راوباسي، د هماغه قانون په چوکاټ کې پخپله د ولسي شرکتونو او کمپنیو له خوا په پوره آزادۍ او نظم جوړ او پرانستل کېږي.

زموږ په گران هېواد کې دا ډول څیزونه چې یوازې په اروپایي مدنیت پورې ځانگړې دي،] ا] هېڅ نه شته. او ورسره ورسره یې د شتوالي اړتیا هم نه لیدل کېږي. ځکه اوس مهال زموږ هېواد - دارالعلومو [پوهنتونو] او ښوونځیو او کتابتونو، او صنعتي سیمو، او شرکتونو او دا ډول نورو څیزونو ته چې د وگړو د شتمنولو او وسمنولو او عقلي روزنې چوپړ وکړي،] ا] خورا ډېره اړتیا لري. نو ځکه زموږ زړونو ته نژدې اعلیحضرت ټولواک ذات له یوې خوا د خپل شاهانه هېواد د پوهنیزو او صنعتي تاسیساتو په برخه کې د ټولې نړۍ هومره ارزښتناکه شاهانه پاملرنه کړې،] ا] له بلې خوا یې د خپل هېواد د وگړو د خوښۍ او خوشحالی له پاره هم د (حضورې چمن) پاک هوساخای د سرکال له پیل راهیسې په یوه زړه پورې بڼه، او خوشحالوونکې طریقه په ډېر خوندور ډول اړولی دی.

زموږ دا ستر پرمختگپال سپېڅلي پاچا اړ دی چې د خپل شاهانه هېواد د پرمختگ او تمدن په ټولو اړخونو کې په خپل نفیس خان پخپله لگښت وکړي. او د پرمختگ د ټولو ښوونکو پخپله د دوی شاهانه ذات شي. ځکه زموږ د گران هېواد وگړی لا تر اوسه په خپل هماغه لومړني سوچه والي او نگه والي ژوند تېروي. د ساري په ډول د (شرکتونو) جوړېدل چې د یوه هېواد د شتمنۍ او وسمنۍ په مهمو سببونو کې بلل کېږي،] ا] زموږ خلکو ته له یوې مخې نا روښانه او تن پاتې دي. شرکت، چې په پېرنگۍ ژبه یې (کمپنی)، او یا (کومپاني) بولي،] ا] هسې یو نا آشنا ټکی دی چې وفات شوې ملکه ویکتوریا یې «] کمپني صاحبه]» بلله. او دا [مفهوم] هم له دې ځایه راغلې و چې د هند انگرېز حکومت هند ته د ننه وتو په پیل کې د (کمپنی) یعنې (سوداگریز شرکت) په نامه هېواد رالاندې کاوه. آن کله چې یې لومړی ځل لښکري پر افغانستان راسمې کړې وې،] ا] هلته هم د کمپنی په نامه وې چې ملکه ویکتوریا هم په همدې نامه اوڅاره شوې او دا نوم پرې همداسې پاتې شوی دی.

اوس ووينئ چې (کمپني) يعنې سوداگريز شرکتونه څومره ستر ارزښتونه لري چې يوه ښکاره بېلگه يې همدا د هند د پراخې وچې لاندې کول دي چې يو لوی انگرېز شرکت د خپل دولت تر څار او وزر لاندې جوړ شوی عسکر، توپ، توپک، بېړۍ، او نور نور يې چمتو کړي د هند په څېر له مال او ولسه ډک يو هېواد يې ترلاسه کړی دی. که يو شتمن کس وغواړي چې له کابله تر کندهاره د اوسپنې يوه سوداگريزه پتلی وغزوي، او د اورگاډي ډبې پرې روانې کړي، او سلگونه تم ځايونه او زرگونه کارکوونکي او نور گڼ کارونه يې له خپلې پانگې سمبال کړي، نو اصل پانگه به يې څومره ستره وي؟

په داسې حال کې چې هېڅکله د يوه واحد کس پانگه دا ډول لوی تشبثات پوره کولی نه شي. که دا ډول کارونه کېږي نو (شرکت) يې کوي د علامه (ابن خلدون) په خبره (تَكْتِرُ اِيَادِي) يعنې «[گڼ لاسونه]» بلل کېږي. لنډه دا چې د شرکتونو او کمپنيو گټې هغه څه نه دي چې پر يوې بېلگې او دوو بېلگو پای ته ورسېږي. افسوس چې زموږ په گران هېواد کې د شرکتونو د جوړېدو حس زموږ د هېچا په حواسو کې هم لا ننوتی نه دی.

لومړی ځل چې د شرکت نوم واورېدل شو، او بنسټ يې کېښودل شو، هغه د (موتېر گاډي شرکت) و چې پروسپر کال اعليحضرت پاچايي ذات له هغه وروسته چې د هېواد مخورو ته د شرکت د گټو په اړه يوه لوړه وينا واوروله، د ټولو سترگې يې د هغې پر گټو پرانستې او هماغه شېبه يوه لويه پانگه راجوړه شوه شرکت ترې جوړ شو چې انشاءالله گټې به يې وروسته جوتې شي.

بل يې همدا کوچنی محدود شرکت دی چې د شهرياري اعليحضرت ذات د پرمختگپالو هڅونو له مخې سړکال له څو بېلا بېلو کسانو څخه جوړ شوی دی. ددې شرکت له جوړولو زموږ د حقيقپوه ترقيپال اعليحضرت ټولواک ذات خیر غوښتونکي موخه دوه څيزونه وو: يو دا چې په وگړو کې د شرکتونو د جوړولو حس راوېښول دي او د گټو عامول. بل ورو ورو د مدني نظام او انتظام کړۍ ته يې د ټولو شاهانه رېښتینو وگړو ننه ايستل دي. او وگړي څيز په څيز د تمدن له نښو سره روږدي کول.

اوس مازيگر مهال دی. له ډېرې ليکنې په طبيعت کې هم سترپا او ستوماني راغلي، [ا نو ځکه په کار ده چې بنياسته حضوري چمن ته ولاړ شو او يو مازيگرني چکر ووهو. که له خپل بېوزلي کور نه چې په (ده افغانانو) سيمه کې دی، [ا تر دغه چمنه پلي ولاړ شو، [ا هم به روغتيايي چکر شوی وي او هم به د واټن د لړوالي له امله سترپا نه وي. دادی نو د ليکنې قلم ردو او د گرځېدنې قدم اخلو:

د ده افغانانو د بازار نيمايي او د مبارک ارگ د يوې برخې د منځ سرک او (بستان سرا) [اوسنی زرنگار پارک - د.ج. [ا په چټکۍ سره وهو او د (سرک ده) په نامه له يوه سرک نه د (ارگ بازار) له يوې برخې د (چارسوق) تر لويې قبيې لاندې پر يوه بنکلي پلن او زړه راښکونکي سرک چې (سرک کلان) بلل کېږي چې د مبارک ارگ د خپل ديوال او د شاهانه کوتوالي عسکرو [پوليسوا] د چوڼيو ترمنځ پروت دی، [ا په مزله پيل کوو. پر دې سرک پنځه دقيقې څو پر يوه بنياسته سيوري لرونکي طراوت بڼوونکي سرک چې (سرک جديد) بلل کېږي تر (قومي باغ پله) [پل قومي باغ] [ارسېرو]، پر هغه اوږو پر يوه خورا پراخ سيده واټ چې دواړه خواوې يې روانو ويالو، [ا گلبوتو او مينا شويو شمعدانو چاپېر کړي، او تر اوږدو واټنو همداسې غز بدلی پروت دی، او زموږ د گران ښار له خورا وتلو واټونو څخه گڼل کېږي، [ا مزل کوو. کله چې د (عيدگاه) د شريف جامع جومات له مخې تېر شو، [ا کينې خوا ته تاوېږو د بنياسته سرک د غړې د ويالي له پله د بنکلي چمن د پليو پر لار قدم ردو، [ا ددې سرک له پيله تر پايه چې اوږدوالی يې د چمن له اوږدوالي سره سم دی، [ا ځای ځای کنايې يعنې اوږدې لرگينې رنگ شوي پنځه نوري څوکۍ ايښودل شوي چې وگړي پرې په پوره آزادۍ کېني او په چمن کې له توپلوبو، او له بنياسته هوا [او] له طراوته ډکو وړمو، او له غوږپالونکو او هوش وړونکو عسکري نغمو نه گټه اخلي. او د خورا سپېڅلي الهي ذات د ناپايه نعمتونو شکرانې چې د وطن خپلواکۍ، او مهربان پاچا افغانستان ته وربښلي، [ا پر ځای کوي.

موږ د پاکۍ څلورونکي چمن د څنډو په دې ننداره بسنه نه کوو او چمن ته ورگډېږو. ځکه هلته راته ځينې ملگري سترگې په لاره دي، [ا په چمن کې د استوگنې دوي بڼې سمبالې او سينگارې ودانۍ ليدل کېږي چې د شرکت له خوا د گټې په موخه د

سیلانیانو له پاره جوړې او چمتو شوې دي. یوه یې ځانگړې او بله یې د عامو وگړو له پاره پرانستې ده. پر یوې څوکی کېږي. په ښو کالیو کې یو مودب خدمتگار، [لیسته یعنی هلته د شته خوراک او مشروع څښاک فهرست راوړي او زموږ مخې ته یې پر مېز ږدي. که یوازې واوسو هر ډول خواړه او څښاک چې زړه مو غواړي په هغه ټاکلې بیه چې د هر څیز له پاره په دې فهرست کې لیکل شوې، [راغواړو. او که کوم ملگری مو رابللی وي، [د هغه د خوښې خواړه او څښاک هم راغواړو او] په پوره خوشحالی په غږېدو او د غم او خپگان په لیرې کېدو پیل کوو. که د خپلې ناستې له دې ښایسته ځایه شاوخوا ته نظر واچوو. د چمن هر لوری د رندی په ښادیو او خوښیو کې ډوب مومو. یوې خواته یوه کړۍ وینو چې د (حبیبیې ښوونځي) زده کوونکي په کې په خورا خوشحالی د (کر بکت) په لوبه بوخت دي. [په یوه بله خوا - یعنی د ځانگړې ودانۍ لور ته ستر شهزادگان او ورسره ملگری چارواکي، او د ټولواک ځانگړي خدمتگاران د (تېنېس؟) لوبه کوي. پر یوه بل لوري د هېواد د افغاني هندوانو د ښوونځي زده کوونکي وینو چې په خورا شوق او خوښۍ د (فوتبال) په لوبه خوښي او خوشحالي کوي. پر یوه بل لوري د عسکري موزیک ډله د ملي وطني نغمو په ترنم زړونو ته ښادی ښيي. بل لور ته ماهر داربازان په خپلو ماهرو او چابکو خوځښتونو د لیدونکو زړونه په خوښیو کېښيي. اعلیحضرت ټولواک ذات هره ورځ حضورې چمن ته تشریف وړي، او په خپل سپېڅلي دیدار د خپلو شاهانه اتباعو او وگړو زړونه خړوبوي.

اوس لږ څیر نظر اچوو. وگورو چې یو کوچنی محدود شرکت څه کوډې کولی شي [اوس څومره شوق، [څومره ولولې، څومره ښادی څومره خوښۍ! حال دا چې ورسره جوخت، [شرکت پخپله هم گټه تر لاسه کوي. څرنگه چې د مدنیت پالنې دا ټول پرمختگونه زړونو ته د رانژدې اعلیحضرت ټولواک (سراج الملة والدین) د مهربانې پاملنې له برکته زموږ په سپېڅلي هېواد کې رامنځ ته کېږي، [واجبه ده چې د دوی د همایوني عمر او بخت د اوږدېدو او د برم او پرتم د ډېرېدو دوعا یې د زړه له کومې د متعال څښتن دربار ته وړاندې کړو.

[څرنگه چې ددې لیکنې یوه برخه تصویري ده، نو یوه نسخه یې د تصویري رپوټونو برخې ته کاپي شوه]

سیاسي لنډیز

په دې ورځو کې چې کله د ورځپاڼو له مخونو د اروپا سیاست ته نظر وشي، [۱] په دولتونو کې یو عجیبه خوځښت او هڅې لیدل کېږي. [۲] غالباً د ایټالیانو په وړاندې د عثمانیانو درېدنې او ټینگار به تر څه ځایه دولتونه وېرولي وي! البته چې باید ویې وپروي: ځکه کوم تصور چې یې د عثماني اسلامي ملکونو د لاندې کولو د تجربې د آسانوالي او گرانوالي په اړه درلود، [۳] له ځینو ستونزو سره مخامخ شو چې پایلې یې [دهغې] گرانوالی برسېره کړ.

هو که د انصاف په سترگه وگورو ښکاره به شي چې دا د لوېدیځ طرابلس جگړه داسې یوه جگړه نه ده چې دولتونه په اوږدو سوچو کېنښي. یوه ډله پوځي سرتېري د دفاع له ښو وسلو پرته، او د عربو یو لغړ او بې وسایلو ټولگی نژدې دا یو کال د یوه ستر اروپایي دولت په وړاندې چې هر ډول پوځي چمتووالی او لوی لرواټني کلا وپیاوړوونکي سمندري توپونه او اور شیندي مترالیزونه، او بم غورځوونکي الوتکې او زغره والې بېړۍ او سره و سپین ورسره دي، [۴] داسې ټینگار او کلکوالي او هومره غیرت او زړورتیا کوي چې یوازې یې اروپا نه چې ټوله نړۍ گوته پر غاښ کړې ده. نو ځکه یې د خپلو کارونو د سمون په برخه کې سوچونه [پیل کړي] * لکه درې گوني اتحاد چې د ادرياتیک سمندرگي په ټاپوگانو، او دوه گوني ټلوالې چې د انگرېز او فرانسې دولتونه دي، [۵] له بله لوري په سپین سمندرگي کې په ارزښتناک چمتووالي [۶] * او سترو اقداماتو پیل کړی دی.

په اروپا کې دا اندېښنې او د چمتووالي پیلېدل لسو [دوو] * څیزونو رامنځته کړې دي: یو د اسلامي هېوادو د خوندي مړۍ د تېرولو تمه او حرص، [۷] بل ورسره جوخت ددغې گټورې مړۍ پر سر خپلمنځي رخه او سیالي.

اوسټریا، ایټالیا، المانیا - یعنی جرمن چې د درې گوني اتحاد غړي دي، [۸] د سیاست په شطرنج لوبه کې خپل یو آس بې سره ځغستا ته خوشې کړی، [۹] د خپلې ملگرې

اوستريا د وزير د مخته كولو په وړاندې يې چې د بوسنيا او هرسك [هېرڅوگووینیا*] دوه رځونه يې وخورل، [زموږ له ديني ورونو عثمانيانو څخه يې د لوېديځ طرابلس ځينې څنډې او د سپين سمندرگي ځينې ټاپوگان لاندې كړل. د اتحاد بل ملگري يې يو بل پراخ لرليدونكى چال سنجولى دى. خو په ترسره كېدو كې يې مخې ته يو بل خطرناك سيال ولاړ دى چې تر هغو يې له ده سره سپينه كړې نه وي، [خپل دغه چال لوبولى نه شي چې دا سيال يې هم انگرېز دولت دى.] دې سيال د خپل چلباز سيال د خوځښتونو د مخنيوي له پاره له فرانسې سره چې ازلي غليم يې و، [لاس يو كړى او] د راتلونكو پېښو په تمه په سپين سمندرگي كې يو لوى هيبنتاك سمندري ځواك راټولوي.

څرنگه چې درې گونى اتحاد له دريو بشپړو قوتونو يعنې آس، رځ او وزير نه جوړ و، [تر هغو چې عماني دولت خپل پاچا كلا ته ننه ايسته،] لومړي رځ ترې د بوسنيا او هرسك دوه پياده گان ووهل داسې يو كېشت يې وركړ چې د كلا جوړولو ته يې وخت ونه موند [او] د بويكوتاژو [؟*] په چالونو او د لږ بدل په اخیستلو يې د هغه خطرناك كېشت مخه ونيوله.

او بيا چې يې تر څو غوښتل په ميدان كې خپلې دانې يو څه سمې كړي، [ليونى غاښ لگوونكى ځنگلي سرکش اس د وزير او رځ په زور په ځغستا شو] او [د لوېديځ طرابلس او بنغازي او درنې دوه درې خورا مهم پياده گان يې ووهل. خو چې هلته يې ځينې داسې قوتونه چې په شمېر كې يې راوستي نه وو وليدل،] له بې غيرتې سرتيې پرته يې نور څه منگولو ته ورنغلل سرسام په سپين سمندرگي كې د لغتو په غورځولو او د خولې په لگولو وركېد شو.] او دا منډې او تړكې يې د وزير يعنې جرمن په زور وې. خو وزير پخپله د شپږو دروازو په يوه خونه كې ايسار شوى چې خپل سمندري ځواك له يوې خوا هم سپين سمندرگي ته ايستلى نه شي. مگر دا چې پر بالتېك سمندرگي، او شمالي سمندرگي او مانس [انگرېزان يې «انگېلېش چنل يعنې انگرېز كانال» بولي. دا د سمندري اوبو هغه ټوټه ده چې برتانيا له فرانسې جلا كوي*] تېر شي د جبل الطارق له لارې سپين سمندرگي ته نننه وځي چې په دې كې به هم څومره ډېر سرونه ورژ بږي. هغه لار به چې د فرانسې او انگرېز ملكونو له منځه

تبر پري څنگه وهي؟ مگر دا چې د درې گوني اتحاد سمندري ځواک د دوه گوني ایتلاف له سمندري ځواک ډېر او برلاسی شي.

له دې سره جوخت پخپله په درې گوني اتحاد کې هم ځینې فرعي توپيرونه لیدل کېږي چې سړی حیرانوي. د ساري په ډول کله اوږو چې یوه ایټالوي جنرال له درد او جوشه ډکه وینا کړې او وایي: «چې تر کومه به زموږ هغه ځمکې چې اوسټریا نیولې د هغې په لاس کې وي [؟] پر موږ فرض ده چې دغه ځمکې چې بېکاره زموږ حق دی ددغو غاصبانو له لاسه وباسو».[۱] دا وینا پر اوسټریا دومره اغېز کوي چې هماغه شېبه د پولو په ټینګولو او د عسکرو په لېږلو پیل کوي. مساله نازکه بڼه غوره کوي. جنرال له دندې گوښه کېږي. پر لانجې خاورې اوږي. اوسټریا د بوسنیا او هرسک په مساله کې روسیه تېرباسي او د (سلاو) توکمو حقونه تر پښو لاندې کوي. روس وروسته پوهېږي چې تېرايستل شوی دی. د چل په لټه وځي. خو دا خبره به هم وکړو چې د روس یواځیني چال په اروپا کې نه چې په آسیا کې دی،[۲] کله چې خپل سیلان هلته بوخت ویني،[۳] شېبه په شېبه د خپل پلار د وصیت پر پلي کېدا بوختېږي نو وگورو چې څه به کېږي!...

په حضورې چمن کې د اورلوبې ننداره

په خپله تېره گڼه کې مو د (ملي یووالي جشن) د مراسمو په اړه معلومات وړاندې کړي وو. خو څرنگه چې دا پېښه زموږ د ورځپاڼې تر چمتو کېدو وروسته شوې وه، [د ځای د نشتوالي له امله د اورلوبې پر نندارې چې د یکشنبې پر شپه د رجب المرجب پر ۲۱ تر سره شوه]، ونه شوای غږېدلې. نو ځکه اړینه وبلل شوه چې د هغې گټورې شپې حال هم تر څه ځایه خپلو گرانو لوستونکو ته وړاندې کړو:

«چې خبره د ملگرې په هر څه ده، ډېره ښه ده» هو! د (ملي یووالي) ټکو د یادولو خاطر د سړي پر حواسو د شوق او مینې داسې لمبه نه پورې کوي چې سړی دې یې له بیا یادولو ژبه راوگرځوي!

دا سپېڅلی جشن هر کال یوه ورځ او څلور شپې روان وي. لومړۍ ورځ یې هماغه د دربار او د ټول ملت د منلو بریالی ورځ ده چې په خپله تېره گڼه کې پرې وغږېدو. شپه یې او دوه راوروسته شپې یې هماغه وې چې یادې شوې. اوس ددغه مبارک جشن چې موږ د افغانستان وگړي یې ډېر سپېڅلی بولو، [د وروستۍ شپې یو څه حال راوړو:

د (ملي یووالي) د خوشحالونکي جشن دا څلور شپې که وویشل شي، [دوه شپې یې یعنې لومړۍ او څلورمه یې د حکومت له خوا د ولس په ویاړ، او دوه منځنۍ شپې یې د ولس له خوا د حکومت په ویاړ جشن جوړېږي. هر کال د سپېڅلي جشن دا څلورمه شپه د رڼاوو او د ډول ډول وړانگینو اورلوبو په نندارې راټوله وي چې په تېرو کلونو کې د خوښیو د شپنې ناستې مجلس [د ارگ*] په شمالي برج کې جوړېده، او د اورلوبو له پاره شمالي برج ته څېرمه د مبارک ارگ بڼ بېل شوی و. په سړني نېکمرغه کال کې زموږ مهربان ټولواک اعليحضرت ذات د اورلوبو له پاره ښایسته حضورې چمن بېل کړ چې دا شاهانه فکر پر دوو بنسټونو ولاړ و: یو دا چې وگړي په یوه پراخه

سيمه کې د اورلوبې له نندارې گټه واخلي،] بل دا چې ددې څو وروستيو ورځو
سخته تودوخه چې زموږ پر گران ښار راغلي د خوښيو ددغه چمن په پراخه ساحه
کې لږه واوړي او راتپته شي. ورسره جوخت دماز يگړني چای څښلو د سوداگريز
شرکت گټه هم په کې راځي.

د هغو خبرپانو له مخې چې د همایوني اعليحضرت د حضور د جناب ملکي ایشیک
آقاسي له خوا ددغې شپې په مجلس کې د گډون له پاره د حضور د دربار پر ټولو غړو
ويشل شوي وي،] د پرتمين جشني د محفل بلل شوي آزاد او مختار پر ښوول شوي
وو چې له دوو لورو ورشي. هغوی چې د ماز يگر پر څلورنيمو بجو د ماز يگړني چای
څښنې شرکت ودانی ته په رسمي کاليو کې فراکيت[*] ومومي،] هم به د لوبو
نندارې او هم به چکر ووهي او بيا به د ماښام پر اوو بجو چې د اورلوبو د بلولو پيل
دی،] د اورلوبو د نندارې محفل ته ورسېږي. هغو کسانو ته چې ماز يگر مهال راځي،]
د شرکت له خوا چای او خواړه او مېوه چمتو کېږي چې دوی يې پېري او خوري. او
هغوی چې پر اوو بجو د اورلوبې د نندارې محفل ته رسېږي او د نندارې له پای ته
رسېدو وروسته په عمومي ډول د اعليحضرت په شاهانه ملگرتيا هغه جشني مجلس
ته چې په سپېڅلي ارگ کې په خورا ښکلا او سمبالښت چمتو شوی ورځي،] له
احسانونو ډک ټولواک پر رنگين دسترخوان هر ډول خواړه او خوندور پاک مشروع
څښاک [کوي] او د ناپايه شکر مړۍ ترې پورته کوي.

په دې ډول نو رابلل شوي د اورلوبې د نندارې محفل ته په ورتگ کې آزاد وو،] له
څلورنيمو بجو يې په ورتلو او ټولېدو پيل کړی و. په خپله تېره گڼه کې مو د حضورې
چمن څرنگوالی بيان او د ماز يگړني [د چمتو کوونکي] شرکت او هلته د کېدونکو لوبو
حال درکړی و چې دلته يې د بياخلي راوړو اړتيا نه وینو. ماښام مهال لوړ دربار ته ټول
بلل شوي د همایوني اعليحضرت مجلس ته حاضر شول. او د ښار او د شپږ گروهۍ د
شاخوا زرگونو اوسېدونکو د ښايسته چمن مخ پوښلی و.

شاخوا پر اته نيمو بجو د اورلوبو بلول پيل شول. ډول ډول او عجيبې او ناليدلې
اورلوبې ولگول شوې او] بشپړه خوښي او خوشحالي ترې تر لاسه شوه.

شاوخوا پر لسو بجو اعلیحضرت هما یونی ذات د موټر په سپرلی د ارگ پر لور تشریف یووړ [او] هغه پر تمین او خورا لوړ مجلس یې چې د (صَفَه ُ هَشْت رُخ) اته مخیزې چوټرې* په نامه یوه ځای کې جوړ شوی په خپل بختور تشریف ویاړلی او سرلوړی کړ. دغه مجلس ته بلل شوي کسان ورو ورو راټولېدل، غونډې، خبرې اتري او خوښۍ پیل شوې، [ميوې، خوږې، چایونه، خواړه د پاچايي نعمت له رنگین دسترخوانه وړاندې کېدل او وړیا خوړل کېدل. ددې شاهانه محفل د څراغونو رڼاوو ته سترگې ورو اوښتې او زړونه یې خوشحالول. محفل تر دریو بجو په خوښیو او خوشحالیو سره اوږد شو، [وروسته د تلو اجازه وشوه]. له خوښیو د ډک (ملي یووالي) جشن وروستی شپه بشپړه شوه. د خپل یوازیني هستوونکي له دربار نه غوښتنه لرو چې دا له خوښیو ډک سپېڅلی جشن دې بې شماره ډېر کلونه زموږ د عادل ټولواک په روغتیا سره پر ځای او ټینګ پاتې وي. [آمین

سیاسي لنډیز

سبحان الله! د ژوندانه دا جنگي جدل - يعنې د پابښت [بقا*] تنازع [مبارزه*] - بشریت ته لکه یو لوی غم چې وي! نه یوازې بشریت؛ چې ټول طبیعي عالم د بقا د تنازع له پاره په دې مبارزه کې پر وژنو او جگړو اخته او جگړو او مبارزو ته چمتو وینو!

ځمکنی دارونکی ژوي، هوايي خپروونکی مارغان، [سمندری خوړونکی نهنگان له هوسیو او کوترو، او کبانو سره له پلرونو څخه په میراث پاته څه کینه، او څه سیالی، او څه بېلتون لري، او د ځمکې پر میراث یا بل څه یې ترمنځ کومه دعوه رامنځته شوې چې د پیدایښت له پیله تر دا اوسه یو بل څیري، داړي او خوري؟

نه نه!... نه یې ترمنځ کینه شته او نه دعوه! بلکې دا (د ژوندانه د بقا) یوه مبارزه ده او بس. داسې مور لېوه به ونه وینئ چې پر پسه وروځلي، داسې بانښه به چې مړی ورکړ شوي وي ونه مومئ چې پر مرز [کَرَک] وزرې خپرې کړي. داسې مور سینگر اوو [سگ ماهي*] به ونه وینئ چې پر نورو کبانو خوله پرانیزي.

هغه څاروي چې څېرل نه کړي هم معصوم نه بلل کېږي. ځینې یې واښه او نورې نباتي بڼې چې یو ډول ژوندون لري، او زرگونه ماشي او حشرې ورباندې ناستې وي خوري، مرغی، کوترې، او نور هم چینجیان، او ژوندی حشرې او هگی چې ژوند ترې زېږېدلی شي له ستوني تېروي، لوی کبان په هر حال له ځانه پر وړو کبانو ژوند تېروي، [نو ځکه دا د ژوندیو موجوداتو په نړۍ کې یوه ستره اړینه جگړه بلل کېږي چې په طبیعي کایناتو کې د حضرت احدیت د ازلي لم یزلي حکمت له مخې هم د مخلوقاتو د ژوندون او ورسره جوخت یې د فنا او مړینې له پاره یو نه بدلېدونکی قانون ټاکلی دی. مور د خپلې ورځپانې په ۱۹ گڼه کې د (جگړې د اړینوالي) تر نامه لاندې یوه ځانگړې مقاله لیکلې وه. دلته تر خپل (سیاسي لنډیز) لاندې دغه اړتیا د (بقا د تنازع) له پلوه ارزوو:

د ورېښمو چینجی به مولیدلی وي. ورېښه روحه هگی په یوه ځانگړې تودوخه ساه مومي او خوړل پیلوي. چې څومره لویېږي هومره ډېر خوړل کوي، او چې څومره

خوري هومره ډېر ور بېنم جوړوي او پر ځان يې په راگرځولو نوي حجمونه چمتو کوي، او ورو ورو وزيرې کوي او هواته الوزې چې دا يې د ژوندانه وروستۍ وده، او د عمر د زوال پيل دی.

په دې ډول نو اروپايانو ته اروپا د ور بېنمو چينجي له غوزې نه هم تنگه شوې او تر فشار لاندې راغلې ده. آسيا [او؟*] افريقا يې له اور او لوگي ډکې گډوډۍ اخته کړې دي. د اتلانتيک سمندر له څنډو تر فارس خليجه يې پر ټوله اسلامي خاوره يوه مرگونې تبه راوستې ده. د نژدې لوېديځ هېوادونه او د سپين سمندرگي د غاړې ټول افريقايي هېوادونه، او ددغه سمندرگي ټول ټاپوگان، او بالقانونه او ايلي روم او د سره سمندرگي ټولې يمې څنډې، او د عمان د سمندرگي عربي څنډې تر فارس خليجه پورې د اروپايانو د بقا تنازع د حرص او تمې په لمبو ښکېل شوي دي. د (بقا د تنازع) يا د شخصي گټو تر لاسه کول يوه پرده ده چې سترگې يې له هرڅه پټوي، او ټولې انساني ښېگڼې يې د خورا متمدنو دولتو په نظر کې له منځه وړي او ورکوي.

په خيال کې در ونه گرځي چې د اروپايي دولتونو تر وونونه د زړه له کومې او رېښتونې دي. د هر تړون تر شا يو نفاق، او د هر راښکون او محبت په منځ کې يو څو اکمين او سيالي نغښتې وي. خو که له دې سره سره ټولې دغه کينې او سيالي څنگ ته نه کړي او خپل سياسي بېلتون ته د سياسي يووالي جامې وانه غوندي، [په خپلو مړۍ تښتونو به بريالي نه شي چې دا پخپله يوه نوې سيالي او خورا ډېره نوره کينه رامنځته کوي. او د گټو پر سر دغه سيالي بيا پخپله د بېلتون تر پردې لاندې د دوستۍ تر وونونه رامنځته کوي، او دغه بېلتون زېږونکي تر وونونه بيا بل ډول حرص او تمه راپاروي چې د بقا د تنازع ددې اخ و ډب نتيجه په هر حال يوه ورځ رېښتونې مرگونې جگړې ته وتلی شي.

انگرېز ايټاليا ته خورا نعمتونه او ښېگڼې وځلول چې له درې گوني اتحاده يې را جلاکړي. [تر دې به بل نعمت څه وي چې پر سره سمندرگي يې چې د هند دروازه بلل کېږي واکمن کړي. په مصر کې يې د لوړ عثمانی دولت په تړاو د بېطرفۍ تگلاره بشپړه ټينگه کړه، خو د ايټاليا له دولت سره يې په ډېرو برخو کې د پټو سترگو چلند وکړ. او کله چې يې وپوښت ولې؟ ويې ويل: هغې هم د (ترانسوال) په جگړه کې زما لاسنيوی کړی و!

ددې ټولو چلونو او رولونو یواځینې استاد (جرمن) دی چې تر ټولو ډېر (د بقا تنازع) ته اړ شوی دی. ځکه چې په خورا یوه تنگ ځای کې تر فشار لاندې ایسار دی. د بهر وتلو ټولو لارې ورته د خپلو سیالانو په منگولو کې ایسي. اوس مهال پر وچه له هر ډول ځواک سره اډ مخامخېدو* او وس لري، خو په اصل کې بویه چې په سمندري زور کې هم پر خپلو سیالانو برلاسی شي. له همدې امله ده چې شپه او ورځ د هغه په پیاوړتیا بوخت دی، او ورسره جوخت د سیاسي تړونو تر منځ نوې نوې سیاسي بې اتفاقی اچوي.

فرانسه د پخوانیو خطرناکو او خونړیو جگړو له کینو او بغضونو سره سره چې اوږده کلونه روان وو او د فرانسه د بدمرغیو یواځینې سبب انگرېزان شول او د تاریخ پاڼې ددغو پېښو د غچ شاهدې دي،[ا] بیا یې هم دغه کینې او بغضونه د سیاسي نفاق پر بنسټ درولي [او] اوس یې د سیاسي اتحاد په جامو کې راڅلوي.

درې گونې اتفاق چې په حقیقت کې یې باید (درې گونې نفاق[ا]) وپولو: د خپلمنځي کینې او بغض او سیالیو ترڅنګ د بقا په تنازع یا د مادي گټو په لاسته وروړو کې پر داسې ځنځیرونو سره نښتي دي چې د مړۍ تښتوني حرص یې جلا کېدل له دغې ډلې نه د یوه په ورکېدو پورې تړلي دي. هو که که ایټالیا ماته او نسکوره شوه،[ا] جرمن او اوستریا سملاسي د ایټالیا ملکونه په خپلو کې سره ویشي او نوم یې د نړۍ له نقشې وړکوي. او چې جرمن یو ځل پر ایټالوي ځمکو سپین سمندرګي ته لار ومومي. دا به یې د بري پر ډگر او د بقا په تنازع کې د برلاسی لومړنۍ سوبه وي. او لنډه دا چې که ښه وروکتل شي ټول دولتونه به د (بقا په خورا خطرناکې تنازع) کې دوه لاسي ورګد ومومو چې وګورو کوم یې د هابل په تېرايستني سره غوړه او خوږه مړۍ تښتولی شي.

د برکتونو روژه

د روژې له برکتونو ډکه سپېڅلې میاشت چې د نړۍ او په هغه کې د ټولو موجوداتو خورا ستر هستوونکي ډېر سپېڅلي ذات په کې د عظیم الشان قرآن په نازلولو یو درنښت او سپېڅلتیا ورکړې ده، په ډېرو خوشحالیو او له ټولو انتظارونو سره د خپل راتگ پېرزو راوکړه.

روژه راغله د سلطان دېره توده ده

خواره بس کړه چې راغلې مائده ده

د هغو ښېگڼو او خوندونو انځورول چې د صیام له مغفرتونو ډکه میاشت یې لري، [ا] که څه هم ددې خوار لیکونکي له مات وزمه قلمه په ځلونو پورته دي، [ا] خو څرنگه چې زموږ دا دوه ویشتمه گڼه د روژې له مبارکې میاشتې سره هم مهاله شوې ده، [ا] نو اړینه ده چې د خپل عاجز قلم تر وسه د ښښو ددې میاشتې په اړه یو شمېر ادبي او اخلاقي آثار وپلټو او ولیکو چې زموږ د ورځپاڼې لومړني مخونه ویاړ او درنښت ومومي. څرگنده دې وي چې روژه نیول - یعنې له یوه ټاکلي مهاله تر بل ټاکلي مهاله چې د دین لارښوونکو ښودلي د هېڅ شي نه خوړل او نه څښل او نه څکول - پر ټول ژغورل شوي محمدیه صلی الله علیه وسلم امت د قرآن کریم پر درانده آیت چې په (بقره) سوره کې نازل شوی (فرض) گرځېدلي چې ددې امت له وگړو څخه هېڅوک له ناروغانو او مساپرو او نورو چې بیا یې هم بریدونه د دین لارښوونکو ټاکلي، [ا] له روژه نیونې څخه وتلي نه بلل کېږي. ددغه درانده قرآني آیت مانا او پایله داسې ده:

«ای د ایمان څښتنانو! روژه، لکه هغسې چې تر تاسې دمخه امتونو فرض شوې وه، [ا] پر تاسې هم فرض شوه. څو مو نفسونه په هغې له گناهونو وساتل شی.»

سره له دې چې د روژې پر فرضیت چې څه مهال رافرض شوه؟ توپیرونه شته. خو پردې یوه ټکي د ټولو نظر یو دی چې د (قبلې تر بدلېدو) وروسته د هغې د فرض

کېدو کريم آيت د نزول وياړ موندلی دی. د پورتنی درانده آيت له سپېڅلي پايلې نه په ډاگه برېښي چې د محمدي صلی الله عليه وآله وسلم تر سپېڅلي دين د مخه په نورو مخکنيو دينو کې هم روژه فرض وه، [آن علما په دې کې د نظر يووالی لري چې د حضرت ابوالبشر آدم صلی الله عليه السلام په شريعت کې هم روژه فرض وه. مطلق پوه سپېڅلي حضرت ذات جل و علی پر هر مهال او هر زمان د نړۍ د ولسونو د ټينگښت او پايښت له پاره د هغه مهال او هغه پېر د غوښتنو له مخې د همدغو ولسونو او امتونو د ژوندوني اړتياوو اندول آسماني دينونه ټاکلي او دا هم د حضرت الهي د احکامو په غوښتنو کې راځي چې انسان هومره چې گام په گام د پرمختگ او بشپړتابه پر خوا تللی او وار په وار يې نېکه لاره او روزنه غوره کړې، ورسره سم د بشري اړتياوو يوه برخه له منځه تللې پر ځای يې نورې اړتياوې رامنځته شوې دي چې د دينونو نوی والی هم پر همدې بنسټ د لوړ سبحاني حکمت له مخې اړين شوی دی. نو په دې ډول د آدم عليه السلام له پيدا يښته د پرتمين الهي استازي حضرت محمد آخرزمان صلی الله تعالى عليه وسلم تر پيغمبر کېدو پورې د بشر بېلابېلو ډلو ته د حضرت باري تعالى جل و علی له لوري گڼ استازي او د لوړ درنښت شريعتونه راستول شوي دي. او په دې ډول د محمدي خلا صلی اله عليه وسلم تر بختورې راڅرگندېدنې پورې انسان د هر ډول لوړ بدنې او پوهنې بشپړ وس او وړتيا چې د خبرو ځای په کې نه شته، [موندلی، او خپلې لومړنۍ ښوونې او روزنې يې بشپړې کړې او د بشپړتابه ددغې خلا چې په برېښېدو يې تر اېده بلې خلا ته اړتيا پاته نه شوه،] د راڅرگندېدو وړ وگرځېد. نو دلته و چې پر دغه بختور مهال د نبوت د هغه سالار او د رسالت د پلاز د هغه ښايست، [د رسولانو د وياړ خاتم الانبيا عليه افضل التحايا د پيغمبر کېدو غږ خپور شوی چې دده غوره سپېڅلی شريعت د شريعتونو بشپړوونکی، او په کې راغلي حکمونه يې د انسانانو د هر ډول اوسنيو، او تېرو، او راتلونکو اړتياوو او نېکمرغيو منونکی او ژمندوی دی. او څرنگه چې د محمدي صلی الله عليه وسلم د رانه شريعت بنسټ پر بشري طبيعت او انساني فطرت ولاړ دی نو ځکه دا سپېڅلی شريعت او دا نېغ واټ چې پر پېلتابه يې فخر او وياړ کوو له هېڅ ډول شک او شېبې پرته د قيامت تر ورځې ټينگ او پر ځای دی، او بل شريعت ته

هېڅ اړتيا نه شته. خو څرنگه چې نور شريعتونه د زمان پر غوښتنو ولاړ وو،[نوي کېدل يې اړين راختل.

دلته ده چې د روژې د فرض والي اساس او بنسټ هم بشري طبيعت غوره کړی دی. ځکه که بنيادم کال دولس مياشتې پر همدا يوه ډول او يوه بڼه په خوړلو او څښلو او جسمي غوښتنو بوخت شي،[ځناور طبيعت يې مستېږي | او] د نفاښاني خوندونو او شهوتونو لپاره يې غوښتنې او هڅې لا ډېر پېږي. او پر بدن ستر يا او لتي راځي،[ناوړه اغېز يې ذهني ځواک هم ځپي او د ماناوو پوهېدو او رېښتياوو ته د رسېدو لار نه ورکوي او په دې توگه انسانيت چې په خپله بڼه کې اصل بلل کېږي،[د پرېښته والي له لورې څوکې د ځناور توب ژورې کندې ته لوېږي. لکه هغسې چې جناب (سعدی) چې د عارفانو په مخکښانو کې راځي،[فرمايي:

شعر

تش ته ځکه له حکمت يې
چې په نس تر پزې ډک يې

له هغو هوښيارانو چې د اسلام په نعمت وياړلي او د ايمان پر سپېڅلي باور درانده شوي او په نعمت پالل شوي،[پته نه ده چې روژه د عبادتونو سرلارې ده. پر روحاني گټو سربېره چې لري يې، جسماني ښېگڼې يې هم خورا ډېرې دي. يو عرب شاعر وايي:

تَنْقَلُ فَلذَاتِ الْهَوَا فِي التَّنَقُّلِ

نو دا څومره خوند او نعمت دی چې سړی بشپړې دولس مياشتې په پوره آزادۍ سره سهار، غرمه، مازيگر، ماښام خوري او څښي | او* نابلره يوه مياشت راشي چې په هر ډول ورځ کې بېخي نه څه خوري او نه څه څښي. خو ورسره جوخت پر هر ډول شپه د خوړلو آزادي لري. دا د ژوندانه تَنْقَلِ | اوښتون* | دی چې خورا خوندونه لري.

د حضرت نبوي صلی الله عليه وسلم په سپېڅلي حديث کې راغلي چې: «روژه يوازې د څښتن د خوښۍ له پاره نيول کېږي. ځکه هغوی چې روژه نيسي بشپړ د ځان ښودنې له ککر تيا پاک وي.» دا هم جوته ده چې تر ټولو غوره عبادت له ځان ښودنې

پرته عبادت دی او څرنگه چې په رزوژه کي ځان بسودنه نه شته نو ځکه په عبادتونو کې تر ټولو غوره ده.

په دې ډول نو د پېرزوگانو رمضان له خپلو ټولو لوړو نېکمرغيو او پېرزوینو سره موږ ته د راتگ ویاړ رابښلی دی. (سراج الاخبار افغانیه) د زړه له کومي خپلو ډېرو گرانو لوستونکو او درنو هېواوالو ته مبارکي وايي او د خپل ویاړل شوي پر رېښتیاوو خبر ستر سپېڅلي متبوع دینپال اعلیحضرت ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو او د روغتیا او پرم او برم د ډېرېدو په بې ریا دوعا دا مقاله پای ته رسوي.

عظیم الشان قرآن

او د هغه له پاره د اعلیٰ حضرت ټولواک چوپړونه

د محمدي صلی الله علیه وسلم د ژغورل شوي امت غړي تر ټولو سپېڅلي حضرت واجب الوجود ذات جل و علی پر داسې ناپایه درنښت او بخت هسک اوسرلوړي کړي چې د نړۍ ټول امتونه یې په رخه او حسد کې دي. په شریعتونو کې یو شریعت هم د رانه محمدي صلی الله علیه وسلم شریعت هومره د رېښتیاوو، او نیاو [عدالت*]، او آزادی، او برابری لارښوونه نه ده کړې. د اسلام سپېڅلي دین د راڅرگندېدو له هماغه پیله د نړۍ نیونې او له ټولې نړۍ نه د یوه دولت، یوه حکومت او یوه غوره مدني فاضل ستر ملت د جوړونې له وړتیا سره راغلی دی او که د عظیم الشان قرآن په ماناوو کې په څیر لرلیدونکی نظر او د پوهې او پوهنې په زور څېړنه او پلټنه وشي، [د مفهوم په کې ښکاره او جوت او د بیان له اړتیا پرته راڅرگندېږي. او که چېرې ددې سپېڅلي الهي قانون حکمونه پر هغه د ایمان څښتنانو گام پر گام منلي او پلي کړي وای، [هېڅ شک نه شته چې تر دې ډېر پخوا دا غوره پایله راڅرگندېده. ځکه کریم قرآن حق، نیاو، نېک اخلاق، [ورورگلوې] او [برابري چارودود ټاکلي. او کینه او رخه او بغض او بې کاري او بېخبري یې په غوڅ ډول بنده کړې، [اقدام، تشبث، [زیار او کار یې لارښود او مشران ټاکلي او سستي، [لټي، ځای پر ځای ناسته] او [غفلت یې بند کړي، [پر درواغو، غیبت، [او] بدو یې لعنت ویلی، [د څیزونو په پیداېښت کې څېړنه او پلټنه، [او له اغېز نه اغېزمن شوي ته لار ایستل، [او له گردو څیزونو کار اخیستل، [او ددغو کارېدونو شکر او ثنا ادا کول یې په واجبونو کې راوستي. توره او قلم یې د دین د اوچت الوت دوه ستر وزرونه گڼلي [دي]. نو که دا عظیم الشان قرآن له خپلو دې ټینگو سپېڅلو حکمونو سره نړۍ ښکېلوونکی نه وي، [نور به کوم حقوق، کوم قانون او کوم دستور پر نړۍ د خپرېدو وي؟

دا ټکی یوازې هماغه ستر سیاسي لارښود موندلی و او بس چې په لویو هڅو یې پیل کړی او خپل ولس ته یې یا د هغه د منلو او یا ورکېدو ارشاد کړی و. خو له دې خبر نه و چې دې گوتخنډنو ددغې ټینګې سپېڅلې رسې پر نیوونکو د هڅاندې له پاره خورا لږ اغېز هم ونه کړ او تر شونډو لاندې یې موسکاوې وکړې. ځکه چې د عظیم الشان قرآن د حکم له مخې یې د قیامت تر ورځې د هغه پر ټینګوالي ایمان راوړی دی.

که وغواړو چې د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت پیدا کوونکي د ستر قرآن نښې او لوړتیاوې بیان کړو نو بویه چې پر ابد او ازل او پر ټولو ناپایه کایناتو وغږېږو چې دا هم له تصویره لوړه خبره ده. ځکه دا هر څه د کتابونو ددې سترې مور پر لومړني مخ راغلي دي، [نو ځکه دلته موږ پر همدومره یوې سر یزې بسنه کوو او] د نیاومن او دینپالي ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدین) د هغو لوړو هڅو یوه برخه چې ددې مبین کتاب د ساتندويي چوپړۍ په لړ کې یې کړې، [د خبرې له پاره وړاندې کوو او په دې تړاو د هغه لیک متن چې د اطلاعاتو ادارې [وزارت*] له خوا زموږ په عاجز نامه ادارې ته رارسېدلی،] کټ مټ د خپلو خوښیو او ویاړ پر پانو راوړو. او د همدې لیک لوستل به گرانو لوستونکو ته جوته کړي چې زموږ ستر زړونو ته نژدې سپېڅلی دینپال مهربان ټولواک ذات په دې برخه کې څومره د نړۍ هومره ارزښتناکې شاهانه هڅې کړې او لا کوي یې:

د لیک متن

د سراج الاخبار بناغلی وړ ستر دروند سر مدیر محمود بېگ خان له خبرو د پاک څښتن په خوندیتابه او ساتنه کې [او] د اسلام پر شتمنی دروند او سرلوړي اوسئ. [د لوړ همایون ټولواک له پلرینو پېرزوینو څخه د اطلاعاتو ادارې له اړوندو چارو څخه یوه چې د بیت القرات مدرسې دي - د ۱۳۳۰ [؟*] کال د رمضان المبارک پر ۲۸ نېټه د [هغوی*] د پېرزوینو له حضور نه د حضرت نایب السلطنه صاحب په نامه فرمان صادر شوی و - دا چې لوړ پرتمی گران نېکمرغه او د بختونو څښتن نایب السلطنه سردار نصرالله خان چې څښتن دې یې وساتي -] څرنگه چې اعليحضرت سراج الملة والدین پرله پسې د حضرت خاتم النبیین د مبین دین د پرمختیا او نښې په هڅه کې دی، [نو ځکه زموږ لوړ سم بر بښېدونکي نظر ددې غوښتنه وکړه

چې بويه د ټولوک په هڅو او هاند سره د افغانستان د خدای ورکړي دولت د خاورې په ښارونو کې د حضرت الهي د کلام حافظان ډېر شي او گټه يې خاص او عام ته ورسېږي، [نو په دې حال کې سملاسي چې کوم څه موږ منظور کړي او اړين بللي دادې چې مدرسې جوړې او پرانستل شي او پاڅه او سم حافظان د حکومت له خوا وگومارل شي او په هر ولايت کې د وگړو او ښوونکو او طالبانو شمېر روښانه او لگښت او تنخواه ټاکلې وي.] سملاسي په پلازمېنه کابل کې څلور تنه ښوونکي حافظان او څلوېښت تنه طالبان که بيا وي يا ناليدونکي منظور شول، [تنخواه او لگښت او پالنه مو يې په لاندې ډول تجويز کړه چې د سلطنت له لوري پر مدرسې ولگېږي او حافظ محمد حسن دې چې کله په کابل کې وي،] يو ځل په اوونۍ کې دغې مدرسې ته د ارزونې له پاره ورشي. راته گران [سردار نصرالله خان*] ته اوس په کار ده. چې ډېر ژر ددغې چارې ولکه ډېر ژر په پورته بڼه د امين اطلاعات [د اطلاعاتو وزير*] لورپرتمې صادق ناظر محمد صفر خان تر څارنې لاندې چې دغه ناظر د ځلاند حضور [ټولوک*] له خوا ددغو مدرسو مسوول او پلټونکی گومارل شوی،] چمتو کړي او تاسې هم پرله پسې د مدرسې حال اخلي او دغه ناظر ته لارښوونه شوې چې په دې اړه معلومات که د اطرافو وي او که د پلازمېنې په دوو دوو مياشتو کې حضور ته وړاندې کړي همدومره

د حافظانو د لگښتونو جدول

د مدرسو منظوري لومړی ځل درې کاله، [دويم ځل شپږ کاله له هماغه يوني حضوره لارښوونه شوې چې په دې موده کې [ترې*] بشپړ حافظ جوړ شي.] څومره نېکمرغه دی [هغوی چې*] بری ليک تر لاسه کړي. [هغه نغدې پيسې او جنس دې چې حافظانو ته ټاکل شوي کال پر کال له دولتته تر لاسه کړي. همدومره	
هر طالب ته دې تر هغو چې په مدرسه کې لوست کوي ورکړ شي	
د سان کميس او تر کميسه لاندې جاکټ	۳ جوړې
جوتي [؟*]	۱ جوړه
منديل [نری څادر*]	۲ دانې
ماهوتي خولی	۱ دانه
پسرلنۍ پڼه لرونکې چين	۱ دانه

کابلی پوستین	۱ دانه
د میوې له پاره نغدې پیسې	۱۲ روپۍ
د شپې او ورځې خواړه لکه پلو او ښوروا او ډوډۍ او نور حواله دي	
د مدرسې فرش د اړتیا هومره لکه تفر او خاف [؟*] او توشک منظور دي	
د ژمي په دريو مياشتو کې شپږ خرواره سکاره د طالبانو د لگښت له پاره ورکول کېږي	
تېل او خراغ او گوگړ او پنبه او کوزه او د اوبو مسین کتوری [جام*] ټول منظور دي	
د بسترو د جوړولو له پاره دوه تنه د شريف قرآن د حافظانو د چوپړ په موخه چې دولس تومانه تنخواه لري،[مقرر دي	
څلورو ښوونکو ته د کال ۱۸ تومانه چې ۴۸ پاخه تومانه کېږي مقرر دي له خوړو سره	
دوو پڅوونکو ته ۱۸ تومانه مقرر دي چې ددغو طالبانو خواړه ورپخوي	
د مدرسې د پاکولو له پاره خدمتگار د صفایې له دفتر نه مقرر دی	
آن چې پکی اډه برنی اصطلاح پنځهۍ* او جارو د دولت له خوا ټاکل شوي ورکول کېږي چې په ټوليز ډول د طالبانو خاطر ټول وي	

د څښتن د سيوري حضرت اعليحضرت د فرمان تر صادرېدو وروسته د حضرت نايب السلطنه صاحب د سپارښتنې له مخې سملاسي د حافظانو يوولس مدرسې په يوولسو ولايتونو کې منظور شوې،[په دې ډول:]* د جلال آباد ښار- د غزني ښار- د کندهار ښار- د فراه ښار- د پشت رود ښار- د هرات ښار- د ميمني ښار- د بلخ ښار- د بدخشان ښار- د خان آباد ښار- پلازمېنه کابل- په هره دغه مدرسه کې ښوونکي او د طالبانو خدمتگاران او لگښتونه او خوراک او کالي او نغدې پیسې او جنس [په*] ياده شوې [بڼه*] منظور او مقرر او د لوړ همایون د فرمان له مخې اجرا شوي او دي.[ددغو مدرسو دټاکنې موده د مهربان حضور له لوري نهه کاله غوره شوې،[اوس يې پوره پنځه کاله تېر شوي او په دې موده کې يو سل او شپاړلس رسېدلي حافظان له دغو مدرسو نه د قرآن د حفظ له شتمنۍ او له نغدې تنخواه او جنس سره وتلي دي او که څښتن غوښتل ددې نېکمرغه سيچقان ټيل کال [له ترکي ژبې څخه د «موږک کال» په مانا*] تر پایه به نور دېرش حافظان هم بشپړ شي.

هغه کسان چې د حافظۍ لوستونه يې بشپړ کړي په دې ډول دي [؟*]

د ولايتونو او پلازمېنې د

حافظانو د شمېر نوملړ

٢ تنه	د جلال آباد مدرسه د مشرقي د لوی حاکم ښاغلي سردار محمد عظیم خان تر پالنې لاندې
٤ تنه	د غزني مدرسه د ملکي ډگروال ښاغلي امير محمد خان تر پالنې لاندې
١٣ تنه	د کندهار مدرسه د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار ښاغلي سردار محمد عثمان خان تر پالنې لاندې
١ تن	د پشت رود مدرسه د میرزا علي جان باز تر پالنې [١] د حاکم محمد علي خان تر څارنې لاندې
١ تن	فراه د حاکم فتح الله خان تر پالنې [١] د حاکم عبدالرحمان خان تر څارنې لاندې
٢٢ تنه	هرات د ملکي جنرال نایب الحکومه ښاغلي محمد سرور خان تر پالنې لاندې
١٠ تنه	میمنه د حاکم ښاغلي عبدالرحیم خان تر پالنې لاندې
١٤ تنه	بلخ د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار مرحوم سردار عبدالله تر پالنې لاندې او اوس د نایب الحکومه سردار عبدالوهاب خان تر څارنې لاندې
١٠ تنه	بدخشان د حاکم ښاغلي محمد اسحاق خان تر پالنې لاندې
١ تن	خان آباد د حاکم ښاغلي محی الدین خان او مخکنې دفتري [١] میرزا محمد اسلم تر څارنې لاندې
٣٨ تنه	پلازمېنه کابل د اطلاعاتو د ښاغلي امین [١] وزیر [١] صاحب تر پالنې لاندې
١١٦ تنه	د وگړو ټول شمېر

څرنګه چې د شریف قرآن یادول گران کار دی [١]، په دې موده کې چې یو سل او شپاړلس حافظان راوتلي [١]، ویل کېږي چې [١] د حضرت اعلیحضرت له برکتونو د ډک ذات د پاملرنې له امله چې هر کال یې د دولت له خوا د زرگونو روپیو لګښت منظور کړی [١]، موخه یې د شریف قرآن د پورې یو لوړتیا او د حافظانو په ټټر کې دننه د رباني کلام ساتنه ده [١] چې ورسره [١] د وطن بچیان د دین په لویه شتمنی سرلوړي کوي [١]، پلار به هم پر خپل اصلي زوی دومره مهرباني ونه کړي [١]. دا خبرې په دوعا پای ته رسوو چې ای څښتنه ژوندی دې وي د افغانستان ځوان او نېکمرغه پاچا او تل دې وي د افغانستان له سعادتونو او نېکمرغیو ډک دولت اللهم امین د ١٣٣٠ کال د رجب المرجب میاشتي پر نهمه ولیکل شو [١].

د اطلاعاتو دفتر د چارواکي

میر محمد یوسف عرض

لومړی کال، درويشتمه گڼه، ۱-۳ مخونه

د روژې د بختورې مياشتې هر کلی او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم

د تېرې سه شنبې پر پنځو بجو چې د شعبان المعظم ۲۹ وه،* که د حضورې چمن لور ته په چکر یا نندارو وتلي وای،* د یوې خورا لوړې سپېڅلې پرتمینې دیني منظرې په لېدو به گوته پر غاښ پاتې واست. له تېرو دوه دريو ورځو په دغه خوبسۍ زېږوونکي چمن کې یو لړ چمتووالی او ارزښتناک سمبالښت لیدل کېدې. ددغې ورځې پر پنځو بجو مو د چمن مخ تر عادي حالت ډېر ځلاند او پرتمین او وړانگین وموند. د دودیز مازیگرني کېدۍ کوټ تر څنگ یوه خورا پرتمین ډېره لویه منا [سایان*] درول شوې چې دغه منا پر فرشونو او څوکیو او رنگینو دسترخوانو پسولل شوې وه، او پر ها بله خوا هم ډېرې ښې منظمې او غوره کېدۍ په ښه ترتیب درول شوې وې،* د چمن له مازیگرني سیمې گرد سیمې دیوال تاو شوی پر هر لوري د بري طاق ته ورته مصنوعي دروازو چې پر گلنارو [سرو*] او سپینو توکرانو سینگار وې،* احاطې ته د ننه وتونکې لار کار ورکاوه. د غوره چمن په دې تاو شوې سیمه کې د ملکي او پوځي څوکیو د خاوندانو او عالمانو، او اشرافو او مخورو په گډون درندې څېرې چې ټول د فراک کېت په یو رنگ او یو ډول رسمي کالیو کې وو،* لور رونق او غوره منظر جوړ کړی و. او په ولس کې چې نندارې ته ورتول شوی و یوه تلوسه او اندېښنه وه! چې دا به څه وي؟ څه به کېږي؟ ټولې پوښتنې او ځوابونه! اوس نو که مور د یوه پلار او د هغه د کوچني زوی خبرو ته غوږ شو نو موضوع روښانېږي:

زوی د کوچینوالي په پاکې مینې او بې باکۍ دې ټولو رسمونو او سینگارونو ته گوري وایي:

- پلاره دا دومره تیاری، او جوش او شوق د څه له پاره دي؟

پلار - زويه! د اسلام پاچا د دولت له ټولو غړو او مخورو، او د رېښتيني ولس له استازو* [سره د روژې د سپېڅلې مياشتې په تمه او هرکلي چې د پاچايانو د پاچا، او د کون او مکان د هستوونکي اطاعت دی.]* دلته راټول شوي دي. هو، هو! دې خبرو ددې چارو څرنگوالی د نظر خاوندانو ته تر څه ځايه روښانه کړ. خو دا ټوله ښکلا او سينگار، او دا ټول شوق او بې باکي، او دا ټولې کېږدې او شکرې، او دا ټولې رڼاوې او څلاوې دداسې يوې بختورې مياشتې د هرکلي له پاره دي چې زړه سواند ذوالجلال هستوونکی پر دې بختوره مياشت روژه نيونې ته د مسلمانانو پر لارښوونه سترې ښکمرغې او گټې وربښي. د افغانستان د مسلمانانو ستر دينپال او نياومن ټولواک خپل ټول دولتي شخصيتونه او هيوادني مخور او ښک باوره ولس او سرښندونکي سر تېري د حضرت رب العزت ددغې پرتمينې لارښوونې اطاعت ته په رسمي ډول رابولي!

تېرکال مو د سراج الاخبار افغانيه په لومړۍ گڼه کې چې د خپرېدو لومړنی پيل يې و،* [د روژې د مبارکې مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې د عظيم الشان قرآن د ختم پر مراسمو معلومات وړاندې کړي وو. پر دې ښکمرغه کال سراج الاخبار افغانيه د خپل ستر سپېڅلي پاچا د اعليحضرت ذات پر روغتيا زرځله شکر او ثنا وايي] او* [د خپلې دې گڼې پانې چې ددې گراني ورځپانې د عمر د لومړني کال وروستۍ گڼه راځي بيا له ښېگڼو ددغو ډکو مراسمو پر څرنگوالي ښايسته کوي:

زموږ ستر هونبیار او پر دين ټينگ پاچا اعليحضرت ذات پر خپلې دې پاچايي بلنې او مېلمستيا د روژې د فرضوالي د حکمونو پاکوالي او ستروالی د افغان دينپالي او پر احکامو بلد ولس سترگو ته ورځلوي. دا لوړه پاچايي بلنه خورا فضائل او ښېگڼې لري. لومړی له خپلو ټولو شاهي اتباعو سره په گډه په خورا مينه او خوښۍ د الهي فرمان د مننې هرکلی؛ بل له مغفرتونو د ډکې روژې پر لومړيو لسو ورځو د مسلمانانو له يوې لويې ډلې سره په گډه د حضرت خيرالانام عليه افضل الصلوات والسلام په سنتو تراوو [تراويحو*] کې د حضرت ملک العلام د سپېڅلي کلام ختمول؛ درېيم د اسلاميانو د يوه ستر پرتموال او برمواو او له

شرفونو ډک پاچا له خوا خپلو ټولو رېښتینو وگړو ته له سخاوت او احسانه د یوې ډکې مېلمستیا جوړ بدل، [!] * [خلورم له عادي وگړو، او مشرانو، او چارواکو سره په گډه پر یوه ځای روژه ماتې، [!] * او بیا په گډه د عیدگاه ستر جامع جومات ته تلل او په یوه خورا لویه جمعه کې د ستر قرآن له تلاوت سره د تراویحو سنت لمانځه ادا کول. پر دې معنوي سپېڅلتیاوو سربېره یو حساس سیاسي او ټولنیز ټکی هم په کې شته چې د پوهې د څښتنانو مخې ته لکه د لمر روښانه دی.

اوس لږ ددې سپېڅلو مراسمو له پاره پر نیول شویو ترتیباتو او سمبالونو غږېږو: لومړی به هڅه وکړو چې دغه سیمه درته انځور شي. [!] * د ښایسته چمن نژدې شاوخوا پنځه جریبه ځمکه د یوه سیمې دیوال په غېږ کې چې څوک ترې ننوتلی نه شي، او خنډ او ډال یې هم ترمنځ نه وي چاپېر شوې. [!] * دې تاوشوې سیمې ته د بري طاق په څېر له دریو دروازو نه چې یادونه یې وړاندې وشوه، [!] * د جنوب او شمال او ختیځ لورو څخه ننوتل شوني دي. د تاو شوې سیمې شمالي خوا ته یو نیغ تجیر درول شوی چې مخې ته یې خورا پسولل شوې او غوره کېږدی. په یوه نېغه لیکه او منظم ډول د مېلمنو د هوسایۍ او اوداسه له پاره درول شوې دي. زموږ مهربان پاچا اعليحضرت ذات له هغې ډېرې مهربانۍ چې پر خپلو ملگرو شاهي خادمانو یې لري، [!] * امر کړی ټول هغه څیزونه چې گران مېلمانه ورته اړتیا ولري چمتو شي [!] * او هره کېږدی. د بلل شویو د هوسایۍ له پاره په فرشونو او څوکیو او میزونو او څراغونو او سگرتو ښکلې شوې او په کې چمتو شوي دي. هرې کېږدی. ته تشناب او د اوداسه خونه هم چمتو شوې ده. د اعليحضرت پاچايي ذات د هوسایۍ کېږدی. د نورو کېږدیو د لیکې په منځنۍ برخه کې لکه شوې ده. او پر ښۍ او شمالي خوا یې د سترو شهزادگانو کېږدی او تر دوی وروسته د نورو درنو څېرو کېږدی. درول شوې دي.

اوس چې دلته د کېږدیو یادونه وشوه. ددې کېږدیو د ځانگړتیاوو له انځورولو مو چې د اعليحضرت پاچايي ذات له خوا اختراع شوې، [!] * ډډه ونه شوای کړای. څرنگه چې زموږ هونبیار زړونو ته رانژدې ټولواک تل د خپل شاهانه هېواد د حالت پلټنه او کتنه په همایوني پام کې ساتي. او ډېرې وختونه په گرځېدو کې

وي،[*] نو يې وړ وبلله چې د دوی د خیریت سفرونو کېږدی داسې سمبال شي چې د هوساینې د اړتیاوو ټول شرایط ولري. نو ځکه یې په شاهانه ښکلا څو ډوله زړه وړونکې او ظرفي کېږدی. طرحه او ډیزاین کې،[*] لارښوونه یې وکړه چې د پلازمېنې کابل په مبارک صنعتي پارک کې دې تولید شي.

خو لکه چې اور بدل شوي چې ها پلانکي پاچا خپله کېږدی. په زرو اوبدلې او مزي يې ورته له ور بېنمو، سته يې ورته له ملغرو، او دیر کونه او قبه يې ورته له سرو او سپینو جوړه کړې،[*] خو[*] دا په زري تارونو له اوبدل شویو او په ملغرو له پېیل شویو کېږدو څخه نه ده. بلکې له خورا کلک او ټینګ جیم ټوکر څخه چې واورې او باران او سیلی ته ټینګه شي،[*] جوړه شوې او تر دې هم ډېر يې د لېږد پر مهال سپکوالی په پام کې نیول شوی دی. [*] ځینې دا ډول کېږدی د گردې منا [مدور سایان*] په بڼه دي چې په جلا جلا لویوالي او ستروالي تولیدیږي. [*] د ساري په ډول هغه خورا لویه منا چې په دې مبارکه میاشت کې د روژه ماتي له پاره د احاطې په منځ کې در بدلې نژدې دوه سوه پنځوس تر درې سوو څوکیو په کې ځایېږي. دا گردې کېږدی دوی بڼېګنې لري چې هم دویني او هم ژمنی کېدلی شي. د ساري په ډول که بې تجربه وي دویني او که یې پر شاوخوا تجیر راتاو شي نو یو لوی ژمنی دالان ترې جوړېږي. نورې داسې کېږدی جوړې شوې چې ورنه وځي نو ځان به درته هېڅکله په کېږدی کې ونه ایسي،[*] معمولاً به یو خورا ښایسته مستطیل مربع دالان وویني چې د هوسایي پر ټولو وسایلو سمبال شوی وي.

او لنډه دا چې د رمضان د روژه ماتي پر دې سیمه پر پنځو ځایونو د پاچايي نعمتونو رنگین دسترخوان غوړ بدلې [دی*]. لومړی ځای تر یوې لویې منا لاندې دی چې په منځ کې جوړه شوې،[*] کتار په کتار په کې مېزونه او څوکی ایښودل شوي دي چې د منځنۍ برخې بر سر يې پر ځانګړي پاچايي دسترخوان ښکلی دی،[*] دویم او درېیم ځایونه د (عصر يې شرکت) لومړی او دویمه درجه کېږدی دي چې د سترې پاچايي منا پر بڼې او شمالي لوري جوړې شوې چې د میز پر سر دسترخوانونه او څوکی په کې سمبال شوي دي. څلورم او پنځم ځایونه،[*] د ښایسته چمن پر مخ پر غوړ بدلو فرشونو دسترخوانونه چمتو شوي چې لومړی ځای د عام ولس، او دویم ځای بریمنو

منظمو عسکرو ته ځانگړی شوی دی. پر دې پنځو سیمو سربېره چې دننه په احاطه کې دي،* یوه بله ډبره پراخه سیمه هم تر دغې احاطې بهر د بېوزلو او اسکېرلو او مساپرو له پاره بېله شوې چې هلته پر دغو ورزرو د ډبر سخي پاچا د همت له شکرۍ خورا ډبر خواړه پېرزو کېږي.

د شعبان میاشتې له وروستیو نه د چمن ټول مخ او تاوراتاو واتونه یې د ښار او شاوخوا سیمو له زرگونو وگړو ډکېږي،* د ملکي او عسکري څوکیو خاوندانو او علماوو او درباري مخورو او خانانو د فراک کېت په رسمي کالیو کې پخپله د چمن مخ د گلبن د رخې وړ گرځولی و.

د ماښام تر لمانځه لس دقیقې دمخه کجورې [خُرما*] او یا د روژه ماتي نُقل پر رابلل شویو ویشل کېدل، ټول خاص او عام وگړي د لمانځه ځای ته چې تر احاطې بهر په چمن کې جوړ شوی دی راټولېدل،* د مسلمانانو کتارونه کتارونه د ټینگ بنسټ بېلگې ښيي،* د روژه ماتي ټوپ له ډز او د محمدي صلعم د آذان له کېدو سره سم روژه پر یو څه ماتېږي او د ماښام لمونځ په یوه لویه جمعه کې چې له زرگونو مسلمانانو او د عظیم الشان هستوونکي له بندگانو جوړه وه،* ادا کېږي. تر لمانځه وروسته ولسي خلک له ختیځې دروازې، او چارواکي او اشراف او اعیان له جنوبي دروازې احاطې ته ننه وځي او* هر څوک پر خپلو ځانگړو ځایونو د خپل ستر زړه سواند،* د شفقت څښتن،* مهربان او ولینعمت ټولواک د پېرزو او احسان مېزونو ته په خوړو بوختېدل.

په رېښتیا چې د ماښام له لمانځه نه په راستنېدو د «انساني سېلاب»* دې منظرې چې یو د جنوب او بل له ختیځ لوري دغې احاطې ته ننوت،* سړی ددې بختور حالت ستروالي او برم او پرتم ته د خورا سپېڅلي ذوالجلال پیدا کوونکي د ناپایه نعمتونو په شکرانو کې ډوباوه چې د هغې پېرزو له امله چې پر افغان او افغانستان یې لري داسې یو دینپال،* نیاومن او* ولسپال ټولواک یې ور په برخه کړی چې له خپل صادق ملت سره په گډه د الهي امر هرکلي ته راځي، له خپل ملت سره گډه روژه نیسي، له ملت سره یو ځای لمونځ کوي، له ملت سره یو ځای روژه ماتوي،* پخپله مېلمه پال شي او ولس د الهي امر پر ځای کولو ته ور مېلمه کوي.

خومره نېکمرغي! خومره نعمت!

لنډه دا چې چې تر خوړو وروسته،*] هر څوک اوداسه او د تراويحو لمانځه ادا کولو ته پاڅېده، او پوځ پوځ او ډله ډله وگړي د عيدگاه په ستر جامع جومات کې چې په خورا لويو گيسي خراغونو- يعنې د استلين په غازو رڼا شوی و،*] ټولبدل [او*] کتارونه درېدل. تر ټولو ستر څښتن ته د برم او پرتم له خاوند يوه مسلمان پاچا سره په گډه د عبادت له پاره ددې زرگونو مسلمانو وگړو نندارې د هر مسلمان وگړي زړه د ايمان په پاکې رڼا له احساساتو ډکاوه او ځلاوه. خومره پر تمين دين! د څومره بڼې عقيدې څښتن پاچا او ملت!

په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت خالق د ستر قرآن ختم له مغفرتونو د ډکې روژې مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې که خدای کول پای ته رسېږي.

څرنگه چې موږ دا له عاجزۍ ډکه مقاله ددې اړتيا له مخې چې وخت يې تېر نه شي او خپله ورځپاڼه مو تر شريف ختم دمخه ليکلې او خپره کړې،*] که خدای کول د شريف ختم د شپې څرنگوالی به ددغو خورا سپېڅلو مراسمو له نورو جزياتو سره په خپله څلرويستمه گڼه کې خپاره کړو، اوس په همدې درې دعاييه فردونو خپله مقاله پای ته رسوو:

الهي ته دا ټولوک زموږ بېدار
چې لارښود دی د ولس په هر يو کار
هم و دين ته خدمت کړي او هم دونيا ته
لکه اوبه د مينې دی د ملت يار
ته ساته دی له بلاوو او فلک يي
پر غلیم د وطن ټول کړه را گوزار
آمين

پوهنه - ښوونځي

هغه دولتونه چې د حکومتو بڼه يې ترلې [بشپړه شوې*]، او د (کاري وېش) پر قاعده يې په دايرو [وزارتو*] ويشل شوې ده، [د پوهنې دايړه] يې چې د يوه خپلواک وزير تر څارنې لاندې وي، [د دغو دولتونو له مهمو برخو څخه گڼل کېږي. د ساري په ډول لکه چې د کورنيو چارو وزير د هېواد په خاوره کې دننه پر ټولو چارو څارنه کوي، او خپلې ټولې کوچنۍ او لويې چارې د منل شويو قوانينو او نظم له مخې ترسره کوي، او د ټولو کورنيو چارو مسوول وي.] [دغه راز د پوهنې چارو وزير پر ټولو هغو چارو چې په دولت کې له پوهې او پوهنې او د هېواد په وگړو کې د هغې په خپرولو پورې اړه مومي،] [د څارنه کوي او لومړني، او رشديه [منځني*]، او اعداديه [؟*] او لوړ ښوونځي جوړ او پرانيزي. ټول مطبوعات او چاپخونې چې په هېواد کې رامنځته کېږي، او ټول ليکلي آثار چې دوی يې خپروي، د پوهنې ادارې تر څار لاندې وي. د پوهنې لوی مجلس او وزير يې په خپله په پلازمېنو کې وي، او په ټولو ولايتونو کې ادارې او څانگې لري. د ښوونځيو پروگرامونه چې په هندي اصطلاح يې نصاب بولي،] [د پلازمېنې د پوهنې د لوی مجلس له خوا د هر ولايت له حالت سره سم جوړېږي. هېڅ ښوونځی يا چاپخونه، يا ليکنې د پوهنې ادارې له رسمي اجازې پرته پرانستل کېدلې او جوړېدلې او خپرېدلې نه شي. په ځينو هېوادو کې تياترونه او اوپه را گانې [Operas*] هم د پوهنې [وزارت*] تر نظر لاندې وي.

د هر دولت د پوهنې مجلس د دولت سياسي لورو او د هېواد او وگړو بنسټيزو اړتياوو ته په پام سره په هماغه بڼه خپلو عمومي ښوونځيو ته پروگرامونه ټاکي.

د ساري په ډول د (بریتانیا) د لوړ دولت د پوهنې مجلس هغه پروگرامونه چې په (اوستراليا) لويه وچه او يا (کناډا) او يا (جنوبي افریقا) کې خپلو مستعمرو ته جوړ کړي[*] هېڅکله هم په لندن کې د دوی د ښوونځيو له پروگرامو سره ورته والی نه لري. ځکه په مستعمرو او تر ښکېلاک لاندې سيمو کې يې د دولت پوليټيک [کړنلاره*] هېڅکله دا نه غواړي چې ددغو ځايونو وگړي آن د خپلې آزادۍ، واکمنۍ، مالکیت، او ملت حقونه زده کړي. بلکې هغوی ته بايد داسې زده کړه ورکړ شي چې ناخپلواکي او بل ته غاړه ايښودنه او محکومیت يې تر نظره غوره راولي او ويې وروزي.

په يوه کتاب کې مې د يوه فرانسوي سيلاني له خولې واورېدل چې ليکل شوي وو: «په اوستراليا کې گرځېدم. د ځنگله له منځه له يوه کلي نه بل ته تلیم. د لارې په اوږدو کې مو د يوې ونې ترڅنگ د اوستراليا د خپلو بومي وگړو يو هلک وليد چې ويده شوی دی. شاته له پراته بکس او د تمرین له سلېټي تختې يې چې ورسره وه برېښېده چې د ښوونځي زده کوونکی دی. په زړه کې مې انگرېزانو ته ستاينه او مننه راغله چې د پوهې او پوهنې نښې يې په داسې ډاروونکو وحشي ځايونو کې هم خپرې کړې دي. تلوسه او اندېښنه راولوېده. صبر مې وکړ چې هلک راوبین شي، او پوه شم چې چېرته او څه لولي. له څه ځنډ وروسته مې دا هيله پوره شوه. کوچنی له خوبه پاڅېد. او ژر ودرېده غوښتل يې چې روان شي چې زه يې خواته ورغلم او په مينه مې وپوښته:

- د ښوونځي زده کوونکی يې؟
- هو!
- څه لولي؟
- جغرافيا.
- ماشاءالله! آفرین! نو په نړۍ کې څو لويې وچې شته؟ زده کوونکي - پر پنځو لويو وچو د نړۍ پر وېش او د هغوی پر نومونو پوره خبرې وکړې. ډېر خوښ شوم. او چې ومې پوښته «په اروپا کې څو حکومتونه شته؟» زده کوونکي راته حيران حيران وکتل ويې ويل:

- پر دې پوښتنه دې پوه نه شوم. زه په نړۍ کې یو حکومت پېژنم چې هغه د انگرېز حکومت دی.

ومي ويل - فرانسه، جرمن، روس او نور نه پېژني؟
ويي ويل - ولې يې نه پېژنم، هغوی هر ټول [*] د انگرېز دولت ولايتونه دي.
له دې مرکې پوه شوم چې خبره چېرته ده. او موخې يې څه شي او څه شي دي!...
دا د هغو ښوونځيو د پروگرامونو يوه بېلگه ده چې د (پي بليک اسټريکشن) [*] يعني د دولتونو له خوا پر وگړنيزې پوهنې د څار [اداري] له خوا د خپلو هېوادونو د حال او احوال او وړتياوو په تړاو جوړېږي. ددې فرانسوي سيلاني له بېلگې نه پر انگرېز دولت هېڅ ډول نيوه که نه راځي. آن دا چې دغه دولت خپل ټول هنر او مهارت ښودلی دی. داسې چې په هند کې يې همدا دود او اصول جاري کړي دي. د ساري په ډول د مسلمانانو يا هندوانو له پاره داسې لوړ پوځي ښوونځي چې د انگرېزانو د کچې افسران او ارکانحربان ترې راووکي نه شته. نو ولې؟ ځکه تگلاره يې ددې غوښتنه لري چې لوی افسران دې تل انگرېزان وي. دغه راز د پنجاب د ښوونځيو په پروگرام کې ديني سياسي فلسفه، او عقلي روزنيز علوم او کان پېژندنه او لوړه انجنيري او نور هغه څيزونه چې يوازې يې ځان ته بېل کړي [*] نه ليدل کېږي.

نو پر همدې بنسټ د هر دولت پوهنه د هغه هېواد د تگلارې، او احوال او طبيعت له مخې د خپل هېواد د ښوونځيو پروگرام يعنې نصاب ټاکي چې پر دې بنسټ د يوه دولت د ښوونځيو پروگرام بل دولت کې منلی نه شي. او که ويې مني نو داسې به برېښي لکه سوالې کالي يې چې کله ډېر تنگ او کله ډېر اړت وي [*] اغوستي وي چې وجود ترې بېخي گټه نه شي پورته کولای. زموږ په گران هېواد افغانستان کې زموږ د پوهې او پوهنې د څښتن اعليحضرت ټولواک تر بختورې پلاز کېناستني دمخه د نوی بني د ښوونځيو بېخي نښه نه وه. د دوی تر پوهنپال شاهانه سيوري لاندې په لوړه شاهانه سلطنتي پلازمېنه کې پر نويو قاعدو او اصولو ښوونځي رامنځته شول. لومړني ښوونځي پر هر لوري جوړ او سمبال شول چې دا د هېواد د نېکمرغيو او پرمختگ له پاره د خیر يو لوی فال بلل کېږي.

د هېواد په خاوره کې دننه اطرافي ولايتونه هم د پوهې او پوهنې عامېدو ته خورا اړتيا لري. خو زر ځله افسوس چې زموږ په ډېرو وطنوالو کې لا تر اوسه د نويو پوهو د زده کړې او حاصلولو تلوسه او مينه پيدا شوې نه ده، او تر اوسه يې د خپل ژوندانه د مېوې يعنې خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې ارزښت او درنښت بشپړ پېژندلی نه دی. وگړی هر څه له حکومته غواړي،*] حال دا چې لږ څه ورته پخپله هم لاس او پښې خوځول په کار دي. د ساري په ډول که د کندهار، او هرات، او بلخ، او غزني، او جلال آباد وگړي پر دې پوهېدلې شواي چې له پوهې او پوهنې نه دولت او وطن ته څه گټه رسېږي او د خپلو بچيانو پر راتلونکې يې غور کړی وای،*] هر ولايت د يو دوو ښوونځيو لگښتونه او خرڅونه پورته کړي وای [او*] د هغو د بنسټ، او نظم او اصولو او پروگرام په اړه يې له خپل سپېڅلي متبوع دولت نه د سمبالښت او لارښوونې غوښتنه کړې وای،*] هېڅ شک نه شته چې دولت په دې تړاو ډېر گټور تجويزونه سنجولی شواي. د پوهنې او ښوونځيو د قاعدو پراخول يوازې په دولت نه چې ډېر په وگړو پورې اړه مومي. هر څوک چې بچي لري لومړی څيز چې په اړه يې فکر کوي د بچيانو ښوونه او روزنه ده. که چېرې خپل همدا سوچونه په يوه غوره او منظمه بڼه په مهارت وکاروي،*] او هغه پيسې چې هرکال يې د خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې له پاره پر کاليو او د ملا پر تنخواه او خوړو او نورو لگوي،*] په خپلمنځي پيوستون را ټولې کړي [او*] د دولت په څارنه او سمبالښت يې پر بشپړو لومړنيو او منځنيو مسلکي ښوونځيو ولگوي،*] البته چې خورا لوړې او غوره پايلې به رامنځته کړي.

سياسي لنډيز

سياسي نړۍ لکه د زنگي وېبښته سره پېيلې ده، ته وا د ځمکې گړې خپله ټوله مرکزي تودوخه خپلو استوګنو ته وربښلې چې وينې يې ورخوتولې او غريزې تودوخې ته يې داسې ځواک او وس ورکړې چې د طبيعي قوتونو په وړاندې يې ځانونه وسله وال کړي دي!

سره له دې چې د مرکزي جاذبې طبيعي ځواک له ځمکې نه د ځمکنيو موجوداتو د بېلوالي ټينګ او کلک قواعد ټاکلي، خو بشریت دومره باغي شوی نه دی چې دغو حکمونو ته غوږ ونيسي! سره له دې چې د اوسپنې يوه ټوټه [*] د لرگې يوه څانګه، لږ سرب او نور ځمکني څيزونه چې که د يوې چنې هومره درندوالی هم ولري [*] له ځمکې پورته کېدلی نه شي. حال دا چې بشر د ځمکنيو معدني او نباتي جسمونو منونه منونه د الوتنې په وسيلو اړولي [*] يو لوی دروند جسم تر دوه زرو مترو يا تر دې هم ډېر له ځانه سره له ځمکې جلا کوي او لري يې بيايي! که څه هم طبيعي قوانينو څو څو ځله له دوه زرو مترو يا تر دې هم له پورته يا تيسټ لوروالي راغورځولي [*] خو چېرته! د بشر سرغړونه او طغيان هسې پورې نه ده دی رسېدلی چې ددغو غورځونو او غوږتاوونو پروا وکړي! يو چې ولوېږي لس نور پورته ځي.

د ديو خوی رقيب له خوانه مې پناه په لوی څښتن ده

بنايي روڼ ستوری دغسې پر کوچنوتي پېرزو وکړي

تر دې هم بتره دا چې غواړي د آسيا او افريقا لويې وچې په اروپا واپروي! څومره زړه، څومره تېری!... نو دا اروپا پر څه اروپا او آسيا پر څه آسيا شوې ده؟ هيڅ شک نه شته

چې طبيعت د ځينو قوانينو له مخې چې ټاکلي يې دي [*]، هغه اروپا او دا آسيا جوړه کړې ده. لکه دا چې په آسيا کې کجورې [خرما*] او هبل، او دارچيني او نورې خوشبويي، او مېوې، او هاتي، او کور او اوبنغاړی [شتر مرغ*] موندل کېږي [*]، په اروپا کې يې پرته له دې چې يوه نيمه بېلگه د څارويو يا بوټو په کوم بڼگي کې ولېدل شي نوره يې نښه هم نه شي موندل کېدای. دغه راز هغه څيزونه چې په اروپا کې شته بېوزلې آسيا يې په خوب هم ليدلې نه شي [*]. د ساري په ډول سره له دې چې اروپاييان د گڼو بنځو پر ودولو آسيايان غندي [*]، په خپل هېواد کې يې يو نارينه چې زور او زړولري [*] له يو ميليون بنځو سره تار جوړولی شي. په داسې حال کې چې په آسيا کې د يوې بنځې مېړه، د خپلې مېرمنې د پروني يوې پېڅکي ته هم د نامحرم نارينه په نژدې کېدو نه راضي کېږي [*]، اروپاييان د بال [د نخا*] په مراسمو کې خپلې مېرمنې پر لغړو ټېرونو، متو، شا او سر له يو بل سره د (فادريل) په نامه يوې نخا کې تي پر تي او غاړه پر غاړه يو بل ته وړاندې کوي. په داسې حال کې چې د آسيا په ځينو ښارونو کې د (الکئول) - يعنې د شرابو په نامه ککره زهرجنه ماده د درملو له پاره هم نه موندل کېږي [*]، د اروپا په کوڅو کې لکه ويالي بهېږي! په داسې حال کې چې که د آسيا د بدياوو يوې تورې کېږدې ته کوم وړی يا تړی ننه وځي [*]، د کور څښتن ترې خپله ټوله هستي نه سپموي [*]، که د اروپا په کوڅو کې يو څوک له تندي يا لوړې بې حاله ولوېږي [*]، اروپاييان په دې تلوسه او اندېښنه چې: «صبر وگورم له تندي د سړي ساه څنگه وځي؟» کېوزي او ددې پر ځای چې پر يوې مړې ډوډۍ يا يوه ټورې اوبو يې لاسنيوی وکړي [*]، په خورا تلوسه او مينه يې د ساه وتلو ننداره کوي!

په دې ډول نو اروپا په خپل دې ډول بغاوت چې د طبيعي ځواکونو په وړاندې يې پيل کړی [*]، په دې ډول مدنيتو سره غواړي له آسيا نه اروپا جوړه کړي. تر دې هم بتره دا چې له آسيا نه د اروپا د جوړولو لار يې هم پر کندهار، او هرات، او کوشک، يا مشهد، او تهران او بغداد غوره کړې ده.

آفرين پر دې باطل تصور[*] آفرين پر دې ناشوني خيال!
دا دې ته ورته دی لکه چې يو گاونډی بل ته ووايي. «زه غواړم ستاسې د کور دالانونه
او پس خانې، او دهليزونه وشکوم او د نورو گاونډيو کورونو ته د تېرېدو يوه اوسپنيزه
لار وباسم»[*]. لږ شک هم نشته چې دغه گاونډی به دا کورگډي ونه مني. خو د کور
څښتن به که دغسې يوه لار د خپل کور له پاره گټوره او اړينه وبولي[*]. دغه ډول
لاره د هغو قاعدو او اصولو له مخې چې گټور ورته برېښي او کور يې ورسره د وړانډو
پر ځای ودانېږي[*]. پخپله جوړه کړي. خو تر هغو چې ساه په کې غږېږي د نورو لار
به په خپلو کورونو کې پرانيزي.

نېکمرغه کوچنی اختر

د حضرت واجب الوجود جل وعلی دربار ته دې زرگونه بېشمېره او بې حده حمدونه او ثناوې وي چې ددې نېکمرغه کال بختوره روژه په خورا خوښۍ او ښادۍ تېره شوه [او*] بختور نېکمرغه کوچنی اختر د خپل راتگ پېرزو راوکړه.

سل شکره چې دا راغی، سل حیفه چې ها ولاړه

په حق سره چې د سړني نېکمرغه کال د بختونو روژه په هغه ډول روژو کې وه چې هره شپه یې لکه د خوشحالیو د یوه بختور اختر په ښه تېره شوه. لومړۍ لس شپې یې لکه د بختور اختر گڼل کېدې چې نړۍ نړۍ عبادتونه، او عالم عالم فیضونه او برکتونه په کې ښکېل او اخیښل شوي وو. د روژه ماتي پر خوښۍ او خوشحالی، او د هستوونکي خورا سپېڅلي ذات د لیدنې د هیلو پر خوښۍ [و*] یوه بله پرمینه او له ستروالي ډکه خوشحالی هم موږ رېښتینو افغان وگړو ته راز یاته شوې وه چې هغه زموږ د هوښیار، [و*] نېک کردار، [و*] مهربان، [و*] سپېڅلي ټولواک د لیدنې نېکمرغي وه چې د خپلې لوړې پلازمېنې له ټولو وگړو سره یې په گډه روژه ماتي، او په گډه ورسره د خپل څښتن د طاعت له پاره د عبودیت او بنده گۍ څرگندونه وکړه. د اعلیحضرت (سراج الملة والدين) امیرالمسلمین او ظل رب العالمین تر دینپال سیوري لاندې د روژې د مغفرتونو میاشت د ځمکې او آسمانونو د یواځیني خالق په خورا ډېرو عبادتونو او طاعتونو، او د حضرت محمد الامین، صلواه الله علیه بملاء السموات والارضین د متینې شرعې د حکمونو په خورا خوښیو او خوشحالیو کې تېره شوه او کوچنی اختر راغی. دا بختوره ورځ مسلمانانو ته یو لوی نعمت دی. او د اسلام په سپېڅلو ورځو کې گڼل کېږي.

د حضرت پیغمبر صل الله علیه وآله وسلم یو شریف حدیث له ابن مسعود [سعود؟*] رضی الله تعالی عنه نه روایت شوی چې په فارسي کې یې مضمون په شذیل ډول

داسې کېږي: «کله چې زما امت په صيام مياشت کې روژه نيسي او د اختر په ورځ لمانځه ته ځي حضرت حق تعالیٰ جل وعلیٰ خپلو درنو ملايکو ته په خطاب کې وايي: «ای زما پرېښتو! هر کارگر چې کار وکړي د خپل دغه کار اجر غواړي، زما بنده گانو هم چې په صيام مياشت کې روژه نيولې او د اختر لمانځه ته تللي، خپل اجر غواړي. تاسې شاهدانې اوسئ چې ما هغوی وښل.»

نو ځکه د صيام روژه او د اختر له مغفر تونو ډک لمونځ دغه ډول نېکمرغي او د بښنې پيغامونه لري. په تېره بيا چې د حضرت رب الانام دا عبادتونه د اسلام له يوه پوهوال او دينپال ټولوک سره، په يوه آزاد او خپلواک اسلامي هېواد کې، له شل دېرش زرو مسلمانانو سره په گډه، پر يوه ځای او يوه مقام پای ورسېږي او بشپړ شي.

ددې نعمت ارزښت بايد وپېژنو. الهي شکر پر ځای کړو. يو بل ته غېږه ورکړو، په روغې او لاس وړکولو سره د مينې او يووالي د بر بښنا جذبوونکې او دفع کوونکې لمبې يو د بل زړونو او ځيگرونو ته ورواستووو. ټول په يوه خوله او يوه ژبه د خپل هېواد او خپلواکۍ پايښت د زړه له کومې د احکم الحاکمين جل وعلیٰ د خورا سپېڅلي ذات له دربار نه وغواړو. د خپلو اسلامي وروڼو او هېوادو حالت ته چې د خپلو هېوادو له خپلواکۍ او استقلاله بې برخې دي،[*] د عبرت نظر واوو. پر خپل حال او احوال زرگونه ځله ټنګانې ووايو، د خپل آزاد او سپېڅلي ټولوک د اوږده عمر او روغتيا دوعا چې د وطن د خپلواکۍ ښېگنې يې لکه د يوه زړه سواند ښوونکي مور ته راښودلې، د رېښتینولۍ پر ژبو جاري کړو.

د هغه سپېڅلی دين ټول روښانه احکام چې د عالم حضرت هستوونکي مور په هغه سره د دواړو نړيو د نعمتونو درلودونکي گرځولي يو،[*] لکه هغسې چې خورا گنې اُخروي گټې په کې نغښتې. زرگونه گټور سياسي او ټولنيز ټکي هم په کې پټ دي: د ساري په ډول د هر محل اوسېدونکي د ورځې پنځه ځله د خپلو محلونو په جامع جوماتونو کې سره ټولېږي. خپل يواځينی هستوونکی په گډه يادوي. د آخرت ستر ثوابونه گټي. او ورسره جوخت له دې ټولېدنې نه د الفت او مينې او پېژندګلوی پايله راوځي چې د يووالي او ورورګلوی سپېڅلي ټکي ترې جوړېږي. د اوونۍ يو ځل د څو محلونو وګړي د ښار په يوه لوی جامع جومات کې سره ټولېږي. د جمعې لمونځ په

لویه ډله ادا کوي. یو خطیب یې په وعظ او نصیحت سره روغې لارې ته سموي. له نښکونو ډک دې کار سره د آخرت د نعیمو جنتونو وړ گرځي. هم مهاله ورسره په یوه لا پراخه کچه د یووالي او ورورگلوی خبره پخپري. په کال کې یو ځل د ښار او ورڅېرمه کلیو وگړي په یوه لوی عیدگاه جومات کې سره ټولېږي. ټول د روژې د فطر صدقه بېوزلو ته ورکوي،[*] د مسلمانو وگړو یوه لویه ډله د بې اړتیا څښتن دوه گونی لمونځ په جماعت کوي، خطیب خطبه وايي. ولس ته د خپلواک اسلامي سلطنت او امارت شتوالی په یوه دېده او پرتم وریادوي. روغېرونه کېږي،[*] لاسونه ورکول کېږي،[*] د توپونو ډزې کېږي. عسکري موزیک هرې خواته ملي نغمې غږوي،[*] پوځي عسکر په خپلو خورا پرتمنیو رسمي درېشبو کې د عیدگاه په ستر جومات او شاخوا کې د درناوي له پاره پر لیکو درېږي. عسکري او ملکي چارواکي او مخور او مشران او اشراف ټول په خپلو بشپړو رسمي کالیو کې شریف جومات ته ورتولېږي. د اسلام پاچا، او د حضرت خیرالانام د مبین دین ټینگوونکی په بشپړ برم او پرتم تشریف راوړي. د مسلمانانو د تکبیر نارې د رب العالمین د خورا سپېڅلي ذات دربار ته لوړېږي.

ای سپېڅلی نجیب ولسه! او ای غیرتي او ټینگ قومه! موږ د اختر دې څو ورځو او د روژې هغو څو مبارکو ورځو ته په عادي او بې غوره نظر ونه گورو، او یوازې یې له سات تېریو ډک یو عبادت ونه بولو. ددې ستر الهي نعمت ارزښت او قدر چې پر موږ پېرزو شوی وپېژنو. ځکه چې موږ د وطن د خپلواکۍ څښتنان یو، او د واکمنۍ څښتن خپلواک ملت یو، زموږ ټول دیني، مدني، سیاسي حقونه آزاد دي،[*] زموږ سپېڅلی زړونو ته رانژدې خیرغوښتونکی ټولواک زموږ د خپلواکۍ او واکمنۍ د ساتنې له پاره خپلې ناپایه همایوني هڅې کوي او په عمومي دربارونو کې زموږ د خپلواکۍ دوغاوي کوي. څومره نعمت! څومره نېکمرغي! څومره خوښي! څومره خوځښت!

یو ځل د خپلو شمالي او جنوب ختیځو گاونډیو مسلمانو ورونو حال ته نظر وکړو: هغوی د خپلو دیني مراسمو هغسي آزادي چې موږ یې لرو نه لري. د ساري په ډول په روسي ملکونو کې څوک د جومات خطیب کېدلی نه شي مگر دا چې روسي ژبه یې زده وي. قرآن لولي، خو د جهاد آیتونه یادولی نه شي. پوځ ته ورځي، خو د نورو د گټو

له پاره. په سرکونو کې کار کوي. خو د پردیو د گټو له پاره،* [زده کړې کوي. خو د نورو د گټو له پاره نو ولې؟ ځکه زموږ دغه وروڼه د هېواد آزادي او واکمني نه لري. د بل ولس او بل هېواد تر لاس لاندې او کبوتي دي چې نه په جنس، او نه په دين، او نه په ژبه، او نه په رنگ کې هغوی ته هېڅ ډول ورته والی او تړاو نه لري. څومره فلاکت! څومره مصیبت!

نو ځکه باید موږ یوه شېبه هم بې شکره ونه اوسو. ځکه موږ د خپلواکۍ، او استقلال، او واکمنۍ نعمت لرو. که لمونځ کوو نو په خطبه کې د خپل مسلمان پاچا سپېڅلی نوم آزاد یادوو، که عسکرۍ ته ځو نو د خپل ځان او خپل هېواد د گټو له پاره ځو، که پر سرک له سهاره تر ماښامه کار کوو د خپل ځان او خپل هېواد د گټې له پاره بې کوو. موږ ته اړینه ده چې ددې نعمت د شکر او ستاینې تر څنګ،* [ددې نعمت د ساتنې له پاره هم وینس، هوښیار، او له غفلت او لویۍ په څنګ واوسو.]* [د عظیم الشان قرآن پر حکمونو، او پر خپل دین او ایمان ټینګ شو. ټولواک، وطن [او*] ملت یو او یو وجود ووبولو [او*] له خپله ځانه بې راتېر ووبولو، او ډېر بې سپېڅلي وگڼو. د یووالي او اتفاق تخم په خپلو زړونو کې د خپل وطن او دولت د ساتنې له پاره وکړو او د پرمختګ او لوړتابه او آزادی حاصل راټول کړو. له بدو چارو او ټیټوالي چې ټولواک، او ملت او وطن زیانمنوي،* [ډډه وکړو.

زموږ هوښیار سپېڅلی ټولواک زموږ او زموږ د وطن پر دین، او ناموس، او شرف، او سعادت، او پرمختګ او آزادی د زړه سوي لوی وزر او خپله مهربانه [او*] د مرحمتونو پلرنۍ غېږ پرانستې،* [شپه او ورځ د هغو د خوندي کوونکو او لوړوونکو وسیلو د چمتو کولو له پاره خپلې پاچايي هلې ځلې کوي. موږ هم ځانونه ددغې مهربانۍ او عاطفې وړ کړو [او*] په همت او غیرت او زیار کې زړونو ته د خپل راتېر پرمختګپال سپېڅلي ټولواک پر پله سم شو، او د هېواد او خپلې ملي آزادی د ساتنې له پاره په مال او ځان، او زړه او وجدان زیار وباسو او په دې څیزونو سره د خپل هېواد د پاکې سپېڅلې خاورې او خپلواکۍ د غلیمانو په سترگو کې چې د نړۍ د ودانولو، او په خپل مدني صنعتي ځواک له اروپا سره د آسیا د نښلولو په پلمه یې له هره لوري

بنکېلاکگر نظرونه را سيخ کړي[*]. د نهيلی او کوزگوری غشي وټومبو، او د هيلو غشي يې د زيان او خواری پر خاورو وغورځوو.

هو هو! که مور ځانونه په رغاونې او ځواک سينگار او سمبال کړل[*]، د پلمه کوونکو پلمې او د حريصانو د هيلو کنډولي به پر ډبرو مات شي.

څرنگه چې تر يوې بختورې او نېکمرغې روژې وروسته يوه وړانگين او ځلاند بختور اختر ته ورسېدو[*]، نو ځکه د نعمت د يادولو او د نعمت د شکر د ذکر په موخه؛ (سراج الاخبار افغانيه) د بختور کوچني اختر د مبارکۍ په کارولوسره د يوې کوچنۍ موعظې ددې څو کرښو د وړاندې کولو زړه وکړ. نور نو د خپل ستر زړونو ته راتېر سپېڅلي پرمختگپال زړه سواند اعليحضرت ټولواک د عمر او د برم او پرتم د ډېروالي بې ریا دوعا د بختور کوچني اختر پر دې بريالی ورځ چې له خورا ارزښتناکو اسلامي مهالونو څخه دی[*]، د بنده گۍ پر ژبو جاري کوو چې د پرتمين زړه سواند ملوکانه ذات له روغتيا سره[*]، ملت او هېواد خورا ډېرو پرمختگونو او لوړتياوو او نېکمرغيو او بريو ته د رسېدو [فريالعين؟]*] وياړ تر لاسه کړو. آمين.

پر دې ورځ د بريالي دربار د مراسمو په اړه به که څښتن تعالی غوښتل په راتلونکې گڼه کې خبرې وکړو.

لومړی کال، څلروویشتمه گڼه، ۳-۵ مخونه

د سراج الاخبار افغانیه

د لومړي کال پای

د (محمود طرزي) عاجز قلم د رېښتنولی په نارو، او پر ماتغاړو ټکو، او له گرانښت په ډکو وجداني کړښو سره په خورا ویاړ او خوشحالی او بشپړ شوق او نړه والي د (سراج الاخبار افغانیه) د گراني ورځپاڼې د لومړي کال بشپړ بدل په خپلې دې څلروویشتمې گڼې سره اعلانوي.

دنده سپېڅلې وي. د دندې هر څښتن چې تر خپلې وسې د خپلې دندې په سرته رسولو بريالی شي[*] د کار دغه څښتن ته دا په نړۍ کې تر ټولو لويه خوښي او تر ټولو بختور بخت دی او بس.

دنده سپېڅلې وي. وظيفه [دنده*] تنخواه، او د دوعاوو ويل نه دي[*] د دندې هر څښتن چې خپله دنده يوازې د هماغې دندې له پاره ترسره کړي[*] پر دندې ټينگ بلل کېږي. او که بنسټ يې پر نورو غرضونو ودرول شي[*] له دندې بهر گڼل کېږي. له خاورو سره ددې برابر تر ټولو خوار د عاجز قلم دنده به نو په عاجزۍ هېواد ته د قلم له چوپړ پرته بل څه وي! نو ځکه يې د خپل ستر سپېڅلي پوهنپال پلوي، او خورا زړه سواند او مهربان زړه ته راتېر پالونکي[*] له پوهې او دين خبر ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) په سيوري کې د بل چا له ليکنۍ مرستې پرته په يوازې ځان خپله يو کلنه ليکنۍ دنده په خورا بري تر سره کړه.

زموږ ستر پوه او پر دين ټينگ پرمختگپال ټولواک تر خپلې بختورې پاچايي پلاز کېناستني [جلوس*] راهيسې هماغسې چې يې د مدني ودې خورا گڼ وسايل چمتو کړي[*] په خپل شاهانه هېواد کې يې دغه راز د پوهې او پوهنې د ښکلي يار د را ځلولو کلکه هيله هم درلودلې [او*] په دې برخه کې خورا ډېرې برياوې او برياليتوبونه تر لاسه شوي دي. دې خوار له خاورو سره برابر بنده هم د ټولواک له دې

پوهنپالې هیلې نه په گټې اخیستو[*]، پروسر کال د روژې د مبارکې میاشتې پر پنځلسمه د یوې هېوادنۍ ورځپانې د خپرېدو له پاره عرض کړی او غوښتی او د پاچایي اجازې په ترلاسه کولو بریالی شوی وم. او د تبرک له پاره د هغوی په نامه [تبرکاً باسمه؟*] د (سراج الاخبار افغانیه) د گرانې ورځپانې لومړۍ گڼه د ۱۳۲۹ کال د شوال المکرم پر ۱۵ د خپرېدو پر ډگر راوځلېده.

مطبوعات د وطن د احساساتو روښانوونکي دي، د ملت ژبه ده، د تمدن ساه ده، د سړیتوب بنسټ دی[*]، بېسیم او سیموال ټلگراف هېڅکله هم یوبل ته د ملتونو په پېژندلو، او د پیغام او خبر په رسولو، له بشر سره د بشر په غږولو کې له ورځپانې سره سیالي نه شي کولای. پر دغو وسیلو یو څو کرښې له یو دوو کسانو سره غږېدا شونې کېږي. خو ورځپاڼه د اسرارو داسې یوه خزانه ده چې پانې پانې خبرې کوي، که ورځپاڼه نه وای نو د ټلگرافونو او ټېلېفونو خبرونه به چا پر نړۍ خپرول؟ هغه ملت چې ورځپاڼه نه لري هرڅوک یې په اړه هر څه ویلی شي، خو پخپله نه د ځان په اړه او نه د نورو په تړاو د غږېدو وس لري. د غرض هغه څښتنان چې ورځپانې لري نړۍ ته د هغه ملت او هېواد په اړه چې ورځپاڼه نه لري د خپل غرض له مخې خپل ټول احساسات [او*] فکرونه خپروي[*]. همدا ورځپاڼه ده چې د غرضوالو غرضونه برسېره کوي [او*] د خپل دولت او ملت او وطن ساتنه کوي. ورځپاڼه ده چې هېواد[*]، ملت او وطن د بهر له عمومي حاله خبروي او د وطن غلیمان ژړوي او دوستان خوشحالي. کله پر پوهې غږېږي[*]، کله پر فن. کله پر صنعت خبرې کوي کله د زمانو [زمن؟] پر حال! (سراج الاخبار افغانیه) لومړنۍ ورځپاڼه ده چې زموږ په سپېڅلي متبوع دولت کې د مطبوعاتو د نړۍ په سرابستان؟ کې د ژوندانه د ودې وړ گرځي. که څه هم اوږو چې د خدای بښلي (امیر شېرعليخان) پر مهال هم یوه ورځپاڼه خپره شوې وه، خو موږ یې د یوې گڼې په لیدو هم بریالي نه شو. زموږ موخه د ورځپانې له لومړني والي دده چې د افغانستان تر بیا خپلواکېدو راوړوسته دا لومړنۍ ورځپاڼه ده چې راوځي. افغانستان د جوړېدو له مهاله د نوي والي او ټینګښت درې پړاوه وهلي دي. یو یې د جوړېدو له مهاله چې د دراني احمدشاه له خوا وشو د سدوزي دولت تر ړنگېدو او پر افغانستان د انگرېزانو تر ښکېلاکه غزېدلی دی. د نوي والي بل پړاو هغه دی چې جنت

مېشتي ستر امير اعليحضرت (امير دوست محمد خان) په افغانستان کې د محمدزيو دولت جوړ او انگرېزان پسې واخيستل او ويې شرپل چې دا هم پر افغانستان د انگرېزانو تر دويم ښکېلاکه راغزېدلی دی. درېيم د اعليحضرت جنت مېشتي پاچا (ضياءالملة والدين) له خوا د وړانگين دولت جوړېدل دي چې انگرېزان يې شرپلي او مخنيولي او د افغانستان د لوړ خدای ورکړی دولت بنسټ يې ايښی دی، چې د خورا سپېڅلي الهي ذات جل و علی له درباره يې تر بې شمېره پېر يو د ټينگښت غوښتنه لرو.

په دې ډول نو سراج الاخبار افغانيه لومړنی ورځپاڼه ده چې د افغانستان د ځواکمن پرتمين دولت تر جوړېدو [وروسته*] او د احساسانو د څښتن يوه ټولواک لکه اعليحضرت (سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) په پوهنپال پېر کې يې چې څښتن دې يې دولت تر قيامته پر ځای وساتي، [**] په لومړي ځل د دولت او ملت او هېواد د چوپړ پر سپېڅلي موخه په لوړه پلازمېنه کې د خپرېدو پر ډگر وړانگې راخپړې کړې دي. او دادی بشپړ يو کال وشو چې په خورا بري خپلو خپرونو ته دوام ورکوي.

د تېر کال له ۱۲ گڼې سره مو لوستونکو ته د ډالی په توگه د (پوهه او اسلاميت) په نامه يوه رساله د خپلو گرانو او د درناوي وړ لوستونکو نظر ته وړاندې کړه ژمنه مو وکړه چې که څښتن غوښتل په هرو شپږو مياشتو کې به يو ځل دغه ډول رسالې چې د اسلامي نړۍ پر ايقاظ؟ او انتباه؟ ولاړې وي، [**] د ديني چوپړ په ډول وړاندې کړو. په دې ډول نو دا ځل بيا د خپلې ژمنې په پوره کولو بريالي شو او تر دې نامه لاندې چې:

نو څه کول په کار دي؟

يوه خواړه رساله له خپلې دې ۲۴ گڼې سره د خپلو گرانو لوستونکو پام ته وړاندې کوو. دا کار د اعليحضرت د پاچايي هڅونو او پوهنپالو پېرزوينو له اغېز پرته بل څه نه دي چې پر دې گرانې ورځپاڼې يې يو ځانگړی همایوني پام ساتلی دی. نو (سراج الاخبار افغانيه) ته به تر دې غوره درنښت، او تر دې بره ښکمرغي څه وي چې لومړنی پېرونکی يې ستايل شوی همایوني ذات شي!

او راوروسته بیا ټولو درنو خبرو، او په پوځ کې د کرنیلې [ډگرمنۍ*] او په ملکۍ ډگر کې تر همدغې پورې زموږ د گران هېواد سترو مخورو په رسمي ډول [رسا؟*] په دې گرانه ورځپاڼه کې گډون کړی دی. او د گډون بیه یې مخامخ پر خپلو تنخواوو حواله کړې چې له هېڅ کړاو او ستونزې پرته ادارې ته رارسېږي خو په خواشینۍ سره گورم چې د اصنافو او سوداگرو او نورو گرانو وطنوالو له ډلې څخه لږ گډونوال را په برخه شوې دي او ددې لامل د پوهې او پوهنې د خوند له نه ځکلو او د نړۍ له احواله د خبرېدو د مینه والو له لږوالي پرته بل څه نه دي. په داسې حال کې چې موږ له خپلو گرانو هېوادوالو تر دې لورې هیلې درلودې او لرو یې. میرزا صائب اصفهانی فرمایي:

چې څوک واورې د ویلو کمی نه شته

چوپه خوله غنچه، بورا کړه په خبرو

هو هېڅ شک نه شته چې د لوستونکو تلوسه، او د اور بدونکو اور بدننه د لیکوالو او مولفانو د شوق او غیرت دوې پخې وزرې دي چې په مرسته یې خورا لوړ الوت کولی شي، [؟*] د ساري په ډول که مو د هېواد د سوداگرو په ډله کې یو دوه گډونوال په برخه شوي وای، [؟*] نو به مو پر ډېرو گټورو سوداگریزو مسالو هم خبرې کړې وای. دغه راز که مو خپل شتمن ځمکوال د خپلې ورځپاڼې مینه وال او اور بدونکي لیدلي وای، [؟*] پر کرنه او حراثت؟ به مو هم ځینې زړه پورې او گټور څه لیکلي وای.

خو له دې سره سره [مع ما فیه؟*] تر هغو چې ساه مو په ځان او قلم مو په لاس کې دی، [؟*] د خپلې سپېڅلې دندې د سرته رسولو زیار به چې د هېواد سپېڅلی قلمي چوپړ دی. کوو. او دا ژمنه هم کوم که څښتن غوښتي وي، [؟*] د پاچایي اعلیحضرت د پوهنپالې پاملرنې تر سیوري لاندې به (سراج الاخبار افغانیه) په خورا نزدې وخت کې د نوي والي له ډېرو نښو سره چې اوس یې درته څرنگوالی نه سپړم، [؟*] د پوهې او پوهنې پر بازار خپله ځلا وښندي.

دا ټکی هم یوازې د عذر په بڼه او نه د لویۍ او ویاړ له پاره د نظر خاوندانو ته وړاندې کوو چې له یوه کال راهیسې د (محمود طرزي) عاجز قلم ددې گراني ورځپاڼې ټولې لیکنې چارې، [؟*] د سرمقالو، او سیاسي لنډیزونو انځورول، او د نړۍ د پېښو ژباړې او د هېواد په ننگه مقالې، پر عجیبو موضوعگانو ځانگړې مقالې، او علمي او فني مقالې،

او هنري تاليفات، او د ځينو يون ليكونو ژباړه، او عسکري، او روغتيايي چارې، او د نړۍ د شتمنيوهنې او د پاریس غميزې ژباړه، د نړۍ د نومياليو مېرمنو تالیف، او پر دې سربېره د پوهنې [په اړه*] له ماناوو ډک اووه بيتي غزل دا ټول پر غاړه اخیستي، [؟*] له مرستندوی او مرستیال پرته یې پر خارقه اوسپنیزه څوکه لکه غشی د سرمحرې دنده ترسره کړې ده.

ورسره ورسره یې د مدیریت دنده هم په عاجزۍ سمبال کړې چې په یوازې سر د یوې شپاړلس مخیزې ورځپاڼې د لیکنیو چارو سرته رسول په آسانو چارو کې نه راځي.

که چېرې په کې نیمګړتیا او تشه وېرېښي [نو*] بښل او سمح [؟*] یې د مهربانیو د څښتنانو بښونکي نظر ته په پرېښودو (سراج الاخبار افغانیه) د زړه له کومې د کایناتو د خورا سپېڅلي عظیم الصفات هستوونکي ذات دربار ته د خپل ستر سپېڅلي مکرم ساتونکي او زړونو ته راتېر پالونکي د اوږده عمر او روغې ستې دوعا کوي. و من الله التوفیق

لومړی کال، څلروویشتمه گڼه، ۱۰-۱۲ مخونه

سیاسي لنډیز

افغانستان – او – د اورگادې اوسپنیزه پتلی

څه موده وشوه چې نړیوالې ورځپاڼې د انگریزي ورځپاڼو له قوله د اروپا او آسیا د اوسپنې پتلیو د وصلېدو یعنی له لندن سره د وچې له لارې د هندوستان د نېسلېدو خبرې کوي او نقشې جوړوي، او فکرونه بیانوي. څومره ستر نوبت، څومره گټور گام!.. تر دې نو غوره څه دي! په تېره بیا د هغوی له پاره چې د [دءالبحر ادوارالبحر؟*] یعنی د سرگرځېدو ناروغي ولري او له دې امله لندن ته له تلو یې برخې شوی وي! که څه هم مور خپله د سرگرځېدو ناروغي نه لرو، [*] خو بیا هم د لندن د تگ له پاره تر بېړۍ اورگادې غوره گڼو. ځکه چې مور د وچې خلک یو د سمندرو نه یو!

که د اورگادې دا پتلی پر یوه لوی ځورند پله چې یوه پښه یې د بمبئي پر ښکر او بله پښه یې د جنوبي افریقا د هیلو په ښکر او بله پښه یې د برتانيا په لېورپول کې وای، او له دغې لارې هند په اورگادې له لندن سره نېسلېدای، [*] ډېر به خوښ شوي وای. ځکه هم به مو د اوبو ننداره کوله او هم د وچې او دغسې به لندن ته رسېدلې وای. نو دې تمدنپالنې او د دغه ډول تمدنخپرونې پلمو ته دا ډول ځورندې اوسپنیزې پتلی کله دومره لرې دي!... قاه! قاه! قاه!...

بیا هم که چېرې د اوسپنې پتلی دغه نقشه له کراچۍ نه د بصري خلیج ترڅنګ د بغداد له پتلی سره نېسلېدای څه مو په کې نه ویل. او له کابلې مو په یوه ورځ په موټر کې ځان د پېښور اورگادې ته رساوه مخامخ مو د لندن ټکټ رانیوه. خو څرنگه چې ددغې لیکې په نقشه او پلان کې د غرض ځینې څښتنان چې له اروپا سره د آسیا له نېلولو پرته نور له خیانته ډک ښکېلاکګر مقصدونه هم لري، [*] د پشنگ، او کندهار، او هرات، او مشهد او تهران لاره یې غوره کړې [*] مسالې ته یې یوه بله خطرناکه بڼه هم ورکړې چې د لندن د لیدلو هیله راته په وژونکو زهر و لري. ځکه خبره زموږ د هېواد مرګ او ژوند ته رارسېږي او زموږ واکمني گواښي.

څرنگه چې مور افغان ورځپاڼه ليکونکي يو. او زموږ ورځپاڼه هم د افغانستان ورځپاڼه ده، او د خپل سپېڅلي متبوع اعليحضرت تر پوهنپال سيوري لاندې د هېواد د دفاع له پاره خپل نظريات په آزادۍ انځورولی شي،*] په دې اړه مو د خپلو عاجزو افکارو له بيان نه ډډه ونشواي کړي. فکر داسې يو څيز دی چې تر انحصار لاندې نه شي راتلای. هرڅوک د خپل فکر مسووليت لري. له نورو افکارو سره پيوستون نه لري. د يوه ورځپاڼه ليکونکي خبرې هېڅکله دولتي سند نه شواي بلل کېدې بلکې يوازې د خپلو پاڼو له پاره د عمومي افکارو د تجارت [*؟] له مخې ليکل کېږي:

افغانستان او اورگاډي

«د اورگاډي ښېگڼې»

هېڅوک له هغو ښېگڼو سترگې نه شي پټولای چې اورگاډي يې انساني نړۍ ته راوړي. نور هر څه يوې خواته: يو لاروی پردېس چې غواړي له کابل هرات ته ولاړ شي،*] په دې شرط چې هره ورځ لار ووهي،*] په پنځه دېرشو ورځو کې په زرگونو کړاوونو، او خواريو، او بې خوښو او شوگيرونو او ناکرار يو به خپلې موخې ته ورسېږي، او چې ښار ته ننه وځي،*] د ښار وگړي به يې د ښې له ليدو وترهېږي. سر او مخ، او وينسته يې په دوږو او غبار کې ډوب؛ ونکه د لمر له ځلا لکه مس، هغه څاروی چې دی لېږدوي لکه غڼه.

اوس به په اورگاډي کې يو مزل انځور کړو: د ماښام اووه بجې د چکر په کاليو کې، او يو بالاپوش پر مټ اچولی، او يو بکس په لاس نيولی د يوې اوونۍ له پاره له کوره مخه ښه اخلي، او په يوه گاډي کې کېښي او سټېشن - يعنې د اورگاډي تمځي ته ځي. له گاډي کوزېږي يوې ښکلې رڼې او له گڼې گونې ډکې يوې ودانۍ ته ننه وځي، د دويمې درجې قمارې يعنې سگن گلاس [سپکنډ کلاس = دويمه درجه]* تکټ پېري يوې سمبال او هوسا خونې ته چې د هوسايۍ هر ډول وسايل لري نوځي، يوه کړکۍ راکښته کوي او پر يوې هوساخوکی کېښي او اورگاډی خوځېږي. کله چې خوب ورشي لکه په زانگو کې چې وي،*] کرار ويده شي. که د اوداسه او مخ لاس مينځلو وخت شي،*] تشناب ته ننه وځي او په خورا هوسايۍ خپلې اړتياوې پوره کوي. د دوډۍ پر مهال اورگاډی د خوړنځي په درلودونکي يوه تمځي کې نيم ساعت درېږي او سپرلی د

تمخي په خوړنځي کې په خورا آزادي او هوسايي خواړه خوري. او لنډه دا چې لمبه وزمه اورگاډي په دې ډول په دوه درې ورځو کې خپلې پردېسې سپرلي په خورا هوسايي لکه سپرې چې چکر ته وځي،*] له کابل هرات ته رسوي. او هم يې په خورا بنايسته بڼه او سات تېرې رسوي. هم يې پر هره شېبه او دقيقه، او هر ساعت د شاوخوا په زړه پورې نوې او عجيبې او غريبې منظري او ښارگوټي او ښارونه لکه د يوې پانوراما [پراخې منظري]*] په څېر مخې ته راولي او تېروي. بېد ياوې، دښتې، وادې، ژورې، لوړې لکه د برېښنده ځلا تېرېږي.]*] اوس د کرنې او سوداگرۍ او صنعتونو له نظره د اورگاډي گټې او ښېگڼې څېړو او ارزوو: د ساري په ډول څرنگه چې د افغانستان لوړ خدای ورکړی دولت داسې ځمکې لري چې د خاورې څرنگوالی يې کرنې ته خورا جوړ دی. دغه ډول داسې غرنۍ سيمې هم لري چې د ځمکې ځانگړتيا او څرنگوالی يې د کرکيلې وړتيا نه لري. او که پر کوم کال - خدای مکره - اورښت لږ وشي قحطي او گراني پرې راځي د هغې سيمې وگړي له منځه ځي. نو که اورگاډی وي په لږ وخت کې خواړه او غله له ښېرازو سيمو نه لږو ښېرازو سيمو ته لېږدېږي،]*] د سيمې اړتياوې له منځه ځي. که اورگاډی وي نو د کندهار انار، او انگور او وچې خوبانۍ [شکرپاره]*] په چټکۍ سره جلال آباد ته او د جلال گني او نارنج او ليمو په خورا چټکۍ کندهار ته رسوي [او]*] يوه لويه تبادله ترسره کېږي. د کندهار وچې مېوې لکه مميز او تور مميز او انځر او نور که چېرې په بنايسته ډبليو کې په بڼه بڼه کېښودل شي، او په اورگاډي کې بهر ته ورسول شي،]*] البته چې په وړينو جوالونو کې او د اوبسانو پر شا له لېږدولو نه يې بيه او گټه ډېرېږي.

اوس به لږ غوندې له عسکري پلوه د اورگاډي ښېگڼو ته پام وکړو: د اورگاډي ښېگڼه د جرمن او فرانس په وروستۍ جگړه کې رڼه وځلېده. ځکه جرمن د گڼو ليکو د درلودو او د بڼه نظم او سمبالښت له برکته د جگړې تر اعلان يوه اوونۍ وروسته شپږ لکه عسکر په پنځلسو ورځو کې د (تجمعات سوق الجيش) [يرغل ته په چمتو]*] بڼه سمبال او پر پولې ورواړول. حال دا چې فرانسويانو د خپل اورگاډي د گډوډۍ له امله په دغه موده کې يوازې دوه سوه زره عسکر چمتو کړای شول چې په دې ډول يې پايله د هغوی ماتې شوه. د اورگاډي د نشتوالي بلا بل ځل په خورا ډاروونکي ډول او

دېره غملرلې بڼه د روس او عثماني په جگړه کې و آزمایل شوه. په داسې حال کې چې روسانو د اورگاډي پر مټ تر لسو لکو عسکر پر پوله و اړول. [*] عثمانی دولت پر هغو سرتېرو برسېره چې پر پوله او شاوخوا سیمو کې یې درلودل، [*] د لېږدوونکو وسیلو د نشتوالي له امله [نور*] هېڅ عسکر ونه شوی رسولي او مات شول. د جاپان په جگړه کې د روسانو د ماتې یواځینې [دلیل*] چې که بیا هم بڼه نظر وشي، [*] اورگاډی دی.

او لنډه دا هغه هېوادونه چې اورگاډي پرې اوږي ورځ تر بلې غوړېږي، د وگړو شتمني یې ډېرېږي. د وگړو شمېر یې لوړېږي. که اورگاډی نه وي هېواد ويجاړ، ولس بېوزلی، د وگړو شمېر لږ وي. دا ټولې پخې خبرې، ټولې سمې او ټولې سهې. خو یو مشهور متل دی چې وايي:

«چاره که د سرو وي سپرې یې په نس نه منډي»

د اورگاډي زیانونه

«بڼېگنې چې دې کړې راته بیان د اورگاډي [نو*] بدگنې یې هم راته ووايه» [*] لومړی به دا ووايو چې د واکمنۍ په مهمو حقونو کې یو دادی چې هېڅ دولت د بل دولت د واکمنۍ په چارو کې د لاس وهنې حق نه لري. د ساري په ډول د افغانستان دولت هېڅکله هم ددې حق نه لري چې خپل ملگري گاونډي هېواد ته ووايي څرنگه چې زه کومه کړکۍ یا روزان نه لرم چې بهر ترې وگورم نو ځکه غواړم د اوسپنې یوه پټلۍ د گرمسېر او بلوچستان له لارې پر کچ او مکران د عمان تر سمندرگي وغزوم او هلته یو سمندري بندر ومومم چې د نړۍ له لیدلو او راکړې ورکړې او پیوستون او راشه درشه نه گټه واخلم.

دغه ډول د هغه ملگري گاونډی دولت هم دا حق نه لري چې ورته ووايي څرنگه چې زه غواړم هند له اروپا سره ونښلوم نو له دې امله خپله د اوسپنې پټلۍ پر کندهار او هرات تر مشهده غزوم. او که چېرې له هره لوري دا ډول وړاندیزونه وشي نو بر بڼي چې د یو بل د واک او واکمنۍ پر حقونو تېری کوي چې ددې پایله هم همدغه ډول ځواب یعنې یو د بل د واکمنۍ حق نه پیژندل راوځي. که فرض کړو چې دا ډول یو وړاندیز افغانستان ته وشي، [*] هغه حقونه چې د یوه ډالي حکومت پر غاړه

پر بوزي[*] هم‌ماغه شېبه له منځه ځي. ځکه که د روسیې دولت هم هم‌ماغه شېبه ووايي چې زه له (کلیف) نه د کابل پر لاره پېښور ته د اورگاډي پټلۍ تېروم[*] نو څوک یې مخه نه شي نیولای. ځکه د دولتونو د حقونو یوه قاعده داده کوم امتیاز چې یوه دولت ته ورکول کېږي[*] بل دولت یې هم د کارولو حق لري. له دې سره جوخت نور حقونه هم تر پښو لاندې کېږي. د ساري په ډول افغانستان دا حق هم تر ګوتو کوي چې د نورو دولتونو له فارن سکر ترانو [د بهرنیو چارو له مسوولینو*] سره هم سیاسي اړیکي او معاملي پیل کړي. ځکه دا شرط پر دې تړلی دی چې د برتانیا ځلانده دولت به د افغانستان په کورنیو چارو کې لاس نه وهي. او که یې یو ځل د اورگاډي د پټلۍ په څېر د لاس وهنې یو ګام پورته کړ[*] ټول شرطونه او ژمنې ګډوډېږي.

یوه انګرېز پوه چې (هربرت سپنسر) نومېږي د جاپان یوه پوه ته چې بارون [سردار*] (کانکو) نومېږي[*] یوه نصیحت پانډه لیکلې او ددغې نصیحت پانډې په یوه ماده کې یې یادونه کړې چې د اوسپنې د پټلۍ امتیاز یا نور امتیازونه له خپلو وګړو پرته نورو پر دیو ته ورکول ډېر زیان‌وونکي دي. په تېره بیا هغو دولتونو ته چې تر دوی زورور دي. او په دې تړاو عثمانی دولت، او ایران او چین، او مراکو او زنگبار او ماداګاسکر له عبرته ډکې هغه بېلګې دي چې پر دیو دولتونو ته د امتیاز حق د ورکولو له امله یې څومره نارواوي او څومره زیانونه او څومره تاوانونه لیدلي دي.

د انګرېز پوه دا سیاسي نصیحت چې چا ګام پر ګام پلي کړی هغه د افغانستان لور دولت دی. ځکه دا نصیحت د افغانستان له اوس او راتلونکي او مزاج سره سمون لري. که زموږ متحد دولت د افغانستان له دې طبیعي او عادي طبیعت او فطرت نه ګټه واخلي [نو*] هېڅ شک نه شته چې لا به ډېره ګټه وکړي. او که په خپل سر ددې ډول یوه کار نوبت وکړي[*] افغانستان ته یې له زیان او ضرر پرته به پخپله د چارې ترسره کوونکی دولت هم لوی زیان وويني چې تر ټولو خطرناک ضرر به یې د حایل له منځه تلل او د پر دیو د بریدونو او لاس اچونو له خطر سره د هندوستان مخامخېدل وي. بل دا چې زموږ ملګری متحد دولت به - چې هغه مهال به زموږ دوست او متحد نه وي - تر څو چې په خپل دې نوبت بریالی کېږي میلیونه سره زر او زرګونه وګړي

له لاسه ورکړي وي. او [څوک؟*] پوهېږي چې دا مهال يې څوگر او وړ شېبې ته منتظر سيال د پخوا پر تله تر ده ډېر بريالی او د برخې خاوند نه شي.

له افغانستان نه يې د انگرېز او روس دولت په منځ کې يو ډالي دولت جوړ کړی دی، د افغانستان له لور دولت سره د انگرېز اوچت دولت ملگر توب او ژمنه او تړون پر هند د روس د بريدونو د مخنيوي له پاره دي[*]. په دې کې شک نه شته چې د افغانستان دولت تر وسه وسه خپله دا دنده ترسره کوي[*]، خو د خپلو مادي او معنوي گټو ساتل او خوندي کول ورته تر هرڅه لومړيتوب لري او د خپلې واکمنۍ او خپلواکۍ شتوالی، او حق تر بل هرڅه ارزښتناک بولي. په داسې حال کې چې پر کندهار او سيستان او هرات تر مشهده او تهرانه د انگرېز دولت د اوسپنې پټلۍ تېرېدل د افغانستان د لوړ سلطنت دوه ستر او ارزښتناک ولايتونه ناڅاپه له پلازمېنې شکوي [*و] زموږ د سپېڅلي هېواد بنکلی بدن ځيروي چې د تېر دا خېرل هماغومره خوږ، هماغومره غم او هماغومره کړاو او بدمرغي وطن ته راوړي چې له کليف نه يې د کابل پر لار پېښور ته د اورگاډي پټلۍ تېرول لري. - يعنې د ملک وېش او تجزيه رامنځته کوي چې رېښتونې مانا يې له منځه تلل او ړنگېدل دي. البته چې افغانستان به ددغه ډول عملې حالت د نه ليدلو له پاره بېخي د ځان وژنې پر هوډ ودرېږي چې کله داسې پوخ او ټينگ او د غره په څېر داسې دروند جسم له شتوالي بې برخې کېږي [نو*] ډېر به تر ځان دمخه کړي ايسته نو خدای کریم دی!.. نو هله به بيا گورو چې هند ځان د خپل زورور سيال له منگولو څرنگه ژغورلی شي؟

افغانستان ته

د اورگاډي پټلۍ اړينوالی

په نړې کې داسې هېڅ څه نه شته چې جامع المحسنات وي. يعنې ټولې نېښکني په کې يوځای شوې وي او ټوله گټه گټه وي او هېڅ زيان په کې ونه برېښي. هرڅيز هم د گټور توب او هم د زيان اړخ لري. څرنگه چې د اورگاډي نېښکني او بدگني مو تر اوسه بيان کړي[*]. اوس نو په کار داده چې لږ يې پر اړتيا او اړينوالي هم خبرې وکړو: څرنگه چې په اوسني مهال کې اورگاډی د دولتونو تر ټولو خطرناکه وسله او د هېوادونو او ملتونو د ودې او شتمنۍ او ودانۍ يواځينۍ وسيله ده[*]، نو ځکه که د

اورگاډو اوسپنيزې پټلۍ د يوه دولت د بدن حياتي رگونه وگڼو نو وړتيا يې لري. او که د يوه هېواد د وجود ذاتي شريانونه يې وپولو نو پر ځای دي [**] يې اورگاډي هېواد يوه بې وينې جسم ته ورته دی چې ټول غړي يې له کاره لوبډلي. نو ځکه په افغانستان هېواد کې د اورگاډي د اوسپنيزو پټليو تېرېدل اړين دي. نن ورځ يو ځواک هم د موجود نوي نظام د يرغليزو عسکري خوځښتونو مخه نه شي نيولای. ان د (پورار تور) [پورت اړتور]** [پخې مورچلې چې د ميليونو روپيو په لگېدو جوړې شوې وې] [**] د جاپان د پوځي ځواکونو بریونو ته ټينگې نه شوې.

يوازې اورگاډی د يوه هېواد د نيول کېدو لامل نه شواى کېدی. د پردي دولت د اورگاډي د اوسپنيزې پټلۍ ويجاړول ډېر آسان کار دی. نو ځکه افغانستان ته خپل اورگاډی په کار دی نه د بل دولت.

نن ورځ زموږ غليمان پر خپلو اوسپنيزو لارو خپل سلگونه زره عسکر په خورا چټکۍ زموږ پر پوله ټولولای او پر خاوره مو تېرى کولى شي. موږ که هرڅومره وس وکړو په دې لېږدوونکو وسيلو [**] پر آسونو او اوبسانو يا کراچيو يو غونډ عسکر تر يوې مياشتې دمخه خپلو لوېديځو او شمالي پولو ته نه شو رسولای چې پايله يې ماته ده. حال دا چې زموږ تر ټولو ستر پالونکی جل وعلی په خپل کريم قرآن کې فرمايي چې (پر غليم مو هغسې تجاوز او تېرى وکړئ چې پر تاسې يې تجاوز او تېرى کړی دی). نو څرنگه چې د غليم د تجاوز او تېري وسيله اورگاډی دی [**] افغانستان هېواد ته اورگاډی اړين دی.

نن ورځ د اورگاډي د اوسپنيزو پټليو ښېگڼې او گټې او منفعتونه د نړۍ په ټولو متمدنو ولسونو کې په يوه خوله منل شوي دي. که څوک پرې سترگې پټې کړي [**] ته وا چې پر ښکاره څيزونو يې سترگې پټې کړې دي چې دا د منطق خلاف کار دی او د پرمختگ او تمدن د وړتيا نشتوالی څرگندوي. خو هغه څه چې تر دې هم ډېر گټور او ډېر ښه او ډېر نافع دي هغه د هېواد د شتوالي، او موجوديت، او ملي واکمنۍ، او استقلال او خپلواکۍ ساتل دي چې پر دې هم د نړۍ ټول متمدن ولسونه يوه خوله دي. که څوک پر دې هم سترگې پټې کړي نو د عقل او منطق خلاف به روان وي. نو ځکه افغانستان ته اورگاډی ډېر اړين او لازم دی خو ورسره جوخت د افغانستان

واکمنی او خپلواکی او آزادی ته پام هم چې پر دې وسیلو د یوه ډالي دولت حقونه او دندې ترسره کولی او د دوستی او پیوستون پر تړونو ټینګ پاتېدلی شي،*] هم خورا اړین او خورا لازمي بلل کېږي او که نه نو له اورگادۍ نه به لکه د هند ایالتونه افغانستان ته څه گټه ورسېږي؟

نو پر دې بنسټ که ښکېل هېوادونه د (اورگادې او افغانستان) موضوع د سیاست له دې څنډې وڅېږي او و ارزوي،*] شک نه شته چې ددې چارې د ژر سمبالښت په تړاو به گډ ټکي او د پلي کېدو وړ نظرونه وموندل شي.

والله اعلم بالصواب

لړليک

مخ	سرليک
۱	لومړۍ خبرې
۴	(لارې او پلونه)
۸	و من الماء كل شئ حى
۱۰	د منې وړاندې کول
۱۲	((نصيحت))
۱۴	(بسپنه)
۱۷	ملکي روغتون
۲۰	نصيحت
۲۳	پالنځى (داراليتاما*)
۲۶	نصيحت
۳۰	د هما يوني وينا متن
۳۴	اوسنى جگړه
۳۷	له ترکي ورځپاڼو څخه
۴۳	تېلېفون او موټر
۴۶	د درونټې پل
۵۰	قلمي مصاحبه
۵۴	وحشت او مدنيت

- ۵۹ د جلال آباد نهر سراج
- ۶۳ نوي سر کونه
- ۶۹ د فکرونو سمول
- ۷۶ د تمدن يوه نښه
- ۷۷ د نړيوال سياست لنډيز
- ۷۹ د پوهې او پوهنې ستايل او د افغانستان له برمه ډک ټولواک مندويي
- ۸۵ بهرنی پېښې
- ۸۸ د لمقان قلعه السراج [د لغمان سراج کلا]
- ۹۲ اسلامي يووالی
- ۹۶ له طبيعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني يووالي اړتيا
- ۱۰۳ صنايع او د پلازمېنې کابل صنعتي سيمه [ماشين خانه]
- ۱۱۰ بهرنی پېښې
- ۱۱۳ موعظه
- ۱۲۳ سياسي لنډيز
- ۱۲۷ د پېښور افغان ورځپاڼه
- ۱۲۹ بيرغ
- ۱۳۴ بهرنی پېښې
- ۱۳۷ د خواشینی يوه يادونه
- ۱۳۸ ځانگړې مقاله

- د ځمکې د گړې تاريخ ۱۴۲
- د اعليحضرت پاچايي ۱۴۹
- سياسي لنډيز ۱۵۴
- په هند کې زموږ ديني وروڼه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟ ۱۵۷
- د نړيوالې جگړې اړين والی ۱۶۰
- د همايوني اعليحضرت ۱۶۵
- سياسي لنډيز ۱۷۰
- په حضورې چمن کې د اورلوبې ننداره ۱۷۳
- سياسي لنډيز ۱۷۶
- د برکتونو روژه ۱۷۹
- عظيم الشان قرآن ۱۸۳
- د روژې د بختورې مياشتې هرکلی ۱۸۸
- او د عظيم الشان قرآن د ختم مراسم ۱۸۸
- پوهنه - ښوونځي ۱۹۴
- سياسي لنډيز ۱۹۸
- نېکمرغه کوچنی اختر ۲۰۱
- د لومړي کال پای ۲۰۶
- افغانستان - او - د اورگادي اوسپنيزه پتلی ۲۱۱

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک د کابل د صنعتکارانو ټولني او د هغې له مشر هېواد پال او فرهنگپال شخصیت ښاغلي (محمد نصیر انصاف) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویارې چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ د لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا ددې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې ددې اثر د لیکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مینه

د افغانستان ملي تحریک

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۰

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**